

Časovno zaznamovano besedje v SSJK s kvalifikatorjema zastarelo in starinsko (A-Č) v primerjavi s Pleteršnikovim Slovensko-nemškim slovarjem: diplomsko delo

Mateja Nudl

2008

Mentorica: Izr. prof. dr. Irena Orel

Na prvem mestu gre posebna zahvala prof. Ireni Orel, ker me usmerjala in z nasveti pomagala pri nastajanju diplomske naloge. Zahvala gre tudi staršem, fantu in prijateljicam, ki so mi bili z vzpodbudo in dodatno motivacijo v veliko oporo.

IZVLEČEK

Diplomsko delo obravnava časovno zaznamovano besedje v SSKJ s kvalifikatorjema *star.* (starinsko) in *zastar.* (zastarelo) od črke A do črke Č, ki je primerjano z (ne)zastopanostjo teh leksemov v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju iz let 1894–95. Izpisanih je bilo 545 leksemov iz SSKJ, 103 leksemi niso zastopani v SNS. V prvem delu diplome je prikazano razmerje med časovno-frekvenčnima kvalifikatorjema (*star.* : *zastar.*), saj pri nekaterih primerih prihaja do odstopanj, čeprav ima SSKJ zapisana merila razvrščanja – kvalifikator **star.** je opredeljen kot: nekoč rabljena beseda, pomen ali zveza; danes je v knjižnem jeziku mrtva (*blagajnica, diviti se*); **zastar.** beseda, pomen ali zveza, ki je bila nekoč (v kaki funkciji) splošno rabljena; danes ima arhaično patino (*ajd, akoravno*).

V jedru diplomske naloge je narejena analiza izpisanega gradiva, ki je razdeljeno v kategorije določenih sprememb na izrazni ravni (glasoslovne, naglasne, oblikoslovne, besedotvorne, leksemske in pomenske spremembe).

Diplomsko delo je skušalo poiskati vzroke za zastarevanje določenega besedja in odgovoriti na vprašanje, do kakšnih oblik zastarevanja je prišlo v enem stoletju.

SUMMARY

This thesis discusses the time-marked words in the SSKJ (Dictionary of Slovene Literary Language), i.e. the ones labeled with **star.** (starinsko) and **zastar.** (zastarelo) – old-fashioned and old use in English – from the letter A to Č. The presence of these lexemes is compared with their presence in the Slovenian-German dictionary by Maks Pleteršnik from 1894–95. 545 lexemes were written out from the SSKJ and 106 of them are not present in the Slovenian-German dictionary. In the first part of the thesis the relation between the time-frequency labels *star.* and *zastar.* is explained. The SSKJ has explicit definitions of their classification, however deviations exist. The label *star.*

is defined as a word, meaning or a phrase used in the past which is now dead in the literary language (e.g. *blagajnica*, *diviti se*), while *zastar.* is something that was once used in general, but today has an archaic characteristic (e.g. *ajd*, *akoravno*).

In the main part an analysis of the mentioned material is given. It is classified according to certain changes on the expressional level (phonetic, morphological, lexemic, semantic etc. changes).

The thesis makes an attempt to find reasons for falling into disuse and tries to expose the forms and ways of growing antiquated that have happened in the time period of one century.

Ključne besede: časovno zaznamovani leksemi, kvalifikator starinsko, zastarelo, spremembe na izrazni ravni (glasoslovne, naglasne, oblikoslovne, besedotvorne, leksemske in pomenske spremembe).

Key words: time-marked words, old-fashioned (*zastar.*) and old use (*star.*), changes on the expressional level (phonetic, morphological, lexemic, semantic etc. changes).

Kazalo

1	Uvod.....	9
2	Metodologija dela	12
3	Nezastopanost oziroma zastopanost časovno zaznamovanega leksema oziroma njegove nadrejene sopomenke iz SSKJ v SNS	13
3.1	Časovno zaznamovani leksemi s kvalifikatorjem zastarelo.....	13
3.2	Časovno zaznamovani leksemi s kvalifikatorjem starinsko	22
4	Spremembe na izrazni ravni med obema slovarjema	31
4.1	Glasoslovne spremembe	31
4.1.1	Sprememba na izrazni ravni pri nadrejeni sopomenki.....	31
4.1.2	Onemitev fonema, zloga	33
4.1.3	Sprememba zvenečega nezvočnika v nezveneči nezvočnik	34
4.1.4	Glasovno-pisna sprememba tipa (-vec > -lec)	34
4.1.5	Ostalo	35
4.2	Naglasne spremembe	36
4.3	Oblikoslovne spremembe.....	38
4.3.1	Sprememba kategorije spola (glede na nadrejeno sopomenko).....	38
4.3.2	Sprememba tipa sklanjatve	39
4.3.3	Glagoli s prostim morfemom se oz. brez njega	40
4.3.3.1	Oblikoslovne posebnosti (časovno zaznamovane so podiztočnice)	41
4.3.4	Razlika v besedni vrsti	42
4.3.5	Povzetek.....	42
4.4	Besedotvorne spremembe	43
4.4.1	Samostalniške tvorjenke	43
4.4.1.1	Izpeljanke iz pridevnikov in samostalnikov	43
4.4.1.1.1	Primeri, kjer SNS nima zastarelega izraza, le današnjega	48
4.4.1.1.2	Primeri, ki imajo v SNS nadrejeno izpeljanko.....	49

4.4.1.1.3 Izpeljanke iz glagolov	50
4.4.1.1.4 Posebnost	53
4.4.1.2 Modifikacijske izpeljanke (Im).....	53
4.4.1.3 Časovno zaznamovani leksem in nevtralna sopomenka sta tvorjenki (izpeljanki) iz predložne zveze (Tpz)	54
4.4.1.3.1 Časovno zaznamovani leksem je zloženka, nevtralna sopomenka izpeljanka iz pridevnika oz. izpeljanka iz predložne zveze	54
4.4.1.4 Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka, nevtralna sopomenka pa medponsko-priponska zloženka (Z_{m-p}) ali sestavljenka ali izpeljanka	54
4.4.1.5 Časovno zaznamovani leksem je Z_{m-p} , nevtralna sopomenka je izpeljanka	56
4.4.1.6 Časovno zaznamovani leksem in nevtralna sopomenka sta zloženki	56
4.4.1.7 Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka, nevtralna sopomenka je besedna zveza ali razlaga (+ izpeljanka/zloženka iz iste podstave).....	58
4.4.1.8 Časovno zaznamovani leksem je zloženka, nevtralna sopomenka je besedna zveza ali razlaga	60
4.4.1.9 Časovno zaznamovani leksem je netvorjena beseda, nevtralna sopomenka je izpeljanka	61
4.4.1.10 Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka, nevtralna sopomenka pa netvorjena beseda.....	62
4.4.1.11 Povzetek.....	62
4.4.2 Pridevniške tvorjenke.....	63
4.4.2.1 Izpeljanke iz samostalnikov	63
4.4.2.1.1 Izpeljava iz sedanjega deležnika	66
4.4.2.1.2 Izpeljanka iz glagola	67
4.4.2.2 Primer, kjer je iztočnica izpeljanka, nevtralna sopomenka pa medponsko-priponska zloženka (Z_{m-p})	67
4.4.2.2.1 Iztočnica je tvorjenka iz predložne zveze (izpeljanka iz predložne zveze), nevtralna sopomenka je v obliki besedotvorne razlage	67
4.4.2.2.2 Iztočnica in nevtralna sopomenka sta tvorjenki iz predložne zveze (izpeljanki iz predložne zveze) ali izpeljanki iz sestavljenke s predpono ne-	68
4.4.2.3 Iztočnica in nevtralna sopomenka sta zloženki z različnima priponskima obraziloma.....	69

4.4.2.4 Primeri, kjer je iztočnica zloženska, nevtralna sopomenka je nadomeščena z besedotvorno razlago ali enobesednim leksemom	69
4.4.2.5 Iztočnica je zloženska, njena nevtralna sopomenka je netvorjena beseda	70
4.4.2.6 Iztočnica je zloženska, nevtralno sopomenko nadomešča razlaga	71
4.4.2.7 Iztočnica in nevtralna sopomenka sta zloženci (korenska razlika v besedi)	71
4.4.2.8 Ostalo	72
4.4.2.9 Povzetek	72
4.4.3 Glagolske tvorjenke	73
4.4.3.1 Iztočnica je izpeljanka iz samostalnika, nevtralna sopomenka je besedna zveza ali razlaga	73
4.4.3.2 Iztočnica je izpeljanka iz pridevnika, nadomesti jo razlaga.....	74
4.4.4 Prislovne tvorjenke	74
4.4.4.1 Sklopi	74
4.4.4.2 Ostalo	75
4.5 Leksemske spremembe	75
4.5.1 Primeri, pri katerih je časovno zaznamovani leksem prevzeta, nevtralna sopomenka pa domača beseda	75
4.5.1.1 Leksemi, prevzeti iz latinščine.....	75
4.5.1.2 Leksemi, prevzeti iz germanskih jezikov.....	77
4.5.1.3 Leksemi, prevzeti iz romanskih jezikov	79
4.5.1.4 Leksemi, prevzeti iz drugih slovanskih jezikov.....	81
4.5.1.5 Leksemi, prevzeti iz madžarščine	83
4.5.2 Primeri, pri katerih je časovno zaznamovani leksem prevzeta beseda, nevtralna sopomenka pa domača beseda ali besedna zveza	84
4.5.3 Primeri, pri katerih je časovno zaznamovani leksem domača, nevtralna sopomenka pa prevzeta beseda	85
4.5.4 Primeri, pri katerih sta tako časovno zaznamovani leksem kot nevtralna sopomenka domači besedi	86
4.5.5 Primeri, pri katerih je časovno zaznamovani leksem domača beseda, nevtralna sopomenka pa v obliki besedne zveze ali razlage.....	97
4.5.6 Primeri, pri katerih je pri časovno zaznamovanem leksemu prvi del leksema brz-, nevtralna sopomenka je lahko razlaga ali enobesedno poimenovanje.....	99

4.5.7	Primeri, pri katerih sta tako časovno zaznamovani leksem kot nevtralna sopomenka prevzeti besedi	100
4.5.8	Posebnost	100
4.5.9	Primeri, pri katerih je nevtralna sopomenka časovno zaznamovanega leksema v obliki slovaropisne razlage	100
4.5.9.1	Primeri, kjer se v SNS pojavi nadrejena sopomenka.....	105
4.5.10	Leksemi po izvoru - povzetek.....	105
5	Pomenoslovje.....	107
5.1	Primeri, ki se pomensko ujemajo.....	107
5.1.1	Pomensko ujemanje v enem pomenu.....	107
5.1.2	Primeri, ki se pomensko ujemajo v dveh ali v več pomenih	111
5.1.3	Zapletenejše povezave	112
5.2	Primeri, ki se pomensko ne ujemajo ali pa se zgolj delno ujemajo	113
5.2.1	Delno pomensko ujemalni leksemi	113
5.2.2	Pomensko neujemalni leksemi.....	114
5.2.3	Osnovni pomen – prenos pomena.....	118
5.3	Frazeološke zveze in zveze na splošno.....	119
5.3.1	Proste zveze	120
5.3.1.1	Prosta zveza je tako v SSKJ kot v SNS	120
5.3.1.2	Prosta zveza je samo v SSKJ	120
5.3.3	Primeri, kjer se pojavljajo tako v SSKJ kot v SNS enaki frazem (stalne besedne zveze)	121
5.3.3.1	Frazema sta v SSKJ navedena v stavčni rabi, v SNS v slovarski obliki	121
5.3.3.1.1	Glagolska frazema	121
5.3.3.2.1	Glagolski frazem.....	122
5.3.2.3	Frazemi so tako v SSKJ kot v SNS navedeni v slovarski obliki	122
5.3.2.3.1	Glagolski frazemi.....	122
5.3.2.3.2	Kombinacija prislovnega in glagolskega frazema	123
5.3.2.3.3	Samostalniška zveza	124
5.3.2.4	Frazemi so tako v SSKJ kot v SNS v stavčni rabi	124
5.3.2.4.2	Zaimenski frazem.....	125
5.3.2.5	Večkratno pomensko ujemanje zvez	125
5.3.2.6	Kombinacija ujemalnih in neujemalnih zvez.....	126
5.3.2.7	Delno ujemalne zveze	126

5.3.5 Primeri, kjer se pojavljajo neujemalni frazemi oziroma neujemalne besedne zveze (SNS nima frazemov iz SSKJ, označenih star. / zastar.; SSKJ nima frazemov, ki so v SNS)	127
5.3.4.1 Primeri, ko ima frazem le SSKJ.....	127
5.3.4.1.1 Glagolski frazemi (frazem je v slovarski obliki)	127
5.3.4.1.2 Frazem je v stavčni obliki	128
5.3.4.2 Kombinacija samostalniških in glagolskih frazemov (v slovarski in stavčni obliki).....	129
5.3.4.3 Samostalniške besedne zveze	129
5.3.4.3.1 Priredna zveza v SSKJ, enodelna nesamostalniška v SNS	130
5.3.4.3.2 Samostalniška zveza je samo v SSKJ	130
5.3.2 Primeri, ko ima frazem le SNS	131
5.3.3 Zastopnost različnih frazemov tako v SSKJ kot v SNS	131
5.3.3.1 Kombinacija samostalniških in glagolskih frazemov	131
5.3.3.2 Glagolski frazemi	133
5.3.3.3 Kombinacija pridevniškega in prislovnega frazema	134
5.3.5 Oblikoslovno-skladenjske posebnosti.....	134
5.3.6 Primeri, pri katerih je omejitev rabe na določen leksem (sam., glagol)	136
5.3.6 Povzetek.....	136
6 Sklep	139
7 Seznam navedene in uporabljene literature	141
GRADIVO OD A DO Č	143

1 Uvod

Čeprav je med Slovarjem slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ) in Pleteršnikovim Slovensko-nemškim slovarjem (v nadaljevanju SNS) razlika celo stoletje, je med njima moč potegniti vzporednice in tudi Pleteršnikov slovar aktualizirati v okviru sodobnega slovaroslovja in potrditi že Levstikovo misel, da temeljna vloga leksikografije ni ustvarjati svet, ampak že ustvarjenega prek jezika predstaviti.

V širšem smislu je Pleteršnikov slovar mogoče obravnavati s stališča skladnosti s stopnjo slovenskega jezikovnega in jezikoslovnega razvoja, SSKJ pa povsem s stališča zahtevne vloge, ki jo je odigral pri prenovljeni interpretaciji jezika v smislu novih strukturalnih jezikoslovnih načel. Zato bi lahko rekli, da sta slovarja zlasti glede vplivanja na slovensko jezikoslovno miselnost svojega časa opravila do neke mere različni vlogi: Pleteršnik je skušal predstaviti celovito živo besediščno bogastvo slovenskega jezika ob koncu 19. stoletja – tudi z zajetjem razvoja od njegove vknjižene podobe v 16. stoletju dalje – v glavnem v skladu s tedanjo, tudi slovensko jezikoslovno mislijo (Škrabec, Miklošič, Valjavec). SSKJ pa je s svojo zasnovo posegel v prevladujoča jezikoslovna načela in jih vsaj v okviru slovenskega prostora aktualiziral med drugim tudi z nekaterimi strukturalnimi jezikoslovnimi prvini.¹

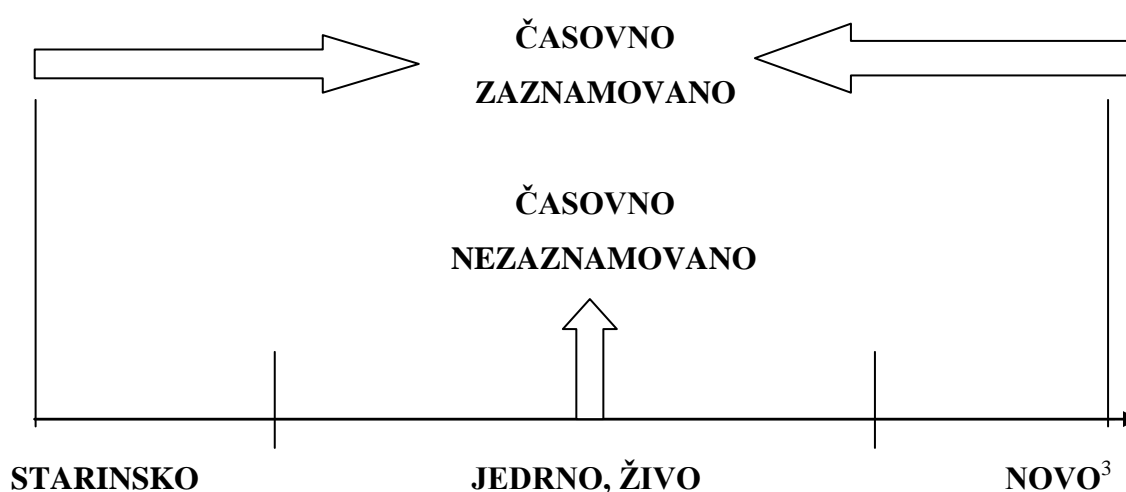
Lahko bi rekli, da Pleteršnikov slovar predstavlja nekakšen mejnik – uveljavitev spoznanja o samozadostnosti slovenskega jezika v smislu sposobnosti izražanja vseh civilizacijskih dosežkov (kljub dvojezičnosti je oblikoval vrednotenjsko (normativno) zasnovano na lastnostih slovenskega jezika² – slovensko besedje predstavlja realno pojmovno danost slovenskega človeka, na drugi strani pa tudi SSKJ pomeni kakovostni premik v okviru razmišljanja o jeziku: v slovenskem prostoru v veliki meri premakne težišče jezikoslovnega zanimanja na živi, sodobni (knjižni) jezik.

¹ Ada Vidovič Muha, Aktualnost slovaropisnih načel Pleteršnikovega slovarja, str. 100.

² Cela druga polovica 19. stoletja je bila podvržena težnjam po osvoboditvi od vsiljenega nemškega jezika in s tem prisilne dvojezičnosti. Del tega osvobojanja so predstavljali tudi dvojezični slovarji, katerih vrhunec je tudi Pleteršnikov slovar.

Leksikalni sistem je splet relativno stabilnih leksemov. Relativnost se kaže v prehajanju leksemov iz nevtralne v stilno zaznamovano funkcijo, v razvijanju novih pomenov že uveljavljenih leksemov ali v njihovem opuščanju.

Ena od gibljivosti leksikalnega sistema se kaže tudi v časovni določljivosti besed. S tega stališča so besede lahko časovno nezaznamovane ali časovno zaznamovane (starinske in nove besede), kar bi lahko ponazorili s časovno osjo, saj imamo na eni strani starinsko besedje, na drugi pa novo besedje – med obema poloma pa jedrno, živo besedje.

Med časovno zaznamovanimi besedami moramo seveda omeniti tiste, ki imajo v SSKJ kvalifikator starinsko in zastarelo. Te se umikajo ali pa so se že umaknile iz jedrnega dela besedišča, pri čemer ne smemo pozabiti, da pri besedah s kvalifikatorjem star. predmet, pojem še obstaja, le jezik je zanj poiskal drug, novejši izraz (sopomenko).

Bistveno načelo vsakega poimenovanja je neločljiva zveza med pojmovno, predmetno podlago (denotatom) in jezikovno, besedno izrazitvijo tega pojma. Če se zveza pretrga, beseda prej ali slej izgine iz jezikovne zavesti uporabnika in s tem tudi iz besedišča določenega jezika. Zakaj določen pojem začne kazati znamenja "staranja", je tudi sociolingvistično vprašanje. Gotovo med drugim prispeva k temu tudi zunajjezikovni dejavnik.

³ Več o tem: Ljudmila Bokal, Materialna kultura glede na časovno zaznamovanost besed.

Čas kot takšen je bil tako v Pleteršnikovem (izjema oznaka *nk.*) kot v ostalem slovanskem slovarpisju konec 19. stoletja še razmeroma malo upoštevana kategorija, slovaropisci si niso postavljali časovnih zarez, ki bi strogo ločevale "*sodobno*" "*v rabi*" od "*starega*", "*zgodovinskega*", "*ni več v rabi*", ujeti so hoteli čim več iz jezika preteklosti in se približati "tezaurusu", a v resnici je bilo mogoče popisati le majhen odstotek besedišča.

Prav časovna zaznamovanost besed v SSKJ (s kvalifikatorjema *star.* in *zastar.*) in njihova primerjava z ustreznici v Pleteršnikovem slovarju je bil eden od dejavnikov, da sem se v svojem diplomskem delu odločila za primerjavo le-teh. Zanimalo me je, kakšno je razmerje med zastopanostjo starinskih in zastarelih besed in če prihaja do razhajanj pri merilih, ki določen leksem uvrščajo med starinske, drugega pa med zastarele besede.

Izkazalo se je, da je besedje, ki je v SSKJ časovno zaznamovano, doživelo veliko sprememb na vseh jezikovnih ravneh in pokazalo se je tudi, da čeprav še v 19. stoletju ni označenih časovno zaznamovanih besed, nam kazalke v Pleteršnikovem slovarju dajo ravno nasprotno podatke (npr. enačaj kaže na dejstvo, da je druga beseda bila v nadrejenem položaju). Po sto letih je nenavadno veliko Pleteršnikovega besedišča odmrlo ali bilo potisnjeno pod oznake *starinsko* in *zastarelo*.

2 Metodologija dela

Za izhodišče pri izpisovanju gesel mi je služil Slovar slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ) v elektronski obliki od črke A do črke Č.

Izpisovala sem vse iztočnice, ki so imele časovno-frekvenčna kvalifikatorja *star.* (starinsko) in *zastar.* (zastarelo). Vsi ti izpisani časovno zaznamovani leksemi v diplomskem delu predstavljajo izhodišče za nadaljnjo analizo. Vsem izpisanim leksemom iz SSKJ sem poskušala najti ustreznico v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju (v nadaljevanju SNS) iz let 1894–95.

Ker nekaterih leksemov iz SSKJ v SNS ni, sem v prvem delu diplomske naloge svojo analizo razširila, saj ima vsaka iztočnica v SSKJ navedeno tudi nevtralnno sopomenko, ki sem jo skušala najti tudi v Pleteršnikovem slovarju. Vse nezastopane besede sem razdelila glede na časovno-frekvenčni kvalifikator, ki ga ima časovno zaznamovani leksem (*zastar.* in *star.*).

V nadaljevanju diplomske naloge sem vse izpisano gradivo na podlagi določenih kriterijev, ki sem jih tudi navedla pri posameznih poglavjih, uvrstila v kategorije posameznih sprememb (glasovne, naglasne, oblikoslovne, besedotvorne, leksemske in pomenske spremembe določenega leksema). V določenih primerih je posamezen leksem lahko uvrščen tudi v dve različni kategoriji sprememb.

Vsak primer oz. zgled v diplomskem delu je tako sestavljen najprej iz iztočnice v SSKJ in njej ustrezajoče Pleteršnikove, razen v primerih, ko take ustreznice pri Pleteršniku ni.

Iztočnice so v celoti izpisane v tabeli v Gradivu.

3 Nezastopanost oziroma zastopanost časovno zaznamovanega leksema oziroma njegove nadrejene sopomenke iz SSKJ v SNS⁴

V skoraj eni petini vseh izpisanih časovno zaznamovanih leksemov iz SSKJ ne najdemo ustreznice v Pleteršnikovem slovarju. Ker SSKJ pri vsakem izmed teh leksemov navaja tudi nevtrarno nadrejeno sopomenko, je le-ta v tabeli prikazana kot leksem, ki nam predstavlja novo izhodišče za nadaljnje iskanje v SNS. Leksemi so ločeni glede na časovno-frekvenčni kvalifikator.

3.1 Časovno zaznamovani leksemi s kvalifikatorjem zastarelo⁵

časovno zaznamovani leksem v SSKJ	nadrejena sopomenka časovno zaznamovanega leksema	(ne)zastopanost nadrejene sopomenke časovno zaznamovanega leksema v SNS
1. adrijánski -a -o prid. (â) zastar. <i>jadranski</i> : sinje adrijansko morje	<i>jadranski</i>	/
2. agéndá -e ž (□) 2. zastar. <i>zapisnik, dnevnik</i> : šolska agenda	<i>zapisnik, dnevnik</i>	dn□vnik , m. 1) <i>pl.</i> dnevniki, die Tagfalter, <i>Erj.(Ž.), Cig.(T.)</i> ; – 2) das Tagblatt, <i>Mur., Cig., Jan., nk.</i> ; – 3) das Tagebuch, <i>Mur., Cig., Jan., nk.</i> ; das Journal (»knjiga, v katero se zabeležki pišejo dan za dnem«), <i>Levst.(Nauk).</i>
3. akopràv vez. (ä) zastar. <i>čeprav</i>	<i>čeprav</i>	/
4. akotúdi vez. (û) zastar. <i>čeprav</i>	<i>čeprav</i>	/

⁴ "Besedilo oziroma gradivo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola, ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss."

⁵ § 155 Nekoč rabljena beseda, pomen ali zveza; danes je v knjižnem jeziku mrtva (*blagajnica, diviti se*). O tem, kakšno stilno vrednost je imela tako kvalificirana beseda nekoč, slovar ne daje pojasnil.

čep ^{prav}		
5. akurát prisl. (â) zastar. <i>prav, natanko</i> : akurat tako je hotel imeti	<i>prav, natanko</i>	pràv , <i>adv.</i> recht; p. si storil; p. je tako; p. mu je; p. izračunati; p. le idi! /.../
6. akurát prisl. (â) zastar. <i>prav, natanko</i> : akurat tako je hotel imeti	<i>prav, natanko</i>	pràv , <i>adv.</i> recht; p. si storil; p. je tako; p. mu je; p. izračunati; p. le idi! /.../
7. aliánsa -e ž (â) zastar. <i>politična ali vojaška zveza</i> <i>držav</i> : ustanoviti alianso; član alianse	<i>politična ali vojaška zveza</i> <i>držav</i>	/
8. alira in alura -e [alíra] ž (i) nav. mn., zastar. <i>vedenje, ravnanje, navade</i> : gosposke alire	<i>vedenje, ravnanje,</i> <i>navade</i> :	navâda , f. die Gewohnheit; navada železna srajca; navada popada, <i>Kr.-</i> <i>Valj.(Rad)</i> ; navado imeti; = v navadi imeti, <i>Trub.</i> ; navado komu (človeku, živali) vedeti; v navado mu je prišlo, <i>Met.</i> , v navadi je; po navadi; šege in navade divjih narodov.
9. američánski -a -o prid. (â) zastar. <i>ameriški</i> : američanski Slovenci	<i>ameriški</i>	/
10. angažírati -am dov. in nedov. (i) angažírati se 3. zastar. <i>obvezati se za kaj,</i> <i>zagotoviti si</i> : angažirati se za prvi valček	<i>obvezati se, zagotoviti si</i>	obv□zati , žem, <i>vb. pf.</i> 1) herumbinden, umbindem, <i>Cig.</i> ; – 2) verbindlich machen: o. koga, <i>C.</i> ; verpflichten, obvezan, <i>Jan.</i> , <i>C., nk.</i>
11. anorgáničen -čna -o prid. (á) zastar. <i>anorganski</i> : anorganična	<i>anorganski</i>	neorgānski , adj. unorganifch.

snov		
12. antikvíran -a -o prid. (i) zastar. <i>zastarel</i> : antikvirani nazori	<i>zastarel</i>	zastarljiv , íva, adj. verjährrbar, Cig.
13. antišambrírati -am nedov. (i) zastar. <i>hoditi prosit za posredovanje, zaščito; pritiskati na kljuka</i> : antišambrirati pri knezu	<i>hoditi prosit za posredovanje, zaščito; pritiskati na kljuka</i>	/
14. arómát -a m (â) /.../ zastar. <i>prijeten, plemenit vonj; aroma</i> ž	<i>prijeten, plemenit vonj;</i> <u><i>aroma</i></u>	arōma , f. prijetna dišava, das Aroma, <i>nk.</i>
15. asekurácija -e ž (á) zastar. <i>zavarovanje</i> : socialna asekuracija	<i>zavarovanje</i>	zavárovanje , n. die Berwahrung; – die Bersicherung, Cig., Jan., Cig.(T.), C., <i>nk.</i> ; zavarovani dolgovi, Cig.; z. zoper ogenj, zoper točo, Cig., <i>nk.</i>
16. asekuránca -e ž (â) zastar. <i>zavarovalnina</i> : izplačati asekuranco // <i>zavarovanje</i> : veliko denarja je dal za asekuranco in zdravnika	<i>zavarovalnina</i>	zavarovalnína , f. die Bersicherungsprämie, Cel.(Ar.), <i>nk.</i>
17. atestát -a m (â) zastar. <i>spričevalo, potrdilo</i> : kljub dobremu atestatu ni dobil službe	<i>spričevalo, potrdilo</i>	potrdílo , n. die Bestätigung, C., <i>nk.</i> ; – Bestätigungsschein, Cig., C., <i>nk.</i> ; prejemno p., Jan., DZ.;
18. avanzírati -am dov. in nedov. (i) zastar. <i>preiti, biti povišan z nižjega</i> <i>biti povišan z nižjega</i>	<i>preiti, biti povišan z nižjega službenega mesta na višje; napredovati</i>	napředováti , ūjem, <i>vb.</i> <i>impf.</i> , Cig.; – fortschritte machen, Cig., Jan.,

službenega mesta na višje; napredovati: ali je že avanziral; avanzirati v praporščaka; avanziral je za prvega delavca		<i>Cig.(T.), nk.; naprêdovati, Levst.(Zb.sp.); Jan.; – hs.</i>
19. avanzmá -ja m (â) zastar. <i>prehod, povišanje z nižjega službenega mesta na višje; napredovanje:</i> končno je dočakal avanzma	<i>prehod, povišanje z nižjega službenega mesta na višje; napredovanje</i>	naprêdovánje , n. das Fortschreiten, der Fortschritt.
20. avstrijánski -a -o prid. (â) zastar. <i>avstrijski:</i> avstrijanski denar; avstrijanska zemlja	<i>avstrijski</i>	/
21. bagáža -e ž (â) 1. zastar. <i>prtljaga, oprema:</i> naložiti bagažo na voz	<i>prtljaga, <u>oprema</u></i>	opr□ma , f. die Aufstaturg Ausrüstung, <i>Cig.(T.), DZ., Nov.</i>
22. baletéza -e ž (□) zastar. <i>baletka</i>	<i>baletka</i>	balēt , m. der Bühnentanz, das Balett.
23. béc -a m (□) zastar. <i>ficek, božjak:</i> nimam niti beca	<i>ficek, <u>božjak</u></i>	božják , m. kleine Münze, <i>Mur., Cig., Jan.;</i> uboga vdova pride in dva božjaka je vrgla, vkup eno nežico sta znesla, <i>Ravn.</i> Ipavski merčin dobiva od vsakega vedra vina po nekoliko soldov za svoj trud: ti soldi se imenujejo: božjaki; V Laščah bi temu rekli "božji denar., <i>Erj.(Torb.);</i> ne bom v nedeljo brez božjaka in bora, <i>Jurč.</i>

24. bíks -a m (i) zastar. <i>loščilo (za čevlje)</i> : škatlica biksa	<i>loščilo (za čevlje)</i>	loščilen , lna, <i>adj.</i> Cig., Jan.; loščilni zob.
25. SSKJ: bílo vez. (i) zastar. <i>naj (si) bo, bodisi</i> : bilo pozimi bilo poleti, nikoli ni nosil klobuka	<i>bodisi</i>	/ (SNS: 1. bílō , ⁶ n. = 1) die Schlagaber, <i>Mur., Cig., Jan., C., Tuš.(R.), Mik., Valj.(Rad.), Erj.(Som.)</i> ; – 2) das Schlagwerk der Uhr, <i>Cig., Jan.</i> (1. 'izmenjava udarcev'; 2. 'udarna naprava') 2. bílō , n. = bil, <i>Mik.(Et.), Skal.-Let.</i>)
26. bioskóp tudi bioskòp - ópa m (□; ö □) zastar. <i>kino, kinodvorana</i> : Ljubljana je dobila prvi bioskop	<i>kino, kinodvorana</i>	/
27. blagočúten -tna -o prid. (ū) zastar. <i>ki je blagih čustev</i> : izobražen in blagočuten mož	<i>ki je blagih čustev</i>	blagočútje , n. das Zartgefühl, <i>Cig., Jan.</i>
28. blagobít -i ž (i) zastar. <i>blaginja, blagor</i> : skrbeti za blagobit naroda; duševna blagobit	<i>blaginja, blagor</i>	blagínja , f.; moliti za svojo in dobrotnikov svojih blaginjo, za občo blaginjo, <i>Zv.</i> ;
29. blagomíl -a -o prid. (ī) zastar. <i>blag, mil</i> : blagomila žena	<i>blag, mil</i>	blagomílost , f. die Gnade, <i>C.</i>
30. blagomíseln -a -o [səl]	<i>blag, mil</i>	blâg , blága, <i>adj.</i> edel; blag

⁶ Leksema imata zgolj enako izrazno podobo, razlikujeta se v pomenu, saj se leksem v SSKJ nanaša na glagol *bíti*, sem. Leksem v Pleteršnikovem slovarju pa ima izhodišče v glagolu *bíti*, *bíjem*.

prid. (i) zastar. <i>blag, mil.</i> : blagomiselni in pravični ljudje		mož, blaga duša, blago srce, blage vere biti, <i>DZ.</i> ; /.../
31. blagomíselnost -i [sə1] ž (i) zastar. <i>blagost, milina</i>	<i>blagost, milina</i>	blagomílost , f. die Gnade, C.
32. blagonrávnost -i ž (á) zastar. <i>lastnost blagega,</i> <i>poštenega človeka</i> : bil je znan po blagonravnosti	<i>lastnost blagega,</i> <i>poštenega človeka</i>	/
33. bohínít -a m (î) zastar. <i>boksit</i>	<i>boksit</i>	/
34. bómkanje -a s (□) zastar. <i>uporabljanje</i> <i>opisnega prihodnjega</i> <i>časa namesto sedanjega</i> <i>časa pri dovršnih glagolih</i>	<i>uporabljanje opisnega</i> <i>prihodnjega časa namesto</i> <i>sedanjega časa pri</i> <i>dovršnih glagolih</i>	/
35. bóna -e ž (□) zastar. <i>varuška, pestunja</i> : otrok je prepuščen boni	<i>varuška, pestunja</i>	p□stunja , f. die Kindswärterin, <i>Mik., Nov.-</i> C. varûčka , f. die Kindswärterin, C., <i>Slom.,</i> <i>Savinska dol.</i>
36. bránša -e ž (â) zastar. <i>stroka, zvrst, panoga</i> : tega blaga trgovina ni imela, ker ni sodilo v njeno branšo	<i>stroka, zvrst, panoga</i>	2. str□ka , f. das Fach (fig.), <i>Cig.(T.), C., nk.</i> ; die Branche, <i>DZ.</i> ; (<i>hs.</i>).
37. bremeníti -im nedov. (ī í) 3. zastar. <i>ležati kot</i> <i>breme</i> : dolg bremeni na zemljišču	<i>ležati kot breme</i>	V SNS ni iztočnice bremeniti, vendar pa imamo ostale iztočnice, ki prihajajo iz iste besedne družine, npr.: bréme, bremenít, ...

<p>38. brezobráznost -i ž (ā) 2. zastar. <i>nesramnost, surovost, brezobzirnost</i>: njegova skrajna brezobraznost.</p>	<p><i>nesramnost, surovost, <u>brezobzirnost</u></i></p>	<p>brezobzírnost, f. die Rücksichtslosigkeit, <i>Cig.(T.), nk.</i></p>
<p>39. brezposésten -tna -o prid. (□) zastar. <i>ki je brez posesti, premoženja</i>: brezposestni in brezdovski proletariat</p>	<p><i>ki je brez posesti, premoženja</i></p>	<p>/</p>
<p>40. brezsílen -lna -o prid. (î) zastar. <i>brezmočen</i>: brezsilni otrok; mož je bil beden in brezsilen / brezsilni gnev</p>	<p><i>brezmočen</i></p>	<p>brezmáčen, čna, <i>adj.</i> machtlos, <i>nk.</i></p>
<p>41. brezstíden -dna -o prid. (î) zastar. <i>nesramen, brezsraven</i>: brezstidna blodnica / brezstidni dovtipi // <i>brezobziren, brezvesten, nepošten</i>: brezstidni hinavci / brezstidna parodija</p>	<p><i>nesramen, brezsraven // brezobziren, brezvesten, <u>nepošten</u></i></p>	<p>nesrámen, mna, <i>adj.</i> unverschämt; nesramna bolezni, <i>M.</i> nepošten, éna, <i>adj.</i> 1) ungeachtet; križ je bil prej nepošten, <i>Burg.</i>; – 2) unehrlich, unredlich; tudi nepóšten.</p>
<p>42. brezstídnost -i ž (î) zastar. <i>nesramnost, brezsravnost</i>: brezstidnost vedenja / brezstidnost izkoriščevalcev</p>	<p><i>nesramnost, brezsravnost</i></p>	<p>nesrámnost, f. die Unverschämtheit.</p>
<p>43. breztéčnost -i ž (□) zastar. <i>pomanjkanje teka</i>: sredstvo proti breztečnosti</p>	<p><i>pomanjkanje teka</i></p>	<p>/</p>
<p>44. brójanice -nic ž mn. (□) zastar. <i>rožni venec</i>,</p>	<p><i>rožni venec, <u>molek</u></i></p>	<p>mólek, lka, m. der Rosenkranz, <i>Cig., Jan.</i></p>

<i>molek</i> : starka je molila na brojanice		<i>ogr.-M., Slom.-C.</i> ; tudi molèk, molkà.
45. brómkálij -a m (□-á) zastar. <i>pomirjevalno sredstvo, ki vsebuje brom; kalijev bromid</i> : jemati bromkalij zoper nervoznost	<i>pomirjevalno sredstvo, ki vsebuje brom; kalijev bromid</i>	/
46. brzójádrnica -e ž (ř-â) zastar. <i>hitra jadrnica</i> : ob bregu je bila zasidrana brzoadrnica	<i>hitra jadrnica</i>	jádrnica , f. 2) (ladja) j., die Segelschiff, (jadren-), <i>Cig., Jan., Cig.(T.), Vrt., DZ.</i>
47. brzóparník -a m (ř-â) zastar. <i>parnik za hitro plovbo</i> : potovati z brzoparnikom	<i>parnik za hitro plovbo</i>	pârník , m. /.../ 6) das Dampfschiff, der Damfer, <i>Cig., Jan., Cig.(T.), nk.</i>
48. brzóplóvka -e ž (□) zastar. <i>manjša ladja za hitro plovbo</i> : gusarji so se bojevali na lahkih brzoplovkah	<i>manjša ladja za hitro plovbo</i>	plovník , m. das Fahrwaſſer, <i>h. t.-Cig.(T.), DZ.</i>
49. bučéla -e ž (□) zastar. <i>čebela</i> : bučele brenčijo okrog lipe; ljudje so šumeli kakor bučele v panju	<i>čebela</i>	čeb□la , f. 1) die Biene (apis mellifica); č. delavka, <i>Cig. /.../</i>
50. bukét -a tudi buké -ja m (□) 1. zastar. <i>šopek</i> : buket rdečih kamelij	<i>šopek</i>	šopèk , pkà, m. das Büſchel: š. črešenj, cvetlic; tudi šópek.
51. buzaráda medm. (â) zastar. <i>izraža podkrepitev trditve</i> : buzarada, kako bi vsi zijali!	<i>izraža podkrepitev trditve</i>	/

<p>52. céstnopolicíjski -a -o prid. (□-ī) zastar., v zvezi s predpis, ukrep <i>cestnoprometen</i></p>	<p><i>cestnoprometen</i></p>	<p>V Pleteršnikovem slovarju najdemo lekseme, kot so c□sten, čestíšče, ...</p>
<p>53. cíf -a m (í) zastar. <i>fícek, božjak</i>: Kratkorepnik ni imel nobenega cifa svojega, jaz pa tudi nobene dote (R. Murnik)</p>	<p><i>fícek, božjak</i></p>	<p>božják, m. kleine Münze, <i>Mur., Cig., Jan.</i>; uboga vdova pride in dva božjaka je vrgla, vkup eno nežico sta znesla, <i>Ravn.</i> Ipavski merčin dobiva od vsakega vedra vina po nekoliko soldov za svoj trud: ti soldi se imenujejo: božjaki; V Laščah bi temu rekli "božji denar., <i>Erj.(Torb.)</i>; ne bom v nedeljo brez božjaka in bora, <i>Jurč.</i></p>
<p>54. citácija -e ž (á) zastar. <i>vabílo, pozív, zlasti na sodíšče</i></p>	<p><i>vabílo, pozív, zlasti na sodíšče</i></p>	<p>pozív, zíva, m. der Aufruf, <i>Jan., nk.</i>; poziv na vojsko, <i>Jan., Cig.(T.)</i>.</p>
<p>55. colnína -e ž (ī) zastar. <i>mitnína, carína</i>: zahtevati colnino od soli; visoka colnina</p>	<p><i>mitnína, carína</i></p>	<p>carína, f. die Zollgebür, der Zoll, <i>Cig.(T.), nk.</i>; – <i>stsl., hs.</i></p>
<p>56. cvetodêr in cvetodér -a m (ê; □) zastar. <i>cvetožer</i></p>	<p><i>cvetožer</i></p>	<p>/</p>
<p>57. čarovítost -i ž (ī) zastar. <i>izredna privlačnost, očarljivost</i>: čarovitost njegovega kramljanja</p>	<p><i>izredna privlačnost, očarljivost</i></p>	<p>Pleteršnik navaja zgolj pridevniško obliko očarljív, íva, <i>adj.</i> beaubernd: o. pogled, <i>SlN.</i></p>
<p>58. čeznaráven -vna -o prid. (á) 2. zastar.</p>	<p><i>nadnaraven, nenaraven</i>:</p>	<p>nadnarâven, vna, <i>adj.</i> = nadnaturen, <i>Cig., Jan., nk.</i></p>

<i>nadnaraven, nenaraven:</i> upodabljati čeznaravno lepoto		
59. čeznatúren -rna -o prid. (û) 2. zastar. <i>nadnaraven, nenaraven:</i> čeznaturna prikazen	<i>nadnaraven, nenaraven</i>	nadnarâven , vna, <i>adj.</i> = nadnaturen, <i>Cig., Jan., nk</i> 32
60. čudapóln -a -o [ɯn] prid. (□ □) zastar. <i>zelo</i> <i>lep, čudovit:</i> čudapolna poletna noč	<i>zelo lep, čudovit</i>	čudovît , <i>adj.</i> wundervoll.
61. čúднеž -a m (û) zastar. <i>čudak:</i> pusti ga čudneža, ta ni za nas	<i>čudak</i>	čudák , m. der Sonderling, <i>Cig.(T.), C.;</i> čudni čudaki – ti pesniki! <i>LjZv.</i>
62. čúdočúden -dna -o prid. (û-û û-û) zastar. <i>zelo</i> <i>čuden, nenavaden:</i> vse je bilo oblito s čudočudno svetlobo	<i>zelo čuden, nenavaden</i>	nenavâden , dna, <i>adj.</i> ungewöhnlich; nenavadne prikazni; nenavadne besede.
63. čúdom prisl. (û) zastar. <i>z začudenjem,</i> <i>začudeno:</i> čudom ga je poslušal / star. čudom se čuditi	<i>z začudenjem, začudeno</i>	začúdití se , čudim se, <i>vb.</i> <i>pf.</i> sich verwundert; z. se komu, čemu, <i>Cig.;</i> tudi: z. se nad kom, nad čim, <i>Cig.:</i> začudénje. ⁷

Tabela 1: Nezastopanost oziroma zastopanost časovno zaznamovanega leksema iz SSKJ v SNS s kvalifikatorjem zastarelo

3. 2 Časovno zaznamovani leksemi s kvalifikatorjem starinsko⁸

⁷ V SNS najdemo zgolj glagol in samostalnik, ki sta iz iste besedne družine kot prislov **začudeno**.

⁸ § 154 Beseda, pomen ali zveza, ki je bila nekoč (v kaki funkciji) splošno rabljena; danes ima arhaično patino (*ajd, akoravno*).

časovno zaznamovani leksem v SSKJ	nadrejena sopomenka časovno zaznamovanega leksema	(ne)zastopanost nadrejene sopomenke časovno zaznamovanega leksema v SNS
1. afrikánski -a -o prid. (â) star. <i>afriški</i> : afrikanska puščava	<i>afriški</i>	/
2. agitatóričen -čna -o prid. (□) star. <i>agitatorski</i> : agitatorična dejavnost	<i>agitatorski</i>	/
3. akuráten -tna -o prid. (â) star. <i>točen, natančen, vesten</i> : akuraten uradnik; čudno, da ga še ni, ko je vedno akuraten	<i>točen, natančen, vesten</i>	natânčen , čna, <i>adj.</i> genau, pünktlich, gründlich.
4. átiški -a -o prid. (á) /.../ star. <i>atiški</i> profil njenega obraza <i>grški</i>	<i>grški</i>	/
5. babelónski -a -o prid. (□) 1. /.../ star. <i>kot luteranska psovka za katoličane nesramen, razuzdan</i> : vlačuga babilonska; prase babilonsko	<i>kot luteranska psovka za katoličane nesramen, razuzdan</i>	razuzdánec , nca, m. ein ausſchweifendes Mensch, der Wüstling.
6. bábine -bin ž mn. (â) star. <i>(po)porodna doba</i> : ženska je v babinah	<i>(po)porodna doba</i>	popor□den , dna, <i>adj.</i> nach der Geburt Stattfinden, <i>Cig., C.</i> ; poporodne bolečine.
7. bačvast -a -o prid. (â) star. <i>podoben bačvi</i> : posoda bačvaste oblike	<i>podoben bačvi</i>	Kot iztočnico najdemo samostalnik bačva , pridevniške oblike Pleteršnik nima.

8. bajuvárski -a -o prid. (â) star. <i>bavarski</i>	<i>bavarski</i>	/
9. bedénji -a -e [bəd] prid. (□) star. <i>nanašajoč se na dan pred praznikom:</i> bedenji dan	<i>nanašajoč se na dan pred praznikom</i>	/
10. besédar -ja m (□) star. <i>kdor se ukvarja z raziskovanjem besed;</i> <i>slovničar, jezikoslovec:</i> to vprašanje zadeva besedarje in pisatelje	<i>kdor se ukvarja z raziskovanjem besed;</i> <i>slovničar, <u>jezikoslovec</u></i>	jezikosl vec, vca, m. Sprachforscher, Cig., Jan., C., nk.
11. besednjákar -ja m (â) star. <i>leksikograf, slovarnik:</i> znan slovničar in besednjakar	<i>leksikograf, <u>slovarnik</u></i>	slovárnik , m. = slovarščak, Jan.(H.). slovárščak , m. der Leksikograph, (-šček) Jan., Levst.(Zb. Sp.).
12. biciklístovski -a -o prid. (i) star. <i>kolesarski:</i> biciklistovska čepica	<i>kolesarski</i>	kol sarski, adj. Radfahrer, nk.
13. binókel -kla m (ó) star. <i>dalnogled za obe očesi:</i> gledati z binoklom; gledališki binokel kukalo	<i>dalnogled za obe očesi</i>	dalnoglèd , gloda, m. das Teleskop, Cig., Jan., Cig.(T.), Sen.(Fiz.).
14. biológičen -čna -o prid. (ó) star. <i>biološki:</i> biologična reakcija	<i>biološki</i>	/
15. blagonaklónjen -a -o prid. (□) star. <i>blago, prijateljsko naklonjen (navadno) podrejenim:</i> blagonaklonjeni poveljnik /	<i>blago, prijateljsko <u>naklonjen</u> (navadno) podrejenim</i>	nakl nski, adj. Reigungs =: n. kot, Cel.(Geom.). * Izrazna podoba je enaka, vendar pri Pleteršniku ni enak pomen kot v SSKJ.
16. blagonaklónjenost -i ž	<i>dobrohotna, prijateljska</i>	nakl njenost, f. die

(ó) star. <i>dobrohotna, prijateljska naklonjenost:</i> izkoristil je blagonaklonjenost svojega gospodarja / biti neodvisen od blagonaklonjenosti drugih	<i>naklonjenost</i>	Reigung, Cig., Jan.; * Tudi v tem primeru je izrazna podoba enaka, vendar je pomenska neenakost med obema slovarjema.
17. bliščēč -éča -e prid. (ē □) star. <i>bleščēč:</i> bliščēči biseri; prim. bliščati se	<i>bleščēč</i>	bliščāv , áva, <i>adj.</i> Vrt. = bleščāv, <i>nk.</i> ⁹
18. blodništvo -a s (í) star. <i>razuzdano življenje, razvrat:</i> ugonablajo se v blodništvu // <i>vlačugarstvo, prostitucija:</i> preprečevanje blodništva in spolnih bolezni	<i>razuzdano življenje, razvrat // vlačugarstvo, prostitucija</i>	razvrāt , vrāta, die Umsturz, Cig.(T.); – stsl. vlačûgarstvo , n. die Landstreicherei.
19. bódisi medm. (□) star. <i>izraža ne popolnoma prostovoljno privolitev;</i> naj bo: zahteva, naj se mu opravičim. No, bodisi!	<i>izraža ne popolnoma prostovoljno privolitev</i>	/
20. bógnasváruij [-kn-] m /.../ star. <i>hudič, vrag:</i> menda mu je pomagal sam bognasvaruij; kosmat kakor sam bognasvaruij	<i>hudič, vrag</i>	hudič , m. der Teufel; ta človek ti je za hudiča, <i>Erj.(Izbr. Sp.)</i> .
21. bógvédi in bog vedi [-kv-] prisl. (□-é) star.	<i>bogve</i>	/

⁹ Vendar Pleteršnik leksema **bleščāv** ne navaja kot iztočnice. Zasledimo lahko le njegovo samostalniško obliko **–bleščāva**, ki ima v SSKJ kvalifikator redko: 2. knjiž., redko *razkošje, sijaj:* svet bleščave in krasote.

<i>bogve</i> : doma je iz bogvedi katerega kraja / ni bogvedi kako zgovoren		
22. bógzná in bog zna prisl. (□-â) star. <i>bogve</i> : bogzna zakaj to dela / drži se, kot bi bil bogzna kdo; igra ni bogzna kako duhovita	<i>bogve</i>	/
23. borílec -lca [ʁc tudi lc] m (í) 1. star. <i>borec, vojak, bojevnik</i> : borilca je zadela krogla / borilec za narod	<i>borec, vojak, bojevnik</i>	bojevnik , m. = bojník, <i>Cig., C., Let.</i> bojník , m. der Kämpfer, der Krieger, <i>Cig., Jan., Dalm.</i>
24. bravúra -e ž (û) 2. star. <i>pogumnost, drznost</i> : boriti se z bravuro / rad govori o svoji bravuri <i>drznem, pogumnem dejanju</i>	<i>pogumnost, drznost</i>	drznost , f. die Kühnheit, <i>Cig., Jan., C.</i>
25. bréstovec -vca m (□) star. <i>brest</i> : senčnati, visoki brestovci	<i>brest</i>	1. br□st , m. die Feldulme (ulmus campestris), <i>Guts., Mur., Cig., Jan., Tuš.(R.), SlGor.</i>
26. brezbrád in brezbrád -áda -o prid. (â; ä á) /.../ star. brezbrada mladina <i>nedorasla, nezrela</i>	<i>nedorasel, nezrel</i>	nedorásel , sla, adj. 1) halbwüchsig, <i>Cig.</i> ; – 2) minderjährig, <i>Cig., Jan., nk.</i> ; tudi: -stel (1.'nedorasel'; 2. 'mladoleten')

27. brezsřčnik -a m (ř) star. <i>brezsřčnež</i>	<i>brezsřčnež</i>	brezsřčen, čna, <i>adj.</i> herzlos, brezsřčna mati. ¹⁰
28. breztváren -rna -o prid. (ã) star. <i>brezsnoven</i> : breztvarno bitje	<i>brezsnoven</i>	brezsn□ven, vna, <i>adj.</i> immateriell, <i>Cig.</i>
30. brzoplôven in brzoplôven -vna -o prid. (ó; □) star. <i>ki plove z veliko hitrostjo</i> : brzoplovna ladja	<i>ki plove z veliko hitrostjo</i>	plôven, vna, <i>adj.</i> schiffbar, <i>Cig.(T.);</i> plovna reka, <i>C., nk.</i>
31. butičast -a -o prid. (í) 2. star. <i>ki ima (velik) glavič, betiček</i> : butičasta palica	(<i>velik</i>) <i>glavič, betiček</i>	glavič, íča 1) der Knauf; <i>C., Dalm.-M., Mik.; /.../</i> pet stebrov in njih glaviči, <i>Dalm.; V.-Cig.;</i> ročno buta mu glavič, <i>Vod.(Pes.).</i> 2) die Eichel (anat.), <i>C.;</i>
32. buzaráca medm. (ã) star. <i>izraža podkrepitev trditve</i> : buzaraca, ta pa zna!	<i>izraža podkrepitev trditve</i>	/
33. cerkvenják -a m (á) star. <i>duhovnik</i>	<i>duhovnik</i>	duh□vnik, m. der Geistlich, der Priester.
34. cérovec in céravec -vca m (□) star., v zvezi šparovec cerovca najde <i>varčen človek ima pogosto zapravljive naslednike</i>	<i>varčen človek ima pogosto zapravljive naslednike</i>	/
35. cóprn -a -o prid. (□) star. <i>čarovniški</i> : ne verjamem v njegove coprne moči	<i>čarovniški</i>	čarod□jen, jna, <i>adj.</i> magisch, <i>Jan.;</i> bezaubernd, <i>Jan., C., nk.</i>

¹⁰ V tem primeru v Pleteršnikovem slovarju najdemo zgolj pridevniško obliko, ne pa tudi samostalniške, ki je navedena v SSKJ.

36. časopísec -sca m (ī) star. <i>časnikar</i>	<i>časnikar</i>	časnikar , rja, m. der Zeitungschreiber, der Journalist, Cig., Jan., nk.
37. častihlépnik -a m (□) star. <i>častihlepnež</i>	<i>častihlepnež</i>	častihl□pen , pna, adj. ehrsüchtig, ehrgeizig, Jan., nk.
38. čerávno vez. (á) star. <i>čeprav</i> : čeravno je pogodba podpisana, ni veljavna	<i>čeprav</i>	/
39. češčénamaríja -e in češčéna marija češčéne maríje ž (é-ī) star. <i>molitev z</i> <i>začetkom: Zdrava Marija;</i> <i>zdravamarija:</i> moliti češčénamarijo; pet očenašev in češčénamarij	<i>molitev z začetkom:</i> <i>Zdrava Marija;</i> <i>zdravamarija</i>	češčénje , n. = čaščenje die Verehrung, golo zunanje č. nič ne pomaga, Ravn.; angelsko č.
40. češčénasimaríja -e in češčéna si marija češčéne si maríje ž (é-ī) star. <i>zdravamarija,</i> <i>češčénamarija</i>	<i>Zdravamarija,</i> <i>češčénamarija</i>	češčénje , n. = čaščenje die Verehrung, golo zunanje č. nič ne pomaga, Ravn.; angelsko č.

Tabela 2: Nezastopanost oziroma zastopanost časovno zaznamovanega leksema iz SSKJ v SNS s kvalifikatorjem starinsko

103 besede niso zastopane v Slovensko-nemškem slovarju (od tega jih je 63 s kvalifikatorjem **zastar.** in 40 s kvalifikatorjem **star.**). V nekaj primerih ima SSKJ navedeno razlago, ki kaže na pomensko razliko, Pleteršnik pa navaja leksem iz iste besedne družine, kot je časovno zaznamovan leksem (*podoben bačvi – bačva; cestnoprometen – cestišče*) oziroma je leksem naveden v drugi besedni vrsti kot v SSKJ (*začudeno – začuditi se*).

Tabelarni prikaz je pokazal, da tudi nekatere nevtralne sopomenke niso zastopane v Pleteršnikovem slovarju (takšnih primerov je 30 – 17 s kvalifikatorjem **zastar.** in 13 s kvalifikatorjem **star.**). Med vsemi nezastopanimi besedami prevladujejo:

a) glede na izvor:

1. prevzete besede iz srbohrvaščine: *brojanice*,
2. prevzete besede iz nemščine: *buket, cif, colnina*,
3. prevzete besede iz romanskih jezikov: *bec, багаža, bona*,
4. mednarodne splošne in strokovne sopomenke: *agenda, aliansa, antišambrirati, asekuracija, asekuranca, atestat, avanzirati, avanzma, biciklistovski, binokel, branša, citacija*.

b) glede na tvorjenost:

1. zloženske: *blagočuten, blagoduh, blagobit, blagomil, blagomilje, blagomiseln, blagomiselnost, blagonaklonjen, blagonaklonjenost, blagonravnost, cestnopolicijski, častihlepnik*.
2. izpeljanke iz samostalnika s priponskim obrazilom -anski **kvalifikator zastar.:** *adrijanski (jadranski)¹¹, američanski (ameriški)¹², avstrijski (avtrijski); kvalifikator star.:* *afrikanski (afriški);*
3. izpeljanke iz samostalnika s priponskim obrazilom -ičen: **kvalifikator zastar.:** *anorganičen (anorganski); kvalifikator star.:* *agitatoričen (agitatorski),*
4. tvorjenke iz predložne zveze (izpeljanke iz predložne zveze): *brezposesten, brezsilen, brezstidnost, brezstečnost, brezstvaren, čeznaraven, čeznaturen*.

Kljub temu, da je SSKJ že v Uvodu jasno razmejil časovno-frekvenčna kvalifikatorja *zastar.* in *star.*, bi bila lahko z današnjega stališča marsikatera beseda s *star.* označena z *zastar.* V SSKJ so leksemi tipa *adrijanski, avstrijski, američanski, anorganičen* označeni s kvalifikatorjem **zastar.** Medtem ko so pa leksemi *afrikanski, afriški, agitatoričen, biologičen* označeni s kvalifikatorjem **star.** Ob tem se odpira vprašanje, ali je glede na zapisano v SSKJ ta delitev upravičena. Pri teh pridevnikih, ki sem jih navedla, bi težko našla logične argumente, ki bi upravičili zapis časovno-frekventnega kvalifikatorja *star.* in ne *zastar.* (sama bi v tem primeru pridevnike, ki imajo kvalifikator *star.* uvrstila v kategorijo tistih leksemov, ki

¹¹ Ta primer se sicer razlikuje še v osnovi, ki je tuja (*adriaticus*), v oklepaju pa podomačena.

¹² Američanski s č namesto k kaže sicer na izpeljavo iz imena prebivalcev Američan in ne iz Amerika.

imajo prav tako kvalifikator **zastar.**, saj jih danes knjižni jezik več ne uporablja in se izrazno ne razlikujejo od ostalih pridevnikov, ki so že označeni s kvalifikatorjem **zastar.**). Veliko prevzetih besed (*agenda, asekuracija, asekuranca, avanzma, багаža, bioskop*) so označeni z **zastar.** – slovenski knjižni jezik je za te izraze našel podomačena poimenovanja), na drugi strani pa imamo leksema tipa *binokel*, ki je prav tako prevzeta beseda in je označen s **star.** Vendar bi to delitev lahko argumentirali z dejstvom, da je *bioskop* beseda starejšega izvora, saj gre za tip filmskega projektorja iz okoli 1900. S pomenskega stališča te besede poimenujejo nekdanjo materialno kulturo. Vendar pa kljub temu v več primerih ni povsem jasno, kje je tista meja, ki določen leksem še uvrsti v kategorijo **zastar.** in drugega v kategorijo **star.** Čeprav Ljudmila Bokal v članku *Starinske besede* v SSKJ na str. 119 pravi: "Gledano s pomenskega stališča je ena od značilnosti besed, ki so v osnovnem pomenu kvalificirane starinsko, njihova metaforična raba. Vsaj v omejenem obsegu se ta uporablja v današnji tekstih."

Tudi pri zloženkah tipa (*blagomil zastar. : blagonaklonjen star.*) je težko najti racionalno utemeljitev za to delitev. V prvem primeru je časovno zaznamovan leksem nadomestila netvorjena beseda (*blag, mil*), v drugem opisna nevtralna sopomenka (*blago, prijateljsko naklonjen*), vendar to ni vzrok za to delitev. Do razhajanja prihaja tudi v primeru (*brzoplovka zastar. : brzoploven star.*), kar bi mogoče lahko argumentirali, da se je samostalnik dlje časa uporabljal kot ostale tvorjenke in ima zato kvalifikator **zastar.**

Opazimo lahko, da nekaterih v SSKJ časovno zaznamovanih besed v Pleteršnikovem času še ni bilo oziroma niso bile navedene, kljub temu, da so obstajale (npr. izraz za kino – *bioskop*, daljnogled – *binokel*) – veliko teh leksemov, ki niso zastopani, so prevzete besede. Druge besede so bile že takrat izločene, vendar so tudi od teh bile nekatere, ki niso upošteevane, ker so že v tistem času bile zastarele (predvsem tiste, ki imajo le razlagalno sopomenko iz SSKJ, kar bi posledično kazalo na to – **babelonski** 'kot luteranska psovka za katoličane', **bedenji** 'nanašajoč se na dan pred praznikom').

Jezik je živ in dinamičen organizem. Zanj je značilna prožna stabilnost, kar pomeni, da je sposoben na izrazni in mentalni ravni sprejemati novo besedje, po drugi strani pa izrazi tudi odhajajo, jezik jih izloča. Objektivni vzrok zastarevanja je lahko vsebina, ki izgublja aktualnost. S tem so povezane spremembe materialne kulture. Na podlagi

gradiva v seminarski nalogi sem ugotovila, da besede zastarevajo še zaradi glasoslovnih pojavov (npr. *adrijanski – jadranski*), zaradi sprememb v morfemih (npr. *častihlepnik : častihlapnež*) ali pa zaradi tega, ker se bolj uveljavi katera od njihovih sopomenk (npr. *besednjakar – leksikograf*). K vzrokom pa lahko štejemo tudi jezikovno politiko in njeno jezikovno načrtovanje, ki je pomemben segment jezika, zlasti kar se tiče števila govorcev in njihovega vztrajanja pri rabi jezika.

4 Spremembe na izrazni ravni med obema slovarjema

4.1 Glasoslovne spremembe

V tem primeru gre za izrazje, ki se med seboj loči le po kakšni črki oz. glasu – fonemu.

4.1.1 Sprememba na izrazni ravni pri nadrejeni sopomenki

1. SSKJ: **bacnítí** in **bácnítí** -em dov. (ī á ā) zastar. *brcniti*: bacniti psa / bacniti kamen s poti / bacnili so ga iz šole

SNS: **bácnítí**, nem, *vb. pf.* = becniti, *Cig.*; bacne ga z nogo in spodi, *Jurč.*

becnítí, becnèm, bácnem, *vb. pf.* *stufen, stoßen, Dol.*; b. koga skozi vrata, *Cig.*; – prim. becati, bacniti.

V tej kategoriji sprememb zasledimo, da gre za spremembo na izrazni ravni le pri nadrejeni sopomenki v obeh slovarjih, in sicer različno (*brcniti, becniti*), kar kaže na zaznamovanost rabe že v Pleteršnikovem času, sicer se izrazno ujemata. Pleteršnik z enačajem poudarja, da je še neka druga beseda enakega pomena kakor beseda, ki je navedena kot iztočnica.¹³

¹³ Sicer Jožica Narat v članku Sopomenke v Pleteršnikovem Slovarju (str.57–60) ugotavlja, da Pleteršnikovi primeri, ki imajo enačaj, kažejo na njegovo preiščeno normativnost, torej na dajanje prednosti slovanskemu pred prevzetim iz drugih jezikovnih okolij. Še pri Cigaletu opazimo ravno obratno.

2. SSKJ: **bliščáti se** -ím se tudi bliščati -im nedov. (á í) star. *bleščati se*: zvezde se bliščijo; vse se je bliščalo od zlata / mesto se blišči v daljavi

SNS: **bliščáti**, ím, vb. *impf.* = bleščati, b. se = bleščati se, *Cig., Jan., Ravn., Met., nk.*

Pleteršnik ima pri iztočnici tudi kvalifikator *nk.*, kar pomeni, da je iztočnica novoknjižna beseda, čeprav je avtorsko opredeljena in jo poznajo že avtorji, ki so delovali že pred izidom Pleteršnikovega slovarja. Vidovič Muha v članku Aktualnost slovaropisnih načel Pleteršnikovega slovarja na str. 105 pravi: "Vsekakor pa je v tem okviru odigrala pomembno vlogo tudi oznaka *novo knjižno (nk.)*. Pleteršnik že uvodoma – med kraticami – razlaga, da "obsega vse knjištvo in posebno vse časopisje novejšje dobe, kolikor ga ni s posebnimi kraticami omenjenega" (uvod, str XV). Gre za opozorilo, ki pri vrednotenju besedišča upošteva časovni vidik – tako zaznamovan leksem še ni del nezaznamovanega besedišča."

3. SSKJ: **bliščáva** -e ž (ā) star. *bleščava*: sončna bliščava / bliščava snega

SNS: **bliščáva**, f. = bleščava, *M., C., ogr.-Valj. (Rad)*; brez bliščave koga vzrediti, *Slom.*

Pleteršnik navaja iztočni leksem, ki je v SSKJ časovno zaznamovan, vendar ima enačaj, ki kaže, da je že v 19. stoletju drug leksem imel nadrejeno vlogo – ta isti leksem je naveden tudi v SSKJ kot nevtralna sopomenka.

4. SSKJ: **bliščáti se** -ím se tudi bliščáti -im nedov. (á í) star. *bleščati se*: zvezde se bliščijo; vse se je bliščalo od zlata / mesto se blišči v daljavi

SNS: **bliščáti**, ím, vb. *impf.* = bleščati, b. se = bleščati se, *Cig., Jan., Ravn., Met., nk.*

Tudi v tem primeru ima Pleteršnik navedeno nadrejeno sopomenko, ki je v SSKJ uvrščena kot knjižna varianta časovno zaznamovanega leksema.

* 5. SSKJ: **bliščěč** -éča -e prid. (ě □) star. *bleščec*: bliščeci biseri; prim. bliščati se

SNS: / ¹⁴

¹⁴ Vsi primeri, ki so označeni z *, nimajo ustreznice v SNS. Kljub temu, da slovarsko niso primerljivi, sem jih zaradi večje preglednosti glede na spremembe med iztočnim leksemom in nadrejeno sopomenko razvrstila v določeno kategorije.

6. SSKJ: **bliščôba** -e ž (ó) star. *bleščava*: žareča bliščoba; zlata bliščoba neba / bajna bliščoba soban

SNS: **bliščóba**, f. der Glanz; – die Bracht, der Brunk, *Cig. Jan., nk.* ('lesk')

Časovna zaznamovanost je razvidna tudi na besedotvorni ravni, zato je ta primer uvrščen tudi v kategorijo besedotvornih razlik.

4.1.2 Onemitev fonema, zloga

1. SSKJ: **ážija** -e ž (â) zastar. *ažio*

SNS: **ážija**, f. das Agio, *Jan., Cel.(Ar.)*. ('ažio')¹⁵

SSKJ kot nevtrarno sopomenko navaja leksem *ažio*, ki ima v slovarju kot samostojna iztočnica naslednjo razlago: **ážio** -a m (a) fin. *razlika med nominalno in večjo tržno vrednostjo deviz, vrednostnih papirjev*. V tem zgledu je opazna zanimiva razlika: oblikoslovno podomačeno obliko prevzetega termina je zamenjala nepodomačena.

* 2. SSKJ: **bajuvárski** -a -o prid. (â) star. *bavarski*

SNS: /

3. SSKJ: **boljár** -ja m (â) zastar. *bojar*: moskovski boljarji

SNS: **boljár**, m. der Aristokrat, *Cig. (T.)*; der Optimat, *Cig.*; boljari, *Jan.*; prim. stsl. boljarБ. ('plemič')¹⁶

V tem primeru je prišlo do drugčne spremembe kot pri leksemu *ažija*, saj je oblikoslovno nepodomačeno obliko prevzetega termina zamenjala podomačena.

4. SSKJ: **časí** prisl. (â) zastar. *včasih*: časi si rada kaj dobrega privošči

SNS: **časí**, adv. bisweilen, *Cig., Jan., Trub., Dalm., Levst. (Zb. sp.), nk.*; časi ter časi, dann und wann, *Cig.*

¹⁵ Pomen leksema, ki ga je avtorica diplomskega dela dala v oklepaj, je prevod nemških besed, ki jih Pleteršnik navaja za iztočnico. Avtorica je prevajala s pomočjo Debenjakovega Velikega nemško-slovenskega slovarja.

¹⁶ V SSKJ najdemo pod iztočnico **bojár** -ja m (â) v *carski Rusiji in v Romuniji visok plemič, plemiški veleposestnik*: sklicali so bojarje na posvet; živi kot bojar.

V SNS nadrejena oblika **časi** kaže na edninsko mestniško sklonsko izhodišče, pri obeh pa glasovno prilagoditev sklopa **vč**.

4.1.3 Sprememba zvenečega nezvočnika v nezveneči nezvočnik

1. SSKJ: **brdek** -dka -o stil. brděk -dkà -ò prid. (ř; □ ä) star. *brhek*: brdek in zal fant; deklica je za čuda brdka

SNS: **brdek**, dka, *adj.* 1) hübsch, schmuck, *C., Navr. (Let.)*; – 2) stark, schnell, *C.*; – 3) ausgeweckt, fleißig, brav, *C., Gorjani-Erj. (Torb.)*; – nav. brhek. (1. 'simpatičen'; 2. 'hiter, uren'; 3. 'marljiv, priden')

SSKJ pri iztočnici *brhek* navaja prva dva pomena, ki jih je imel že Pleteršnik. Ne najdemo pa zabeleženega pomena '*marljiv, priden*', ki ga SNS navaja kot tretji pomen leksema brdek.

Snoj v Etimološkem slovarju pod leksemom *brhek* razlaga, da spada gotovo skupaj *brhek* in *brdek*, čeprav je *brhek* pomensko zoženo. Berneker izvaja brdek iz bridъкъ 'oster, tak, ki brije'. Pleteršnik pa že opozarja na pomenski prehod *bridek biti na kaj*.

4.1.4 Glasovno-pisna sprememba tipa (-vec > -lec)

Čeprav je ta razlika na ravni SSKJ – SNS in ne na ravni SSKJ – nadrejena nevtralna sopomenka, sem jo vseeno uvrstila v posebno kategorijo sprememb, saj je to pravopisno vprašanje že desetletja nazaj bilo pereč problem.

1. SSKJ: **borilka** -e [lk in ŭk] ž (i) star. *borka, bojevnica*: hrabre borilke / borilka za ženske pravice

SNS: **borivka**, f. die Kämpferin, *Cig., Jan.*

Pleteršnik navaja pisno obliko z "borivka", ki spada v kategorijo polemik tipa "bravec : bralec", ki je skozi leta razdeljavala jezikoslovni tabor. Slovenski pravopis iz leta 1962 kot novost normira obliko "bravec". Kasneje se uveljavi oblika z -lec.

2. SSKJ: **česálka** -e [ŭk tudi lk] ž (â) zastar. *frizerka*: okrog nje se je trudilo več česalk

SNS: **česâvka**, f. die Kämmerin, *Cig., Jan.* ('frizerka')

Leksem izhaja iz besede česati. Pleteršnik ima še obliko na -vec. Iztočnico nadomesti sopomenka *frizerka*.

Sam Pleteršnik je v zvezi s tem vprašanjem v intervjuju ob svoji sedemdesetletnici izrazil nekaj stališč, ki jih je mogoče razumeti tudi kot pomembno sestavino njegovega jezikoslovnega nazora: "Pisati -alec je posnemanje Hrvatov in še celo ti imajo nekatera nomina agentis na -avac /.../. Katera oblika bo zmagala, vprašate? Nekoč sva se prepirala z rajnim Levstikom pred šenklavško cerkvijo, ali naj pišemo -avec ali -alec; slednjič je zamahnil na svoj odločni način in zaklical: »Nič! Jaz bom pisal -alec!« Tudi meni se danes zdi, da bo -alec močnejši. Kaj hočete contra torrentem? Usus tyrannus."¹⁷

3. SSKJ: **črtilec** -lca [ʉc in lc] m (î) zastar. *sovražnik, nasprotnik*: imel je častilce in črtilce

SNS: **črtivec**, vca m. der Hasser, der Unfeinder, *Mur., Cig., Jan., Ravn.* ('sovražnik')

4. SSKJ: **črpálnica** -e ž (â) zastar. *črpalka*

SNS: **črpávka**, f. die Schöpft, *Cig.*

4.1.5 Ostalo

* 1. SSKJ: **adrijánski** -a -o prid. (â) zastar. *jadranski*: sinje adrijansko morje

SNS: /

Časovno zaznamovani leksem in nevtralna sopomenka imata isti koren. Vendar je po izvoru iztočnica v SSKJ prevzeta, nevtralna sopomenka pa podomačena beseda.

2. SSKJ: **bógati** -am dov. in nedov. (□) star. *ubogati*: bogaj in priden bodi

SNS: **bôgati**, am, *impf.* 1) = ubogati, *Jan., Št.*; – pšenica me boga, gedeiht, *SIGor.-C.*

Glasoslovna različica *bogati* 'ubogati' je nastala po samoglasniškem upadu.

Analiza glasoslovnih sprememb je pokazala, da je v nekaj primerih do sprememb prišlo pri nadrejeni sopomenki (tipa *bliščava* : *bleščava*). V primeru leksema *ažio* je zanimivo, da je oblikoslovno podomačeno varianta nadomestila nepodomačena, ravno

¹⁷ Ada Vidovič Muha, Aktualnost slovaropisnih načel Pleteršnikovega slovarja, str. 108.

nasprotno je v primeru *boljar*. V to kategorijo sprememb so bili uvrščeni tudi primeri z obrazilom -vec : -lec, saj ima Pleteršnik oblike leksema z obrazilom -vec, SSKJ pa časovno zaznamovani leksem navaja z obrazilom -lec.

4.2 Naglasne spremembe

Znano je, da je Pleteršnik – v nasprotju s Cigaletom – slovenskim besedam prvič zapisoval naglas (jih onaglaševal), drugič pa naglaševal tonemsko, tj. tako, kakor slovensko govori večji del Dolenjske (z delom Notranjske) in Gorenjske, pa zahodna (danes avstrijska) polovica Koroške in srednji del Beneške Slovenije ter zgornje Posočje navzdol do pred Tolminom.¹⁸

Kot kriterij naglasnih sprememb sem zgolj upoštevala spremembo naglasnega mesta.

1. SSKJ: **bečáti** -ím nedov., béci in bêči; béčal in bêčal (á í) 2. star. *beketati*: ovce bečijo

SNS: **bčati**, bečím, vb. *impf.* blöden (o ovcah), *Trub. (Post.)*; schreien, *M., BlKr.*; otrok beči, *juvzšt.*; trenzen (o jelenu), *Cig.*, – prim. bekati.

(**bekáti**, âm, vb. *impf.* blöken, *Mur., C.*; ovce bekajo, *Kug.-Valj.(Rad)*; schwäßen, *C.*)

Pleteršnik je osnovni iztočnici, ki je zapisana tudi v SSKJ, dodal oznako *prim.*, kjer navaja leksem *bekati*. Vendar se iztočni in primerjani leksem povsem ne ujemata. Tudi njuna avtorska opredelitev se razlikuje. SSKJ navaja pod iztočnico **békati** -am nedov. (□ □) *beketati*: ovca beka.

V tem primeru gre še za glasoslovno spremembo (pri nevtralni sopomenki se č spremeni v k) in besedotvorno razliko (v SSKJ ima nevtralna sopomenka še besedotvorni morfem -et, ki ga časovno zaznamovani leksem nima).

2. SSKJ: **blágost** -i ž (ā) 2. zastar. *sreča, blaginja*: želim vam vso blagost; skrbeti za javno blagost

SNS: **blagst**, f. za domovino slavo in blagost, *Slom.*; in vi ste vedno blagost uživali, *Levst. (Zb. sp.)*.

¹⁸ Jože Toporišič, Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar, str. 282.

3. SSKJ: **blažiti** -ím nedov. (ī í) 2. zastar. *delati kaj blago, plemenito*: ljubezen blaži človeka / umetnost blaži srce

SNS: **blážití**, im, *vb. impf.* 1.) veredeln, mild stimmen (um, srce), *Cig. (T.), C., nk.*; — 2.) glücklich machen, befestigen, *Cig., Jan., C.* ('osrečevati')

V 19. stoletju je bil leksem novoknjižen. Pleteršnik pod drugim pomenom navaja 'osrečevati'. Drug pomen bi lahko povezali s prvim, saj če nekomu storimo nekaj blagega, ga lahko tudi osrečimo.

4. SSKJ: **brčati** -im nedov. (á í) /.../ star. voda je začela brčati *brbotati, bobljati*

SNS: **brčati**, ím, *vb. impf.* murren: b. v koga, *Cig.*; wirbeln: bobnica brči, *Jarn., Mur.*; /.../

Časovno zaznamovanega pomena, ki je zastopan v SSKJ, v Pleteršniku ni. SSKJ kot nevtralnno sopomenko navaja leksem **brbotáti**, ki ima dva pomena, in sicer 1. *dajati glasove kot voda pri vretju* in 2. *sunkovito in nerazločno govoriti*. Pleteršnik pa je kot nemško ustreznico leksema brčati navedel glagol murren, ki pomeni *godrnjati* in ga lahko pomensko enačimo z drugim pomenom pri tem glagolu v SSKJ.¹⁹

5. SSKJ: **brezpredméten** -tna -o prid. (□) 1. /.../ // zastar. *ki je brez vzroka, podlage, neosnovan*: brezpredmetna žalost

SNS: **brezpr□dmeten**, tna, *adj.* gegenstandlos, *Cig. (T.), Zv.*

V tem primeru bi lahko bil vpliv imenovalniške oblike z naglasom na osnovi (prêdmet -éta).

6. SSKJ: **cesarič** -íča m (ī í) star. *cesarjevič*: mladi cesarič

SNS: **cesárič**, m. der Sohn des Kaisers, *C., Mik., Vrt., Npes.-Cig.* ('cesarjev sin')

7. SSKJ: **cípela** -e ž (i) nav. mn., zastar. *čevlji, navadno nizki*: hoditi v lepih, rumenih cipelah

SNS: **cip□le**, f. *pl.* "lahka ženska obutev", *med Muro in Dravo - Zora V.*

Pleteršnik je leksem pokrajinsko zamejil, saj navaja, da se je beseda govorila med Muro in Dravo, kar bi z drugimi besedami pomenilo, da jo je lociral v severovzhodni del Slovenije.

¹⁹ V SSKJ pod iztočnico **godrnjáti** najdemo razlago: 2. *nerazločno, momljaje govoriti*.

Leksem je v SSKJ v edninski obliki, vendar ima navedeno, da se ta leksem navadno pojavlja v množinski obliki. Pleteršnik ima iztočnico navedeno v množinski obliki.

8. SSKJ: **činjenica** -e ž (ī) zastar. *dejstvo, fakt*: za dokaz je treba činjenic

SNS: **činjenica**, f. die Thatsache, *Cig. (T.), DZ.*; – hs.

Pleteršnik je leksem avtorsko opredelil in navedel njegov izvor. Vendar naglas ni enak hs., saj je le-ta danes na prvem zlogu, kot ga ima navedenega tudi SSKJ.

Pri naglasnih spremembah je bilo opaziti, da je pri nekaterih leksemih Pleteršnik imel naglas na priponskem obrazilu in ga je SSKJ premaknil na osnovo (činjenica : činjenica, blagost : blágost). V večini ostalih primerov je Pleteršnik naglas postavil na osnovo in ga je SSKJ premaknil na priponsko obrazilo (cesárič : cesarič).

4.3 Oblikoslovne spremembe

V to skupino sem uvrstila primere, ki se razlikujejo po obliki oz. je ta zastarela ali po oblikoslovni kategoriji (iztočni leksem v SSKJ je primerjan z njeno nevtralno sopomenko, izjema je leksem *črm*).

4.3.1 Sprememba kategorije spola (glede na nadrejeno sopomenko)

1. SSKJ: **abecednica** -e ž (□) zastar. *prvo berilo, abecednik*

SNS: **abecednica**, f. 1) die Abctafel, *Cig., Jan.*; – 2) = abecedarica, *Mur*.

Iztočnica v SSKJ je samostalnik ženskega spola, prav tako v Pleteršnikovem slovarju. Njena nevtralna sopomenka *abecednik*²⁰ je moškega spola, sopomenka *prvo berilo* pa srednjega spola.

2. SSKJ: **aróma** m neskl. (□) zastar. *prijeten, plemenit vonj*; *aroma* ž: znal je ceniti pristni aroma čaja

²⁰ **abecednik** -a m (□) raba peša *učbenik za začetni pouk branja in pisanja, prvo berilo*: kupiti otroku abecednik; brati iz abecednika

SNS: / (**arōma**, f. prijetna dišava, das Aroma, *nk.*)

SSKJ je leksem označil kot moški in je nesklonljiv. V SNS je leksem z isto izrazno podobo označen kot ženskospolski, kar je označeno tudi pri nevtralni sopomenki v SSKJ.

3. SSKJ: **brēzen** -zna m (é) zastar. *brezno*: globok, temen brezen / brezen smrti

SNS: **brézen**, zna, m. = 1) brezden; – 2) eine sehr tiefe Stelle im Wasser, *Kojsko (Goriš.)*.

Iztočnici sta moškega spola. Vendar se spremeni kategorija spola v SSKJ, če iztočnico primerjamo z njeno nevtralno sopomenko – *brezno*, ki je samostalnik srednjega spola.

4. SSKJ: **čřm** -a m (ř) zastar. *vranični prisad, antraks*: prašiči so poginili za čřmom

SNS: **čřm**, n. eine brandige Entzündung ('vnetje'): der Karbunkel ('podkožni tur'), *Cig., Jan., DZ.*; č. v prstu, der Fingerwurm ('gnojno vnetje prsta'), *Mur., Št.*; ledni ('ritnikov') č., *Bleiw.-Cig.*: = vranični prisad, (eine Krankheit der Schweine)

Pleteršnik je iztočnico označil kot srednjespolsko, vendar je v SSKJ leksem moškospolski. V tem primeru je verjetno pri SNS-ju prišlo do napake zaradi nedoslednosti prepisovalcev.

5. SSKJ: **čúdo** -a stil. -éša s (ū, □) star. *čudež*: delati čuda

SNS: **čúdo**, desa (da), n. das Wunder, *Dict., Guts., V.-Cig., Jan.*; čudesna delata, *Trub.*; spomnite na njegova čudesa, *Dalm.*; z večimi čudesi. ('čudež')

Nevtralna sopomenka, ki jo navaja SSKJ, je moškega spola, iztočnici v obeh slovarjih pa srednjega spola. Razlika je tudi v podaljšavi, saj časovno zaznamovani leksem podaljšuje osnovo z -es, nevtralna sopomenka pa ne. V SSKJ je leksem čudo stilno zaznamovan, v Pleteršnikovem slovarju je nevtralen – v SNS najdemo tudi leksem *čudež*, ki je samostojna iztočnica, nastala nalikovno po stranskosklonski obliki. Tretji pomen se ujema.

4.3.2 Sprememba tipa sklanjatve

1. SSKJ: **bér** -i ž (□) star. (*čebelja*) *paša*: »Sonca čakajo, da bi šle na ber,« jih [čebele] je razumel (I. Zorec); ajdova ber / ber zdravilnih zeli *nabiranje*

SNS: **b□r**, î, f. = bera: telovnik je najprva pomladnja ber (čebelam), *Levst.(Beč.)*.

Leksema sta v obeh slovarjih ženskega spola. Vendar Pleteršnik navaja še za iztočnico enačaj in za njim enakovreden leksem *bera*. Prišlo je do spremembe sklanjatve (ber se sklanja po i-jevski, bera po a-jevski sklanjatvi).

2. SSKJ: **bóri** -a -o prid. (□) 1. /.../ star. *usmiljenja, pomilovanja vreden; ubog*: toča je zelo prizadela bore kmete

SNS: **bóre**, *adj. indecl.* arm: bore prerok, bore Jakob; Jsvkr.; bore mož, bore jaz, bore mati, bore dete, *Gor.-Levst.(Rok.)*; – bore malo, sehr wenig, *LjZv.*; – nam. ubore; prim. stsl. nebože, nebore (voc. od neboǵ). ('ubog, reven')

Pleteršnik ima nesklonljivo obliko pridevnika bore, zato sem ta primer navedla v tej kategoriji sprememb – razlika v končniškem morfemu -i : -e je tudi oblikoslovna: določna oblika pridevnika v SSKJ, zvalniška s konverzijo v pridevnik v SNS.

3. SSKJ: **četrt** -i ž (ř ä) 1. *del na štiri enake dele razdeljene merske enote, navadno časovne*: zastar. do doma ima kake **tri četrti ure** *tri četrt ure* / predavanje se bo začelo danes brez akademske četrti *tradicionalne četrtne zakasnitve*

SNS: **četrt**, f. 1) **der vierte Theil eines Ganzen, das Viertel, sprednja**, zadnja četrt vola; vsako četrt ure, viertelstündlich, *Cig.*; tri četrti ure hoda.

Leksem se v SSKJ sklanja po i-jevski sklanjatvi, v Pleteršnikovem slovarju je leksem nesklonljiv, razen v zvezi tri četrti ure hoda, kjer gre za množinsko obliko. (podčrtala in označila krepko M. N.)

4.3.3 Glagoli s prostim morfemom se oz. brez njega

1. SSKJ: **báhati se** -am se in **baháti se** -ám se nedov. (á; á â) *čez mero se hvaliti*: /.../ **zastar. na gostiji so bahali z vinom**

SNS: **báhati**, am, *vb. impf.* prahlen, *Mur., Met.*; z mošnjo b., *Cig.*; Napuh njegov prezgodaj baha, *Vod.(Pes.)*; s svojimi darimi b., *Ravn.*; – nav. b. se, b. se s čim; – tudi: bahati se, *Gor. Št.*

2. SSKJ: **blisketáti se** -ám se tudi -éčem se in blisketáti -ám tudi -éčem nedov. (á â, é) star. *blesketati se, lesketati se*: zvonik se je blisketal v soncu; morje se blisketa / oči so se ji blisketale od razkačenosti

SNS: **blisketáti**, etâm, éčem, *vb. impf.*. 1) wetterleuchten, C.: – 2) funkeln, blinken. (1.'bliskati'; 2. 'lesketati se')

SNS ima le nepovratno obliko iztočnice, SSKJ pa le v povratni rabi. V tem primeru je časovno zaznamovana glasoslovna podoba iztočnice. Nezaznamovani različici ima tudi SNS.

3. SSKJ: **bríhtati** -am nedov. (í) star. *spravljati k zavesti, buditi*: bolnika brihtajo iz omame

bríhtati se star. *umsko razvijati se*: fant se je začel brihtati

SNS: **bríhtati**, am, *vb. impf.* = dramiti, bistriti, učiti; (narejeno iz obrihtati, in to iz nem. richten, C.).

V SNS glagol ni naveden v povratni obliki. Tako bi lahko sklepali, da časovno zaznamovane rabe iz SSKJ ne pozna.

Zgornja primera pa kažeta izgubo nepovratne rabe glagolov v SSKJ (primera št. 1. in 2.).

4.3.3.1 Oblikoslovne posebnosti (časovno zaznamovane so podiztočnice)

1. SSKJ: **báti se** bojím se nedov., bój se bójte se; bál se (á í) /.../

bojé se zastar.: šli so ga iskat, ne boje se mraza in noči.

bojèč se -éča -e: zastar. prečula je vso noč, neizmerno boječa se zanj; prim. boječ

SNS: 2. **bojèč**, □ča, *adj.* furchtŕam. ('plah')

V SSKJ nedoločnik ni časovno zaznamovan, zaznamovani sta njegovi podiztočnici, kratka oblika sedanjika boje se in deležnik boječ se.

2. SSKJ: **blagoslávljati** -am nedov. (á)

blagoslavljàje star.: blagoslavljàje množico, je odhajal

SSKJ: **blagoslávljati**, am, *vb. impf.* ad blagosloviti; segnen, weihen, einweihen, *Cig., Jan., ogr. in kajk.-Valj. (Rad), nk.*

V SSKJ je časovno zaznamovana deležniška podiztočnica, ki je Pleteršnik v svojem slovarju nima, naveden je zgolj nedoločnik, ki ga imamo tudi v SSKJ (vendar ni časovno zaznamovan).

3. SSKJ: **bríhtati** -am nedov. (í) star. *spravljati k zavesti, buditi*: bolnika brihtajo iz omame

bríhtati se star. *umsko razvijati se*: fant se je začel brihtati

SNS: **bríhtati**, am, vb. *impf.* = dramiti, bistríti, učiti; (narejeno iz obríhtati, in to iz nem. richten, C.).

4. SSKJ: **čúdíti** in čúđiti -im se nedov. (ī ú ũ) *čutiti in izražati presenečenje, začudenje*: /.../ star. čudom se je čúđil njegovi prošnji;

čúde se star.: čude se je poslušal njegove besede

SNS: **čúđiti se**, čúđim se, vb. *impf.* sich wundern, staunen; über jemanden, über etwas, č. se komu, čemu, (tudi nad kom, nad čim).

Časovno zaznamovani leksem ima deležniško obliko, ki je časovno zaznamovana.

5. SSKJ: **čúti**¹ čújem nedov. in dov., čúl in čúl (ú ũ) /.../ 3. star. *uslišati*: Nebo mu prošnje te ne čuje (S. Gregorčič)

čúvši zastar.: to čuvši, se mož razveseli; prim. čuj

SNS: **čúti**, čújem, vb. *impf.* 1) hören; čujte, čujte! hört! hört! čuješ? hörst du? *Jan.* /.../
V tem primeru gre za zaznamovanost le ene izmed oblik (v SSKJ je zaznamovan zgolj deležnik na -vši, njegova nedoločniška oblika ni zaznamovana).

4.3.4 Razlika v besedni vrsti

1. SSKJ: **buzakljún** -a m (ũ) star. *neumen, neroden človek*: kakšen buzakljun pa si, da še premišljuješ / kot psovka molči, buzakljun

SNS: **buzakljún**, *interj.* = buzarona! sapperment! *LjZv.*

Pleteršnik leksem uvršča med medmete, v SSKJ je uvrščen med samostalnike s pomenom *neumen, neroden človek*.

4.3.5 Povzetek

V kategoriji oblikoslovnih sprememb se je časovno zaznamovanemu leksemu v primerjavi z njegovo nevtrarno sopomenko spremenila kategorija spola (v SSKJ in SNS je npr. leksem *brezen*, ki je moškega spola, v SSKJ je kot nevtralna sopomenka naveden leksem *brezno*, ki je srednjega spola). Spol se je spremenil tudi leksemom

aroma, abecednica, čudo. Pri leksemu *črm*, ki ga je Pleteršnik označil kot srednjepolskega, je najverjetneje prišlo do nedoslednosti pri prepisovalcih.

V kategorijo oblikoslovnih sprememb so bile uvrščene tudi oblikoslovne posebnosti – časovno zaznamovana je podiztočnica, ki so deležniki in deležja. V treh primerih ima SSKJ pri časovno zaznamovanem leksemu tudi prosti morfem *se*, ki ga pri Pleteršniku ne zasledimo – ima rabo glagolov brez povratnosti. V enem primeru je tudi razlika v besedni vrsti (*buzakljun* – SSKJ ima označenega kot samostalnik moškega spola, Pleteršnik ga je označil kot medmet).

4.4 Besedotvorne spremembe

Kot kriterij besedotvornih sprememb sem upoštevala, ali imajo časovno zaznamovane besede v SSKJ nadrejeno besedotvorno različico. To pomeni, da sem besedo uvrstila v kategorijo besedotvornih sprememb, če je imela sopomenko z drugačnim (časovno nezaznamovanim) besedotvornim morfemom (več morfemi).

4.4.1 Samostalniške tvorjenke

4.4.1.1 Izpeljanke iz pridevnikov in samostalnikov

1. SSKJ: **abecédnica** -e ž (□) zastar. *prvo berilo, abecednik*

SNS: **abec□dnica**, f. 1) die Abctafel, *Cig., Jan.*; – 2) = abecedarica, *Mur*.

Leksem je uvrščen tudi v kategorijo oblikoslovnih sprememb.

2. SSKJ: **apník** -a m (i) zastar. *apnenec*

SNS: **apník**, m. *Cig.*, pogl. *apnenec*

Iztočni leksem ima pripono -ik in je nastal z izpeljavo iz samostalnika *apno*.

Nevtralna sopomenka ima v SNS pripono -ec in je izpeljanka iz pridevnika *apnen*.

* 3. SSKJ: **baletéza** -e ž (□) zastar. *baletka*

SNS: /

Iztočni leksem v SSKJ ima prevzeto priponsko obrazilo -eza, ki ga pri njegovi nevtralni sopomenki nadomesti domače priponsko obrazilo -ka. Oba leksema sta izpeljanki iz samostalnika balet.

4. SSKJ: **barónovka** -e ž (□) star. *baronica*: gospa baronovka

SNS: **bar□novka**, f. die Baronin.

Iztočni leksem je izpeljanka iz svojilnega pridevnika baronov. Tudi v SNS najdemo današnjo časovno nezaznamovano varianto: (**bar□nica**, f. die Baronin, die Freifrau, *Mur., Cig., Jan., nk.*).

5. SSKJ: **belôba** -e ž (ó) star. *belina*: beloba lilije

SNS: **bělóba**, f. das Weiß, die Weiße, *Jan.*; svinčena b. = svinčena bel, *C.*

Leksem je izpeljanka iz pridevnika bel. V obeh slovarjih imamo priponsko obrazilo -oba, ki ga v SSKJ nadomesti pripona -ina, vendar ima izpeljanko *belina* kot samostojno iztočnico tudi SNS.

6. SSKJ: **blagájnica** -e ž (â) 1. zastar. *blagajna*: odpreti blagajnico; železna blagajnica / popotniki so stali pred blagajnico / premoženje je zapadlo državni blagajnici

SNS: **blagâjnica**, f. die Schatzkammer, *Cig., Jan.*; die Schaffe, *Jan., Levst. (Nauk), nk.*; državna b.

SSKJ časovno zaznamovanemu leksemu navaja kot nevtralno sopomenko leksem *blagajna*, ki je tudi v SNS nadrejena sopomenka iztočnemu leksemu.

7. SSKJ: **blágost** -i ž (ã) 2. zastar. *sreča, blaginja*: želim vam vso blagost; skrbeti za javno blagost

SNS: **blag□st**, f. za domovino slavo in blagost, *Slom.*; in vi ste vedno blagost uživali, *Levst. (Zb. sp.)*;

V tem primeru je prišlo tudi do naglasne spremembe, saj ima SSKJ naglas na osnovi, SNS na priponskem obrazilu.

8. SSKJ: **bláženec** -nca m (â) zastar. *svetnik, blaženi*: nebeški blaženci

SNS: **bláženec**, nca, m. der Selige, *Zora*.

Časovno zaznamovani leksem ima priponsko obrazilo -ec, njegova nevtralna sopomenka je nastala s konverzijo.²¹

9. SSKJ: **bláženstvo** -a s (â) star. *blaženost*: občutiti blaženstvo; srce mu prekipeva od blaženstva; višek blaženstva / nebeško blaženstvo

SNS: **bláženstvø**, n. die Glückseligkeit, der Segen, *Jan., C., ogr.-Let., kajk.-Valj. (Rad)*.

Tudi v Pleteršniku najdemo leksem, ki ga SSKJ navaja kot nevtralno sopomenko. To nam posledično kaže na dejstvo, da leksem blaženost ni mlajša različica leksema blaženstvo, ker sta že oba zastopana v SNS.

10. SSKJ: **bliščôba** -e ž (ó) star. *bleščava*: žareča bliščoba; zlata bliščoba neba / bajna bliščoba soban

SNS: **bliščôba**, f. der Glanz; – die Bracht, der Brunk, *Cig., Jan., nk.* ('lesk')

SSKJ ima kot nevtralno sopomenko naveden leksem bleščava, ki je tudi v SNS kot samostojna iztočnica.

11. SSKJ: **bližnjik** -a m (î) star. *vsak človek v razmerju do drugih ljudi; bližnji* m: koristiti svojemu bližnjiku; ljubezen do bližnjika

SNS: **bližnjik**, m. der Nächste, der Nebenmensch, *Alas., Mur., Jan., Cig. C., LjZv.*; svoje bližnjike tretji, *Jurč.*

Leksema imata priponsko obrazilo -ik in sta nastala z izpeljavo iz pridevnika. Tudi v tem primeru je nevtralna sopomenka nastala s konverzijo.

12. SSKJ: **bóštvo** -a s (□) star. *božanstvo, bog*: milost boštva

SNS: **1. b□štvo**, n. die Gottheit, *Jan.*

Tudi v tem primeru najdemo leksem božanstvo v Pleteršnikovem slovarju kot samostojno iztočnico.

13. SSKJ: **brezdélnik** -a m (□) zastar. *brezdelnež*: brezdelnik in tat / zabave za bogatine in brezdelnike

SNS: **brezd□lnik**, m. der Müßiggänger, *Guts.*; – der Feiergefell, *Cig.*

²¹ Konverzija je sprememba (besednega) pomena s prehodom iz ene slovnične kategorije v drugo.

Tako časovno zaznamovani leksem kot njegova nevtralna sopomenka sta nastali z izpeljavo iz pridevnika brezdelen. V slovarjih je priponsko obrazilo **-ik**, nadomesti ga obrazilo **-ež**. Enako je v primeru 14 in 15.

14. SSKJ: **brezdúšnik** -a m (û) star. *brezdušnež*: nasilnež in brezdušnik

SNS: **brezdúšnik**, m. der Herzlofe, der Gefühllofe, *Mur., Cig., Valj. (Rad.)*; – der Bosewicht, *Meg., Dict., Krelj.*

15. SSKJ: **brezsřčnik** -a m (ř) star. *brezsrčnež*

(SNS: **brezsřčen**, čna, *adj.* herzlos, brezsrčna mati.)²²

16. SSKJ: **brizgálnica** -e ž (â) 2. zastar. *brizgalna*: gasilci so prišli z brizgalnico

SNS: **brizgálnica**, f. die Spritze, *Jan., Cig., Levst. (Nauk)*. ('brizga, brizgalna')

17. SSKJ: **cárinja** -e ž (â) zastar. *carica*

SNS: **carica**, f. die Zarin; – = cesarica, *nk.*

Leksema sta izpeljanki iz samostalnika **car**. Vendar imata različno priponsko obrazilo, zaradi tega je prišlo tudi do naglasnega premika (Pleteršnik ima naglas na obrazilu, SSKJ na osnovi).

18. SSKJ: **célek** -lka m (□) 2. zastar. *celota*: vsi deli sestavljajo celek.

SNS: **c□lek**, lka, m. das Ganze, *Jan., Zora-C.*

Iztočna leksema sta izpeljanki iz pridevnika cel in imata obrazilo -ek. Tudi nevtralna sopomenka v SSKJ je izpeljanka, ki ima obrazilo -ota.

19. SSKJ: **celína** -e ž (í) 3. star. *celota*: obdelati snov v celini

SNS: **čelína**, f. 1) ein Ganzes (math.), *Cig., Jan., Cig.(T.)*, pet celin sena, *Notr.* – 2) das Land: celino orati; orne njive puščati v celino, *Levst. (Nauk)*, pren. celino orati, obdelovati 3) die Wildbahn ('narava'); 4) der Continent (1. 'celota'; 2. 'zemlja'; 3. 'narava'; 4. 'kontinent')

²² V tem primeru v Pleteršnikovem slovarju najdemo zgolj pridevniško obliko, ne pa tudi samostalniške, ki je navedena v SSKJ.

Pomensko se leksema iz obeh slovarjev ujemata v prvem pomenu, kjer Pleteršnik navaja tudi kvalifikator math. Kar je v poglavju Kratice razčlenil kot mathematica, (spada v) računoslóvje.

20. SSKJ: **cenóvnik** in cenovnik -a m (□; í) zastar. *cenik*: komisija je izdelala enoten cenovnik

SNS: **cenovnik**, m. die Preisliste, der Tarif, *Jan.*, *Cig.(T.)*, *Levst.(Nauk)*, *DC.* ('cenik')

Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka iz pridevnika cenoven, njegova nevtralna sopomenka pa je nastala z izpeljavo iz samostalnika cena.

21. SSKJ: **cvetličje** -a s (í) star. *rože*, *cvetlice*: vrtovi so polni raznovrstnega cvetličja

SNS: **cvetličje**, n. das Geblüm, *Cig.* ('cvetlice')

22. SSKJ: **cvetóvje** -a s (□) star. *rože*, *cvetlice*: v gredici je zasajeno razno cvetovje

SNS: **cvétovje**, n. das Blumenwerk, *Cig.*, *Jan.*; v les je bilo češuljevje in cvetovje izrezljano, *Ravn.*

Namesto skupnih pomenovanj z obrazilom -je so danes v rabi množinske oblike. Podobno je tudi spodaj pri leksemu *črvad* (obrazilo -ad).

* 23. SSKJ: **čarobíja** -e ž (ī) zastar. *čarovnija*: verjeti v čarobije

SNS: /

24. SSKJ: **čístoba** -e ž (ó) zastar. *čistoča*: javna in osebna čistoba

SNS: **čístoba**, f. die Reinheit C. ('čistoča, čistost')

Iztočna leksema imata priponsko obrazilo -oba, ki ga pri nevtralni sopomenki v SSKJ nadomesti pripona -oča in ga pozna tudi Pleteršnik, saj je v slovarju zastopan tudi leksem *čistoča*.

25. SSKJ: **čístóta** -e ž (ó) 1. zastar. *čístost*: čistota jezika / čistota oblike, 2. zastar. *čistoča*: čistota perila

SNS: **čístóta**, f. die Reinheit; die Feinheit (eines Metalls) , *Cig. (T.)*; die Reinlichkeit, *Jan.* ('čístost, čistoča')

V tem primeru imata iztočna leksema priponsko obrazilo -ota, ki ga pri nevtralni sopomenki v SSKJ nadomesti pripona -ost. Tudi v tem primeru najdemo nevtralno sopomenko iz SSKJ v SNS.

26. SSKJ: **člověštvo** -a s (□) 2. zastar. *človečnost*: človeštvo, prijateljstvo, zvestoba
SNS: **člov□štvo**, n. die Menschheit; v človeštvo stopiti, Mensch werden, *Krelj*; = die Menschen; vse človeštvo na svetu je po krivi poti hodilo, *Jap. (Prid.)* ('človeštvo')
Pleteršnik ima v slovarju tudi leksem *človečnost*.

27. SSKJ: **črvád** -i ž (â) star. *črvi*: črvad gomazi, leze; v lesu se je zaredila črvad
SNS: **črvád**, f. das Gewürm (/), *Cig., Jan., C.*

Uporabljeno je priponsko obrazilo -ad, ki pomeni *veliko nečesa*. V tem primeru SSKJ kot knjižno različico navaja leksem črvi. Kljub temu pa je še v nekaterih primerih ohranjena pripona -ad, npr. *srnjad, jelenjad, ...* V Pleteršnikovem slovarju ni oblike črvi (navedeno ima zgolj obliko črvadina = črvad).

28. SSKJ: **čútje**² -a s (û) zastar. *čustvo, občutek*: odkrila mu je svoja čutja; domoljubno čutje; ne more se znebiti zoprnega čutja, da ni dobrodošel
SNS: **čútje**, n. coll. die Gefühle, das Fühlen, *Cig., Jan.* ('občutek, občutenje')

4.4.1.1.1 Primeri, kjer SNS nima zastarelega izraza, le današnjega

1. SSKJ: **blagájničar** -ja m (â) zastar. *blagajnik*: blagajničar mu je izplačal denar / blagajničar društva

SNS: **blagájnik**, m. der Schaßmeister, *Cig., Jan.*;

Pleteršnik nima zastarelega leksema, ki ga navaja SSKJ. Najdemo zgolj današnji izraz – v SSKJ naveden kot nevtralna sopomenka.

2. SSKJ: **čarôbnica** -e ž (ô) zastar. *čarovnica*

SNS: **čarovníca**, f. die Zauberin, *Cig., Jan., nk.*; – *stsl.*

Pleteršnik navaja zgolj obliko, ki jo ima SSKJ navedeno kot nevtralno sopomenko. V enem stoletju je prišlo tudi do naglasnega premika, kar velja tudi za naslednji primer.

3. SSKJ: **čarôbnik** -a m (ô) zastar. *čarovnik*: čarobnik se naredi nevidnega

SNS: **čarovník**, m. der Zauberer, *Cig., Jan., nk.; – stsl.*

4.4.1.1.2 Primeri, ki imajo v SNS nadrejeno izpeljanko

1. SSKJ: **apnénik** -a m (□) zastar. *apnenec*: zemlja je pomešana z apnenikom

SNS: **apn□ník**, m. = apnenec, *Mur., Cig., Jan.*

Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka iz pridevnika apnen. V obeh slovarjih je nadrejena današnja različica apnenec.

2. SSKJ: **babúza** -e ž (û) zastar. *babura*: Še ne zmeni se babuza, ko pred njo obstojim in jo začnem z očmi meriti (*S. Jenko*).

(**babúra** -e ž (û) slabš. *grda, zoprna starejša ženska*: krmežljava, skopa babura // ženska sploh: še zmeraj lazi za tisto baburo).

SNS: **babúza**, f. = babura 1) /.../ *Cig., Levst. (Zb.sp.)*.

(**babûra**, f. 1) die Bettel, die Schachtel; – 2) Rellerwurm (oniscus), *Cig.*; (tudi *hs.*)

Pleteršnik z enačajem poudarja, da je še neka druga beseda enakega pomena kakor beseda, ki je navedena kot iztočnica.²³ *Babura* je nadrejena besedotvorna različica glede na *babuza*. Tako je v Slovensko-nemškem slovarju že v 19. stoletju leksem *babura*, ki jo navaja tudi SSKJ kot nevtralnno sopomenko, ki ima kvalifikator *slabš*.

3. SSKJ: **besnôta** -e ž (ó) star. *bes, besnost*: vpil je z vso besnoto

SNS: **bęsnóta**, f. = besnost, *Z., C.*

Iztočna leksema imata priponsko obrazilo -ota. Pri nevtralnno sopomenki to pripono nadomesti pripona -ost, ki jo ima pri nadrejeni sopomenki tudi Pleteršnik. Tvorjeni samostalnik je nastal z izpeljavo iz pridevnika besen.

4. SSKJ: **bridkôba** -e ž (ó) zastar. *bridkost*: prevzela jo je strašna bridkoba

SNS: **bridkóba**, f. = bridkost, *Jan.*

²³ Sicer Jožica Narat v članku Sopomenke v Pleteršnikovem slovarju (str.57–60) ugotavlja, da Pleteršnikovi primeri, ki imajo enačaj, kažejo na njegovo preišljeno normativnost, torej na dajanje prednosti slovanskemu pred prevzetim iz drugih jezikovnih okolij. Še pri Cigaletu opazimo ravno obratno.

Pleteršnik pri iztočnem leksemu navaja nadrejeno sopomenko s priponskim obrazilom **-ost**, ki jo navaja tudi SSKJ kot nevtralna sopomenka. Časovno zaznamovan leksem ima pripono **-oba**.

5. SSKJ: **cerkvénec** -nca m (□) star. *cerkovnik*: cerkvenec stopi iz zakristije; dolgo je bil cerkvenec v stolnici // *duhovnik*: cerkvenci in menihi

SNS: **cerkv□nec**, nca, m. = cerkovnik, *C., Z., Erj.(Izb. sp.), Dol.*

V veliko primerih Pleteršnik za enačajem navaja nadrejeno sopomenko, ki jo je kasneje SSKJ normiral kot knjižno.

6. SSKJ: **cerkvénik** in *cerkveník* -a m (□; í) zastar. *cerkovnik*: cerkvenik je že šel zvonit; samostanski cerkvenik

SNS: **cerkvenik**, m. = cerkovnik, *Cig., Jan.*

7. SSKJ: **čebelaríja** -e [čeb in čəb] ž (ī) zastar. *čebelarstvo*: peča se s čebelarijo

SNS: **čebelaríja**, f. = čebelarstvo.

8. SSKJ: **čebelník** -a [čebeṽn- in čəbeṽn-] m (í) zastar. *čebelnjak*

SNS: **čeb□lnik**, m. 2) = čebelnjak, *Cig.*

Ta izpeljanka je primer za zaznamovano rabo že v Pleteršnikovem času, ker ima že nadrejeno različico čebelnjak. Spremenilo se je tudi naglasno mesto, saj je Pleteršnik imel naglas na drugem zlogu, v SSKJ pa je prišlo do pomika naglasa na tretji zlog.

9. SSKJ: **človécji** -a -e prid. (□) star. *človeški*: človečji rod

SNS: **člov□čji**, *adj.* = človeški, *Mur., Cig., Jan., C.*

10. SSKJ: **čúdněž** -a m (û) zastar. *čudak*: pusti ga čudneža, ta ni za nas

(SNS: **čúdnik**, m. = čudak, *Str.*)

Časovno zaznamovani leksem, ki je naveden v SSKJ, je izpeljanka iz pridevnika s priponskim obrazilom **-ež**, v SNS ima leksem pripono **-ik**. Pri nevtralni sopomenki se spremeni zgolj besedotvorni morfem – pripona, ki je **-ak**.

4.4.1.1.3 Izpeljanke iz glagolov

1. SSKJ: **begún** -a m (û) star. *kdor (z)beži pred nevarnostjo ali neprijetnostjo; begunec: beguni pred Turki / loviti vojaške begune dezertarje*

SNS: **beğün**, m. der Flüchtling, *Mur., Cig., Jan., nk.*; der Deseteur, *Cig., Jan.*

Leksem je izglagolska izpeljanka z obrazilom -un oz. -unec. Čeprav je nevtralna sopomenka v SSKJ v obliki opisa, je za njo tudi enobesedno poimenovanje. Zato je ta primer uvrščen v to kategorijo.

2. SSKJ: **berilo** -a s (i) 3. zastar. *branje*: prenehala je z berilom

SNS: **berilo**, n. 2) die Lectüre; zanimljivo berilo; – das Lesebuch, *Cig., Jan., nk.*; – das Lesestück, *nk.*

V besedotvornem pomenu rezultata dejanja je izpeljanka na -ilo zastarela.

3. SSKJ: **bítva** -e tudi bítev -tve ž (i) star. *bitka*: bitva se vname; krvava bitva

SNS: **bítva**, f. die Schlacht; huda bitva, heißer Kampf. ('bitka')

Časovno zaznamovani in nevtralni leksem je izpeljanka iz glagola biti, bijem z drugačnim priponskim obrazilom.

4. SSKJ: **bódež** -a m (□) star. *bodalo*: oborožil se je z ostrim bodežem

SNS: **bódež**, m. 1) der Dolch, das Schwert, *Habd., Jan., C.*

5. SSKJ: **borítelj** -a m (i) zastar. *borec, vojak, bojevnik*: umiranje boriteljev / boritelj za resnico

SNS: **borítelj**, m. der Kämpfer, *Cig., nk.*

Zastarelo je priponsko obrazilo -itelj pa tudi -ilec za vršilca dejanja.

* 6. SSKJ: **borílec** -lca [uč tudi lc] m (i) 1. star. *borec, vojak, bojevnik*: borilca je zadela krogla / borilec za narod

SNS: /

7. SSKJ: **brámba** -e ž (â) 1. star. *obramba*: vdati se brez brambe; bramba proti sovražniku / bramba domovine // *varstvo, zaščita*: star sem in brez brambe; vzeti koga v brambo / bramba pravic / načelnik požarne brambe *gasilskega društva*

SNS: **brâmba**, f. 1) die Vertheidigung; – der Schuß; pod tvojo brambo pribežimo, *Kast.*; – deželna b.; požarna b. 2) die Schußwaffe, *C.*; vse to, kar je brambo nosilo, *Krelj.* (1. 'obramba'; 2. 'strelno orožje')

Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka iz glagola braniti, njegova nevtralna sopomenka je tvorjenka iz predložne zveze.

8. SSKJ: **brámbovec** -vca m (â) /.../ ♦ star. *branilec, branitelj*: brambovci trdnjave so odbili napad / biti brambovec pravice

SNS: **brámbovec**, vca, m. der Wehrmann, der Landwehrmann; *Mur., cig., Jan., Vod.(Pes.) nk.*; neslužeci brambovci, *Levst. (Nauk).*

Kvalifikator star. se nahaja v terminološkem gnezdu, kjer SSKJ kot nevtralno sopomenko navaja *branilec, branitelj*. Uvrstitev v terminološko gnezdo lahko primerjamo s primerom, ki je prav tako uvrščen v kategorijo besedotvornih sprememb – leksem *čuvar*.

9. SSKJ: **brízglja** -e ž (î) zastar. *brizgalka*: zdravnik je pripravil brizgljo in poiskal žilo; klistirna brizglja

SNS: **brízglja**, f. die Spritze; gasilna b., die Feuerspritze, *Cig.*; b. klistirka, *DZ.*

SSKJ v tem primeru navaja zgolj *brizgalko*, ki se uporablja v zdravstvu. Pleteršnik ima tudi v tem primeru poleg zdravniške brizglje še gasilno. V tem primeru je **-lja** priponsko obrazilo, ki zaznamuje vršilnik, tj. predmet, ki opravlja dejanje, je izpeljanka iz glagola, tako kot *brizgalka*.

10. SSKJ: **častítelj** -a m (î) zastar. *častilec*: častitelji so mu postavili spomenik

SNS: **častítelj**, m. der Verehrer, *Mur., Danj.-Mik., nk.* ('častilec')

11. SSKJ: **častítev** -tve ž (î) star. *čaščenje*: častitev kulturne preteklosti

SNS: **častítev**, tve, f. die Verehrung; božja č., die Verehrung Gottes, *Ravn.* ('čaščenje')

SSKJ kot nevtralno sopomenko navaja leksem *čaščenje*, ki ga najdemo tudi v Pleteršnikovem slovarju.

12. SSKJ: **čuváj** -a m (â) 1. /.../ ♦ /.../ zastar. *čuvar*: čuvaj reda, morale

SNS: **čuváj**, m. der Hüter, *Cig., Jan., Nov.* ('varuh, čuvaj, paznik')

V SSKJ se časovno-frekvenčni kvalifikator *zastar.* nahaja v terminološkem gnezdu. Leksem čuvar je torej *beseda, ki poimenuje pojem določene stroke, panoge, strokovni izraz.* Besedo čuvar danes enačimo z besedo paznik, redar, ki pa nista uvrščeni v terminološko gnezdo. V SNS je tudi oblika *čuvar.*

4.4.1.1.4 Posebnost

1. SSKJ: **brizgálka** -e [tudi ʊk] ž (â) 3. *zastar. brizgalna:* gasilna brizgalka

SNS: / (**brízgalica**, f. 1) die Feuerspritze, *Slom.-C.*; ročna b., *Jan.*)

SNS nima oblike ne *brizgalka* ne *brizgalna*, ampak *brizgalica*. V tem primeru gre za posebno vrsto: izglagolska izpeljanka v SNS se ne ujema, ampak ima drugačno obrazilo.

4.4.1.2 Modifikacijske izpeljanke (Im)

1. SSKJ: **ángelec** -a m (â) star. *angel, angelček:* krilati, nebeški angelci

SNS: **ángelec**, gelca, m. dem. Angel

Leksem angelec ima v SNS priponsko obrazilo -ec, ki izraža manjšalnost oziroma ljubkovalnost in ima neobstojni e. V SSKJ pa je obrazilo **-(e)c**, ki ga danes zamenjuje **-ček**, ki prav tako izraža manjšalnost oziroma ljubkovalnost. Tudi v tem primeru pri sklanjanju e odpade (neobstojni samoglasnik). SNS ima tudi manjšalnico *angelček*.

2. SSKJ: **céla** -e ž (□) star. *tesen, zaprt prostor; celica:* samostanska cela.

SNS: **c□lica**, f. die Zelle; Le celico najno zapriva, Prostosti sveta ne želiva, *Preš.*; – iz nem. Zelle.

Pleteršnik ima leksem, ki je v SSKJ naveden kot nevtralna sopomenka. To je izposojenka iz latinščine preko nemščine. Oblika s priponskim obrazilom **-ica** spada v to kategorijo, ker je manjšalnica, modifikacijska izpeljanka iz samostalnika *cela*.

3. SSKJ: **cesarič** -iča m (î í) star. *cesarjevič:* mladi cesarič

SNS: **cesárič**, m. der Sohn des Kaisers, *C., Mik., Vrt., Npes.-Cig.* ('cesarjev sin')

V današnji obliki je izpeljanka iz pridevnika.

4. SSKJ: **čéveljc** -a [vəl] m (□) nav. mn., star. *manjši čovelj*: kupila mu je pisano čepico in rdeče čoveljce; deklica v mehkih, svetlih čoveljcih

SNS: **čr□veljc**, (vljec), veljca, m. dem. črevelj; = der Frauenschuh, *Tuš.(R.)*.

Pleteršnik ima še v slovarju leksem zapisan z zvočnikom r (čreveljc), ki kasneje onemi in v SSKJ imamo obliko brez r-ja.

4.4.1.3 Časovno zaznamovani leksem in nevtralna sopomenka sta tvorjenki (izpeljanki) iz predložne zveze (Tpz)

1. SSKJ: **brezdélica** -e ž (□) 2. star. *brezdelnež*: ti si lena brezdelica

SNS: **brezd□lica**, f. die Muße, *Cig. (T.), Erj. (Som.)*.

Iztočni leksem v SSKJ je izpeljanka iz predložne zveze (*tisti, ki je brez dela*), njegova nevtralna sopomenka pa je izpeljanka iz *brezdelen*. Spremeni se tudi priponsko obrazilo.

4.4.1.3.1 Časovno zaznamovani leksem je zloženska, nevtralna sopomenka izpeljanka iz pridevnika oz. izpeljanka iz predložne zveze

1. SSKJ: **bogotáj** -a m (â) star. *brezbožnik*: bil je znan kot bogotaj

SNS: **bogotáj**, tája, m. der Gottesleugner, der Atheist, *Jan., Cig. (T.), Ravn.* ('ateist')

2. SSKJ: **bogotájec** -jca m (â) star. *brezbožnik*: razglašal se je za bogotajca

SNS: **bogotájec**, jca, m. = bogotaj, *Cig., Jan., nk.*

3. SSKJ: **bogotájstvo** -a s (â) star. *brezboštvo*: vsi so vedeli za njegovo bogotajstvo

SNS: **bogotájstvo**, n. die Gottesleugnung, der Atheismus, *Jan., Cig.(T.), nk.*

Nevtralna sopomenka *brezboštvo* v SSKJ je izpeljanka iz predložne zveze.

4.4.1.4 Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka, nevtralna sopomenka pa medponsko-priponska zloženska (Z_{m-p}) ali sestavljenka ali izpeljanka

1. SSKJ: **bakláč** -a m (á) zastar. *baklonosec*: sprevod baklačev

SNS: **bakláš**, m. der Fackelträger, *SIN.*

Čeprav se izhodiščna leksema v obeh slovarjih razlikujeta zgolj v priponskem obrazilu. Pri leksemu v SSKJ in njegovi nevtralni sopomenki je prišlo tudi do besedotvornih sprememb. Korenski del je ostal nespremenjen, spremenilo se je priponsko obrazilo. Če leksem razčlenimo in mu določimo njegove besedotvorne meje, dobimo naslednjo podobo – (bakl- + -o- + -nos- + -ec).

2. SSKJ: **blágor** -gra m (â) 2. ed., zastar. *sreča, blagoslov*: nad hišo počiva blagor nebes / 3. v medmetni rabi *izraža veselje, zadovoljnost nad srečo koga /.../* star.: blagor se ti; blagor si ga tistemu, ki jo bo dobil

SNS: **blâgor**, 1.) *interj. wohl! Seil!*: blagor vam! blagor si vam, *Kr.*; blagor je tem očem, katere vidijo, kar mi vidimo, *Dalm.*, (enako tudi *Dict.*, *Kast.*;) – 2) blagor m., blagore deliti komu: jemanden glücklich preisen, *Cig.*, *Dol.-Levst. (Sl. Spr.)*.

Iztočni leksem je izpeljanka iz pridevnika *blag*, njegova nevtralna sopomenka je zloženka.

3. SSKJ: **brámba** -e ž (â) 1. star. *obramba*: vdati se brez brambe; bramba proti sovražniku / bramba domovine // *varstvo, zaščita*: star sem in brez brambe; vzeti koga v brambo / bramba pravic / načelnik požarne brambe *gasilskega društva*

SNS: **brâmba**, f. 1) die Vertheidigung; – der Schuß; pod tvojo brambo pribežimo, *Kast.*; – deželna b.; požarna b. 2) die Schußwaffe, *C.*; vse to, kar je brambo nosilo, *Krelj.* (1. 'obramba'; 2. 'strelno orožje')

Iztočna leksema v obeh slovarjih sta nastala z izpeljavo iz glagola braniti. Nevtralna sopomenka, ki je v knjižnem jeziku nadomestila časovno zaznamovani leksem, je izpeljana iz glagolske sestavljenke.

4. SSKJ: **čtverína** -e ž (i) zastar. *čtverovprega*

SNS: **čtverína**, f. das Viersache, *Cig.*; – das Viergespann, *Met.*; č. (čtvetrina) volov, *Dol.*

5. SSKJ: **čutljívoŝt** -i ž (i) zastar. *občutljivost*: čutljivost organizma / njena čutljivost in nežnost

SNS: **čutljívoŝt**, f. 1) die Empfindlichkeit, *Mur.*, *Cig.*, *Jan.*, *Žnid.*; ('občutljivost')

Nevtralna sopomenka v SSKJ *občutljivost* je izpeljanka.

6. SSKJ: **bístrc** -a m (î) 2. star. *bistrournnost*: hotel je preizkusiti njegov bistrč; bistrč duha

SNS: **bístrc**, strca, m. die Schärfe des Gesichtes oder des Berstandes, C. ('bistrournnost')

Tudi v tem primeru je nevtralna sopomenka v SSKJ *bistrournnost* izpeljanka.

4.4.1.5 Časovno zaznamovani leksem je Z_{m-p} , nevtralna sopomenka je izpeljanka

1. SSKJ: **blagomílje** -a s (î) zastar. *blagost, milina*

SNS: **blagomílost**, f. die Gnade, C.

Leksema se razlikujeta v priponskem obrazilu. Pleteršnik ima obrazilo -ost, SSKJ navaja obrazilo -je.

* 2. SSKJ: **blagomíselnost** -i [səl] ž (î) zastar. *blagost, milina*

SNS: /

3. SSKJ: **blagostánje** -a s (â) /.../ zastar. dušno in telesno blagostanje *blaginja, blagor*

SNS: **blagostánje**, n. *Cig., Jan.*, pogl. *blaginja, blagovitost*.

4. SSKJ: **blagougódje** -a s (□) zastar. *ugodje, zadovoljstvo*: vzklikati od blagougodja

SNS: **blagoug□dje**, n. das Wohlgefallen, *Cig. (T.)*; – stsl.

5. SSKJ: **čarodéjec** -jca m (□) zastar. *čarovnik*

SNS: **čarod□jec**, jca, m. = čarodej, *Jan., nk.*; – stsl.

Zloženko v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku zamenjuje izpeljanka.

6. SSKJ: **čebeloréja** -e [čeb in čəb] ž (□) zastar. *čebelarstvo*

SNS: **čebelor□ja**, f. = čebelarstvo, C.

V tem primeru Pleteršnik navaja nadrejeno izpeljanko, ki je enaka nevtralni sopomenki v SSKJ.

4.4.1.6 Časovno zaznamovani leksem in nevtralna sopomenka sta zloženci

1. SSKJ: **belokóžnik** -a m (□) zastar. *belokožec, belec*

SNS: **belok**□**žnik**, m. der Weißhäutige, Z.

Leksema imata v obeh slovarjih priponsko obrazilo -ik, samostalnik je nastal z izpeljavo iz pridevnika. Nevtralna sopomenka ima obrazilo -ec in je nastala z izpeljavo iz samostalnika ali z zlaganjem iz zveze (tisti, ki je bele kože).

2. SSKJ: **blagovóljnost** -i ž (ó) zastar. *blagohotnost, dobrohotnost*: že na obrazu se mu zrcali blagovoljnost

SNS: **blagovóljnost**, f. die Wohlgeneigtheit, *Cig., Jan.*

Pri nevtralni sopomenki je drugi del zloženke korensko drugačen od tistega, ki ga ima časovno zaznamovani leksem (od glagola -voliti, -hoteti).

* 3. SSKJ: **cvetodêr** in *cvetodér* -a m (ê; □) zastar. *cvetožer*

SNS: /

Pleteršnik tega leksema v svojem slovarju ne navaja. Leksem, ki je naveden v SSKJ, in njegova nevtralna sopomenka se razlikujeta v drugem delu zloženke, kjer je prišlo do korenskih sprememb (iz glagola *dreti* oz. *žreti*).

* 4. SSKJ: **častihlépnik** -a m (□) star. *častihlepnež*

SNS: /

Leksema se razlikujeta v priponskem obrazilu, saj ima časovno zaznamovani leksem pripono -ik, njegova nevtralna sopomenka pa pripono -ež.

5. SSKJ: **čtverokót** -a m (ō) 2. zastar. *čtverokotnik*

SNS: **čtverokòt**, kóta, m. das Viereck, *nk.*

Zloženka z ničtim priponskim obrazilom je nadomeščena z izpeljanko druge stopnje iz zloženega pridevnika (*čtverokoten*).

6. SSKJ: **čudotvórec** -rca m (□) zastar. *čudodelnik*: dobrote velikega čudotvorca

SNS: **čudotv**□**rec**, rca, m. der Wunderthäter, *Cig., – stsl.*

V leksemskem delu se *tvor-* nadomesti z *del-*, prvi izhaja iz glagola *tvoriti*, ki ima svojo knjižno različico v leksemu *delati, ustvarjati*, iz katerega pa izhaja tudi *del- < delati*. Pomensko polje je ostalo nespremenjeno, prišlo je zgolj do korenskih sprememb v drugem delu zloženke.

4.4.1.7 Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka, nevtralna sopomenka je besedna zveza ali razlaga (+ izpeljanka/zloženska iz iste podstave)

1. SSKJ: **bábina** -e ž (á) star. *ženska, navadno starejša*: sitna babina

SNS: **bábina**, f. 1) (zaničlj.) altes Weib, *Jarn., C., M., Valj. (Rad)*; = baba. ('stara žena')

Pleteršnik iztočnici navaja nadrejeni izraz baba. V SSKJ ni nadrejenega izraza.

2. SSKJ: **bakrénc** -nca m (□) 2. star. *bakren kovanec*: bakrenci in zlatniki

SNS: **bakr□nec**, nca, m die Cupferlafur, Z.; modri b., *Erj.(Min)*; rdeči b., das Rothkupfererz, *Erj.(Mi.)*. ('kovanec')

3. SSKJ: **bališče** -a s (i) zastar. *nevestina oprema; bala*: nevesta je imela lepo bališče

SNS: **bališče**, n. = bala 2) /.../ *LjZv., Ljubljanska ok.*

bála, f. 1) der Ballen; b. platna; b. slame, *Fr.-C.*; – 2) das mobile Brautgut: balo peljejo; /.../.

V SSKJ je navedena tudi samo obrazilno različna izpeljanka *bala*.

4. SSKJ: **bližnjik** -a m (i) star. *vsak človek v razmerju do drugih ljudi; bližnji* m: koristiti svojemu bližnjiku; ljubezen do bližnjika

SNS: **bližnjik**, m. der Nächste, der Nebenmensch, *Alas., Mur., Jan., Cig. C., LjZv.*; svoje bližnjike tretji, *Jurč.*

Izpeljanko nadomešča konverzni pridevnik, ki mu sledi še razlaga.

5. SSKJ: **bôdec** in **bódec** -dca m (ō; □) star. 1. *šilast izrastek pri živalih ali rastlinah; bodica*: ježevi bodci 2. *zbadanje, bodenje*: bodec v prsih

SNS: **bôdec**, dca, m. 1) ein ftechendes Ding, der Stachel, *Cig., Jan.*; ježevi bodci, Z.; 5) der Stich, *Jan., Zora*; s tremi smrtnimi bodci, mit drei tödtlichen Stichen, *Vod. (Izb. sp.)*; – das Stechen: bodec v očesu, *Žnid.*; – Seitenfstechen (pleuritis), *Habd., BlKr.*

SSKJ ima pri nevtralni sopomenki najprej razlaga in nato nezaznamovana izpeljanko z razlikovalnim priponskim obrazilom.

6. SSKJ: **bogatija** -e ž (i) /.../ nav. mn., star. *kar je dragoceno; dragocenost*: samostan hrani velike bogatije

SNS: **bogatíja**, *f.* der Reichthum. ('bogastvo')

Izpeljanko nadomešča ob besedotvorni razlagi korensko in obrazilno drugačna sopomenska zloženka.

7. SSKJ: **bogoslôvnica** -e ž (□) star. *zavod za slušateljje bogoslovja; bogoslovje*: vodstvo bogoslovnice / iti v bogoslovnico

SNS: **bogoslôvnica**, *f.* die theologifche Anſtalt, *Jan., C., nk.*

Zastarel besedotvorni pomen prostora iz zloženega pridevnika.

8. SSKJ: **bojevánje** -a s (â) /.../ star. bojevanje je trajalo do mraka *oborožen spopad; boj*

SNS: **bojevánje**, *n.* das Kämpfen.

Glagolnik iz glagola *bojevati* je zastarel, nadomešča ga izpeljanka z neglasovnim priponskim obrazilom.

9. SSKJ: **božica**¹ -e ž (□) star., v mnogoboštvu *žensko božansko bitje; boginja*: božica Afroditá; božica ljubezni; zdelá se mu je kot mladá božica

SNS: **božica**, *f.* die Göttin, *Jan., Mik., kajk. – Valj.(Rad).*

10. SSKJ: **brezúmnik** -a m (ū) star. *brezumen človek*: vede se kot brezumnik

(SNS: **brezúmnjež**, *m.* der Dummkopf, *Cig.*)

SSKJ kot knjižno obliko leksema *brezumnik* navajá besedno zvezo *brezumen človek*, čeprav ima SSKJ tudi nevtralni izraz: (**brezúmnjež** -a m (û) knjiž. *brezumen človek*).

11. SSKJ: **cepjè** -a in *cépje* -a s (è ä; ē) star. *cepljena drevesca*

SNS: **cepjè**, *n.* veredelte junge Bäume, *ogr.-C.* ('cepljena mladá drevesa')

12. SSKJ: **cvétnik** -a m (□) 2. zastar. *cvetlični vrt*: nad skalovjem se širi cvetnik, poln najlepših cvetic

SNS: **cv□tnik**, *m.* 1) der Blumenstrauß, *C., Gutsm.*; – 2) der Blumengarten, *LjZv.*; – 3) die Anthologie, *Cig.(T.), nk.*; – 4) der Wonnemonat (1.'šopek'; 2. 'cvetlični vrt'; 3. 'antologija'; 4. 'veliki traven, maj')

* 13. SSKJ: **čarovítost** -i ž (ī) zastar. *izredna privlačnost, očarljivost*: čarovitost njegovega kramljanja

SNS: /

SSKJ na prvem mestu pri nevtralni sopomenki navaja besedno zvezo in nato še enobesedno poimenovanje, ki je po besedotvorni vrsti izpeljanka iz sestavljenega pridevnika.

14. SSKJ: **čevljaríca** -e ž (i) zastar. *čevljarjeva žena*

SNS: **čr□vljarica**, f. 1) die Schuhmachersfrau, Z.;

15. SSKJ: **čevljárka** -e ž (â) star. *čevljarjeva žena*: čevljarka in pekovka

SNS: **čr□vljevka**, f. = čr□vljarica, Bes., SIN.

16. SSKJ: **čevljárnica** -e ž (â) star. *čevljarska delavnica*: čevljarnica in krojačnica

SNS: **čr□vljarstvo**, n. das Schuhmacherhandwerk.

17. SSKJ: **črtež** -a m (ř) zastar. *idejni osnutek, načrt*: naredil je natančen črtež za napad; pisatelj je prvotni črtež za roman spremeni

SNS: **črtež**, m der Grundriß, der Plan, *Jan., Cig., (T.), Levst. (Nauk.), nk*; – vojevalni črtež, der Kriegsplan, *SIN.*; – *rus.* ('tloris, očrt, načrt')

SSKJ na prvem mestu kot nevtralna sopomenko navaja besedno zvezo, na drugem mestu je naveden še leksem, ki je po besedotvorni vrsti izpeljanka iz glagolske sestavljenke.

4.4.1.8 Časovno zaznamovani leksem je zloženska, nevtralna sopomenka je besedna zveza ali razlaga

* 1. SSKJ: **blagonaklónjenost** -i ž (□) star. *dobrohotna, prijateljska naklonjenost*: izkoristil je blagonaklonjenost svojega gospodarja / biti neodvisen od blagonaklonjenosti drugih

SNS: /

2. SSKJ: **blagonrávje** -a s (â) zastar. *blaga, poštena nprav*: po blagonravju ga je malokdo dosegal

SNS: **blagonrâvje**, n. die Sittfamkeit, *C., Levst. (Nauk).*

* 3. SSKJ: **blagonrávnost** -i ž (á) zastar. *lastnost blagega, poštenega človeka*: bil je znan po blagonravnosti

SNS: /

4. SSKJ: **bogobórec** -rca m (□) zastar. *kdor se bori proti bogu*: ironija bogoborca

SNS: **bogobôrec**, rca, m. der Gotteskämpfer, *Cig.*; – *stsl.*

5. SSKJ: **bogoznánec** -nca m (â) zastar. *strokovnjak za bogoslovje; bogoslovec*: katoliški bogoznanci

SNS: **bogoznânc**, nca, m. der Gottesgelehrte, *Mur., Cig., Jan.*

V tem primeru je za opisno nevtralnno sopomenko navedeno tudi enobesedno poimenovanje, pri katerem je drugi del zloženke korensko neenak tistemu, ki ga ima časovno zaznamovani leksem.

4.4.1.9 Časovno zaznamovani leksem je netvorjena beseda, nevtralna sopomenka je izpeljanka

1. SSKJ: **bánka** -e ž (â) 4. star. *bankovec*: dal mu je pet bank po tisoč

SNS: **bânka**, f. 2) die Banknote, *Mur.*, stara banka, *Št.*

2. SSKJ: **čár** -a m (â) 3. zastar. *čarovnija*: čarovnica je opravila svoje čare / izreči čar čarovne besede

SNS: **čâr**, m. die Zauberei, *M.*; – der Zauber, *Cig., Jan., nk.*; – *stsl.* ('čarovnija')

3. SSKJ: **člén** in člèn čléna m (□; è, é); 3. zastar. *členek, sklep*: zapestni člen

SNS: **čl□n**, m. das Gelenk, das Glied, *Mur., Cig., Jan., Mik.*, členi stopala, die Fussglieder, *Cig. (T.)*; člen za členom, gliederweise. ('členek, sklep')

4. SSKJ: **čút** -a m (û) 3. star. *občutek*: ob pogledu nanj jo je obšel neprijeten, zoprni čut / ob spominu nanj jo je spreletel čut zapuščenosti; čut manjvrednosti, negotovosti

4. zastar. *čustvo*: glavni čut njegove poezije je ljubezen do domovine / z vsemi čuti in željami so bili na njihovi strani / nič se mu ne smili, čisto brez čuta je *brez sočutja*

SNS: **čût**, m. der (äussere) Sinn ('čut'), das Empfindungsvermögen ('zmožnost občutja'), *Guts., Jarn., Mur., Jan., Cig.(T.), Mik.*; čut, občna zmožnost čutiti, *Lampe (D.), nk.*

Časovno zaznamovani leksem je netvorjena beseda, njegova nevtralna sopomenka je tvorjena beseda (ob- + -čut- + -ek).

4.4.1.10 Časovno zaznamovani leksem je izpeljanka, nevtralna sopomenka pa netvorjena beseda

1. SSKJ: **brentáča** -e ž (á) zastar. *brenta*: kadi, sodi, brentače

SNS: **brentáča**, f. die Butte, *Cig.* ('brenta')

* 2. SSKJ: **bréstovec** -vca m (é) star. *brest*: senčnati, visoki brestovci

SNS: /

4.4.1.11 Povzetek

Analiza samostalniških tvorjenk je pokazala, da so le-te v večini primerov (28 leksemov) izpeljanke iz samostalnika ali pridevnika. Zanimivo je dejstvo, da ima v 10 primerih Pleteršnik naveden enačaj, ki kaže dejstvo, da je v tistem času bil drug leksem nadrejen.²⁴ Vendar sem tudi v ostalih primerih preverila zastopanost nevtralne sopomenke iz SSKJ v SNS (s tem namreč lahko potrdimo, da sopomenski leksem ni izvorno mlajši) in ugotovila, da je v več primerih zastopan.²⁵ V treh primerih Pleteršnik nima zastarelega izraza, ampak zgolj današnjega (*blagajnik, čarovnica, čarovnik*). Namesto skupnih poimenovanj z obrazilom **-je**, so danes v rabi množinske oblike (*cvetovje, črvad*). Zastarelo je tudi priponsko obrazilo **-itelj** in **-ilec** za vršilca dejanja (*borilec, boritelj, častitelj*). Za izražanje manjšalnosti je obrazilo **-ec**

²⁴ Zanimivo je, da ima pri leksemu **babina** Pleteršnik navedeno nadrejeno sopomenko *baba*. SSKJ ima pri nevtralni sopomenki zgolj besedno zvezo *ženska, navadno starejša* in ne navaja nadrejenega izraza.

²⁵ Vendar ga Pleteršnik ne navaja vedno kot nadrejeno sopomenko, saj nima navedenega enačaja (pri leksemu *čuvaj* ni navedenega enačaja z leksemom *čvar*, ki ga SSKJ navaja kot nevtralno sopomenko).

nadomestilo obrazilo **-ček** (*angelec* : *angelček*). Pri časovno zaznamovanih leksemih, ki imajo obrazilo **-ik**, je to obrazilo nadomestilo obrazilo **-ež** (*brezdelnik* : *brezdelnež*, *častihlepnik* : *častihlepnež*).

Zastopane so tudi ostale besedotvorne vrste, saj sem ugotovila različne kombinacije glede na besedotvorno vrsto časovno zaznamovanega leksema in njegove nevtralne sopomenke. V 6 primerih, ko je časovno zaznamovani leksem izpeljanka, je le-to nadomestil leksem, ki je zložanka (*baklač* : *baklonosec*). V drugih 6 primerih je časovno zaznamovani leksem zložanka, ki jo je pri nevtralni sopomenki nadomestila izpeljanka (*blagougodje* : *ugodje*). Pri 17 leksemih imamo primere, ko je časovno zaznamovani leksem izpeljanka, ki jo je nadomestila bodisi besedna zveza bodisi razlaga (*cepje* : *cepljena drevesa*, *cvetnik* : *cvetlični vrt*, *bogoborec* : *kdor se bori proti bogu*).

4.4.2 Pridevniške tvorjenke

4.4.2.1 Izpeljanke iz samostalnikov

1. SSKJ: **abstraktiven** -vna -o prid. (i) /.../ zastar. *abstrakten*: abstraktiven pojem

SNS: **abstrakten**, tna, *adj.* abstract, *Cig., Jan., C. (T.), nk.*

Pri Pleteršniku najdemo navedeno zgolj obliko *abstrakten*, ki jo SSKJ navaja kot nevtralno sopomenko, ki se od izhodiščnega leksema loči po besedotvornem morfemu (različni priponsko obrazili: -iven : -en). Podstavni del leksema ostane nespremenjen (prevzet).

* 2. SSKJ: **agitatóričen** -čna -o prid. (□) star. *agitatorski*: agitatorična dejavnost

SNS: /

V SSKJ ima iztočni leksem priponsko obrazilo -en, njegova nevtralna sopomenka pa -ski.

Pleteršnik tega pridevnika v svojem slovarju ne navaja.

3. SSKJ: **akadémičen** -čna -o prid. (□) zastar. *akademski*: akademična mladina / akademična čast, prostost

SNS: **akadēmičen**, čna, *adj.* das akademisch, *C.(T.), nk.*

V obeh slovarjih imata iztočna leksema enako priponsko obrazilo -ičen, ki pa ga pri nevtralni sopomenki v SSKJ nadomesti pripona -ski. Pridevnik je izpeljanka iz samostalnika akademija.

4. SSKJ: **akadémiški** -a -o prid. (□) zastar. *akademski*: akademiški študij / akademiško društvo

SNS: **akademjiski**, *adj.* akademisch, Akademie; akademijska šola, *Navr.(Let.).*

Priponski obrazili se razlikujeta, saj Pleteršnik navaja obliko, ki je v SSKJ navedena kot nevtralna sopomenka, ki ima pripono -ski in je izpeljanka iz akademija. Časovno zaznamovani leksem ima pripono -iški in je izpeljanka iz samostalnika akadem.

5. SSKJ: **alkohóliččen** -čna -o prid. (□) /.../ zastar. alkoholične pijače *alkoholne*

SNS: **alkohōlnat**, *adj.* alkoholhätig, *nk.*

Pleteršnik ima pridevnik s pripono -nat, v SSKJ pa imamo dve priponski obrazili, in sicer -ičen ter -en. Pridevnik je izpeljanka iz samostalnika alkohol. V SNS ni pridevnika alkoholen, ki ga navaja SSKJ kot nevtralno sopomenko.

6. SSKJ: **anatómičen** -čna -o prid. (ó) star. *anatomski*: anatomični ustroj roke

SNS: **anatōmski**, *adj.* anatomisch, *nk.*

Leksem, ki ga v svojem slovarju navaja Pleteršnik, je izrazno identičen nevtralni sopomenki, ki je navedena v SSKJ in ima obrazilo -ski. Časovno zaznamovan leksem ima pripono -ičen.

7. SSKJ: **astronómičen** -čna -o prid. (ó) zastar. *astronomski*: astronomična veda

SNS: **astronōmski**, *adj.* astronomisch, *Žnid.*

V primerih, kjer SSKJ navaja kot nevtralno sopomenko pridevnik z obrazilom -ski, je Pleteršnik to obliko že v 19. stoletju zapisal kot izhodiščno in edino možno, izjema je pridevnik akademičen.

* 8. SSKJ: **biológiččen** -čna -o prid. (ó) star. *biološki*: biologična reakcija

SNS: /

9. SSKJ: **bleskovít** -a -o prid. (î) zastar. *bleščec, lesketajoč se*: bleskovito okrasje

SNS: **blęskovît**, adj. schimmernd, strahlend ('bleščec, žareč')

Izrazna podoba izhodiščnega leksema v SSKJ in še pred tem v SNS se je v primerjavi z nevtralnno sopomenko spremenila (prišlo je do palatalizacije **k** > **č** in nato še do asimilacije **s** > **š**; tako dobimo obliko bleščec).

10. SSKJ: **blískoven** -vna -o prid. (í) star. *bliskovit*: spustiti se v bliskoven dir / bliskovna sprememba

SNS: **bliskovît**, adj. blitzschnell, *Cig.*

11. **boleznív** -a -o prid. (ī í) zastar. *bolehen*: bolezniv je videti

SNS: **boleznìv**, íva, adj. krankhaft: stara, bolezniva kri, *Guts.(Res.)*; – kränklich, *Mur.*; – boleznivo srce, *C.*; – schmerzlich, *Krelj.*

12. SSKJ: **botániški** -a -o prid. (á) zastar. *botaničen*: botaniški vrt

SNS: **botâniški**, adj. botanisch, *Mur., nk.*

Leksema imata v obeh slovarjih pripono -ški, ki jo pri nevtralni sopomenki nadomesti pripona -en. Pridevnik je izpeljanka iz samostalnika botanika.

13. SSKJ: **brámben** -bna -o prid. (â) star. *obramben*: brambni nasip; brambni položaj / brambna moč

SNS: **brâmben**, bna, adj. Wehr-: brambna vojska, der Wehrkrieg, *Cig.*

Obramben je izpeljanka iz samostalnika obramba, ta pa iz sestavljenke *obraniti*.

14. SSKJ: **céhoven** -vna -o prid. (□) star. *cehovski*: oblečen v cehovni kroj / cehovna pravila

SNS: **céhoven**, vna, adj. Zuft-: cehovna knjiga, *Cig., Jan*

Pridevnik je nastal z izpeljavo samostalnika ceh, ki je v SSKJ samostojna iztočnica: **céh** -a m (□ □) nekdanj *stanovska organizacija obrtnikov iste stroke*: sprejeli so ga v ceh; združevati se v cehe; čevljarški ceh // slabš. skupina ljudi istega poklica z enakimi interesi: filmski, novinarski ceh.

15. SSKJ: **cén** -a -o prid. (□) zastar. *ki je po nizki ceni, poceni*: ceno blago; prim. ceno, cenejši

SNS: **c□n**, *adj.* wohlfeil, *Jan., Vest.*; iz adverbija cenó, wohlfeil, napačno narejen pridevnik.

Leksem je izpeljanka iz samostalnika *cena*. Najprej je navedena opisna nevtralna sopomenka, ki ji sledi enobesedno poimenovanje za časovno zaznamovani leksem. *Poceni* je sklop iz mestniške oblike samostalnika.

16. SSKJ: **čarovít** -a -o prid. (ī) zastar. *izredno privlačen, očarljiv*: njeni čaroviti pogledi

SNS: **čarovít**, *adj.* zaubervoll, SIN ('očarljiv')

Pri nevtralni sopomenki v SSKJ je najprej navedena besedna zveza, nato še enobesedni sinonimni leksem.

17. SSKJ: **človéčji** -a -e prid. (□) star. *človeški*: človečji rod

SNS: **člov□čji**, *adj.* = človeški, *Mur., Cig., Jan., C.*

V obeh slovarjih je priponsko obrazilo -ečji, ki ga v SSKJ pri nevtralni sopomenki nadomesti pripona -ški. Pridevnik je nastal iz samostalnika *človek*. Pleteršnik ima navedeno tudi nadrejeno sopomenko.

18. SSKJ: **črévje** -a s (□) star. *črevesje*: rana na črevju

SNS: **čr□vje** n. coll. die Gedärme, *M.*; das Darmsystem, *Cig. (T.)* ('drobovje, črevesje')

4.4.2.1.1 Izpeljava iz sedanjega deležnika

1. SSKJ: **bojéčen** -čna -o prid. (é □) star. *boječ*: bila je boječna in plašljiva / boječno smehljanje

SNS: **bojéčen**, *čna, adj.* furchtsam, *M., Ljub.*; feige, *Jan*

Pridevnik je izpeljan iz deležnika *boječ*, ki je oblikoslovno sedanji deležnik, torej pridevniška oblika.

4.4.2.1.2 Izpeljanka iz glagola

1. SSKJ: **bájeven** -vna -o prid. (á) zastar. *tak kot v bajki; bajen*: bajevni dogodki in čudeži / bajevne zeli *čarovne*

SNS: **bâjen**, ajna, *adj.* sagenhaft, *Cig.(T.)*, bajni Klek, *Zv.*

Leksem je izpeljanka iz glagola *bajevati – bajati* z obrazilom -en.

4.4.2.2 Primer, kjer je iztočnica izpeljanka, nevtralna sopomenka pa medponsko-priponska zloženka (Z_{m-p})

1. SSKJ: **beséden** -dna -o prid. (□) **2.** zastar. *gostobeseden, zgovoren*: naenkrat je postal ves beseden

SNS: **bes□den**, dna, *adj.* 1) Wort-: besedna plemena, die Redetheile, *Cig.(T.)*; – 2) = zgovoren, beredt, beredsam, *Cig., Jan.*; gesprächig, *Jan.*

Iztočna leksema sta izpeljanki iz samostalnika beseda, nevtralna sopomenka pa je zloženka, ki ima medpono -o- in pripono -en.

2. SSKJ: **besedljív** -a -o prid. (ī í) star. *gostobeseden, zgovoren*: besedljiv trgovec / tako jezne in besedljive svoje žene še ni videl

SNS: **besędljív**, íva, *adj.* 1) gesprächig,, *Jan., M.*; – 2) schnippisch, *C., Z.* (1.'zgovoren', 2. 'odrezav')

4.4.2.2.1 Iztočnica je tvorjenka iz predložne zveze (izpeljanka iz predložne zveze), nevtralna sopomenka je v obliki besedotvorne razlage

1. SSKJ: **brezljúden** -dna -o prid. (ú ū) star. *ki je brez ljudi, neobljuden*: pristati na brezljudnem otoku / brezljudne ulice

SNS: **brezljúden**, dna, *adj.* menschenlleer, *Jan.*; entvölkert, *Cig. (T.)*.

* 2. SSKJ: **brezposésten** -tna -o prid. (□) zastar. *ki je brez posesti, premoženja*: brezposestni in brezdomski proletariat

SNS: /

4.4.2.2 Iztočnica in nevtralna sopomenka sta tvorjenki iz predložne zveze (izpeljanki iz predložne zveze) ali izpeljanki iz sestavljenke s predpono ne-

1. SSKJ: **brezobrázen** -zna -o prid. (ā) 2. zastar. *nesramen, surov, brezobziren*: brezobrazni napadi na pisatelja

SNS: **brezobrázen**, zna, *adj.* unförmlich, *Cig. (T.)*.

V drugem delu leksema je prišlo do korenskih sprememb. Tudi v SNS najdemo leksem *brezobziren*.

2. SSKJ: **brezpámeten** -tna -o prid. (á) star. *nespameten*: ne bodi tako brezpametna

SNS: **brezpámeten**, tna, *adj.* verunftlos, *Cig.*; unverständlich, *M.* ('nespameten')

Tudi v SNS najdemo leksem *nespameten*. Nespameten je izpeljano iz samostalnika *nespamet* (sestavljeno iz nikalnice *ne* in iz izpeljanke iz nar. *spámet* 'pamet'). To je lahko izpeljano iz predpanskega glagola *spametiti* ali iz predložne zveze *s pametjo*.

* 3. SSKJ: **brezsílen** -lna -o prid. (î) zastar. *brezmočen*: brezsilni otrok; mož je bil beden in brezsilen / brezsilni gnev

SNS: /

Tudi v tem primeru, če primerjamo časovno zaznamovani leksem z njegovo nevtralno sopomenko, je v drugem delu leksema prišlo do korenskih sprememb. SNS ima le leksem *brezmočen*.

4. SSKJ: **brezzavésten** -tna -o prid. (□) star. *nezavesten*: ležal je brezzavesten / brezzavestne blodnje

SNS: **brezzavésten**, tna, *adj.* bewusstlos, *Jan., nk.* ('nezavesten')

Spremeni se predpansko obrazilo, saj ima časovno zaznamovani leksem predpono *brez-*, ki se uporablja za *izražanje odsotnosti, manjkanja tega, kar je pomen osnovne besede*. Njegova sopomenka ima predpono *ne-*, ki v našem primeru pomeni prav to, kar pomeni predpona *brez-*. SNS ima *nezavesten* z nadrejeno sopomenko *nezaveden*. *Nezavesten* je izpeljanka iz predpanskega samostalnika *nezavest*.

* 5. SSKJ: **čeznaráven** -vna -o prid. (á) 2. zastar. *nadnaraven, nenaraven*: upodabljati čeznaravno lepoto

SNS: /

Spremeni se predponsko obrazilo **čez-** > **nad-**. SSKJ navaja, da se prva predpona uporablja za *izražanje gibanja na drugo stran ali stanja na drugi strani*, medtem ko se predpona *nad-* v tem primeru uporablja za *izražanje presežene mere*.

4.4.2.3 Iztočnica in nevtralna sopomenka sta zloženk z različnima priponskima obraziloma

1. SSKJ: **bogoslóvski** -a -o prid. (□) /.../ zastar. *bogosloven*: bogoslovski nauk

SNS: **bogoslôvski**, *adj.* theologisch, *Mur.*, *nk.*

2. SSKJ: **čtverolíst** -a -o prid. (í ĩ) zastar. *čtverolisten*

SNS: **čtverolíst**, *lísta*, *adj.* vierblättrig, *Jan.*

4.4.2.4 Primeri, kjer je iztočnica zloženska, nevtralna sopomenka je nadomeščena z besedotvorno razlago ali enobesednim leksemom

* 1. SSKJ: **blagočúten** -tna -o prid. (ū) zastar. *ki je blagih čustev*: izobražen in blagočuten mož

SNS: /

2. SSKJ: **blagodúh** -a -o prid. (û ũ) zastar. *ki blago, prijetno diši*: blagoduho cvetje

SNS: **blagodúšen**, *šna*, *adj.* edelmüthig, *Cig.*, *Jan.*, *nk.*

Zloženska danes ni več v rabi. Pri nevtralni sopomenki ostaja prazno mesto za enobesedno poimenovanje, ki ga nadomesti opis. Pleteršnik ima pri tem leksemu priponsko obrazilo -en.

3. SSKJ: **blagodúšen** -šna -o prid. (ū û) zastar. *ki je blage duše; plemenit, blag*: blagodušna žena; tako blagodušna je, da vse žrtvuje zanj / njegov blagodušni in jasni obraz

SNS: **blagodúšen**, *šna*, *adj.* edelmüthig, *Cig.*, *Jan.*, *nk.* ('plemenit')

4. SSKJ: **blagonôsen** -sna -o prid. (ó õ) zastar. *ki prinaša dobiček, korist; donosen: ti posli so zelo blagonosni // koristen, dobrodejen: blagonosni vpliv; njegovo blagonosno delovanje / blagonosni sončni žarki*

SNS: **blagonósen**, sna, *adj.* segen, heilbringend, *Jan., nk.*

Pri nevtralni sopomenki v SSKJ je predponski del *do*²⁶ – *donosen* je izpeljano iz samostalnika *donos*, ta pa z glagolske sestavljenke *donositi*. Časovno zaznamovani leksem nima predpanskega dela, saj je sestavljen iz podstave, medpanskega obrazila, druge podstave in priponskega obrazila – *blag-* + *-o-* + *-nos-* + *-en*.

5. SSKJ: **blagonráven** -vna -o prid. (á ā) zastar. *ki je blage, poštene nravi: krepostna in blagonravna dama*

SNS: **blagonráven**, vna, *adj.* Wohlgefittet, *Mur., Cig. (T.), Levst. (Nauk), Erj.(Som.); – stsl. in rus.*

6. SSKJ: **bogotájen** -jna -o prid. (á ā) star. *brezbožen: bogotajna knjiga*

SNS: **bogotájen**, jna, *adj.* gottesleugnerisch, atheiftisch, *Jan., nk.* ('brezbožen')

7. SSKJ: **bogoslúžen** -žna -o prid. (û; podpomen ú ũ) /.../ star. *ki služi bogu, pobožen: bil je bogoslužen starče*

SNS: **bogoslúžen**, žna, *adj.* 1) fromm, religiös; – 2) = bogoslužben, *Jan.* ('pobožen')

8. SSKJ: **brátovski** -a -o prid. (á) *nanašajoč se na brate: /.../ star. bratovski narod bratski*

SNS: **brátovski**, *adj.* Bruder = brüderlich; bratovska ljubezen

4.4.2.5 Iztočnica je zloženka, njena nevtralna sopomenka je netvorjena beseda

* 1. SSKJ: **blagomíl** -a -o prid. (î î) zastar. *blag, mil: blagomila žena*

SNS: /

Iztočnica v SSKJ je zloženka, njena nevtralna sopomenka je netvorjena beseda, ki je sestavljena iz leksemov, ki jih najdemo v podstavi časovno zaznamovanega leksema.

²⁶ SSKJ navaja naslednjo razlago za predpono *do*: *v imenskih sestavljenkah glagolskega izvora za izražanje pomena, kot ga določa ustrezni glagol.*

* 2. SSKJ: **blagomíseln** -a -o [səl] prid. (í) zastar. *blag, mil*: blagomiselni in pravični ljudje

SNS: /

4.4.2.6 Iztočnica je zloženka, nevtralnno sopomenko nadomešča razlaga

* 1. SSKJ: **blagonaklónjen** -a -o prid. (□) star. *blago, prijateljsko naklonjen* (*navadno*) *podrejenim*: blagonaklonjeni poveljnik /

SNS: /

Razlaga vsebuje skladijsko podstavo in dodatno pojasnilo.

4.4.2.7 Iztočnica in nevtralna sopomenka sta zloženki (korenska razlika v besedi)

1. SSKJ: **blagodáren** -rna -o prid. (á ā) star. *dobrotljiv, radodaren*: bila je blagodarica žena // *blagodejen, dobrodejen*: blagodarni vpliv vzgoje

SNS: **blagodáren**, rna, *adj.* wohlthätig, segenbringend, *Jan.* ('kar prinaša blagoslov, kar je blagoslov; figurativ blagodejen')

Drugi del leksema ostane nespremenjen, spremeni se prvi del zloženke. Dodana je tudi izpeljanka.

2. SSKJ: **blagotvóren** -rna -o prid. (ō) zastar. *blagodejen, dobrodejen*: njegove besede so imele blagotvoren vpliv

SNS: **blagotvóren**, rna, *adj.* wohlhätig, *Z., nk.*

Drug del leksema, ki je *-tvor-* verjetno izhaja iz besede tvoriti, ki lahko tudi pomeni *delati se, nastajati*. Enak pomen pa zasledimo tudi pri nevtralnno sopomenki, ki ima v drugem delu *-dej-* in izhaja iz besede *dejati*.

3. SSKJ: **blagovóljen** -jna -o prid. (□ □) zastar. *blagohoten, dobrohoten*: blagovoljni bralci naj sami ocenijo knjigo / dati blagovoljen nasvet

SNS: **blagovóljen**, ljna, *adj.* wohlgeneigt, hutvoll, *Cig., Jan., nk.*

Prvi del zloženke *blag-* ostane nespremenjen, v drugem delu pride do korenske razlike, saj ima časovno zaznamovani leksem podstavo *-volj-*, njegova nevtralna sopomenka pa *-hot-*.

4.4.2.8 Ostalo

1. SSKJ: **bóre** prid. neskl. (□) 1. /.../ // star. *usmiljenja, pomilovanja vreden; ubog*: bore kmet; bore sinko

SNS: **bóre**, *adj. indecl.* arm: bore prerok, bore Jakob; Jsvkr.; bore mož, bore jaz, bore mati, bore dete, *Gor.-Levst.(Rok.)*; – bore malo, sehr wenig, *LjZv.*; – nam. ubore; prim. stsl. nebože, nebore (voc. od *nebogъ*). ('ubog, reven')

Pleteršnik v svojem slovarju obliki samo primerja, ker imata podoben razvoj, predponi pa se razlikujeta. Snój razlaga, da je verjetno nastalo v narečnem razvoju iz *ubóre*, kar se je razvilo iz slovan. **ubože*, zvalnika iz **ubogъ* 'ubog, reven', po rotacizmu.

* 2. SSKJ: **bóri** -a -o prid. (□) 1. /.../ star. *usmiljenja, pomilovanja vreden; ubog*: toča je zelo prizadela bore kmete

SNS: /

Pleteršnik tega leksema v svojem slovarju ne navaja. Leksem ima enak pomen kot leksem *bore*, razlika je v tem, da je pridevnik *bori* sklonljiv.

4.4.2.9 Povzetek

Največ pridevniških tvorjenk je nastalo z izpeljavo iz samostalnikov (18 leksemov) – pri tem se je časovno zaznamovanemu leksemu, v primerjavi z njegovo nevtralno sopomenko, spremenilo priponsko obrazilo: zastarela obrazila so **-ičen** (*agitatoričen* : *agitorski*, *akademičen*: *akademski*)²⁷, **-iški** namesto **-ski** (razen pri *botaničen*), **-oven** (*cehoven* : *cehovski*) namesto **-ski**, **-ji** (*človečji* : *človeški*) namesto **-ski**, **-ovit** (*bleskovit* : *bleščoč*) namesto **-eč**.

²⁷ SNS navaja v dveh primerih navaja zgolj oblike z nezastarelim obrazilom (*anatomski, astronomski*).

Tudi pri teh leksemih so bile zastopane tudi ostale besedotvorne vrste (glede na različne kombinacije časovno zaznamovanega leksema in njegove nevtralne sopomenke). V dveh primerih je časovno zaznamovani leksem izpeljanka, njegova nevtralna sopomenka je zloženska (*beseden : gostobeseden*). Osem časovno zaznamovanih leksemov je zloženk, ki jih nadomesti besedotvorna razlaga (*blagočuten : ki je blagih čustev*). V dveh primerih je časovno zaznamovani leksem zloženska, njegova nevtralna sopomenka je netvorjena beseda (*blagomil : blag, mil*). V treh primerih sta tako iztočni leksem kot njegova nevtralna sopomenka zloženci, korenska razlika v drugem delu zloženske (*blagotvoren : blagodejen*). Leksema *bore* in *bori* (te oblike Pleteršnik ne navaja) sta bila uvrščena v samostojno kategorijo – razlikujeta se zgolj v sklonljivosti.

4.4.3 Glagolske tvorjenke

4.4.3.1 Iztočnica je izpeljanka iz samostalnika, nevtralna sopomenka je besedna zveza ali razlaga

1. SSKJ: **blátiti** -im nedov. (á ā) 2. star. *mazati z blatom*: blatiti hišni prag

SNS: **blátiti**, blátim, *vb. impf.* mit Koth befchmuzen; proč, le proč od hiše ž njo, Da ne bo praga blatila! *Npes.-K.*

Leksem ima tudi pomen *jemati komu ugled, sramotiti* in SSKJ navaja naslednje ilustrativno gradivo: blatiti njegovo pošteno ime; blatiti ugled države; javno ga je blatil.

2. SSKJ: **bojeváti se** -ujem se nedov. (á û) /.../

bojeváti star. *udeleževati se oboroženega spopada, boja*: Če niso ti [konji] zate, moraš peš bojevati (F. Levstik)

SNS: **bojeváti**, ûjem, *vb. impf.* kämpfen, *Dict., Dalm.*; boj b., *Cig.*; In šel je boj boj'vat brez upa zmage, *Preš.*; dokazila bojujoča zoper obdolženca, *DZ.*; – nav. b. se, kämpfen: s kom, zoper koga.

* 3. SSKJ: **bremeníti** -im nedov. (ī í) 3. zastar. *ležati kot breme*: dolg bremeni na zemljišču

SNS: /

4. SSKJ: **citrati** -am nedov. (í) star. *igrati (na) citre*: imenitno je citral in pel; učiti se citrati / deklica je citrala staro narodno pesem

SNS: **citrati**, am, vb. *impf.* die Zither spielen. ('igrati na citre')

4.3.2 Iztočnica je izpeljanka iz pridevnika, nadomesti jo razlaga

1. SSKJ: **blažiti** -ím nedov. (ī í) 2. zastar. *delati kaj blago, plemenito*: ljubezen blaži človeka / umetnost blaži srce

SNS: **blážiti**, im, vb. *impf.* 1.) veredeln, mild stimmen (um, srce), *Cig. (T.), C., nk.*; — 2.) glücklich machen, *Cig., Jan., C.*, ('osrečevati')

Pleteršnik ima v svojem slovarju tudi pomen *osrečevati*, ki ga je tudi avtorsko opredelil, saj leksem s takim pomenom najdemo pri Cigaletu, Janežiču in tudi v Cafovem slovarskem gradivu.

Največ glagolskih tvorjenk je izpeljank iz samostalnika, ki imajo nevtrarno sopomenko v obliki besedne zveze ali razlage (*blatiti* : *mazati z blatom*; *bojevati se* : *udeleževati se oboroženega spopada*). Leksem *blažiti* je izpeljanka iz pridevnika, nadomesti jo besedna zveza (*delati kaj blago*).

4.4.4 Prislovne tvorjenke

4.4.4.1 Sklopi

* 1. SSKJ: **bógvédi** in bog vedi [-kv-] prisl. (□-é) star. *bogve*: doma je iz bogvedi katerega kraja / ni bogvedi kako zgovoren

SNS: /

Sklopljen je samostalnik v vlogi osebka z velelniško obliko, ki je v nezaznamovani ustreznici zamenjana s sedanjiško.

* 2. SSKJ: **bógzná** in bog zna prisl. (□-â) star. *bogve*: bogzna zakaj to dela / drži se, kot bi bil bogzna kdo; igra ni bogzna kako duhovita

SNS: /

V tem sklopu je zastarelost le v pomenu glagola znati 'vedeti', oblikovno se ujemata.

4.4.4.2 Ostalo

1. SSKJ: **céloma** prisl. (□) zastar. *v celoti, popolnoma*: prav ima celoma, ne samo deloma

SNS: c□**loma**, *adj. gänzlich, Cig., C.* ('popolnoma')

Iztočna leksema sta izpeljanki iz pridevnika *cel*, nevtralna sopomenka je predložna zveza s samostalnikom *celota*, izpeljanim iz *cel* oz. izpeljanka iz sestavljenega pridevnika *popoln*.

Le trije leksemi so prislovne tvorjenke (dva sta po besedotvorni vrsti sklopa: *bogvedi* : *bogve*; *bogzna* : *bogve* – časovno zaznamovana leksema nimata ustreznice v SNS). Prislov *celoma* je izpeljanka.

4. 5 Leksemske spremembe

Če časovno zaznamovani leksem primerjamo z nevtralnno sopomenko, se pri sopomenki spremeni njen korenski del oziroma njena celotna izrazna podoba. Med obema leksemoma ni več povezave, kot je bila pri kategoriji besedotvornih sprememb, kjer se je ohranjal korenski del. Izhodiščno iztočnico je nadomestil drug leksem.

4.5.1 Primeri, pri katerih je časovno zaznamovani leksem prevzeta, nevtralna sopomenka pa domača beseda

4.5.1.1 Leksemi, prevzeti iz latinščine

* 1. SSKJ: **agénd**a -e ž (□) 2. zastar. *zapisnik, dnevnik*: šolska agenda

SNS: /

Prevzeto besedo, ki je časovno zaznamovana, je danes nadomestila nevtralna sopomenka *zapisnik, dnevnik*. Pleteršnik v svojem slovarju nima iztočnega leksema.

* 2. SSKJ: **akurát** prisl. (â) zastar. *prav, natanko*: akurat tako je hotel imeti

SNS: /

* 3. SSKJ: **akuráten** -tna -o prid. (â) star. *točen, natančen, vesten*: akuraten uradnik; čudno, da ga še ni, ko je vedno akuraten

SNS: /

4. SSKJ: **alumnát** -a m (â) zastar. *bogoslovje, semenišče*: po maturi je šel v alumnat

SNS: **alumnāt**, m. das Alumnat (nav. = duhovsko semenišče).

* 5. SSKJ: **antikvíran** -a -o prid. (í) zastar. *zastarel*: antikvirani nazori

SNS: /

6. SSKJ: **aromáten** -tna -o prid. (â) zastar. *blago dišeč, vonjav*: aromaten gozdni zrak

SNS: **aromātičen**, čna, *adj.* aromatisch, *nk.*

* 7. SSKJ: **asekurácija** -e ž (á) zastar. *zavarovanje*: socialna asekuracija

SNS: /

* 8. SSKJ: **asekuránca** -e ž (â) zastar. *zavarovalnina*: izplačati asekuranco // *zavarovanje*: veliko denarja je dal za asekuranco in zdravnika

SNS: /

* 9. SSKJ: **atestát** -a m (â) zastar. *spričevalo, potrdilo*: kljub dobremu atestatu ni dobil službe

SNS: /

10. SSKJ: **bandêro** -a s (é) /.../ star. *zastava*: bandero tolminskega grofa

SNS: **bandérø**, n. die Fahne, die Flagge; b. spustiti, *Cig.* ('zastava')

11. SSKJ: **bravúra** -e ž (û) 2. star. *pogumnost, drznost*: boriti se z bravuro / rad govori o svoji bravuri *drznem, pogumnem dejanju*

SNS: /

Leksem je mednarodna kulturna beseda.

4.5.1.2 Leksemi, prevzeti iz germanskih jezikov

1. SSKJ: **àjd** ájda m, im. mn. ajdi in ajdje (ä á) star. **1.** *pogan*: naj bo ajd ali kristjan

SNS: **àjd**, ájda, m. der Heide; – iz nem. ('pogan')

Pri nekaterih leksemih že sam Pleteršnik navaja njihov izvor.

2. SSKJ: **áj dovstvo** -a s (á) star. *poganstvo*: odreči se ajdovstvu

SNS: **áj dovstvo**, n. das Heidenthum, *Cig., Jan.* ('poganstvo')

3. SSKJ: **álmožna** -e ž (á) zastar. *miloščina*: deliti, prositi almožno

SNS: **álmožna**, f. = miloščina, das Almosen; – iz nem.

4. SSKJ: **ávbe** medm. (â) zastar. *joj, ojej*: avbe, kod hodi sirota

SNS: **ávbe**, *interj.* = joj! *Kast., Npes.*; = oj, ei! (izraža nevoljo). avbe, kaj boš to govoril! – iz nem. au weh!

5. SSKJ: **bánda** -e ž (â) **3.** star. *godba*: banda je zaigrala

SNS: **bánda**, f. die Bande; pos. die Muſikbande. ('skupina')

V SNS je kot nemška sopomenka navedena die Bande, ki v prevodu pomeni 'tolpa'. V SSKJ pod iztočnico tolpa najdemo razlago slabš. *organizirana skupina ljudi, ki se ukvarja z nezakonito, nedovoljeno dejavnostjo.*

* 6. SSKJ: **bránša** -e ž (â) zastar. *stroka, zvrst, panoga*: tega blaga trgovina ni imela, ker ni sodilo v njeno branšo

SNS: /

Prevzeto prek nem. *Branche* iz fran. *branche* 'veja, panoga'.

7. SSKJ: **brúmen** -mna -o prid., brúmnejši (ú ū) 1. zastar. *pobožen*: brumen krščanski človek; žena je brumna in poštena

SNS: **brúmen**, mna, *adj.* = pobožen, fromm; – = priden, C.; – iz nem.; prim. stvn. fruma, Russen, bav. frumm, fromm.

Pleteršnik navaja tudi nadrejeno sopomenko *pobožen*, ki je enaka nevtralni sopomenki v SSKJ.

8. SSKJ: **brúmnost** -i ž (ú) zastar. *pobožnost*: nikoli ni kazal kake posebne brumnosti

SNS: **brúmnost**, f. = pobožnost

Pleteršnik ima navedeno tudi nadrejeno sopomenko.

9. SSKJ: **búkovski** -a -o prid. (ū) star. *knjižen*: bukovska latinščina mu ni tekla gladko // *latinski*: naučiti se bukovskega jezika

SNS: **búkovski**, *adj.*bücher: bukovski jezik, *Trub., Dalm.* ('knjižen')

Snoj v Etimološkem slovarju na str. 53 pod iztočnico **búkve** navaja, da je leksem izposojen iz neke ger. predloge, sorodne s stvnem. *buoh*, nem. *Buchstabe*, got. *bōka* 'črka'. Najverjetnejša predloga za slovan. * *buky* je neka neizpričana prazahodnogermanska predloga.

10. SSKJ: **bukvár** -ja m (á) zastar. *knjigarnar*: pri bukvarju si je kupil Prešernove Poezije

SNS: **bukvár**, rja, m. = knjigar, *Cig., Jan.*

11. SSKJ: **bukvárna** -e ž (â) zastar. *knjigarna*

SNS: **bukvárna**, f. = knjigarna, *Z., nk.*

12. SSKJ: **bukvárnica** -e ž (â) zastar.

1. *knjižnica*: ustanovili so slovensko bukvarnico

2. *knjigarna*: povesti v bukvarnicah ne prodajajo več

SNS: **bukvárnica**, f. 1) = knjigarnica, *Cig., Jan.*; – 2) = knjižnica, *Mur., Cig., Jan.*

SSKJ je spremenil pomensko hierarhijo, saj je kot prvi pomen leksema navedel sopomenko *knjižnica* in šele nato *knjigarna*. Pleteršnik je imel ravno obratno.

13. SSKJ: **bukvíšče** -a s (i) zastar. *knjižnica*: bukvišče samostana

SNS: **bukvišče**, n. 1) = knjižnica, *Jan., Cig., Vod.(Izb. sp.)*; – 2) = knjižnjak, *Jan.*

14. SSKJ: **cól¹** -a m (□) zastar. *mitnina, carina*: plačati col

SNS: **1. cól**, m. der Zoll; tri cole dolg.

2. cól, m. die Zollgebür. *Mur., Jan., Cig.:* – prim. *carina*.

3. cól, der Holzblock, *C.*; cole za drva žagati, *C.*; – cole imenujejo male lesene krlje s katerimi po zimi netijo, da vidijo predice presti, *Solčava (Št.)-Vest*.

Leksema se pomensko ujemata v podčrtanem primeru (podčrtala M. N.). Pleteršnik še navaja *col* kot mersko enoto (ta pomen navaja tudi SSKJ) in kot lesene trske.

15. SSKJ: **cólen¹** -lna -o prid. (□) zastar. *mitninski, carinski*: skrivaj nositi kaj čez colno mejo / colne uredbe

SNS: **cólen**, lna, *adj.* Zoll-: colni urad, c. uradnik, *Cig., Jan.*

16. SSKJ: **cólnar** -ja m (□) zastar. *mitničar, carinik*: bil je colnar ob glavni cesti

SNS: **cólnar**, rja, m. der Zöllner; – po nem. ('carinik')

* 17. SSKJ: **colnína** -e ž (ī) zastar. *mitnina, carina*: zahtevati colnino od soli; visoka colnina

SNS: /

* 18. SSKJ: **cóprn** -a -o prid. (□) star. *čarovniški*: ne verjamem v njegove coprne moči

SNS: /

19. SSKJ: **cukrenína** -e ž (í) star. *sladkarija*: ves zamaknjen je gledal pisano cukrenino

SNS: **cukrenína**, f. die Zuckerware, *Cig.;* *Levst.(Nauk)*.

4.5.1.3 Leksemi, prevzeti iz romanskih jezikov

* 1. SSKJ: **avanzmá** -ja m (â) zastar. *prehod, povišanje z nižjega službenega mesta na višje; napredovanje*: končno je dočakal avanzma

SNS: /

Leksem je prevzet iz francoskega jezika (iz leksema *avancement*).

* 2. SSKJ: **bagáža** -e ž (â) 1. zastar. *prtljaga, oprema*: naložiti bagažo na voz

SNS: /

3. SSKJ: **baránt** -a m (ā) star. *kupčija, kupčevanje*

SNS: **barânt**, m. = kup: b. skleniti, *Npes.* – *Schein*.

Leksem je prevzet iz italijanskega jezika (glagol *barattare* – *kupčevati*).

4. SSKJ: **batálja** -e ž (á) zastar. *boj, bitka*: krvava batalja

SNS: **batálja**, f. *Cig.*, pogl. bitka, bitva; (it. *battaglia*).

Pri tem leksemu je že Pleteršnik navedel njegov izvor.

* 5. SSKJ: **béc** -a m (□) zastar. *ficek, božjak*: nimam niti beca.

SNS: /

6. SSKJ: **béšter** -tra -o prid. (□) star. *prikupen, čeden*: beštra nevesta

SNS: **béšter**, štra, *adj.* 1) munter, wachend: nisem bil še bešter, kadar je začela vas goreti, *Cerkno-Erj.(Torb.) /.../* 2) hübsch, schön, *Cig., C.*; b. dan, beštra punca, *Mik.(Et.)*. (1. 'buden', 2. 'čeden')

V SNS je kot prvi pomen naveden *buden*, ki je pokrajinsko opredeljen na področje Cerknega.

* 7. SSKJ: **biciklístovski** -a -o prid. (í) star. *kolesarski*: biciklistovska čepica

SNS: /

Izpeljanka je nastala iz francoske besede *bycycle* – kolo iz 19. stoletja.

8. SSKJ: **bótati se** -am se nedov. (□) star. *pogajati se, mešetariti*: z njenimi starši se je botal za doto; botati se za plačilo

SNS: **bótati**, am, *vb. impf.* ausgleichen (in der Rechnung), *Cig., Met.*; – prim. bot. ('izravnati, kompenzirati')

Leksem je prevzet iz beneške italijanščine.

* 9. SSKJ: **bukét** -a tudi buké -ja m (□) 1. zastar. *šopek*: buket rdečih kamelij

SNS: /

Leksem je prevzet iz francoske besede *bouquet* – *šopek*.

10. SSKJ: **čávelj** -vlja m (á) star. *žebelj*, *navadno grobe oblike*: zabiti čavelj; debeli glavičasti čavljji / obesil je kožuh na leseni čavelj v omari *klin*

SNS: **čávelj**, vlja, m. der Nagel; mirno so mu rjavele risane puške o čavljjih, *LjZv.*; – iz it. *chiavo*, Nagel, *Mik. (Et.)*. ('žebelj')

Leksem je prevzet iz italijanščine – leksem *chiavo*.

4.5.1.4 Leksemi, prevzeti iz drugih slovanskih jezikov

1. SSKJ: **bátina** -e ž (â) 2. star. *palica*: zamahniti z grčavo batino

SNS: **bátina**, f. der Prügel, der Stock, *Mur., Jan.*; dobil je batine, er hat Prügel bekommen, *jevzhŠt., Dol.*; – hs. ('palica')

2. SSKJ: **bója**² -e ž (□) zastar. *barva*: rad uporablja žive boje / oči sive boje

SNS: **b□ja**, f. die Farbe, *Jan., nk.*: — iz *hs.* od tur. *boja* die Farbe. ('barva')

Pleteršnik navaja izvor besede, ki je prevzeta iz srbohrvaškega jezika.

3. SSKJ: **bròj** brôja m (ö ó) zastar. *število*, *številka*: dvoštevilični broj / to je bral v zadnjem broju Novic

SNS: **bròj**, ója, m. die Zahl, *Habd., Cig.*; – *hs., stsl.* ('število').

Leksem je prevzet iz srbohrvaškega jezika. To tudi potrjuje, da je Pleteršnik dajal slovanskemu besedju prednost pred ostalimi prevzetimi besedami iz drugih okolij.

4. SSKJ: **brójiti** -im nedov. (□) zastar. *šteti*: brojiti srebrnike / četa je brojila nad sto mož

SNS: **brójiti**, im, *vb. impf.* Zählen, *Cig.(T.)*; – *hs., stsl.* ('šteti') - SH

Podstavnini del leksema je broj- in ima svoj izvor v slovanskem jezikoslovju. SSKJ navaja njegovo nevtralno sopomenko, ki je *šteti*.

5. SSKJ: **búka**¹ -e ž (û) zastar. *hrup*, *trušč*: iz krčme se razlega buka in vriskanje

SNS: **bûka**, f. der Tumult, *Cig., C., kajk-Valj.(Rad.)*. ('hrup')

6. SSKJ: **cepídláčenje** -a s (á) star. *dlakocepstvo*: zoprno cepidlačenje

SNS: **čepídláčenje**, n. die Silbenstecher, *Cig.(T.)*; – *hs.*

7. SSKJ: **cestováti** -ujem nedov. (á û) star. *potovati*: cestuje po daljnih deželah

SNS: **čestováti**, ûjem, *vb. impf.* = potovati, *Guts.*; – iz češ. (?)

Pleteršnik kot izvor iztočnega leksema navaja češki jezik, vendar je dodal vprašaj, ker ni bil povsem prepričan o pravilnosti izvora besede.

8. SSKJ: **čin²** -a m (ī) zastar. *dejanje*: saj se ne zaveda svojega čina; odgovoren je za vse svoje čine / rad pripoveduje o svojih junaških činih / film v štirih činih

SNS: **čin**, m. 1) die That, *Mur., Cig., Jan., nk.*; – 2) (po rus.) der Rand, *Cig. (T.), Dz.*; die Charge, *Levst. (Nauk)*; najstarejši po činu der Rangälteste, *DZ.*

* 9. SSKJ: **činítev** -tve ž (ī) zastar. *dosežek, storitev*: alpinisti so dosegli v zahodnih Alpah vrhunske činitve

SNS: /

10. SSKJ: **činíti** -im nedov. (ī î) zastar. *delati, narejati*: črne oči in svetli lasje jo činijo mikavno

SNS: **činíti**, činim, *vb. impf.* 2) thun, bewirken: činíti, ím, *ogr.-kajk., Valj. (Rad)*; činíti, *Mur., Cig., Jan., nk.*; – č. komu = dražiti koga, *vzhŠt.-Let.* ('narediti')

11. SSKJ: **činjenica** -e ž (ī) zastar. *dejstvo, fakt*: za dokaz je treba činjenic

SNS: **činjeníca**, f. die Thatsache, *Cig. (T.), DZ.*; – *hs.* ('dejstvo')

12. SSKJ: **činóvnik** -a m (□) zastar. *uradnik, uslužbenec*: policijski činovnik

SNS: **čin□vnik**, m. = uradnik, *C., nk.*; – *rus.*

13. SSKJ: **čitálka** -e [tudi ūk] ž (â) zastar. *bralka*: knjiga je namenjena odraslim čitalkam / čitalka stare kneginje.

SNS: **čitáteljica**, f. die Leserin, *Jan., nk.* ('bralka')

Leksema sicer nimata povsem enake izrazne podobe, vendar jima je skupen podstavni del. Oba izhajata iz glagola čitati, ki ima knjižno sopomenko *brati* in od tod tudi nevtralna sopomenka *bralka*.

14. SSKJ: **čitatelj** -a m (â) star. *bralec*: knjiga ima dosti čitateljev
SNS: **čitatelj**, m. der Leser, *Jan., nk.* ('bralec')

15. SSKJ: **čitateljstvo** -a s (â) star. *bralci*: okus preprostega čitateljstva; pridobiti si pozornost čitateljstva
SNS: **čitateljstvo**, n. das Lesepublicum, *Jan., nk.* ('bralstvo, bralci')

16. SSKJ: **črt**¹ -a m (ř) star. *sovraštvo, mržnja*: v srcu se mu je zbudil črt nad njim; odvrnil je od sebe njihovo jezo in črt
SNS: **črt**, m. der Haß, die Unfeindung, die Feindschaft, *Cig., Jan., M., ogr.-C.* ('sovraštvo').

Leksem je prevzet iz ruskega jezika.

17. SSKJ: **črtěžen** -žna -o prid. (□ □) zastar. *sovražen, nasproten*: babica mu je bila močno črtežna
SNS: **črtěžen**, žna adj. haßerfüllt, *Dol.-Erj. (Torb.)* ('sovražen')

Tudi ta leksem je prevzet iz ruskega jezika.

4.5.1.5 Leksemi, prevzeti iz madžarščine

1. SSKJ: **betěžen** -žna -o prid. (□ □) /.../ zastar. *bolan, bolehen*: izgovarjal se je, da ne more priti, ker je nekaj betežen
SNS: **betěžen**, žna, adj. krank, *Mur., Cig., Jan., vzhŠt.*; – b. revež, *Cv.*; – tudi betěžen *SlGor.*

2. SSKJ: **cífrast** -a -o prid. (i) star. *okrašen, olepšan*: cifrasti robci / imela je zelo cifrasto ime *nenaravno, izumetničeno*
SNS: **cífrast**, adj. bunt, verziert, *ogr.-C.*; gefranst, *Z.* ('pisan, okrašen')

3. SSKJ: **cífrati** -am nedov. (i) star. *krasiti, lepšati*: cifrati rob pri prtu / ženske se rade cifrajo *lepšajo, lepoticijo*

SNS: **cífrati**, am, vb. *impf. zieren, ogr.-C., Z.; c. se, sich malen, Dol.-Levst.(Rok.)*. ('krasiti')

4. SSKJ: **cípela** -e ž (i) nav. mn., zastar. *čevlji, navadno nizki*: hoditi v lepih, rumenih cipelah

SNS: **ciple**, f. *pl. "lahka ženska obutev", med Muro in Dravo - Zora V.*

Leksem je prevzet iz madžarskega jezika.

4.5.2 Primeri, pri katerih je časovno zaznamovani leksem prevzeta beseda, nevtralna sopomenka pa domača beseda ali besedna zveza

1. SSKJ: **apotékarica** -e ž (□) zastar. *lekarnarjeva žena*: čitalniške prireditve sta se udeležila tudi apotekar in apotekarica

SNS: **apotkarica**, f. 1) die Apothekerin. ('lekarnarica')

2. SSKJ: **basúlja** -e ž (ú) star. *svinja za pitanje*: tolsta basulja

SNS: **basúlja**, f. weibliches Maßtschwein, *Mur., Z., LjZv., Gor.* ('svinja za pitanje')

3. SSKJ: **bóder** -dra -o prid. (□) star. *poln vedrine; vesel, živahen*: ves čas je bil boder in je popeval / bodro razpoloženje / bodri valovi planinske reke // *poln moči, poguma*: boder junak / njegova čvrsta hoja in bodra zunanost

SNS: **bóder**, dra, *adj. heiter, munter, muthig, Jan., Šol., Cig. (T.)*; bodri možakarji so naglo razsodili, *LjZv.*; Rad gledam ti v valove bodre, *Greg.*; — iz rus. ('veder, živahen')

* 4. SSKJ: **brójanice** -nic ž mn. (□) zastar. *rožni venec, molek*: starka je molila na brojanice

SNS: /

Časovno zaznamovan leksem je prevzet iz bolgarščine.

5. SSKJ: **céhmošter** tudi céhmešter -tra m (□) star. *cerkveni ključar*: njegov oče je bil cehmošter; izvolili so novega cehmoštra

SNS: **c□hmošter**, tra, m. = cehmešter 2) *Valj.(Rad)*.

6. SSKJ: **cukrárna** -e ž (â) 1. star. *tovarna sladkorja*: delavci v cukrarni

SNS: **cukrárna**, f. = cukrarnica, *Levst.(Nauk)*.

cukrárnica, f. die Zuckerfabrik, *Cig., nk.* ('tovarna sladkorja')

* 7. SSKJ: **cukrárnar** -ja m (â) 1. star. *lastnik tovarne sladkorja*: bogat cukrarnar

SNS: /

8. SSKJ: **čámer** -mra m (á) zastar. *kučma*

SNS: **2. čámer**, mra, m. die Pelz mütze, *Trst. (Let.), Laško (Št.)*; po zimi ima Pesničar na glavi zelen ali moder čamer iz suknja s kosmatimi okrajki, ki se čez ušesa razvihni dade, *Pjk. (Črt.)*. ('kučma')

9. SSKJ: **čežín** -a m (ī) star. *ministrantski zvonček*: ministrant pozvončklja s čežinom

SNS: **čežín**, m. das Glöcklein, *Kor.-Trst.(Let.)*; das Messglöcklein, *Gor.-Cig., C.*

Leksem je prevzet, nejasno od kod.

10. SSKJ: **čmár** -a m (â) zastar. *debelo črevo*

SNS: **čmàr**, čmára, m. der Grimmdarm, *Cig. (T.), Erj.-hs* ('debelo črevo')

4.5.3 Primeri, pri katerih je časovno zaznamovani leksem domača, nevtralna sopomenka pa prevzeta beseda

1. SSKJ: **báger** -gra m (á) star. *dragocena temno rdeča svilena tkanina; škrlat*: ogrinjalo iz bagra / obleči se v bager

SNS: **báger**, gra, m. = škrlat, *Cig., Jan., Cig. (T.)*; – stsl.

Leksem škrlat je prevzet iz latinščine (le-ta ga je prevzela iz perzijščine).

2. SSKJ: **bagrén** -a -o prid. (□) star. *škrlaten*: bagreno pregrinjalo / bagrena zarja

SNS: **bagr□n**, *adj.* purpurn, purpurroth, *Cig., Jan., Cig. (T.), Vrt.*; – stsl. ('škrlaten')

3. SSKJ: **besednjákar** -ja m (â) star. *leksikograf, slovarnik*: znan slovničar in besednjakar

SNS: /

Primer sem uvrstila v to kategorijo, ker sem za merilo vzela prvi leksem, ki je naveden pri nevtralni sopomenki in je prevzeta beseda (iz grščine), na drugem mestu SSKJ navaja tudi neprevzeto sopomenko.

4. SSKJ: **bítek** -tka m (î) zastar. *eksistenca, bivanje*: človekov bitek na zemlji; duhovni bitek; boj za bitek / posameznikov bitek in žitek

SNS: **bítek**, tka, m. die Fristenß, *Cig. (T.)*; narod se zaveda svojega bitka in žitka

Ker SSKJ pri nevtralni sopomenki navaja dve možni poimenovanji, sem kot merilo vzela prvo poimenovanje in zato ta primer uvrstila kategorijo domače – prevzeto (iz latinskega glagola *existere* – 'biti, bivati').

5. SSKJ: **bóbnica** in **bobníca** -e ž (□; í) nav. mn., star. *pavka*: biti na bobnice; grmenje bobnic

SNS: **bobníca**, f. 1) die Pauke, *Guts., Mur., Cig.*; na bobnice biti, die Pauke fchlagen, *Cig.* ('pavke')

Tudi Pleteršnik ima kot samostojno iztočnico leksem pavke, ki je prevzet iz nemščine.

6. SSKJ: **brádnica** -e ž (í) star. *helebarda*: oboroženi so bili s sulicami in bradnicami

SNS: **bradníca**, f. die Hellebarde, *V.-Cig.* ('helebarda')

Časovno zaznamovani leksem je domača beseda, nevtralna sopomenka pa prevzeta beseda, ki je v SSKJ kot samostojna iztočnica: **helebárda** -e ž (â) nekdam *orožje v obliki sulice s široko sekiro in kavljem pod ostjo*.

4.5.4 Primeri, pri katerih sta tako časovno zaznamovani leksem kot nevtralna sopomenka domači besedi

1. SSKJ: **bačva** -e ž (â) star. *sod*: bačva piva

SNS: **báčva**, f. 2) der Bottich, *Cig.*; – prim. bečva ('škaf, kad')

Iztočnica v SSKJ je narečna (ožje zamejena), njena nevtralna sopomenka pa je širše poimenovanje od časovno zaznamovanega leksema.

2. SSKJ: **bárati** -am dov. in nedov. (â) star. *vprašati*: baraj njo, ne mene; barali so ga, kje je bil; barati po gospodarju

SNS: **bâрати**, am, vb. *impf.* in *pf.* fragen ('vprašati')

3. SSKJ: **baš** prisl. (â) star. *poudarja trditev; prav, ravno*: baš to mi ugaja; baš za naše kraje so se bili vroči boji; baš narobe je res; v dežju ni baš prijetno na pot / plačeval je, kakor se mu je baš zljubilo *pač* / baš je šel mimo *pravkar, ravnokar*

SNS: **baš**, adv. gerade, juft: baš denes, baš tod je prišel, *Levst. (Nauk)*; Iščimo si pomočnika, zdaj je sila baš velika, *Vod. (Pes.)*; ne more se baš trditi, man kann nicht gerade behaupten, *LjZv.* ('ravno'); – allerdings: baš ko bi glave ne imel, ja, wenn er kein Talent hätte! *Mirna Peč (Dol.)* ('seveda'); – durchaus, *Ptuj – Caf (Vest.)*; baš nič, *Levst. (Nauk)* ('povsem, vsekakor')

4. SSKJ: **bašti** prisl. (â) zastar. *poudarja trditev; prav, ravno*: bašti tedaj ni mogel na semenj

SNS: **bašti**, adv. = baš, *Mik., vzhŠt.-C.*; bašti bi bilo dabro, freilich wäre es gut, *Pohl. (Gram.)*; o bašti ne! = o seveda ne! (ironično), *SlGor.*; Žena, danes ni mraz. – Bašt(i) mraz je, *Zatičina – Vrt.*; (tudi **baštè**: bašte je je škoda, *Jurč.*; a če pojdeš pit, ni treba, da bi šel bašte mej tiste najbolj neumne in pijane, *Jurč.*; bašte slabo bi bilo, ko bi me ti ne ugnal v kozji rog, *Koder [Marjetica]; prim. Cv. x.4*)

5. SSKJ: **bečkà** -è tudi bèčka -e [bəč] ž (ä ë; □) star. *kad, čeber*: bečka za zelje

SNS: **bečkà**, f. = kad, čeber, C.; – prim. bečva

6. SSKJ: **bečvâ** -è tudi bèčva -e [bəč] ž (ä ë; □) **2.** star. *sod*

SNS: **bečvâ**, f. 1) die Tonne, *Cig., C.*; (1000 klgr.), *Dz.*; – 2) der Bottich, *Jan.*; – prim. bačva. ('sod, kad')

7. SSKJ: **bedéčnost** -i [bəd] ž (□) zastar. *budno stanje; budnost*

SNS: **bed□čnost**, f. die Wachsamkeit, C. ('budnost')

8. SSKJ: **bernjáti** -ám nedov. (á â) star. *prositi, pobirati miloščino; beračiti*: bernjati po vaseh

SNS: **bernjáti**, âm, *vb. impf. sammeln, Jarn.; betteln, Cig.*; s svojo malho b. po vaseh, *Jurč.* ('beračiti')

9. SSKJ: **bernjáva** -e ž (â) star. *beračenje*: hoditi po bernjavi

SNS: **bernjáva**, f. die Bettelei; ciganje so bili šli po bernjavi in goljufiji v bližnje vasi, *Jur.*

10. SSKJ: **bernjávs** -a m (â) star. *berač*¹: siten bernjavs / moje hčere ne bo dobil ta bernjavs

SNS: **bernjâvs**, m. der Sammler, der Bettler (*zaničlj.*), *Cig., Met.*; neumni b., deseti brat, *Jurč.*

Ker ima leksem *berač* dva pomena, v tem kontekstu pomeni *kdor prosi, pobira miloščino*. Pleteršnik navaja tudi kvalifikator *zaničlj.* (*zaničljivo*), ki ima negativne konotacije. V SSKJ teh konotacij pri tem leksemu ni.

11. SSKJ: **bernjávslja** -e ž (â) star. *beračica*: razcapana bernjavslja

SNS: **bernjâvslja**, f. die Sammlerin, Bettlerin (*zaničlj.*), *Z., Met.* ('beračica')

Tudi pri tej besedi Pleteršnik navaja kvalifikator *zaničlj.* Verjetno je imelo beračenje v 19. stoletju negativen prizvok in se je miselnost ljudi kasneje spremenila, saj snovalci SSKJ-ja te besede niso označili s kvalifikatorjem slabš. (*slabšalno*).

* 12. SSKJ: **besédar** -ja m (□) star. *kdor se ukvarja z raziskovanjem besed; slovníčar, jezikoslovec*: to vprašanje zadeva besedarje in pisatelje

SNS: /

SSKJ pri nevtralni sopomenki navaja kombinacijo opisne slovaropisne razlage in enobesednega terminološkega poimenovanja.

13. SSKJ: **besedljív** -a -o prid. (ī í) star. *gostobeseden, zgovoren*: besedljiv trgovec / tako jezne in besedljive svoje žene še ni videl

SNS: **besedljív**, íva, *adj.* 1) *gesprächig.*, *Jan., M.*; – 2) *schnippisch, C., Z.* (1. 'zgovoren', 2. 'odrezav')

14. SSKJ: **besnják** -a m (á) star. *nasilnež, trinog*: graščak je bil hud besnjak

SNS: **besnják**, m. der Wütherich, *C.* ('besnež')

15. SSKJ: **bežjáča** -e ž (á) zastar. *široka tesarska sekira*; *tesača*: izdeloval je grablje in toporišča za bežjače

SNS: **bežjáča**, f. 1) die Winzerin, »ker so Štajerci iz Zagorja dobivali viničarice«, *Zora V. 122*; – 2) das bartbeil, *Mur., Cig., Jan.*; (»ime za sekiro po kraju, od koder je prišla« *Zora*); /.../

16. SSKJ: **bežják** -a m (á) star. *neumnež, tepec*: teh bežjakov ne bo težko ogoljufati

SNS: **bežják**, m. der Tölpel, *Mur., C., Mik.*; – (Bežjaki, hrvatski kajkavci med Dravo in Savo, *Trub., Kast.*; /.../

17. SSKJ: **bíra** -e ž (i) nav. rod. ed., star. *vrsta, sorta*: nočem imeti opravka z ljudmi njegove bire / to je svoje bire človek

SNS: **bíra**. f = bera; 2) die Mattung, die Sorte, *Jan.*: vino dobre bire, *C.*; bilo jih (snubokov) je vsake bire, *Erj. (Torb.)* vse blago je ene bire, *vzh.Št.*

Pleteršnik je leksem tudi pokrajinsko zamejil, saj ga je lociral v vzhodno Štajerski predel. SSKJ pa temu narečnemu izrazu dodaja prav tako domačo nevtralno sopomenko.

18. SSKJ: **blagočútje** -a s (û) zastar. *ugodje, zadovoljstvo*: prizor ga navdaja z blagočutjem

SNS: **blagočútje**, n. das Gartgefühl, *Cig., Jan.*

19. SSKJ: **blagodár** -a m (â) zastar. *sreča, blagoslov*: ta dež je bil pravi blagodar za polje // *miloščina*: dati beraču blagodar

SNS: **blagodâr**, m. der Segen: ('blagoslov')

Če primerjamo iztočni leksem in nevtralno sopomenko – drugo poimenovanje, ugotovimo, da bi ta primer lahko uvrstili tudi v kategorijo besedotvornih sprememb, saj imata skupen prvi del zloženke, in sicer *blag-*.

20. SSKJ: **blagodáren** -rna -o prid. (á ā) star. *dobrotljiv, radodaren*: bila je blagodarna žena // *blagodejen, dobrodejen*: blagodarni vpliv vzgoje

SNS: **blagodáren**, rna, *adj.* wohlthätig, segenbringend, *Jan.* ('kar prinaša blagoslov, kar je blagoslov; figurativ blagodejen')

V tem primeru pa je iztočnemu leksemu in njegovi nevtralni sopomenki skupen drugi del zloženke.

21. SSKJ: **blagodušen** -šna -o prid. (ū ū) zastar. *ki je blage duše; plemenit, blag*: blagodušna žena; tako blagodušna je, da vse žrtvuje zanj / njegov blagodušni in jasni obraz

SNS: **blagodušen**, šna, *adj.* edelmüthig, *Cig., Jan., nk.* ('plemenit')

Leksem lahko uvrstimo tudi v kategorijo besedotvornih sprememb, saj je ena izmed njegovih nevtralnih sopomenk tudi beseda *blag*, ki jo najdemo tudi v podstavi izhodiščnega leksema. Vendar je danes kot sopomenski leksem leksema *blagodušen* navedena sopomenka *plemenit*, kar je razlog, da se iztočnica nahaja v kategoriji leksemskih sprememb.

22. SSKJ: **blagodušje** -a s (û) zastar. *plemenitost, blagost*: hvaliti slovansko blagodušje

SNS: **blagodušje**, n. der Edelfinn, der Edelmuth, *Jan., Cig. (t.), nk.* ('plemenitost')

23. SSKJ: **blagodušnost** -i ž (ū) zastar. *plemenitost, blagost*: čislal ga je zaradi njegove blagodušnosti; v svoji blagodušnosti je rad vsakemu pomagal

SNS: **blagodušnost**, f. die Edelmüthigkeit, der Edelmuth, *Cig., Jan., nk.* ('plemenitost')

24. SSKJ: **blagoródje** -a s (□) star., vljudnostni nagovor *spoštovani, cenjeni*: veliko čast ste mi napravili, blagorodje; Vaše blagorodje!

SNS: **blagoródje**, n. Vaše blagorodje!: Euer Wohlgeboren! *Cig., nk.*

25. SSKJ: **blagoródnost** -i ž (ō) zastar. *plemenitost*: ta človek nima z blagorodnostjo nič opraviti

SNS: **blagoródnost**, f. die edle Serkunft, *Mur., Jan.*

26. SSKJ: **blôd** -a m (□) star. *razuzdano življenje, razvrat*: tu vlada laž, greh in blod

SNS: **blôd**, m. 2) die Wohlluft ("blud") *Alas.*

27. SSKJ: **blóden** tudi blôden -dna -o prid. (□; ó) 4. zastar. *razuzdan, razvraten*: blodna ženska

SNS: **blóden**, dna, *adj.* 1) herumirrend: blodno življenje, ein unftätes Leben, *Zora*; 2) Irr-, Wahn-: blodna misel, eine Wahnvorstellung, *Cig. (T.)*.

28. SSKJ: **blódnjež** tudi blôdnjež -a m (□; ô) 2. star. *razuzdanec, razvratnež*: to je blodnež in pokvarjenec in pokvarjenec

SNS: **bl□dež**, m. der Irrende, *Mur*.

29. SSKJ: **blodník** -a m (í) 2. star. *razuzdanec, razvratnež*: beznica je bila polna pijancev in blodnikov

SNS: **blodník**, m. 1) der Irrende, der Fehlende, *C.*; — der Sinnenfchwelger, *Cig.*

30. SSKJ: **bodák** -a m (á) star. *ost, kopje*: čvrsto stoje ... in mečejo v gostih množinah ostre bodake v zver (Homer – A. Sovre)

SNS: **bodák**, m. 1) die Stechwaffe, *Jan.*; das Bajonnet, *Z.*

31. SSKJ: **bogatija** -e ž (î) /.../ nav. mn., star. *kar je dragoceno; dragocenost*: samostan hrani velike bogatije

SNS: **bogatija**, f. der Reichthum. ('bogastvo')

32. SSKJ: **bogováti** -ujem nedov. (á û) star. 1. *prerokovati, vedeževati*: ne bo se zgodilo, kar boguješ 2. *vladati kot bog*

SNS: **bogováti**, ûjem, *vb. impf.* 1) als Gott herrschen, *C.*: človek snuje, Bog boguje, *Vrt., SIN.*; — 2) wahrſagen, *Guts., Jan., Trub., Dalm., Boh.*; — vermuthen, errathen, *Meg.*; — prim. lat. divinare, *C.* (1. 'vladati; obstajati, biti'; 2. 'prerokovati')

33. SSKJ: **bógovec** -vca m (□) star. *duhovnik, predikant*

SNS: **bógovec**, vca, m. der Wahrſager, *Dict., Cig., Dalm., Kast.* ('vedeževalec')

Pleteršnik kot nemško sopomenko navaja besedo Wahrſager, ki v prevodu pomeni vedeževalec. SSKJ kot nevtrarno sopomenko navaja leksema duhovnik, predikant.

34. SSKJ: **bójda** prisl. (□) star. *baje*: grad je bojda sezidal neki plemič

SNS: **bójda**, *adv.* wie man ſagt, angeblich, *SIN., Poh.-C.*; — iz: bajo da; — prim. bajati. ('baje, kot pravijo')

35. SSKJ: **bojník** -a m (í) zastar. *borec, vojak, bojevnik*: čvrst bojnik / bojnik za zmago resnice

SNS: **bojník**, m. der Kämpfer, der Krieger, *Cig., Jan., Dalm.*; – der Fechter, *Mur.*; = pretepač, *C.* ('bojevnik')

36. SSKJ: **bòr**³ bôra m (ö ó) zastar. *boj*: stopiti v bor; viteški bori

SNS: **2. bôr**, bóra, der Kampf, *Mur., Cig.*; Čujte bor! *Kos.*; poskusni b., *Jan.*; Pozove petje v bor italijansko, *Levst.(Zb. Sp.)*

37. SSKJ: **borišče** -a s (í) 2. star. *bojišče*: mnogo jih je padlo na borišču

SNS: **borišče**, n. der Kampfplatz, *Cig., Jan.*; večina kmetov je bila pokončana na borišču; *Jurč.*; – der Fechtboden, *Cig., Jan.* ('bojišče')

Tako v prvem kot v drugem primeru gre za dva korensko različna izraza, ki se pomensko ujemata: *boriti se – bojevati se*, iz prvega je **bor**, ki se ne rabi več.

38. SSKJ: **brán** -a tudi -u m (â) /.../ star. *nasip, pregrada pri vodi*: reka je stopila čez branove

SNS: **brân**, m. 1) = bran, f. 1) *Valj.(Rad)*; 2) = jez: Srdita čez *branove stopi*, *Greg.*; *b. postaviti žugajoči reki*, *Jurč.*

39. SSKJ: **brán** -i ž (â) 2. star. *varstvo, zaščita*: jemati koga v bran

SNS: **brân**, i, f. die Vertheidigung: Presvetli cesar vabi nas na domovine bran, *Vod. (Pes.)*.

40. SSKJ: **bráv** -i ž (â) star. *ovce*: pasti brav

SNS: **brâv**, i, f. coll. das Schasvieh, *Zv., Notr.*; mej skalovjem je pasel svojo brav, *Jurč.*

41. SSKJ: **brávec** -vca m (á) star. *oven*: krepko je držal bravca

SNS: **brávec**, vca, m. 1) der Schöps, *Mur., Cig., Jan., Bolc-Erj. (Torb.)*.

42. SSKJ: **brdína** -e ž (í) zastar. *vzpetina, breg*: mahovita brdina

SNS: **brdína**, f. = brdnina, *Cig.*

(**brdnína**, f. das Berghen, *Cig., C.* ('breg, vzpetina')

43. SSKJ: **bremenàt** -áta -o prid. (à ā) star. *obremenjen, otovorjen*: bil je bremenat knjig / bremenata žena *noseča*

SNS: **bremenàt**, áta, adj. 1) lastend, schwer: bremenata teža, *C.*; – 2) schwanger: bremenata razuzdanka, *Levst. (LjZv.)*. (2. 'noseča')

44. SSKJ: **brézen** -zna m (□) zastar. *marec*: zgodilo se je na dan 4. brezna

SNS: **br□zen**, zna, m. der Monat Marz, *Meg., Zil.-Jarn.(Rok.)*; kar v breznu zraste, april pobrije, *Guts.*

45. SSKJ: **bréznov** -a -o prid. (□) zastar. *marčev*: breznov sneg

SNS: **br□znov**, adj. Märzen: b. sneg, *Levst. (Zb. sp.)*. ('marčev')

46. SSKJ: **brísavica** -e ž (ī) zastar. *veter, sapa*: hladna brisavica pihlja od planin

SNS: **brísavica**, f. = veter, sapa: hladna brisavica pihlja od planinskih goščav, *Glas.*

47. SSKJ: **brña** in brñja -e ž (ř; □) star. *zelo rodovitna črna prst; črnica*: organske snovi v brni

SNS: **brña**, f. 1) der Letten, *Erj. (Min.)*; – 2) die Dammerde, der Humus, *Jan., C., Z.* – 3) eine Mischung von Bohnene und Fisolen, *C.* (2. 'črnica')

Pleteršnik v drugem pomenu navaja iztočnici nemško sopomenko *der Humus*. SSKJ ima za leksem humus pojasnilo, da je to *vrhnja plast tal, ki vsebuje veliko razkrojenih organskih snovi, prst / agr. razkrojene organske snovi, sprstenina*.

48. SSKJ: **brodár** -ja m (á) 3. zastar. *mornar*: brodarji plujejo na odprto morje

SNS: **brodár**, árja, m. 1) der Ruderknecht, *M.*; der Fährmann, *Pjk. (Črt.)*; – 2) (po hs.) der Schiffer, der Matrose, *Cig., jan., M., C.* ('mornar')

49. SSKJ: **brodáríti** -im nedov. (á â) 2. zastar. *pluti*: ladje brodarijo po morju

SNS: **brodáríti**, ârim, vb. *impf.* Schiffen, zu Schiffe fahren, *Cig., C., Zora*; – hs.

50. SSKJ: **brodišče** -a s (i) 2. zastar. *pristanišče*: ladje so zasidrane v brodišču

SNS: **brodišče**, n. 1) die Furt, *Mik.*; – 2) die Ueberfuhr, *Cig.*; brodišča ali brodi, *DZ.*; – 3) die Unlande, *Mur.*; der Hafenplac, *Cig.*

51. SSKJ: **brózga** -e ž (□) 4. zastar. *drhal, sodrga*: V službo je jemal najgrje malopridneže, tatove, pijance, vlačugarje in tako brozgo (*J. Trdina*).

SNS: **br□zga**, f. dünner Strassenkoth, *Jan., C.*; – das Bepantsche, *Cig., C.*; – das Befindel: v službo je jemal najgrje malopridneže: tatove, pijance, vlačugarje in tako brozgo, *LjZv.*

SSKJ je ponazarjalno gradivo verjetno prevzel iz Pleteršnika, saj imata oba slovarja enak primer oziroma citat iz dela Janeza Trdine.

52. SSKJ: **brst** -i ž (ř) 3. zastar. *dračje, suhljad*: butara suhe brsti

SNS: **brst**, î, f. = brst, m. 1) *Mik., LjZv.*; – 2) dünnes Reisholz, *Jan.*; suha b., Dalm.; butara suhe brsti, *Jurč.*; suhe brsti nanosi kanja v gnezdno podlago, *Vrt.*

53. SSKJ: **brstje** -a s (□) 2. zastar. *suhljad, dračje*: vrgel je na ogenj suhega brstja

SNS: **brstje**, n. *coll.* die Baumknospen, *Cig., C.*; junge Sprossen, die Triebe, *Mur.*; tudi: brstjè

* 54. SSKJ: **bučéla** -e ž (□) zastar. *čebela*: bučele brenčijo okrog lipe; ljudje so šumeli kakor bučele v panju

SNS: /

55. SSKJ: **búhati** -am nedov. (ū ũ) 2. preh., zastar. *suvati, dregati*: mimogrede so ga buhali v rebra

SNS: **búhati**, būham, šem, *vb. impf.* puffen, stossen; burja, veter buha; gorkota buha v sobo, *Nov.*; plamen buha kvišku, schlägt, lodert empor, *C.*; morje buha, das Meer brandet, *C., Z.*; na dveri buhati, *C.*; z glavo buhati v zid, *Št.*; schlagen. Ženo z macljem buše, *Npes.-Vraz.*; kozli se buhajo, stossen sich mit den Körnern, *Cig.*; ('suvati, dregniti, tepsti')

56. SSKJ: **butíca** -e ž (i) 2. star. *glavič, betiček*: palica s srebrno butico

SNS: **butíca**, f. = betica, *Dict., Trub., Cig., Preš., Levst.(Zb. sp.)*.

Pleteršnik navaja, da je enakega pomena tudi leksem *betica*, ki je v slovarju navedena kot samostojna iztočnica in med drugim tudi pomeni *odebeljen konec predmeta, palice*.

57. SSKJ: **cámelj** -mlja m (á) star. *kembelj (pri zvonu)*

SNS: **cámelj**, mlja, der Glockenschwengel; *Cig., Jan., C., Glas., SlGor.* ('kembelj')

58. SSKJ: **cempèr** -éra in -êra m (ë □, é) star. *trohica, betvica*: ostalo ni niti za cemper

SNS: **cempèr**, éra, m. das Windeste von einer Sache, nima cempera, *Cig., C.*; ni cempera mu ni ostalo, *BIKr.*; raztrgati koga na cempere, *Navrt.(Let.)*; – prim. ceper.

59. SSKJ: **cép** -a m, mn. tudi cepóvi, tož. mn. tudi cepé, im. dv. tudi cepá (□) 3. zastar. *debela palica, gorjača*: z železom okovani cepi

SNS: **c□p**, m. 1) der Spalt, *Mur., Cig.*, oje se je v cepu strlo, *Z.*; – = precep, *Trub. /.../* ('špranja')

Čeprav Pletersnik navaja na prvem mestu pomen *špranja*, ugotovimo, da ima iztočnica **prec□p** prav tako pomen *debele, grčave palice za udarjanje ali opiranje*, ki ga navaja tudi SSKJ, vendar v tem primeru leksem ni časovno zaznamovan.

60. SSKJ: **cepèr** -éra in -êra m (ë □, é) star. *trohica, betvica*: od njega ne boš dobil niti cepera; pokradli so mi vse do zadnjega cepera

SNS: **cepèr**, éra, m. der Splitter: cepera drv nema (= čisto nič), *Lašče – Erj.(Torb.)*; /.../ ('drobec')

61. SSKJ: **cvéliti** -im nedov. (□ □) star. *žalostiti*: Mar bi raje bil ostal doma za pečjo, da bi ne cvelil svoje stare matere (*F. Levstik*) / ne cveli mi starosti!

SNS: **cv□liti**, cv□lim, vb. *impf.* weinen machen, *Notr.-Levst.(Rok.)*, ne cveli me, *Z.*; mar bi raje ostal doma za pečjo, da bi ne cvelil svoje stare matere, *Levst.(Zb. sp.)* ('žalostiti')

62. SSKJ: **čarokrásen** -sna -o prid. (â) zastar. *izredno lep, čudovit*: čarokrasen grad

SNS: **čarokrásen**, sna, *adj.* zauberisch schön, *nk.*

63. SSKJ: **časen** -sna -o prid. (á) star.

1. *tostranski, zemeljski*: njegove časne zadeve se me ne tičejo

SNS: **časen**, sna, *adj.* 1) nur eine Zeit dauernd temporär, zeitlich; časno in večno življenje

2) = počasen, *BIKr.-DSv.* (1. 'začasno')

Iztočnici imata enako izrazno podobo, vendar Pleteršnik kot sopomenko navaja tudi leksem *počasen*, kar pa je že uvrščeno v kategorijo besedotvornih sprememb.

64. SSKJ: **častít** -a -o prid. (ī) star. *spoštovan, cenjen*: to je častit gospodar; dekle je iz častite hiše

SNS: **častít**, *adj.* 1) ehrenvoll; č. stan; ehrwürdig; č. starček; geehrt (v naslovih): častiti gospod! častiti družba! ('časten')

65. SSKJ: **čėja** -e ž (□) zastar. *čiščenje, snaženje*: čėja živine

SNS: **č□ja**, f. das Reinigen, die Säuberung, *Jarn., Cig., Polj.*; tudi pri živini je čėja prva stvar, *Krn-Erj.(Torb.)*. ('čiščenje')

* 66. SSKJ: **čerávno** vez. (á) star. *čepprav*: čeravno je pogodba podpisana, ni veljavna

SNS: /

67. SSKJ: **číslo** -a s (ī) 1. zastar. *število, številka*: precejšnje čislo pisarjev / tiskovne pomote v zadnjem Zvonovem čislu

SNS: **číslo**, n. 1) die Zahl, *Dict., Guts., Jarn., Mur., Cig., Jan.*, bil je od čisla (dvanajsterih), *Trub.*; več je naših grehov, kakor peska morskega, v katerem ni čisla, *Krelj*; ('število')

68. SSKJ: **čřtnik** -a m (ř) zastar. *svinčnik, pisalo*

SNS: **čřtnik**, m. der Reißstift, *Cig.*: svinčeni č., das Reißblei, *Cig.*;

69. SSKJ: **čřtati** - -am nedov. (ř ř) zastar. *zarezavati, vrezavati*: čřtati z nožem v klop začetnico

SNS: **čřtati**, čřtam, *vb. impf.* 1) roden, *Tolm.-Erj.(Torb.)*; – selišče č., *Cig.* 2) aufreißen: smreke č. (skorjo narezavati, da se iz nje smola cedi), *Cig.*, drevesa č., *Cig.*; – 3) rißen, gravieren, *Cig.*; – 4) zeichnen, *Cig., Jan., Cig.(T.), nk.*; – 5) stricheln, *Jan.*; – ausstreichen, durchsteichen, *nk.* (1. 'krčiti, izkrčiti, trebiti', 2. 'izsekati', 3. 'vrezavati', 4. 'narisati, zrisati', 5. 'čřtkati')

70. SSKJ: **čůtnica** -e ž (û) zastar. *živec*: moje čůtnice ne prenašajo več kaj takega

SNS: **čůtnica**, f. = živec, der Nerv, *Cig., Jan., nk.* ('živec')

4.5.5 Primeri, pri katerih je časovno zaznamovani leksem domača beseda, nevtralna sopomenka pa v obliki besedne zveze ali razlage

1. SSKJ: **belák** -a m (á) zastar. *bel prašič*

SNS: **bělák**, m. 1) weises Schwein, *Dalm.-Valj.(Rad)*; ('bel prašič')

2. SSKJ: **besedljívka** -e ž (í) star. *gostobesedna, zgovorna ženska*: zakričal ji je, da je grda besedljivka

SNS: **bešedljívka**, f. 1) eine gesprächiges Weib, *M.*; – 2) eine böse Zunge, *Z., M., Št.* (1.'zgovorna ženska', 2. 'opravljivka')

Pleteršnik navaja tudi pomen z negativnimi konotacijami – '*opravljivka*', ki ji SSKJ pripisuje pomen, da je to *ženska, ki (rada) opravlja* (= *pripovedovati kaj resničnega, vendar slabega o kom*).

3. SSKJ: **blagovóliti** -im in blagovolíti -vólim dov. in nedov. (ó □; ī ó) star., z nedoločnikom, spoštljivo *milostno, dobrohotno kaj storiti*: cesar je blagovolil potrditi mestne pravice

SNS: **blagovóliti**, im, *vb. pf. et impf.* Gefälligst etwas thun, belieben, thun, geruhen, *Cig., Jan., nk.*; blagovolite mi naznaniti: melden Sie mir gefälligst, *nk.*; Njegovo Veličanstvo je blagovolilo odgovoriti, Se. Majestät geruhte zu antworten, *nk.*

SSKJ za časovno zaznamovani leksem navaja nevtralno sopomenko v obliki glagolske besedne zveze.

* 4. SSKJ: **blodništvo** -a s (i) star. *razuzdano življenje, razvrat*: ugonablajo se v blodništvu // *vlačugarstvo, prostitucija*: preprečevanje blodništva in spolnih bolezni

SNS: /

5. SSKJ: **branišče** -a s (i) star. *prostor, kraj za obrambo*: dobro naravno branišče

SNS: **branišče**, n. 1) das Bollwerk, *Mur., Cig. (T.), Nov., Zg.D.*; Dubrovnik je opasan z branišči in zidinami, *Vrt.*; – die Burg, *C.*; – 2) das Gerüst der Egge (ohne die Zähne), *Cig.*; – 3) = brana, der roft (on der Baukunst), *Mur.*

6. SSKJ: **bratàn** -ana m (ä á) star. *bratov sin; nečak*

SNS: **bratàn**, ána, m. = bratič, des Bruders Sohn, der Neffe, *Jan., C., Mik., Hip. (Orb.), Navr. (Let.), LjZv.*

7. SSKJ: **bratič** -iča tudi brátič -a m (î í; â) /.../ star. *bratov sin; nečak*

SNS: **bratič**, iča, m. 1) des Bruders Sohn, *Habd., Cig., Jan., C., Hip. (Orb.), jvzhŠt.*; – 2) = strijčev sin, der Cousin, *BlKr.*; – tudi: bratič.

8. SSKJ: **bratična** -e ž (i) star. *bratova hči; nečakinja*

SNS: **bratična**, f. des Bruders Tochter, die Nichte, *Habd., Hip. (Orb.), Jan., C., kajk.-Valj.(Rad.)*.

9. SSKJ: **brtávs** -a m (â) star. *velik kos*: odrezal si je brtavs črnega kruha; brtavs mesa

SNS: **brtâvs**, m. ein grosses Stück (Brot, Fleisch), *Cig.* ('velik kos')

10. SSKJ: **buzakljúnski** -a -o prid. (û) star. *ki vzbuja jezo, nevoljo, odpor*: spat se spravi, sova buzakljunska / buzakljunska trditev

SNS: **buzakljúnski**, *adj.* (lepše rečeno, nam. buzaronski), *Jan., Preš.*

buzar□nski, *adj.* sakrisch: b. bič! Luderpeitsche! *Zora.*

Leksem *buzarona* je izposojenka iz furl.*buzaron*.

11. SSKJ: **cépljenec** -nca m (□) 4. zastar. *prašič križanec*

SNS: **c□pljenec**, nca, m. 1) = cepljenica, *C., Z.*; pri povijanju cepljenca se mora dobro gledati, da se cepič ne premakne, *Pirc*;

Leksema se tudi pomensko razlikujeta, saj ima Pleteršnik kot edini možen pomen, da je to *cepljena rastlina*. Ta pomen sicer najdemo tudi v SSKJ, vendar ni časovno zaznamovan kot pomen *prašič križanec*.

12. SSKJ: **črnošólec** -lca m (□) zastar. *slušatelj bogoslovja; bogoslovec*

SNS: **črnoš□lec**, lca, m. der Schwarzkünstler, der Zauberer, *Cig. C.* ('čarovnik')

Leksema imata enako izrazno podobo, vendar se pomensko razlikujeta. Pleteršnik navaja pomen *čarovnik*, čeprav tudi SSKJ kot nezaznamovan pomen navaja, da je to po ljudskem verovanju *kdor je hodil v črno šolo in se naučil čaranja*.

4.5.6 Primeri, pri katerih je pri časovno zaznamovanem leksemu prvi del leksema brz-, nevtralna sopomenka je lahko razlaga ali enobesedno poimenovanje

* 1. SSKJ: **brzójádrnica** -e ž (f-â) zastar. *hitra jadrnica*: ob bregu je bila zasidrana brzójadrnica

SNS: /

Nevtralna sopomenka je v obliki besedne zveze.

* 2. SSKJ: **brzóparník** -a m (f-â) zastar. *parnik za hitro plovbo*: potovati z brzoparnikom

SNS: /

Tudi v tem primeru SSKJ kot nevtralno sopomenko navaja besedno zvezo.

3. SSKJ: **brzopís** -a m (i) 2. zastar. *stenografija*

SNS: **brzopís**, ísa, m. die Schnellschrift, *Cig., Jan.*; die Stenographie, *Cig.(T.)* ('stenografija')

Tako Pleteršnik kot SSKJ sta pri časovno zaznamovani besedi izhajala iz lastnosti, da je to hitro pisanje, kar nam potrdi razčlemba posameznih delov leksema brz- (= hitro), pis- (< pisati).²⁸ Nevtralna sopomenka je prevzeta beseda.

4. SSKJ: **brzopísec** -sca m (i) 2. zastar. *stenograf*: brzopisec zapisuje pogovor

SNS: **brzopísec**, sca, m. der Schnellschreiber, *Cig.*

Samostalnik, ki poimenuje vršilca dejanja, ima prevzeto nevtralno sopomenko.

* 5. SSKJ: **brzoplôven** in brzoplôven -vna -o prid. (ó; □) star. *ki plove z veliko hitrostjo*: brzoplovna ladja

SNS: /

V tem primeru SSKJ navaja besedotvorno razlago (ki je skladijski opis besedotvorne podstave), nadrejene sopomenke ni.

6. SSKJ: **brzotèk** in brzoték -éka m (è é; □) zastar. *sel*: obvestilo mu je prinesel brzotek

²⁸ V SSKJ ima iztočnica **stenografija** razlago, da je to *pisava iz posebnih znakov in okrajšav za hitro zapisovanje, hitropis*.

SNS: **brzotok**, tika, m. 1) der Schnelläufer, der Courier, *Jan., C.*; – 2) brzoteki, *Erj.(Z.)*; – 3) der Schnellauf, *Telov.* (1.'sel')

Tudi ta leksem lahko razčlenimo in poiščemo pomenske poveza, in sicer brz- (=hiter), tek- (< teči). *Torej* je to nekdo, ki hitro teče, kar pa je bila značilnost za sele, saj so morali nujno pošto čim prej dostaviti naslovniku oziroma včasih zgolj prenesti kakšno pomembno novico.

4.5.7 Primera, pri katerih sta tako časovno zaznamovani leksem kot nevtralna sopomenka prevzeti besedi

* 1. SSKJ: **bohinít** -a m (ī) zastar. *boksit*

SNS: /

2. SSKJ: **činilec** -lca [tudi uč] m (ī) zastar. *faktor, činitelj, dejavnik*: ljudska kultura je rezultat raznih činilcev

SNS: **činitelj**, m. 2) der Factor (math.), *Cig. (T.), Cel.(Ar.)*; prvič č., der Primfactor, *Cig. (T.)*; – pren. važen činitelj v javnem življenju, *nk.*

Primer sem uvrstila v to kategorijo, ker sem za merilo vzela prvi dve nevtralni sopomenki, ki sta prevzeti besede. Šele na tretjem mestu je navedena domača ustreznica.

4.5.8 Posebnost

1. SSKJ: **carstvo** -a s (â) /.../ star. *cesarstvo*: francosko carstvo;

SNS: **carstvo**, n. das Zarenthum, *nk.* ('carstvo')

V obeh primerih je to oblika vladavine oziroma gre za *državo, kjer ji v carstvu vlada car, v cesarstvu pa cesar*. Vendar je *cesar* nadrejena sopomenka, saj je navedena tudi pri iztočnici *car*, pri *cesarju* pa ni navedenega leksema *car*.

4.5.9 Primeri, pri katerih je nevtralna sopomenka časovno zaznamovanega leksema v obliki slovarpisne razlage

* 1. SSKJ: **aliánša** -e ž (â) zastar. *politična ali vojaška zveza držav*: ustanoviti alianso; član alianse

SNS: /

Danes v knjižnem jeziku nimamo enobesednega poimenovanja za leksem *alianša*, zato so si ustvarjalci SSKJ-ja pri nevtralni sopomenki pomagali s slovaropisno razlago.

* 2. SSKJ: **antišambrirati** -am nedov. (i) zastar. *hoditi prosit za posredovanje, zaščito; pritiskati na kljuko*: antišambrirati pri knezu

SNS: /

Časovno zaznamovani leksem, ki je prevzeta beseda, je nadomestila opisna nevtralna sopomenka.²⁹

* 3. SSKJ: **avanzirati** -am dov. in nedov. (i) zastar. *preiti, biti povišan z nižjega službenega mesta na višje; napredovati*: ali je že avanziral; avanzirati v praporščaka; avanziral je za prvega delavca

SNS: /

* 4. SSKJ: **bačvast** -a -o prid. (â) star. *podoben bačvi*: posoda bačvaste oblike

SNS: /

5. SSKJ: **bajtati** -am nedov. (â) zastar. *med gradnjo pažiti, podpirati z lesom*

SNS: **bajtati**, am, vb. *impf.* mit Bretter und Balken aussteifen, auszimmern: šterno, jez bajtati, die Zisterne, den Deich fschalen, V.-Cig. ('z deskami in trami podpirati')

* 6. SSKJ: **bedénji** -a -e [bəd] prid. (□) star. *nanašajoč se na dan pred praznikom*: bedenji dan

SNS: /

* 7. SSKJ: **binókel** -kla m (ó) star. *dalnogled za obe očesi*: gledati z binoklom; gledališki binokel kukalo

SNS: /

SSKJ za prevzeto besedo navaja opisno nevtralno sopomenko, saj je prazno mesto oziroma danes nimamo enobesednega poimenovanja, ki bi nadomestil časovno zaznamovani leksem.

²⁹ Izraz opisna nevtralna sopomenka uporabljam v primerih, kjer za časovno zaznamovani leksem nimamo enobesednega poimenovanja. (op. M. N.).

8. SSKJ: **bogaboječ** - éča -e prid. (è é) star. *ki se ravna po božjih zapovedih*: vsi so vedeli, da je bogaboječ

SNS: **bogaboječ**, éča, *adj.* gottesfürchtig, (= Boga boječ [se]).

9. SSKJ: **bogovládje** -a s (â) zastar. *vladavina, v kateri velja bog za neposrednega nosilca oblasti; teokracija*

SNS: **bogovládje**, n. die Theokratie, *Cig.(T.)*. ('teokracija')

SSKJ na drugem mestu kot nevtrarno sopomenko navaja tudi prevzeto besedo – teokracija.

10. SSKJ: **ból** -i ž (□) /.../ // zastar. *neugoden telesni občutek zaradi bolezni, udarca*: v nogah ne čuti več boli

SNS: **ból**, f. der Schmerz, *Cig., Jan., Levst.(Sl. Spr.)*; srčna b., Jan.; Duh plemeniti sam bo nosil boli, *Greg.* (prim. bôl, g. bôli, *kajk.-Valj.[Rad]*); – suha bol, *Notr 54*.

Pleteršnik ima v zvezi **srčna bol** pomen, ki ga navaja SSKJ, in sicer *občutek duševnega trpljenja*. V SSKJ pa se kvalifikator zastar. nahaja zgolj v pomenu *telesne bolečine, udarca*.

11. SSKJ: **bolést** -i ž (□) /.../ zastar. *neugoden telesni občutek zaradi bolezni, udarca*: oplazil ga je z bičem, da je vpil od bolesti

SNS: **bolst**, f. der (innere) Schmerz, *Jan., Met., nk.*; – prim. hs. bolest, Krankheit. ('bolečina')

Časovno zaznamovani leksem je prevzeta beseda, za katero SSKJ navaja opisno nevtrarno sopomenko, čeprav bi lahko bil naveden tudi leksem bolečina, bolezen.

12. SSKJ: **bolnogláv** in bolnogláv -áva -o [un] prid. (à á; â) zastar. *ki ga boli glava*: fant je zmeraj bolnogláv

SNS: **bolnogláv**, gláva, *adj.* kopfleidend, *Jan.*

V veliko primerih, kjer se pojavlja opisna nevtralna sopomenka, je le-ta v obliki odvisnika, Ker gre za besedotvorno razlago: tak, ki ga boli glava.

* 13. SSKJ: **bómkanje** -a s (□) zastar. *uporabljanje opisnega prihodnjega časa namesto sedanjega časa pri dovršnih glagolih*

SNS: /

Iztočnica v SSKJ je domača beseda, opisna nevtralna sopomenka je v obliki terminološkega opisa v samostalniški zvezi.

14. SSKJ: **brálnica** -e ž (â) star. *večja soba, namenjena za branje; čitalnica*: bralnica je odprta ves dan; zahajati v bralnico

SNS: **brâlnica**, f. das Lesezimmer, *Jan.* ('bralna soba')

15. SSKJ: **brámor** -ja m (á) 3. mn., zastar. *tuberkuloza vratnih bezgavk; skrofuloza*: bramorji so pogostna bolezen

SNS: **brámor**, rja. m. 1) die Werre, *Mur., Cig., Jan., Erj.(Ž.), Valj.(Rad), Št.*; prim. podjed; – 2) der knoten am Knie, (eine Krankheit), *V.-Cig.*; junec ima bramorja *Polj.*; – 3) pl. bramorji, Schropheln, *Notr.-Cig., Jan., Nov.*; imel je bramorje ali bezgavke, *Cv.*

16. SSKJ: **branílo** -a s (í) star. *kar brani, varuje*: če je imel ščit, mu ni bilo treba drugih branil / cepljenje je branilo zoper bolezen

SNS: **branílo**, n. sredstvo za zaščito, das Schubßittel: das Besestingungswert, *Cig.*; – die Schirmwaffe, *Cig. (T.), C., Jap. (Prid.)*.

V knjižnem jeziku ostaja prazno mesto, nimamo enobesednega poimenovanja za časovno zaznamovani leksem. Zato se SSKJ poslužuje opisnih nevtralnih sopomenk.

17. SSKJ: **brašno** -a s (á) star. *hrana za na pot*: vzeti brašno s seboj; počivala sta in se krepčala z brašnom; pripraviti polno torbo brašna // *živež, živila*: berač z nabranim brašnom

SNS: **brášno**, n. die Speise, *Meg.*; – die Wegzehrung, *Cig., Jan.*; – prim. brešno.

* 18. SSKJ: **breztéčnost** -i ž (□) zastar. *pomanjkanje teka*: sredstvo proti breztečnosti

SNS: /

* 19. SSKJ: **brómkálij** -a m (□-á) zastar. *pomirjevalno sredstvo, ki vsebuje brom*; *kalijev bromid*: jemati bromkalij zoper nervoznost

SNS: /

Časovno zaznamovani leksem je prevzeta beseda, za katero SSKJ na prvem mestu navaja opisno nevtralno sopomenko. Na drugem mestu pa je navedena besedna zveza.

20. SSKJ: **búrovž** -a m (ú) 1. star. *zvonec, ki ga nosi žival vodnica*: krava pozvanja z burovžem 3. zastar. *ozvezdje, katerega sedem najsvetlejših zvezd ima obliko voza; veliki voz*

SNS: **búrovž**, m. 1) die Kuhglocke, Cig., Dol., Polj.; (prim. Al' je grom al' treskanje, Al' voz burovžev(i) gre? *Npes.-K.*;) – 2) veliki b., der grosse Bäre, der *Wagen*, Cig., Jan.; Čemu nek' so gostoževci, Čemu meni vel'ki burovž? Čb. – (*Levst.[Rok.]* meni, da je ta beseda iz nem. voraus nastala). (1.'kravji zvonec'; 2. 'veliki voz')

* 21. SSKJ: **butičast** -a -o prid. (i) 2. star. *ki ima (velik) glavič, betiček*: butičasta palica

SNS: /

22. SSKJ: **buzakljúnski** -a -o prid. (û) star. *ki vzbuja jezo, nevoljo, odpor*: spat se spravi, sova buzakljunska / buzakljunska trditev

SNS: **buzakljúnski**, *adj.* (lepše rečeno, nam. buzaronski), Jan., Preš.

buzar□nski, *adj.* satirisch: b. bič! Luderpeitsche! Zora

23. SSKJ: **cikálnik** -a [un] m (â) star. *ribiška priprava iz plovcev, vrvice in na njej pritrjenih trnkov; parangal*: loviti na cikalnik

SNS: **cikálnik**, m. "neka priprava v ribjo lov: na dolzem motvozu je po vrsti navezanih več trnkov z vado, nanj love sosebno odorje, *Bilje pri gorici-Erj.(Torb.)*.

24. SSKJ: **cínjavica** -e ž (í) star. *tanka ledena obloga na drevju ali skalovju; žled*

SNS: **cínjavica**, f. das Blatteis, *vzh.Št.-C.* ('žled')

25. SSKJ: **čížem** -žma m (i) nav. mn., star. *čevelj, ki sega do gležnja ali malo čez; visoki čevelj*: škornji in čizmi; zaveži si čížem! nerodni kmečki čizmi // *čevelj sploh*: takrat je bilo za obleke in čizme težko

SNS: **čížem**, žma, m. der Halbstiefel ('polškorenj'), Cig.; – der Bundschuh ('mestve, punčoh'), Kr.; neman novih čizmov, *Npes. (Št.)-Kres.*

26. SSKJ: **črmnoóka** -e ž (□) zastar. *manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečeoka*

SNS: **črmnoóka**, f. die Plötze (leuciscus rutilus), (črnooka) V.-Cig.; »črnovka« Frey. (F.) (črnovka)³⁰

27. SSKJ: **črmnovka** -e ž (ř) zastar. *manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečeoka*

SNS: **črmnoók**, oka, m. neka riba = črmnooka, Bohinj-Erj.(Rok.).

črmno□ka, f. (leuciscus rutilus), (črnooka) V.-Cig.; „črnovka”, Frey.(F.)

28. SSKJ: **črnovka** -e ž (ř) zastar. *manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečeoka*

SNS: **črnovka**, f. pogl. črmnooka

črmno□ka, f. (leuciscus rutilus), (črnooka) V.-Cig.; „črnovka”, Frey.(F.)

4.5.9.1 Primeri, kjer se v SNS pojavi nadrejena sopomenka

1. SSKJ: **bilja** -e ž (ī) star. *dan pred praznikom: božična bilja*

SNS: **bilja**, f. 1.) das Vorsest, die Vigilie, Cig.; na biljo, Št.; sveta b., = sveti večer, Guts.;

2. SSKJ: **birič** -íča m (i ī) 1. *nekdaj nižji uslužbenec, izvrševalec odločb sodne ali zemljiške oblasti: birič je klical, zastar. oklicaval ukaze; uiti biričem; graščak je poslal biriče po kmeta; mestni birič; gleda kakor birič mrko, neprijazno; zastar. beži, kakor bi ga devet biričev podilo*

SNS: **birič**, íča, m. der Scherge, Meg.; der Stadknecht, Boh.; = berič

Leksem je uvrščen tudi v kategorijo frazeoloških sprememb.

3. SSKJ: **brášnja** -e ž (ä) star. *hrana za na pot: napolniti torbo z brašnjjo*

SNS: **brášnja**, f. = brašno, Guts., Mur.

4.5.10 Leksemi po izvoru - povzetek

³⁰ SSKJ pod iztočnico **črnovka** navaja, da je to *manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečeoka*.

Čeprav je večina časovno zaznamovanih besed neprevzetih, imamo tudi lekseme, ki so v slovenski jezik prišli iz drugih jezikov. Slovenščina se namreč govori na stičišču slovanskega, germanskega in romanskega sveta, na vzhodu pa meji še z neindoevropskim jezikom madžarščino. Največ izmed teh leksemov je prevzetih iz germanskih jezikov (predvsem iz nemščine – takih je 19 leksemov), kar je tudi posledica bavarsko-nemške kolonizacije nekaterih osrednjeslovenskih predelov, torej stalen, neposreden, stoletja trajajoč stik med Slovenci in Nemci. Pozabiti ne smemo tudi na dejstvo, da je bila v osrednji Sloveniji dolgo časa prav nemščina uradni jezik, v delu zahodne italijanščina, v delu vzhodne pa madžarščina.

11 časovno zaznamovanih leksemov je prevzetih iz latinščine. Tudi iz romanskih jezikov je slovenščina prevzela lekseme (11 takšnih primerov – prevzetih predvsem iz italijanščine in francoščine). Iz drugih slovanskih jezikov (predvsem iz srbohrvaščine) je slovenski jezik prevzel 17 časovno zaznamovanih leksemov, 4 so prevzeti iz madžarščine. Večini časovno zaznamovanim leksemom, ki so prevzete besede, so našli domače ustreznice, pri nekaterih ni podomačenega izraza.

Večina izmed teh besed je bila v rabi že v Pleteršnikovem času (izjema so besede prevzete iz latinskega jezika – v SNS sta od 11 leksemov zastopana le dva leksema: *alumnat* in *aromatičen*). Nekateri leksemi imajo v SNS že označen izvor (npr. **čmar**, čmára, m. der Grimmdarm, *Cig. (T.), Erj.-hs*). Pleteršnik je lekseme tudi pokrajinsko označil (jih narečno zamejil – npr. **bíra**. f = bera; 2) die Mattung, die Sorte, *Jan.*: vino dobre bire, *C.*; bilo jih (snubokov) je vsake bire, *Erj. (Torb.)* vse blago je ene bire, **vzh.Št.** – pri tem primeru in vseh ostalih, kjer je za iztočnim leksemom enačaj, kaže na dejstvo, da je že v tistem času bil drug leksem v nadrejenem položaju) ter pri novonastalih besedah dodal kvalifikator *nk.* (novoknjižno – npr. **činitelj**, m. 2) der Factor (math.), *Cig. (T.), Cel.(Ar.)*; prvič č., der Primfactor, *Cig. (T.)*; – pren. važen činitelj v javnem življenju, **nk.**).

Pri leksemih, ki jih danes nadomešča razlaga, se glede na vrsto razlag izrazno delijo na: besednozvezne (**čmar** – debelo črevo), stavčne (**bogovladje** – *vladavina, v kateri velja bog za neposrednega nosilca oblasti*), slovaropisno na definicijske z nadpomenko in razločevalnimi lastnostmi (npr. **besedar** – *kdor se ukvarja z raziskovanjem besed, slovničar*), opisno s poljubnim naborom podatkov in besedotvorno, ki izhaja iz skladijske podstave (npr. **buzakljun** – *ki vzbuja jezo, odpor*).

Prevladuje vrsta s slovaropisno razlago, nato tista z besedotvorno, ki izhaja iz skladijske podstave.

5 Pomenoslovje

5.1 Primeri, ki se pomensko ujemajo

5.1.1 Pomensko ujemanje v enem pomenu

1. SSKJ: **bérsa** in **bírsa** -e ž (□; í) 3. star. *slabo, pokvarjeno vino*: ni hotel piti berse
SNS: **b□rsa**, f. 1) der Weinschimmel, der Rahm, *Mur., Cig., Jan., C., Št.*; – 2) durch Bährung verdorbener Wein, *Cig., M., Kr.-Levst.(Rok.), Goriška ok.-Erj.(Torb)*; – der Saß im Wein, *fvzhŠt.*;

SSKJ časovno zaznamovanemu leksemu navaja sopomenko *slabo, pokvarjeno vino* in je pomensko omejena na nek rezultat določenega pojava. Pleteršnik pa kot pomen navaja pojav, saj mu iztočnica med drugim pomeni *plesen na vinu* in tudi *pokvarjeno vino*. Leksema se ujemata v 3. pomenu v SSKJ in v 2. v SNS.

2. SSKJ: **besedováti** -újem tudi *besédovati -ujem nedov. (á û, □) knjiž. pogovarjati se /.../* star. sam s **seboj beseduje govori**

SNS: **besędováti**, újem, *vb. impf.* sprechen: Kralj Matjaž tak beseduje, *Npes.-K.*; kadar je šel človek po gozdu, **besedovala so drevesa**, *Npr.-Erj.(Torb.)*, toliko, da sta besedovala. ('govoriti')

V SSKJ je naveden primer **sam s seboj beseduje**, Pleteršnik navaja primer **besedovala so drevesa** – v pomenu 'govoriti'.

3. SSKJ: **blagó** -à s, mn. *blagá s in blagóvi m (□) nav. ed. 3. star. premoženje, imetje*: ne mara za posvetno blago; opremiti dom z živim in mrtvim blagom

SNS: **blag□**, n. das Gut: imel je blaga in blaga, er hatte des Gutes die Fülle, *Ravn.-Mik.*; ('dobrina')

4. SSKJ: **blagoróden** -dna -o prid. (□) star. *ki je plemiškega rodu*: blagorodna gospoda // v vljudnostnem nagovoru *spoštovan, cenjen*: blagorodni gospod! blagorodna gospodična!

SNS: **blagoróden**, dna, *adj.* wohlgeboren (v naslovih), *Mur., Cig., Jan., nk.*

Iztočnica v SNS je pomensko omejena na naslavljanje, kot je *spoštovan, cenjen*. SSKJ iztočnici navaja opisno sopomenko '*ki je plemiškega rodu*', vendar navaja tudi podpomen *spoštovan, cenjen*.

5. SSKJ: **blagovít** -a -o prid. (î) star. *ki prinaša blaginjo, blagor*: blagovite socialne reforme / urejeno in blagovito življenje

SNS: **blagovít**, *adj.* 1) vermöglich, *Cig.*; – 2) segensreich, *Cig., Jan.*; ('blagoslovljen; figurativ blagodejen')

Leksema imata v obeh slovarjih enako izrazno podobo in se ujemata v pomenu '*ki prinaša blaginjo*'³¹. Vendar kot prvi pomen leksema Pleteršnik navaja '*premožen*', ki ga v SSKJ pod tem leksemom ni.

6. SSKJ: **bóbnati** -am nedov. (□) 2. preh., star. *ob bobnanju naznanjati*: birič je bobnal, da bo popoldne dražba //

SNS: **bóbnati**, am, *vb. impf.* trommeln, die Trommel fchlagen; b. na vzbud, Morgenwache (Reveille) fchlagen, vkup b., Appell fchlagen, na odhod b., zum Abmarfche fchlagen, *Cig.*

Pleteršnik med drugim z nemškimi sopomenkami navaja pomene *igrati na bobne* (die Trommel fchlagen), *igrati jutranjo budnico* (Morgenwache fchlagen), *igrati koračnico* (zum Abmarfche fchlagen). Leksem ima v SSKJ v tem kontekstu pomen *ob bobnanju naznanjati*.

7. SSKJ: **brán** -a tudi -u m (â) /.../ star. *nasip, pregrada pri vodi*: reka je stopila čez branove

SNS: **brân**, m. 1) = bran, f. 1) *Valj.(Rad)*; 2) = jez: *Srdita čez branove stopi, Greg.*; *b. postaviti žugajoči reki, Jurč.*

Iztočna leksema se ujemata v pomenu *nasip, pregrada pri vodi*.

³¹ SSKJ pod iztočnico **blágor** navaja pomen 1. /.../ *duhovna in materialna korist*.

8. SSKJ: **brhek** tudi brhèk brhka -o in -ó, stil. brhèk -hkà -ò prid., brhkéjši in brhkejši (ř □ ř; □ ä) /.../ // zastar. *hiter, uren*: prijezdil je na brhkem vrancu

SNS: **brhek**, hka, *adj.* stattlich, schmuck, hübsch, *Guts., Mur., Cig., Jan., Gor., Št.*; brhko pisan šotor, *Burg.*; pogl. brdek ('postaven, čeden')

Izhodiščna leksema se pomensko ujemata, gre le za glasoslovno razliko (starejša različica brdek ima enak pomen ob drugih pomenih).

9. SSKJ: **brodník** -a m (i) 2. zastar. *mornar*: vihar je zagnal brodnike na otok

SNS: **brodník**, m. 1) der Fährmann (bei einer Ueberfuhr /.../; brodniki so po Savi v ladjah žito vozili; – brodniki = mornarji, *Dalm.*; – 2) das Schiffboot (nautilus pompilius), *Erj.(Ž.)*.

SSKJ navaja pomen *mornar*, v SNS pa najdemo dva pomena, ki ju lahko označimo – prvi Č+ ('*mornar*'), drugi Ž+ ('*žival*').

10. SSKJ: **búkve** -kev ž mn. (ū ũ) star.

1. *večje število trdno sešitih tiskanih listov; knjiga*: brati bukve, na bukve; tako stoji v bukvah; debele, stare bukve; latinske bukve / mašne bukve; pogledati v sanjske bukve
2. *kot knjiga trdno sešiti listi za uradne zapise*: pogledati v krstne bukve; voditi gruntne bukve zemljiško knjigo

SNS: **búkve**, kev, f. *pl.* das Buch; tudi: búkve ('knjige')

SSKJ je časovno zaznamovanemu leksemu pomen omejil predvsem na *trdo sešite tiskane liste* (tudi za *uradne zapise*). Pleteršnik navaja zgolj nemško sopomenko brez ponazarjalnega gradiva.

11. SSKJ: **búren**² -rna -o prid. (û) star. *poln burje, vetroven*: burno in mrzlo vreme

SNS: **búren**, rna, *adj.* stürmisch, aufgereggt, *Jan., Cig.(T.), nk.*; burno vreme, burna seja, *nk.*

SSKJ ima dve enakoizraznici – homonima (vendar je le en leksem časovno zaznamovan). Pleteršnik tega ne loči, saj navaja pomen *viharen* kot tudi *poln nemira* (burna seja). SSKJ ima v tem primeru '*vetroven*'.

12. SSKJ: **buzaróna** medm. (□) zastar. *izraža podkrepitev trditve*: dekle je, buzarona, bistro (**buzaráca** medm. (ä) star. *izraža podkrepitev trditve*: buzaraca, ta pa zna!

buzaráda medm. (â) zastar. *izraža podkrepitev trditve*: buzarada, kako bi vsi zijali!)

SNS: **buzar**□**na**, *interj.* sapperment! (tudi: buzaraca, Gor.).

V SNS *buzaraca* in *buzarada* kot samostojnega gesla ne najdemo, *buzaraca* pa je navedena pri *buzarona*.

13. SSKJ: **cviček** -čka m (i) /.../ // star. *zelo kislo vino*: vino pa je bilo cviček, da najstarejši ljudje niso pomnili take kislice (*J. Trdina*)

SNS: **cviček**, čka, m. saurer Wein. ('kislo vino')

Leksem ima danes pomen *lahko kiselkasto rdeče dolensko vino*. V obeh slovarjih je pomen omejen zgolj na določeno lastnost vina – *kislost*.

14. SSKJ: **časten** -tna -o prid., častnejši (á) 4. zastar. *pošten, častivreden*: brodnik je bil časten človek

SNS: **časten**, tna, *adj.* 3) ehrenwert: Bog je velik in č. čez vse druge bogove, *Dalm.* ('častivreden')

15. SSKJ: **častitost** -i ž (ī) star. *lastnost častitega človeka*: vsem je bil vzor zaradi svoje častitosti / družina je znana po svoji častitosti

SNS: **častitost**, f. die Ehrsamkeit, die Ehrwürdigkeit. ('častitljivost, častivrednost')

SSKJ izhaja iz pomena *spoštovan*, SNS pa ima tudi pomen *poštenost*. Vendar se pomensko oba leksema kljub temu ujemata v tem, da tisti, ki je spoštovan, ima določene vrline in poštenost je ena izmed njih.

16. SSKJ: **čez** predl., s tožilnikom, v zvezi z enklitično obliko osebnega zaimka čez- (□) 3. /.../ star. *za izražanje nadrejenosti*: imeti oblast čez deželo; postavljen čez vse druge

SNS: **čèz**, *praep.* pogl. črez.

črèz, *I. praep. c. acc.*, über – hin (bei einer Bewegung). 2) über – hinaus: črez mero; postavim te črez ves Egipet, *Ravn.* /.../

Pleteršnik navaja pomen *za izražanje gibanja ali smeri na drugo stran*, v SSKJ pa se predlog čez uporablja tudi *za izražanje nadrejenosti*, ki ga ima tudi Pleteršnik.

17. SSKJ: **čújen** -jna -o prid. (ū) star. *čuječ*: čujni psi so odpodili volka // v zvezi s **sluh**, **uho** *oster, tanek*: njegov čujni sluh je razločeval najneznatnejše šume

SNS: **čújen**, jna, *adj.* 1) wachsam, *Jan.*, – 2) seinhörig: čujno uho, *C.*; čujen sluh, feines Gehör, *SN.* (1.'buden, čuječ'; 2.'oster sluh')

SSKJ v povezavi s časovno zaznamovanim leksemom dodaja samostalnik sluh, uho. Leksema v SSKJ in SNS imata ujemalni pomen in podpomen.

5.1.2 Primeri, ki se pomensko ujemajo v dveh ali v več pomenih

1. SSKJ: **bábica** -e ž (â) **1.** /.../ zastar. *stara ženska*: Rekši se Smuk vzdigne s praga in korači stari babici naproti (*J. Jurčič*) **3.** zastar. (*živalska*) *samica, navadno ptica*: babica leže jajčka

SNS: **bábica**, f. 1) die Großmutter, *Mur., Cig., Jan., vzhŠt., BIKr.*; 4) das Weibchen aller kleineren Wögel, *Cig., Gor., Notr.* ('ptičja samica'); 7) neka hruška, *Maribor – Erj.(Torb.); /.../*

SSKJ navaja pet različnih pomenov, ki jih ima iztočnica, v dveh primerih je tudi časovno-frekvenčni kvalifikator. Pleteršnik ima v geselskem članku navedenih šestnajst različnih pomenov. Pomensko se slovarja ujemata v pomenu *stara ženska* in (*živalska*) *samica, navadno ptica*.

2. SSKJ: **bláznica** -e ž (â) **1.** zastar. *bolnica za duševne bolezni*: poslali so ga v blaznico **3.** zastar. *duševno bolna ženska*

SNS: **bláznica**, f. 1) die Wahnsinnige 2) das Irrenhaus, die Irrenanhalt, *Jan., Cig. (T.), Levst. (Nauk), nk.* ('bolnica za duševne bolezni')

Časovno zaznamovani leksem je zastarel v več pomenih. Leksema se pomensko ujemata v dveh pomenih, in sicer v pomenu '*bolnica za duševne bolezni*' in '*duševno bolna ženska*'.

3. SSKJ: **čédnost** -i ž (□) **2.** star. *odlika, vrlina*: izvornost je poglavitna čednost pisatelja **3.** zastar. *čistoča*: zelo skrbijo za čednost v hiši

SNS: **čédnost**, f. 1) die Sauberkeit, die Reinlichkeit 2) die Sittsamkeit, die Wohlständigkeit; drži č. v vseh svojih udih, v hoji, v pogledu, *Kast. (N. C.)*; die Höflichkeit, *Meg.*; – die Tugend; č. ali krepost, *Ravn.*; tri božje čednosti, /.../ (1. 'čistoča', 2. 'krepost, odlika')

Iztočna leksema se ujemata v pomenu *odlika, vrlina*, ki ga tako SSKJ kot SNS navajata kot drugi pomen. Pomensko se ujemata tudi v pomenu *čistoča*, ki ga ima SNS navedenega kot prvi, SSKJ pa kot tretji pomen.

5.1.3 Zapletenejšje povezave

1. SSKJ: **boginja** -e ž (i) 1. v mnogoboštvu *žensko božansko bitje*: boginja Atena, Venera; boginja smrti; gledal jo je ko boginjo / zastar. boginja petja *muza pesništva* 2. zastar. *zelo občudovana, oboževana ženska*: vsi vemo, kdo je vaša boginja 3. star. *ženska, ki prerokuje, vedežuje*

SNS: **boginja**, 1) die Göttin; on je boginjo vprašal in ne vprašal Gospoda, *Dalm.*; b□ginja, *Preš.* 2) die Wahrfagerin, *Mik.*; – 3) neka gosenica, *Ravn.-Cig.*; (prim. bohinja, neka gosenica zelena z rožičem, *Kr.-Valj.[Rad]*). (1.'boginja', 2.'vedeževalka')

Zveza **boginja petja** v pomenu *muza* v SNS ni zapisana. Časovno zaznamovani leksem v SSKJ se z leksemom v SNS ujema zgolj v pomenu 'vedežavalka' (3. pomen v SSKJ in 2. v SNS). V SNS tudi ne najdemo pomena '*občudovana ženska*' – torej gre v tem pomenu za pomensko neujemanje. V tem primeru gre torej za ujemanje v enem pomenu, neujemanje v enem pomenu in eni zvezi.

2. SSKJ: **bridek** -dka -o stil. -ó prid., bridkéjši tudi brídkejši (í ī) 1. /.../ star. bridka smrt

• star. bridka martra *križ s podobo Kristusa*

SNS: **bridek**, dka, m. 1) scharf, schneidig; *Meg., Habd., Cig. (T.), Jan., Mik.*; b. nož, bridka sablja, b. veter, C.; – scharf Geschmack; *Dict., Hip. (Orb.)*; – 2) bitter: b. kakor pelin, *Danj. (Posv. p.)*; – bridko trpljenje, bridka smrt, bridke besede, /.../, C.; – bridko, sehr: bridko sem želel, *Krelj*, bridko so se prestrašili, C., M.

Pleteršnik pod drugim pomenom navaja tudi frazem **bridek kakor pelin**, ki pomeni *grenak*. SSKJ tega ne navaja v frazeološkem gnezdu, ampak ima pri iztočnici pelin v ponazarjalnem gradivu naveden primer *grenak kakor pelin*, vendar le-ta ni časovno zaznamovan. SSKJ ima tudi zvezo *bridka smrt*, ki jo najdemo tudi v SNS. Vendar pa v SNS ni navedene zveze *bridka martra*. V tem primeru gre za ujemanje v zvezi, neujemanje v frazemu in neujemanje v zvezi.

5.2 Primeri, ki se pomensko ne ujemajo ali pa se zgolj delno ujemajo

5.2.1 Delno pomensko ujemanli leksemi

1. SSKJ: **béba** -e ž (□) zastar. *deklica, punčka*

SNS: **béba**, f. 1) dummer, einfältiger Mensch; – 2) die Memme, *Cig., M.*; – prim. hs. beba = otrok (v otročjem govoru) (1. 'neumen človek', 2. 'mevža')

Pleteršnik iztočnici navaja dva pomena. Prvi pomen je *neumen človek*, drugi *mevža*. Navaja tudi primerjavo s srbohrvaškim leksemom beba, ki pomeni *otrok (v otročjem govoru)*. SSKJ je pomen ožje zamejil kot Pleteršnik, in sicer na '*deklica, punčka*'.

2. SSKJ: **buzarónski** -a -o prid. (□) star. *ki vzbuja jezo, nevoljo, odpor*: buzaronski fant, kaj pa počneš!

SNS: **buzar□nski**, *adj.* sakrisch: b. bič! Luderpeitsche! *Zora*. ('presneti')

Leksema sta delno pomensko ujemanli.

3. SSKJ: **cagováti** -ujem nedov. (á û) star. *obupavati*: zakaj naenkrat toliko cagujete

SNS: **cágati** -am, *vb. impf.* zagen; – iz nem. ('obotavljati se')

Če primerjamo razlago besed v SSKJ in SNS, ugotovimo tudi pomensko odstopanje, saj ima leksem *obupavati* pomen *biti v stanju, v katerem osebek ne vidi možnosti za rešitev iz težkega položaja*. Leksem *obotavljati se* pa pomeni *biti nesposoben, nezmožen za dokončno odločitev*. V prvem primeru gre za stanje, v katerem se oseba znajde, medtem ko gre v drugem primeru za stanje (trenutne) neodločenosti, nezmožnosti za uresničenje dejanja. Gre za delno pomensko razlikovanje.

4. SSKJ: **céhta** -e ž (□) 1. star. *slamnjača*: ležati na cehti

SNS: **1. c□hta**, f. = cefta; neka posoda, *zapŠt.-C.*; ein Weingefäß, *Poh.-C.*

2. c□hta, f. der Bettsack, *Pohl.*; – = torba. Po hosti je taval z zeleno cehto na kolku, *Jurč.*

SNS loči homonima, drugi ima pomen, delno ujemanli s SSKJ, in pomen neujemanli s SSKJ ('torba').

5. SSKJ: **cépec** -pca m (□) 1. *preprosto orodje za ročno mlačev*: mlatiti s cepci; pokanje cepcev na skednjih // redko *del cepca, s katerim se udarja*; *cep*: cepec z grčasto bunko 2. zastar. *debela palica, gorjača*: opiral se je na okovan cepec
 SNS: **cep**, pca, m. *dem. cep*; 1) kleines Ppropfreis; *Valj.(Rad)*; – 2) cepec, der Dreschflügel, *Cig., C., M.* (1.'cepič'; 2. 'mlatilni cepec')
 Leksem ima v SNS pomen *enoletni poganjek, s katerim se cepi*, kot drugi pomen je naveden *cepec – preprosto orodje za ročno mlačev* (ta pomen navaja tudi SSKJ). SSKJ ima pomen *debela palica, gorjača*, tega pomena v SNS ni.

6. SSKJ: **častitljiv** tudi častitljiv -a -o prid., častitljivejši tudi častitljivejši (ī; ī í) 1. *ki vzbuja spoštovanje zaradi starosti*: star, častitljiv mož / starček s častitljivim obrazom; ima častitljivo sivo brado; dosegel je častitljivo starost; staro, častitljivo drevo 2. zastar. *spoštovan, cenjen*: to je častitljiv poklic.
 SNS: **častitljiv**, *adj.* ehrwürdig; č. starček. ('častivreden')
 Drugi pomen v SSKJ se ne nanaša na starost človeka.

7. SSKJ: **čutiti** in čutiti -im nedov. (ī ú) 1. *zaznavati s čutili*: /.../ star. nihče me ni čutil, ko sem prišel po stopnicah *me ni slišal, opazil*
 SNS: **čutiti**, im, *vb. impf.* empfinden ('čutiti'); mraz čutim; ne čutim bolečine; nič ne čuti, če se ga dotaknem
 V osnovnem pomenu *zaznavati s čutili* se slovarja pomensko ujemata, do razhajanja pride v primeru, ko SSKJ navaja še pomen *ne slišati, opaziti* (čeprav tudi to človek zaznava s čutilom za sluh), saj tega pomena v SNS ni. Gre za delno pomensko razliko.

5.2.2 Pomensko neujemalni leksemi

1. SSKJ: **beléžnik** -a m (□) zastar. 2. *beležnica*: beležnik z naslovi
 SNS: **beležnik**, m. der Notar, *Cig.(J.), C., DZ., Levst.(Nauk), nk.*
 SSKJ ima kot drugi pomen *beležnico* (Ž-), Pleteršnik navaja pomen notar, uradnik (Ž+).

2. SSKJ: **bíti** bijem nedov., 3. mn. stil. bijo; bil (í î) 5. /.../ star. *z udarjanjem povzročati, da glasbilo oddaja glasove; igrati, tolči*: biti na cimbale; biti v boben

SNS: **bíti**, bĭjem, *vb. impf.* schlagen, *preg.* Večkrat bit, kakor sit, *Jan.(Slovn.)*; b. se, boj bi, *Cig., C.*; Valjhun – boj krvavi že dolgo bije za krščansko vero, *Preš.*; z nogami ob tla biti, *Cig.*; na zvon b.; /.../; na pete komu b., jemanden verfolgen, *Cig.*; /.../ SSKJ časovno zaznamovanemu leksemu navaja nevtralnno sopomenko *igrati*, tega pomena v Pleteršniku ne najdemo.

3. SSKJ: **bóbnarica** -e ž (□) 1. zastar. *bobnarjeva žena*: pesem o lepi bobnarici

SNS: **bóbnarica**, *f.* die Rohrdommel, (*ardea stellaris*), *Cig., Erj. (Ž.)*

Pleteršnik navaja zgolj pomen *nočna močvirska ptica, Botaurus stellaris*. V SSKJ imamo pod časovno zaznamovano iztočnico pomen *bobnarjeva žena*.

4. SSKJ: **bodríti** –im *nedov.*, bodrèn (ī í) /.../ star. *tolažiti*: bodriti jokajočega otroka

SNS: **bodríti**, ím, *vb. impf.* ermuntern, *nk.*; osrčavati in b. koga, *LjZv.*; — iz rus. ('vzpodbujati, hrabriti koga')

SSKJ navaja kot sopomenko *tolažiti*, ki ima v tem primeru pomen *delovati, vplivati na koga tako, da bi bil manj žalosten, nesrečen, vznemirjen*. Pri Pleteršniku pa najdemo pomen *vzpodbujati, habriti koga*.³²

5. SSKJ: **bolečina** -e ž (í) 2. *občutek duševnega trpljenja*: /.../ zastar. srčne bolečine

3. zastar. *boleče mesto, rana*: če pritisneš kamen na rano ali kako drugo bolečino, pa ti odleže

SNS: **bolečina**, *f.* der Schmerz; porodne bolečine, *Cig.*; srčna bolečina.

Pleteršnik leksema pomensko ne deli na več pomenov, vendar ima zvezo **srčna bolečina**, ki jo najdemo tudi v SSKJ '*občutek duševnega trpljenja*'. SSKJ ima tudi pomen '*boleče mesto, rana*'. V tem primeru gre za neujemanje v pomenu in za ujemanje v zvezi.

6. SSKJ: **brodíti** brodíim *nedov.* (ī □) 4. zastar. *pluti*: dolga leta je brodil po morju

SNS: **brodíti**, bródim, *vb. impf.* 1) waten; po vodi b., *Cig.*; skozi blatno mesto b., *Trub.*; – wühlen, *Guts.*; s prstom brodititi po čejm, *Gor.*; stochern: Ne brodi drugim po zobeh, *Čb.*; – pantschen, *C.*; – sudeln (z. B. beim Essen), *Mur., C.*; otrok brodi, *SlGor.*; – 2) abgeschmacktes Zeug reden, *C.*; – = bloditi (irre reden), *Cig., Jan.*; 3)

³² V SSKJ ima iztočnica **spondújati** pomen *povzročati, da postene kdo (bolj) delaven, prizadeven*.

trans. durchwaten, pren. durchschweisen: gošče i dole brodi s čudom moj pogled, *ogr.-Valj.(Rad)*; – b. vodo, *Mik.*; – b. star prepír 4) überfahren: *C.*; brodití človeka na ono stran (reke), *Vrt.*; /.../ tudi brodíti.

V SNS je le pomen *bresti po vodi*, v preneseni rabi pluti pa ga ni. Lahko bi sklepali, da gre za razliko v rabi pomena (konkretni – preneseni pomen).

7. SSKJ: **búdati** -am nedov. (û) star. *buljiti*: fant buda v tla • star. zmeraj buda v knjige *veliko bere, študira*

SNS: **búdati**, am, *vb. impf.* stümpfern, *V.-Cig., C.*; pogl. bodati.

V tem primeru imata leksema zgolj enako izrazno podobo, pomensko se že v osnovnem pomenu razlikujeta. SSKJ ima navedeno sopomenko *buljiti*, ki pomeni *nepremično gledati*. Pleteršnik navaja pomen *vbosti*. Gre za homonima, ki nista primerljiva.

8. SSKJ: **buzakljún** -a m (û) star. *neumen, neroden človek*: kakšen buzakljun pa si, da še premišljuješ

SNS: **buzakljún**, *interj.* = buzarona! sapperment! *LjZv*

Leksema se pomensko ne ujemata (primer je uvrščen tudi v kategorijo oblikoslovnih sprememb). SSKJ ima kot iztočnico naveden samostalniško moškega spola, ki pomeni '*neumen, neroden človek*', Pleteršnik pa ima pri leksemu oznako, da je to medmet, ki ima nadrejeno sopomenko *buzarona*.

9. SSKJ: **cépljenec** -nca m (□) 4. zastar. *prašič križanec*

SNS: **c□pljenec**, nca, m. 1) = cepljenica, *C., Z.*; pri povijanju cepljenca se mora dobro gledati, da se cepič ne premakne, *Pirc*;

Leksema se pomensko razlikujeta, saj ima Pleteršnik pomen *cepljena rastlina*. Ta pomen sicer najdemo tudi v SSKJ, vendar ni časovno zaznamovan kot pomen *prašič križanec*.

10. SSKJ: **člén** in člèn čléna m (□; è, □); 4. zastar. *stopnja sorodstva; koleno*: sorodstvo v prvem členu

SNS: **čl□n**, m. das Gelenk, das Glied, *Mur., Cig., Jan., Mik.*, členi stopala, die Fussglieder, *Cig. (T.)*; člen za členom, gliederweise. ('členek, sklep')

Pomensko razhajanje med obema slovarjema, saj imamo v SSKJ pomen *stopnja sorodstva; koleno*, Pleteršnik pa je v ilustrativno gradivo vključil pomen *členek, sklep*.³³

11. SSKJ: **človečanstvo** -a s (â), zastar. *človeštvo*: pomagati človečanstvu

SNS: **človečanstvo**, n. die Menschlichkeit, die menschliche Natur, *Habd., Mur., kajk.-Valj. (Rad), nk.* ('človečnost')

Leksema *človeštvo* ni v Pleteršnikovem slovarju. *Človečanstvo* v SNS ne pomeni *človeštvo*, ampak *človečnost*.

12. SSKJ: **čréda** -e ž (□) 3. star. *skupnost vernikov*: krščanska, verna čreda

SNS: **čr□da**, f. 1) die Herde č. ovac, volov; – 2) die Ordnung, die Reihenfolge: v času njega črede, *Trub.*; zdaj pride nanj čreda, *C. Koborid-Erj.(Torb.)*; danes je moja čreda, heute ist die reihe an mir, *Rib.-M.*; vsi boste po čredi dobili, *BlKr.* (1. 'čreda'; 2. 'red, vrsta')

Časovno zaznamovan leksem je nosilec pomena *skupnost vernikov*. Pleteršnik je tej iztočnici pripisal pomen *večja skupina živali iste vrste = čreda, red, vrsta*. Pomena, ki ga ima v SSKJ, ne zasledimo v Pleteršniku.

13. SSKJ: **črnec** -nca (ř) 3. zastar. *črna kava*: skodelica dišečega črnca

SNS: **črnec**, nca, m. ein Schwarzer: der Mohr, der Neger, *Jan., Cig. (T.), nk* – das Schwarzbrot ('črni kruh'), *C.* ('zamorec, črnec')

SSKJ je pomen omejil na predmetnost ('*črna kava*'), Pleteršnik pa na bitje ('*nekoga, ki je črne rase*') in tudi na predmetnost, na vrsto kruha ('*črni kruh*').

14. SSKJ: **črnošólec** -lca m (□) zastar. *slušatelj bogoslovja; bogoslovec*

SNS: **črnoš□lec**, lca, m. der Schwarzkünstler, der Zauberer, *Cig. C.* ('čarovnik')

Leksema imata enako izrazno podobo, vendar se pomensko razlikujeta. Pleteršnik navaja pomen *čarovnik*, SSKJ pa ima pomen *bogoslovec*.³⁴

15. SSKJ: **črtálo** -a s (á) 2. /.../ star. *svinčnik, pisalo*: pisati s črtalom

³³ V SSKJ ima ta iztočnica pomen *gibljev stik dveh ali več kosti, navadno prstnih*.

³⁴ Čeprav tudi SSKJ kot nezaznamovan pomen navaja, da je to po ljudskem verovanju *kdor je hodil v črno šolo in se naučil čaranja*.

SNS: **črtalo**, n. 1) das Pflugmesser; tudi črtálo 2) priprava z dvema zoboma, ki se rabi pri sejanju turščice, *Rib.-DSv* (1. 'plužno črtalo')

Pleteršnik ima pri tem leksemu razlago, da gre za *pripravo z dvema zoboma* oziroma, da je to *plužno črtalo, ki se rabi pri sejanju*. SSKJ ima tudi ta pomen, ki pa je nezaznamovan. Časovno zaznamovan je zgolj v primeru '*svinčnik, pisalo*', ki ga SNS ne navaja. Zato je ta primer uvrščen v kategorijo pomenskega neujemanja.

16. SSKJ: **čúti**¹ čujem nedov. in dov., čúl in čùl (ú û) /.../

3. star. *uslišati*: Nebo mu prošnje te ne čuje (*S. Gregorčič*)

SNS: **čúti**, čujem, *vb. impf.* 1) hören; čujte, čujte! hört! hört! čuješ? hörst du? *Jan.* 2) wachen, wach sein; do polnoči čuti; Lenora, spiš al' čuješ? *Preš.*; č. nad kom, nad čim, *Cig., Jan.*; deželno odbor čuje nad gospodarstvom z občinsko glavno imovino, *Levst.(Nauk)*; – čuti na kaj: kdor Bogu veruje, čuje na zapovedi, *Škrinj.-Valj.(Rad.)*; Komur mar je prostost zlata, Na svoje naj poglede skrbno čuje, *Preš.*

SSKJ ima pomen *uslišati*, kjer navaja citat iz Gregorčičeve pesmi. Tega pomena v SNS ni. Pleteršnik najprej navaja osnovni pomen *slišati*, nato tudi pomen *bedeti*. V zvezi **čúti na kaj** pa tudi pomen *posvečati čemu vso skrb*.

5.2.3 Osnovni pomen – prenos pomena

1. SSKJ: **blátiti** -im nedov. (á ā) 1. *jemati komu ugled, sramotiti*: blatiti njegovo pošteno ime; blatiti ugled države; javno ga je blatil 2. star. *mazati z blatom*: **blatiti hišni prag**

SNS: **blátiti**, blátim, *vb. impf.* mit Koth befchmuzen; proč, le proč od hiše ž njo, Da ne bo **praga blatila!** *Npes.-K.*

Tako Pleteršnik kot SSKJ navajata frazem **blatiti (hišni) prag**. (Leksem ima v SSKJ kot prvi pomen tudi razlago *jemati komu ugled, sramotiti*, ki pa ni časovno zaznamovan, le osnovni pomen). SSKJ navaja naslednje ilustrativno gradivo: blatiti njegovo pošteno ime; blatiti ugled države; javno ga je blatil). Pomen v SNS je enak 1. pomenu iz SSKJ: **blatiti prag** pomeni '*sramotiti*', v SSKJ pa ne gre za frazem, ampak za prvotni pomen tega glagola, **blatiti kaj** v pomenu '*mazati z blatom*'.

2. SSKJ: **črvojedén** -dna -o prid. (□) 2. star. *ničvreden, slab*: črvojedna literatura

SNS: **črvoj**□**den**, dna *adj.* 1) wurmstichig ('črvojedni, črvivi'); črvojedni tramovi, *Jurč.*; 2) Würmer fressend; črvojedna perjad, *Zora*.

SSKJ ima pomen omejen na določeno lastnost – lahko stvari ali pa človeka (torej na preneseno rabo pridevnika). Pleteršnik pa navaja dobesedni pomen – nekaj, kar je *razjedeno od črvov*.³⁵

3. SSKJ: **čūk** -a m (ū) 3. star. *zlatnik, goldinar*: posodi mi petnajst čukov

SNS: **čūk**, m. das Käuzchen (*strix noctua*). ('čuk')

V SNS pri tem leksemu najdemo pomen *majhna nočna ptica, podobna sovi*, SSKJ pod časovno zaznamovanim leksemom navaja pomen *zlatnik, goldinar*. Tudi v tem primeru lahko opazimo, da gre za nasprotje dobesedni proti preneseni pomen.

5.3 Frazeološke zveze in zveze na splošno

Erika Kržišnik ločuje med stalno besedno zvezo (SBZ) in frazeološko enoto. Iz frazeologije izloča terminološka poimenovanja: ta so SBZ v širšem smislu. SBZ v ožjem smislu so: stalne zveze besed, ki se kot celote reproducirajo v govoru, imajo stalno zgradbo; njihov pomen je različen od pomena enot, ki jo sestavljajo; značilna zanje je ekspresivnost ipd.³⁶

Stalne besedne zveze so avtomatizirane, sestavine slovarja in zato po govornem dejanju ne razpadejo. Kot sestavina SBZ se lahko pojavlja pravi V1 (vrstni pridevnik), lastnostni pa ne, ker ima možnost stopnjevanja.

Jože Toporišič v članku K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije na str. 273 in 274 pravi: "Pri frazeološkem izrazju je prvi problem ime za osnovno enoto frazeologije. Pavlica v svojem slovarju jo imenuje fraza. Vendar je izraz fraza v tej zvezi nekako neterminološka, v zameno zanj pa se nam ponuja izraz frazeologizem. Sam sem se odločil za frazeologem, ki je analogen izrazu fonem, morfem, tonem, sintaksem ipd. Izraz frazeologem mi torej pomeni stalno besedno zvezo. /.../ Na vprašanje, kaj je frazeologem, odgovarjamo pri nas do neke mere kolikor toliko

³⁵ V tem primeru gre tudi za prenos pomena.

³⁶ Marjeta Humar, Frazeologija kot ponazarjalno gradivo v Pleteršnikovem slovarju, str. 88.

enotno: frazeologem nam je besedna zveza s strukturo S (S = stavek, ali več stavkov v okviru zloženega stavka) kakor tudi s strukturo dela prostega stavka (simbolizacija S/x, pri čemer je x nefrazeološki del strukture S). Naše izročilo prišteva torej k frazeologiji tudi pregovore, reke, prilike."

Čeprav Pleteršnik ni imel posebnega znaka za frazeološko gnezdo kot SSKJ, se v njegovem slovarju stalne besedne zveze nahajajo med ponazarjalnim gradivom, ki je tudi v slovarjih iz 19. stoletja, zlasti pri Pleteršniku, ne samo informativno, ampak normativno sredstvo.³⁷

5.3.1 Proste zveze

Proste besedne zveze so tiste besedne zveze, ki se povezujejo z naravo svojega razreda, znotraj oblikovne razdeljenosti je tudi pomenska predvidljivost. Za razliko od SBZ, ki so avtomatizirane, so proste besedne zveze aktualizirane in po govornem dejanju razpadejo.

5.3.1.1 Prosta zveza je tako v SSKJ kot v SNS

1. SSKJ: **bràt** bráta m, im. mn. brátje stil. bráti (à á) 1. *moški v odnosu do drugih otrok svojih staršev: /.../* star. **rojeni brat**; starejši brat; brat moje žene; podobna sta si kakor brat bratu

SNS: **bràt**, bráta, m. der Bruder; pravi, pristni, **rodni brat**. /.../

V SSKJ imamo zvezo **rojeni brat**, v SNS najdemo zvezo **rodni brat**. Ti dve zvezi lahko med seboj pomensko enačimo, le besedotvorno ne.

5.3.1.2 Prosta zveza je samo v SSKJ

1. SSKJ: **blázen** -zna -o prid., bláznejši (á â) /.../

blázno prisl.: /.../ sam.: zastar. **bolnišnica za blazne** *bolnišnica za duševne bolezni*

SNS: **blázen**, zna, *adj.* irrfinnig, *Habd., Dig., Jan., C., nk.*

³⁷ Marjeta Humar, Frazeologija kot ponazarjalno gradivo v Pleteršnikovem slovarju, str. 89.

Pleteršnik navaja zgolj dobesedni pomen leksema – lastnost nekoga, ki je duševno bolan. SSKJ ima navedeno zvezo (**bolnišnica za duševne bolezni**), ki je SNS ne navaja. Gre za neujemanje zveze.

2. SSKJ: **bríga** -e ž (ī) /.../ • star. **briga me je zanj!** *Briga me (on)!*

SNS: **bríga**, f. die Kummer, der Verdruss, die Sorge, *Jan., C.; nk.*; – hs. ('skrb')

V SNS ni zveze, ki jo navaja SSKJ.

3. SSKJ: **člôvek** -éka m ed. in dv. (ó □) 2. /.../ *oseba kot nosilec kake lastnosti: /.../*
star. **popotni človek** *popotnik*

SNS: **člôvek**, □ka, m. der Mensch; pl. ljudje; tudi človeki, (pos. pri starejših pisateljih); oboje, človeke ino živino, *Dalm.* kjer so človeki, tu so grehi, *Kast.*; enaka usoda nas uči, da smo vsi človeki, *Jurč.*

SNS ne navaja proste zveze **popotni človek**, ki ima pomen '*popotnik*'.

5.3.3 Primeri, kjer se pojavljajo tako v SSKJ kot v SNS enaki frazemi (stalne besedne zveze)

5.3.3.1 Frazema sta v SSKJ navedena v stavčni rabi, v SNS v slovarski obliki

5.3.3.1.1 Glagolska frazema

1. SSKJ: **belíti**¹ in **béliti** -im nedov. (ī □) 2. /.../ • star. otroci mu **belijo glavo**, lase *mu povzročajo velike skrbi*; strokovnjaki si že dolgo **belijo glavo** s tem vprašanjem *veliko razmišljajo o vprašanju*; star. v šolah si beli glavo *s trdom pridobiva znanje*

SNS: **b□liti**, im, vb. *impf.* 2) bleichen; platno beliti.; – glavo si b. s čim; skrbi nas ne bodo dalje trle in belile, *Ravn.* /.../

V obeh slovarjih najdemo frazem **glavo si b. s čim**, ki ima različne pomene, kot so '*povzročati velike skrbi, razmišljati o nečem, pridobivati znanje*'. SNS ima splošno slovarsko obliko z glagolom v nedoločniku in nedoločnim zaimkom v dopolnilu, ki izraža sredstvo, SSKJ pa ima zgled v 3. osebi sedanjika z okoliščinskim dopolnilom (kje).

2. SSKJ: **cáker** [kəɾ] m neskl. (á) star., v prislovni rabi, v zvezi **v caker hoditi imeti** *opravka s kom, s čim*: z njim ni dobro v caker hoditi

SNS: **cáker**, *indecl.*, v caker hoditi s kom, s kakšno rečjo *Jan., M., Gor.*, z nekom nekaj ustvarjati (*bav.*), ne znati v oralu hoditi, *Guts.*

SNS nima stavčne rabe, navaja le slovarsko obliko.

5.3.3.2 Frazem je v SSKJ v slovarski obliki, v SNS pa v stavčni rabi

5.3.3.2.1 Glagolski frazem

1. SSKJ: **božják** -a m (á) /.../ • star. **biti brez bora in božjaka** *popolnoma brez denarja*

SNS: **božják**, m. kleine Münze, *Mur., Cig., Jan.*; uboga vdova pride in dva božjaka je vrgla, vkup eno nežico sta znesla, *Ravn.*; ipavski merčin dobiva od vsakega vedra vina po nekoliko soldov za svoj trud: ti soldi se imenujejo: božjaki; v Laščah bi temu rekli "božji denar", *Erj.(Torb.)*, **ne bom v nedeljo brez božjaka in bora**, *Jurč.*

Pleteršnik v tem primeru navaja zvezo **biti brez božjaka in bora**, v geselskem članku leksema bor pa ni naveden ta frazem. SSKJ ima obrnjeno zaporedje, in sicer **biti brez bora in božjaka**.

5.3.2.3 Frazemi so tako v SSKJ kot v SNS navedeni v slovarski obliki

5.3.2.3.1 Glagolski frazemi

1. SSKJ: **bírma** -e ž (î) /.../ • vezati, star. **zavezati birmo** *biti za botra*

SNS: **bírma**, f. die Firmung; **birmo vezati, zavezati komu**, *Erj. (Torb., Izb. sp.)*.

V slovarjih je zastopana zveza **zavezati birmo**, ki ima pomen 'biti za botra'. V SNS je dodan še desni delovalnik (komu) in varianta vezati brez predponskega obrazila.

2. SSKJ: **bráda** -e stil. -é ž, rod. mn. brád (á) 3. /.../ • star. **dajati na brado** *na upanje*; smehljati se v brado *sam pri sebi*; zastar. **viseti za brado** *biti odvisen*;

SNS: **bráda**, f. 1) der Kinnbart; mlečna b., *Cig.*; = mišja b.: Imeli še niso mišje brade, pa vendar možakom so že zabavljali, *Levst.(Zb.sp.)*; – **na brado dajati, prodati** /.../

za brado viseti; Schulden (bef. Zechschulden) haben; *Lj.Zv.*; – *preg.* iz brade ne more pameti spoznati, *C.* 2) das Kinn, gola brada – 3) bradi podobne reči, *Cig.* /.../ – 4) rastline: božja b., *Z.*, *Medv.(Rok.)*; – travniška kozja b., velika kozja b., *Tuš.(R.)*.

Tako v SSKJ kot v SNS najdemo frazema **dajati na brado**, ki ima pomen '*na upanje*' ter **viseti za brado** (Pleteršnik ima tudi v tem primeru obrnjeno zaporedje – **za brado viseti**), v pomenu '*biti odvisen*'.

3. SSKJ: **brán** -i ž (â) 1. /.../ • star. **postaviti se, stati v bran** skušnjavi *upreti se, zoperstaviti se*

SNS: **brân**, i, f. die Vertheidigung: Presvetli cesar vabi nas na domovine bran, *Vod. (Pes.)*. /.../ Pa mu po zimi odeja snega Bila v dobrotno in toplo bran, *Levst.(Zb.sp.)*; v **bran se postaviti**; Doma pusti naj vse na stran, Pridirja meni naj u (v) bran, *Npes*; s klobasami se petku v bran postavljati, *Levst.(Zb.sp.)*.

Že v Pleteršniku zasledimo frazem **postaviti se v bran**, ki ga ima tudi SSKJ v frazeološkem gnezdu. Frazem je nosilec pomena '*upreti se, zoperstaviti se*'.

4. SSKJ: **cép** -a m, mn. tudi cepóvi, tož. mn. tudi cepé, im. dv. tudi cepá (□) 4. /.../ • star. **v dva cepa govoriti** *dvoumno*; star. **majati se v dva cepa** *na levo in desno*; star. znal je **žvižgati v dva cepa** *dvoglasno*

SNS: c□p, m. 1) der Spalt, *Mur.*, *Cig.*, oje se je v cepu strlo, *Z.*; – = precep, *Trub.*; – 2) vrv v štiri cepe, *Z.*; prim. pramen; – **v dva cepa se majati**, *Z.*; v dva cepa hoditi, *C.*; z bičem pokati v dva cepa, *Zora.*; **žvižgati v dva cepa**, *Z.*, *LjZv.*; **v dva cepa govoriti**, *Jap.(Prid.)*; /.../

Trije frazemi v SSKJ in SNS se ujemajo (krepko podčrtala M. N.): **v dva cepa govoriti** '*dvoumno*', frazem **majati se v dva cepa** '*na levo in na desno*'. Tudi frazem **žvižgati v dva cepa** '*dvoglasno*' je tako v SSKJ kot v SNS (razlika je le v tem, da ga SSKJ navaja v stavčni obliki, SNS v slovarski).

5.3.2.3.2 Kombinacija prislovnega in glagolskega frazema

1. SSKJ: **céna** -e ž (□) /.../ • /.../ zastar. **v ceno** *za manj, kakor je vredno*; zastar. **po nobeni ceni** *pod nobenim pogojem, nikakor ne*;

SNS: **cena**, f. 1) der Preis; ceno povedati; za ceno se pogajati, handeln; tržna cena, tržna cena; *DZ.*; po ceni, wohlfeil; tudi: pri ceni, v ceno, *C.*; wohlfeil *Cig.(T.), Ljzv.*; **v ceno prodajati**, wohlfeil verkaufen ('za manj kakor je vredno', *op. M. N.*), *C.*; /.../ **po nobeni ceni**, um keinen Preis, *Cig., DZ.*

2) = vrednost, der Wert, ta stvar nima nobene cene, *nk.*

Tako SNS kot SSKJ imata v ponazarjalnem gradivu zvezo **v ceno** ter **po nobeni ceni**. Vendar ima SNS namesto prislovnega glagolski frazem: **v ceno prodajati**. Med frazemoma je izrazna razlika.

5.3.2.3.3 Samostalniška zveza

1. SSKJ: **césta** -e ž, mn. stil. cesté (□) 4. /.../ • zastar. **železna cesta** *železnica, vlak*

SNS: **cena**, f. 1) die Straße; velika *c.*; **železna c.** Eisenbahn; *c. krožnica, DZ., vlačugarska c., DZ.; - /.../*

Tako v SSKJ kot v SNS najdemo zvezo **železna cesta** '*železnica*'.

5.3.2.4 Frazemi so tako v SSKJ kot v SNS v stavčni rabi

1. SSKJ: **blaznéti** -im nedov. (□ í) 2. • /.../ zastar. še vedno **blazni za tisto lepico je zelo zaljubljen vanjo**

SNS: **blaznéti**, ím, *vb. pf.* blazen biti, noreti: **blazni in gori za Vas**, *Jurč.*

V SNS je naveden citat iz Jurčiča **blazni in gori za Vas**, kar bi delno lahko enačili s frazemom v SSKJ, ki ima pomen *je zelo zaljubljen*.

2. SSKJ: **blésti** blédem nedov., s smiselnim osebkom v dajalniku /.../ star. blede se mu v glavi / bledlo se ji je, da pada v brezno

SNS: **blésti**, blédem, *vb. impf.* 2) blede se mu, er redet

Leksem tvori smiselno celoto, če je osebek ob glagolu v dajalniku (blede se mu (daj., m. sp.).

V SSKJ ima kvalifikator star. le cela zveza blede se mu v glavi.

3. SSKJ: **boléti** -im nedov., bolel (□ í) nav. 3. os. 2. brezoseb. *čutiti bolečine /.../* zastar. **v srce ga boli, da je sin tak**

SNS: **boléti**, im, vb. *impf.* schmerzen; zobje me bole, glava me boli, lasje ga bole, vpije, da človeka ušesa bole; – **to me v srce boli**, *Cig.*; to me še zdaj boli; /.../

Tako v SSKJ kot v SNS najdemo zvezo *v srce ga boli*. Frazem obakrat ni naveden v slovarski obliki, razlikujeta se le v osebi prizadetega (v SSKJ tretja oseba, v SNS prva oseba).

4. SSKJ: **čêlo** -a s (é) 4. /.../ • star. **saj nima na čelu zapisano, kaj misli na zunaj se ne vidi**

SNS: **čêlo**, n. 1) **nikomur ni na čelu zapisano, kar ima v srcu**, mann kann niemandem ins Herz sehen.

Frazem **ne imeti kaj na čelu zapisanega** (nadaljnji stavek pojasnjuje, kaj je to) je tako v SSKJ kot v SNS v pomenu '*na zunaj se ne vidi*'. Oba frazema imata stavčno rabo.

5.3.2.4.2 Zaimenski frazem

1. SSKJ: **čiherni** -a -o zaim. (ī) zastar., navadno v zvezi **ves čiherni prav ves, cel, vesoljen: vsi čiherni** so ji pomagali; **na vsem čihernem** svetu nikogar ne pozna

SNS: **čiheren**, *adj.* ves čiheren, aller insgesamt: vse čiherno, *Dict.*; luna vsa čiherna je postala kakor kri, *Kast*; v le-teh dveh zapovedih visi **vsa čiherna** postava, *Schönl.*; /.../ – tudi: ves čiherno: ves čiherno dolg, die ganze Schuld, *Schönl.* /.../ – brez »ves«: čiherno zdrav, *C.*; – iz čitkateri, čihterni, čiherni, *Levst. (Rok.)*.

5.3.2.5 Večkratno pomensko ujemanje zvez

1. SSKJ: **cěl** -a -o tudi -o [ceų] prid. (ê □) /.../

céli -a -o sam.: zastar. dobil ga je **do celega** na svojo stran *popolnoma, docela*; gaziti **na celo, v celo, po celem** *po neprežanem, neprehojenem snegu*; star. konj se je na celem ustavil *iznenada, nepričakovano*; star. **v celem** je stvar dobra (*gledano*) *v celoti*; na njem ni ostalo nič celega; obleka **iz celega** *v enem delu*

SNS: **cêl**, *céla*, *adj.* was nicht beschädigt; kupica se ni ubila, ampak je še cela; suknja je še cela, še nič ni raztrgana; – rana je cela; **po celem** snegu gaziti, *Jurč.* konj

je gazil sneg **v celo** /.../ cel norec je; **na celem** počiti; dela, kakor bi bil **iz celega**, Z.; ne bodi tako cel, C.; **do celega**, do cela, Cig., Jan.

Tako v SSKJ kot v SNS najdemo samostalniško rabljene zveze, ki so v geselskem članku podčrtane krepko (podčrtala M. N.) in se pomensko ujemajo. Zato je leksem uvrščen v kategorijo večkratnega pomenskega ujemanja zvez.

5.3.2.6 Kombinacija ujemalnih in neujemalnih zvez

1. SSKJ: **bós** bôsa -o tudi -o prid. (□ ó) 1. *ki ni obut*: /.../ star. fant je bil **bosih nog** 2. *ki je brez podkev, nepodkovan*: star. **bos voz** *neokovan*

SNS: **b□s**, bôsa, *adj.* barfuß; bos hoditi; **bose noge**; **konj je bos na eno nogo**; **ta je bosa**.

Pri Pleteršniku šele iz primerov razberemo določen pomen, saj ima primer **konj je bos**, kar lahko enačimo s pomenom *nepodkovan*, ki je tudi v SSKJ. Vendar ima Pleteršnik tudi frazem **ta je bosa**, ki ji SSKJ pripisuje pomen *neosnovan, neresničen*. Vendar ta ni časovno zaznamovan. V Pleteršniku ni zveze **biti bosih nog**.

2. SSKJ: **božji** -a -e prid. (ó) 1. /.../ star. Ferdinand, **po milosti božji** cesar Avstrije / **Sin božji Kristus**; star. **služabnik božji duhovnik**; star. **božji hram cerkev**;

SNS: **božji**, *adj.* Gottes, göttlich; **sin božji**; božja porodnica; božji grob: /.../ saj sem božji človek, ne živinče, *Jurč*; kdo je božji? *Vrt.*; ves božji dan; vso božjo noč; (v vzklikih:) božja dekla! za božji čas!; hiša božja, **božji hram**; božja pot, Cig.(T.); – po božje častiti koga.

Dve zvezi s pridevnikom božji se ujemata (tako v SSKJ kot v SNS imamo besedni zvezi: **sin božji**, ki pomeni *Kristus* in **božji hram**, v pomenu *cerkev*), dve ne: **po milosti božji** in **služabnik božji** '*duhovnik*'.

5.3.2.7 Delno ujemalne zveze

1. SSKJ: **bráti** bêrem nedov., tudi beró; brál (á é) 1. /.../ *dojemati vsebino besedila*: /.../ star. **brati na bukve** / berem, berem, pa ne razumem; tam je stal, kakor beremo, velik grad; knjiga se lepo bere; na prvi strani se bere / brati otrokom pravljice

SNS: **bráti**, bérem, *vb. impf.* 2) lesen (= čitati): komu postave b. jemanden ein Capitel lesen, *Cig.*; **b. na kaj**: tisti ljudje, ki na pismo bero, več vedo, *Jurč.*; prim. nem. Lesen Zveza je verjetno prosta: **brati eno poglavje**. Delno se ujema **brati na kaj**, kar je sicer splošnejše, z zgledom *brati na pismo*, z **brati na bukve** iz SSKJ

5.3.5 Primeri, kjer se pojavljajo neujemalni frazemi oziroma neujemalne besedne zveze (SNS nima frazemov iz SSKJ, označenih star. / zastar.; SSKJ nima frazemov, ki so v SNS)

5.3.4.1 Primeri, ko ima frazem le SSKJ

5.3.4.1.1 Glagolski frazemi (frazem je v slovarski obliki)

1. SSKJ: **belič** -íča m (i í) /.../ • star. **biti brez bora in beliča** *popolnoma brez denarja*
SNS: **bělíč**, íča, m. 1) kleine silberne Scheidemünze: alter Silberpfennig, *Jarn.*; pol beliča = ein Heller, *Guts.*; ali se ne kupita dva vrabca za en belič? *Jap.*; – nemam beliča.

Pleteršnik navaja zgolj nefrazeološko ponazarjalno gradivo oziroma primere iz vsakdanjega govora in zveze besed, ki dejansko služijo le ponazarjanju, v kakšnem besedilnem ali siceršnjem kontekstu se izraz rabi (Ali se ne kupita dva vrabca za en belič? Bi lahko bil pregovor, da nekaj kupimo za malo denarja.).³⁸

2. SSKJ: **bòr**² bôra m (ö ó) /.../ • star. **biti brez bora in božjaka** *popolnoma brez denarja*

SNS: **3. bòr**, bóra, m. droben denar, der Deut, *Kr.*; ne bora ne dam, *Zv.*; bore komu iz žepa pobrati, *Jurč.*; bora ne čutim po cel teden v žepu, *Zora*.
('niti beliča')

SSKJ v slovarski obliki navaja frazem **biti brez bora in božjaka** – v pomenu '*popolnoma brez denarja*'. V SNS pod iztočnico **bor** ne najdemo tega frazema. Vendar lahko ta časovno zaznamovani leksem pomensko povežemo z iztočnico **belič**, kjer SSKJ navaja: /.../ • star. **biti brez bora in beliča** *popolnoma brez denarja*.

³⁸ SNS pa ima ujemalno frazo **biti brez bora in božjaka**.

3. SSKJ: **cenén** -a -o prid. (□) /.../ star. **kupiti za cenén denar** za malo denarja;
SNS: **čēn□n**, *adj.* wohlfeil, *Erj.(Torb.)*, *nk.*; ("napačna novinka", *Cv.*); – prim. ceno.
V SSKJ je star. označena le zveza z denar – za *cenén denar*, ki je SNS nima.

5.3.4.1.2 Frazem je v stavčni obliki

1. SSKJ: **birič** -íča m (i ī) 1. *nekdaj nižji uslužbenec, izvrševalec odločb sodne ali zemljiške oblasti*: birič je klical, zastar. **oklicaval ukaze**; uiti biričem; graščak je poslal biriče po kmeta; mestni birič; gleda kakor birič *mrko, neprijazno*; **zastar. beži, kakor bi ga devet biričev podilo**

SNS: **birič**, íča, m. der Scherge, *Meg.*; der Stadknecht, *Boh.*; = berič

2. SSKJ: **blazína** -e ž (i) 1. /.../ • mn., star. **spati na mehkih blazinah** na postelji, *udobno*

SNS: **blazína**, f. die Matraze, Mik., das Federbett, *Cig., Ptuj*;

Pleteršnik navaja zgolj nemške ustreznice leksema blazina – SSKJ navaja zvezo **spati na mehkih blazinah** 'na postelji, udobno'. Te zveze SNS nima, v tem primeru gre za neobstoj zveze v SNS.

3. SSKJ: **búkve** -kev ž mn. (ū ū) /.../ • star. **govori, kakor bi iz bukev bral gladko; učeno**; star. **kar naprej je v bukvah bere, študira**; črne bukke po ljudskem verovanju *knjiga, s katero se da čarati, vedeževati*; star. njegovo ime je zapisano v zlatih bukvah zgodovine *ta človek je zelo zaslužen*;

SNS: **búkve**, kev, f. *pl.* das Buch; tudi: **búkve** ('knjige')

Pleteršnik pod iztočnico ne navaja ilustrativnega gradiva. SSKJ ima pri časovno zaznamovanem leksemu v frazeološkem gnezdu več zvez, ki jih poznamo v povezavi z iztočnim leksemom (v geselskem članku so označene krepko).

4. SSKJ: **čúd** -i ž (û) /.../ • star. **to mi je po čudi mi je všeč**

SNS: **čúd**, f. das Naturell, *Cig., Jan., Cig.(T.), C., Lampe (D.)*; – prim. hs., **čud** ('temperament, čud')

SSKJ ima v frazeološkem gnezdu zvezo **biti nekomu nekaj po čudi** – '*biti všeč*', Pleteršnik pri tej iztočnici nima navedenih zgledov oziroma besednih zvez, ki jih lahko iztočnica tvori.

5.3.4.2 Kombinacija samostalniških in glagolskih frazemov (v slovarski in stavčni obliki)

1. SSKJ: **cesárski** -a -o prid. (á) 2. *nanašajoč se na (avstroogrsko) cesarstvo: /.../*
zastar. cesarska cesta glavna • star. cesarski orel avstroogrski državni grb; star. nositi cesarsko

suknjo *biti pri vojakih; zastar. na njem ni našel nobene cesarske napake velike, bistvene; zastar. redko ima cesarsko podobo v žepu denar; star. cesarsko mesto Dunaj*

SNS: **cesárski**, *adj.* kaiserlich, Kaiser-.

Pleteršnik ne navaja ilustrativnega gradiva, SSKJ ima v frazeološkem gnezdu več besednih zvez in frazemov (v slovarski obliki je naveden frazem **nositi cesarsko suknjo**, v stavčni rabi sta navedena frazema **na njem ni našel nobene cesarske napake** in **redko ima cesarsko podobo v žepu**). SSKJ še navaja še zvezi **cesarska cesta, cesarski orel**.

5.3.4.3 Samostalniške besedne zveze

Ker SBZ v Pleteršnikovem slovarju večinoma niso ločene od nefrazeoloških besednih zvez s posebnimi oznakami, je na prvi pogled razmeroma težko ugotoviti, za katere vrste besedno zvezo gre. Najbolj značilna znaka SBZ sta slovarska, torej necitatna, oblika in navedba izvora.

Prave SBZ so najpogosteje zapisane v slovarski obliki in brez navedka avtorja, lahko so navedeni zbirka, slovar ali revija, iz katerih je bil frazem izpisan, ali narečje, kjer se uporablja.³⁹

³⁹ Marjeta Humar, Frazeologija kot ponazarjalno gradivo v Pleteršnikovem slovarju, str. 92.

5.3.4.3.1 Priredna zveza v SSKJ, enodelna nesamostalniška v SNS

1. SSKJ: **báža** -e ž (á) /.../ • star. knjige **vsake bire in baže različne vrednosti, navadno slabše vrste**

SNS: 1. **báža**, die Art, die Sorte; **vsake baže**, allerlei; Z. ('vsakovrsten')

V SNS najdemo namesto priredne samostalniške zveze samo enodelno pridevniško zvezo.

2. SSKJ: **bíra** -e ž (í) nav. rod. ed., star. *vrsta, sorta*: /.../ • star. knjige **vsake bire in baže različne vrednosti, navadno slabše vrste**

SNS: **bíra**. f = bera; 2.) die Mattung, die Sorte, *Jan.*: vino dobre bire, *C.*; bilo jih (snubokov) je **vsake bire**, *Erj. (Torb.)* vse blago je ene bire, *vzh.Št.*

Leksema se pomensko ujemata v pomenu *vrsta, sorta*. SSKJ ima v frazeološkem gnezdu še zvezo **vsake bire in baže** (glej leksem *baža*), ki je v SNS le v krajši obliki z enim samostalnikom v glagolski zvezi **biti vsake bire, vsake baže**.

5.3.4.3.2 Samostalniška zveza je samo v SSKJ

1. SSKJ: **bolézen** -zni ž (□) 1. *motnja v delovanju organizma*: /.../ star. **francoska bolezen** *sifilis*

SNS: **bolézen**, zni, f. die Krankheit; očesna bolezen; vročinska bolezen; b. sv. Vida, *Cig.*, b. sv. Valentina, *Jan.*; sramna b., *Cig., Jan.*; ženska b., *C.*; nalezljiva, kužna b.; bela b., *Cig., C. /.../*

Pleteršnik ima v slovarju širši pomen, saj mu iztočnica pomeni katerokoli obliko bolezni. V SNS ni navedene besedne zveze **francoska bolezen**, SSKJ pa ima časovno zaznamovani leksem zgolj v pomenu *sifilis*, Pleteršnik te zveze ne navaja.

2. SSKJ: **bútara** -e ž (ú) 1. /.../ zastar. **butara usnja sveženj**;

SNS: **bútara**, f. ein Bündel (Reiter, Ruthen, Stöcke u. bgl.); *Cig.*; die Faschine, *Cig.*; – butara kolja = 50 kolov, *jvzhŠt.*; – die Bürde, die Last, *Mur., Cig., Jan.*; sodniška b., *Jurč.* ('sveženj')

Zveza **butara usnja** v SNS ni zapisana, Pleteršnik je zgolj navedel splošnejšo razlago izhodiščnega leksema.

3. SSKJ: **česen** -sna m (é) *začimbna rastlina z dolgimi ozkimi listi ali njeni iz strokov sestavljeni podzemeljski deli: /.../*; star. **kot česen beli zobje**

SNS: **česen**, sna, m. der Knoblauch (allium sativum), v nebesih lupijo debel česen (debel sneg gre), *Dol.-LjZv.*; hostni č., das Knoblauchkraut, *C.*

SSKJ ima naveden razširjeni samostalniški frazem kot česen beli zobje, ki ga v SNS ni.

4. SSKJ: **četrtnika** -e ž (ī) *del na štiri enake dele razdeljene merske enote, navadno kot samostojna mera*: star. ura bije vsako četrtniko vsako četrtno; četrtnika papirja četrtno pole

SNS: **četrtnika**, f. das Viertel; – der vierte Theil des Masses s. trockene Dinge, *Cig.*; ¼ Messen, *Svet. (Rok.)*, *juvzhŠt.*; (1/4 mernika, *Lašče-Levst. [Rok.]*).

V SNS ni zvez, ki jih navaja SSKJ: **četrtno ure, četrtno pole**. Naveden je zgolj primer za mersko enoto (¼ nečesa).

5.3.2 Primeri, ko ima frazem le SNS

1. SSKJ: **cúrek** -rka m (ū) 2. star. *hiter, močen tok v reki*: čoln je zaneslo v curek

SNS: **cúrek**, rka, m. 1) der Strahl einer Flüssigkeit; studenčni c., *Cig.*; solze s curkom, po curkih teko iz oči, *M.*; zdravje gre po curku navzdol, po niti pa gori, *Slom.*

Pomensko se leksema ujemata v pomenu *hiter, močen tok v reki*. Vendar ima Pleteršnik naveden tudi frazem **zdravje gre po curku navzdol, po niti pa gori**, ki ga najdemo v nekoliko spremenjeni obliki tudi v SSKJ pod iztočnico zdravje, kjer je označen s kvalifikatorjem preg. **zdravje po niti gor, po curku dol** in pomeni, da se *zdravje pridobi počasi, izgubi pa hitro*.

5.3.3 Zastopanost različnih frazemov tako v SSKJ kot v SNS

5.3.3.1 Kombinacija samostalniških in glagolskih frazemov

1. SSKJ: **bél** -a -o stil. -ó [beu] prid. (□) 4. /.../ • star. **bel denar** *srebrn denar*; /.../ star. **beli menihi** *cistercijani* /.../ star. **obleči belo suknjo** *nastopiti vojaško službo*;

SNS: **bél**, *adj.* weis; beli grad (*v narodnih pesnih*); **beli dan**, der helle Tag; za belega dne, **ni bele ni črne rekel** = er sagte gar nichts, *Jurč. /.../* – bela, die Bleichswucht = bela bolezen, *Cig.*; – belo imeti, *Cig. /.../*

Pleteršnik ima zvezo **ni bele ni črne rekel**, kar pomeni '*čisto nič ni rekel*', ki jo lahko enačimo z zvezo v SSKJ **ne reči ne bev ne mev prav nič reči**. SSKJ pa v frazeološkem gnezdu navaja tudi frazeološke zveze **beli menihi, bel denar, obleči belo suknjo**, ki jih v SNS.

2. SSKJ: **beséda** -e ž, rod. mn. stil. besedí (□) **3. /.../** star. *dogovor: biti, ostati v besedi s kom*; fant in dekle sta si v besedi *sta dogovorjena za porokov /.../ 9. /.../* • star. marca trava ne raste, če bi jo iz zemlje vlekel, pravi **stara beseda pregovor, izrek**;

SNS: **beséda**, f. 4) das Versprechen: **besedo dati, izpolniti, prelomiti; mož-beseda biti /.../ 5)** die Unterhaltung, (Rede, Declamation, po češ.), *nk.* ('obljubiti')

SSKJ navaja besedno zvezo **biti, ostati v besedi s kom**, ki pomeni *dogovoriti se*. Pleteršnik pa kot četrti pomen navaja pomen *obljubiti*. Med obema iztočnicama je le malo pomensko odstopanje, saj ko nekaj obljubimo se hkrati zavežemo k določenemu dogovoru. Pleteršnik tudi navaja frazo **biti mož beseda**, ki ima pomen *narediti, kar je bilo obljubljeno, rečeno*.

Leksem je v SSKJ časovno zaznamovan tudi v pomenu '*pregovor, izrek*'. Pleteršnik navaja tudi druge frazeme – **besedo dati** ('obljubiti'), **mož beseda biti** ('*kar reče, tudi stori*')

3. SSKJ: **brêzno** -a s (é) /.../ • star. peklensko brezno *pekel*

SNS: **brézno**, n. = brezdno, n. = **brézden, pije kakor bi vlival v brezdno** er saust wie ein loch, *Cig.*; (nav. brezno).

V Pleteršnikovem slovarju ni samostalniške zveze **peklensko brezno**, ki ima pomen '*pekel*'. V SNS ima iztočnica nadrejeni leksem **brezdno**, le-ta pa ima nadrejeno sopomenko **brezden (brézdno)**, n. = brezden; *pije kakor bi vlival v brezdno, Cig.*; **brézden**, dna, m. der Ubgrund, *Dict., Mur.*; (nav. brezen), iz jame v brezden (brezen), aus dem Regen in die Traufe, Met.)

Pod iztočnico brezden ima Pleteršnik tudi nemški rek oziroma rečenico (podčrtala M.N.), ki ima ustreznico v slovenskem reku z *dežja pod kap*. Pleteršnik ima tudi rečenico (**pije kakor bi vlival v brezdno**).

4. SSKJ: **cvétje** -a s (□) 2. star. *cvetenje*: presaditi rastlino pred cvetjem; čas cvetja • /.../ zastar. **cvetje slovenskega pesništva** *antologija, izbor*

SNS: **cvéjtje**, n. 1) *coll.* die Blüten; v **cvetji biti**, *Cig., Jan., nk.*; – živo cvetje, *Cig.(T.)*; – 2) die Blütezeit; o cvetju. ('cvetenje')

SSKJ navaja frazem **cvetje slovenskega pesništva**, ki ima pomen '*antologija, izbor*'. Tega frazema SNS ne navaja, vendar pa ima frazem **v cvetji biti** (kar se pomensko nanaša na počutje nekoga).

5. SSKJ: **črn-** -a -o stil. -o prid. (ř) 5. • /.../ star. **črna smrt** *kuga*

SNS: **črn**, *adj.* schwarz; v črno oblečen, schwarzgekleidet, in Trauerkleidern ('žalna oblačila'); – **črno se mi dela pred očmi**, ich verliere die Besinnung ('onesvestiti se'); **vse črno jih je** ('o velikem številu temnih stvari'); **ni odgovoril ni črne ni bele**, *Erj.(Izb. sp)*

SSKJ ima besedno zvezo črna smrt, v pomenu 'kuga', Pleteršnik navaja druge frazeme, ki so v geselskem članku označeni krepko (označila M. N.) in so navedeni v stavčni rabi.

6. SSKJ: **čednost** -i ž (□) 1. /.../ • star. *poštenost, neoporečnost*: vsem je znana **čednost njegovih poslov**

SNS: **čēdnost**, f. 2) die Sittsamkeit, die Wohlständigkeit; **drži č. v vseh svojih udih**, v hoji, v pogledu, *Kast. (N. C.)*; die Höflichkeit, *Meg.*; – die Tugend; č. ali krepost, *Ravn.*; **tri božje čednosti**, /.../ (2. 'krepost, odlika')

5.3.3.2 Glagolski frazemi

1. SSKJ: **bóben** -bna m (□) 1. /.../ • star. na **Laškem je zapel boben začela se je vojska**

SNS: **bēben**, bna, m. 1) die Trommel; na boben biti; toliko znati kaj, kakor zajec na boben, meni filozofija, zajcu pa boben! *Zv.*; b. poje, *Z.*; na boben prodajati; **na boben priti** /.../ – 2) neka bolezen (typanitis), *V.-Cig.*; – 3) »košara pletena od vrbovih protov v ribjo lov.« *Videm (Št.) – Erj. (Torb.)*; – 4) povodnji b. = bobnarica, *Frey.(F.)*. Frazem **toliko znati, kakor zajec na boben**, je v SSKJ uvrščen v geslo zajec: "na to se razume, spozna kakor zajec na boben" v pomenu *prav nič* in ima kvalifikator ekspr.

Pleteršnik ima navedeno tudi zvezo **priti na boben**, kar lahko enačimo z geslom **kant** v SSKJ: **priti, spraviti na kant** *obubožati, gospodarsko propasti*.

2. SSKJ: **čepéti** -im nedov. (□ í) 3. /.../ • star. **še zmeraj čepi na gruntu** *ga ne prepusti nasledniku*

SNS: **čep□ti**, ím, *vb. impf.* hocken, kauern; kokoš čepi na veji; **človek ne more vedno doma čepeti**.

Pleteršnik ima edino zvezo **doma čepeti**. SSKJ ima v stavčni rabi **še zmeraj čepi na gruntu** *'ga ne prepusti nasledniku'*.

5.3.3.3 Kombinacija pridevniškega in prislovnega frazema

1. SSKJ: **četrti** -a -o štev. (ř) • /.../ star. **četrtá šola** *četrti razred nekdanje gimnazije*

SNS: **četrti**, *num. ord.* der vierte; **v četrto**, zum viertenmal

5.3.5 Oblikoslovno-skladenjske posebnosti

V to skupino so uvrščeni leksemi, ki se pojavljajo z določenim dopolnilom oziroma pogojem, s katerim tvorijo besedno zvezo oziroma vezavo. V nekaterih primerih je ta pogoj določen sklon, spet v drugih samostalnik, glagol.

1. SSKJ: **braníti** in brániti -im nedov. (ī á)

braníti se in brániti se *odklanjati, ne marati*: /.../ star. težko se je branil silnim prošnjam

SNS: **brániti**, im, *vb. impf.* 1) vertheidigen, beschützen; z mečem koga b., levinja svoje mladiče pogumno brani, b. trdnjavo, b. svoje poštenje; redko z gen.: kaštigaj hude, brumnih brani, *Krelj*; b. koga komu (čemu); tuj mož nas je pastirjem branil, *Ravn.* /.../; – 2) wehren; b. se česa, sich gegen etwas wehren: branili smo se teh davkov, pa se jih nismo mogli ubraniti; b. se darila, kruha se ni braniti; /.../

V SSKJ se časovno-frekvenčni kvalifikator nanaša le na skladenjsko lastnost: vezavo z dajalnikom, ki jo navaja tudi SNS.

2. SSKJ: **brez** predl., z rodilnikom 5. star., zlasti s števnikom *za izražanje dejstva, da manjka del do polnosti*: mož jih ima že devetdeset brez dveh

SNS: **brèz**, *praep. c. gen. ohne*; brez konca in kraja, ohne Ende, ins Unendliche; brez skrbi; brez tega; brez malega žive Srbi po vaseh, *Navr.(Let.)*; /.../ brez obene izgovori, *Kast.*; brez obenega grenkega govorjenja, *Kast.*; brez nikoder nikogar na vsem božjem svetu; /.../

SSKJ rabo predloga brez pogojuje zlasti s števnikom, Pleteršnik te omejitve oziroma tega pogoja ne navaja.

3. SSKJ: **čislati** -am nedov. (ī) /.../ star., v zvezi z **za imeti za, šteti za**: njegovo knjigo sem čislal za mojstrovino; čislati se za svobodomisleca

SNS: **čislati**, -am, vb. impf. 1) beachten, *Ljubljanska ok.*; in Rechnung, in Anschlag bringen; to se ne čisla vmes, das kommt nicht mit in Anschlag, *Cig.*; čislan za –, vermeintlich, *Cig. (T.)*; č., da je izvoljen, als gewählt ansehen, *DZ.*; č. koga, da je ameriški državlján,

als amerikanischen Bürger ansehen, *DZ.*; za hudobno č., *Vod. (Izb. sp.)*; – 2) wertschätzen, hochschätzen, in Ehren halten, achten; malo č., geringachten, *Cig., Jan.*

4. SSKJ: **číslo** -a s (ī) 2. nav. mn., star., v zvezi **biti, imeti v čislih ceniti, spoštovati**: zadovoljna je bila, da je njegovo ime tako v čislih; zelo ga imajo v čislih

SNS: **číslo**, n. 1) die Zahl, *Dict., Guts., Jarn., Mur., Cig., Jan.*; **bil je od čisla** (dvanajsterih), *Trub.*; več je naših grehov, kakor peska morskega, kateremu ni čisla, *Krelj*; (bila sta šteta)

v číslo dvanajst(erih) apostolov, *Dalm.*; preobilo č. besed, *Levst. (Nauk)*, pri číslu, der Zahl nach, *Dalm.*; im besondern, einzeln: kar nam je koli potreba, tega vsega pri číslu ali vsake

reči po sebi pri stvareh iščemo in pobiramo, *Krelj*; zakaj se je (Kristus) prikazoval tako razločno, pri číslu, "so einzeln", *Krelj*; ausdrücklich, genau: Kristus pri číslu ne imenuje, kdo bi je imel storiti, *Krelj*; pri číslu vse krivo dejanje; "genau alle Missethat", *Dalm.*; – jedinstveno, množveno č., der Singular, der Plural, *Levst. (Nauk)*; – der Status, *Cig. (T.)*; – die Nummer: po čislih zaporedoma tekočih, *Levst. (Nauk)*; – das Datum (rus.), *Cig. (T.)*; – 2) die Rechnung, *V.-Cig.*; číslo ("ali rajtingo") delati s kom, Abrechnung halten, *Dict., Schönl.*; – 3) die Rücksicht, die Beachtung: to mu ni v číslu, darum kümmert er sich nicht, *Z.*; Krog sestre pretekajo,

Alenčike v čislu nimajo, *Npes.-K.*; **nisem ga v čislu imel**, ich habe ihn nicht bemerkt, *Kr.*; – **v čislu a. v čislih biti** geachtet werden; **v čislih imeti**, achten, hochschätzen; – 4) (hs.) der Rosenkranz, *Habd., Cig., Jan., ogr.-C.*; – 5) die Randeinfassung eines Tuches oder Tüchels, *Cig., Ravn.-M.*

V SNS so zapisani različnimi frazemi, v SSKJ samo eden z dvema variantama (biti/meti v čislih) z omejitvijo v številu, ki se ujema s Pleteršnikovim, kjer je možna tudi edninska oblika.

5.3.6 Primeri, pri katerih je omejitev rabe na določen leksem (sam., glagol)⁴⁰

1. SSKJ: **bré zast** -a -o prid. (□) 2. star., navadno v zvezi s **pogled jezen, zloben**:
brezast pogled

SNS: **br□zast**, *adj.* brezasto gledati = pisano gledati, sheel blicken, *Cig.*

Pleteršnik navaja tudi frazem **brezasto gledati**, ki ga lahko pomensko enačimo z zvezo **brezast pogled**. Oba namreč pomenita '*jezno gledati*'. Razlika je v tem, da imamo v SSKJ navedeno samostalniško zvezo z levim prilastkom, Pleteršnik navaja glagolsko zvezo s prislovom.

* 2. SSKJ: **cérovec** in **céravec** -vca m (□) star., v zvezi **šparovec cerovca najde varčen človek ima pogosto zapravljive naslednike**

SNS: /

SSKJ je časovno zaznamovanemu leksemu njegovo zaznamovanost določil s pogojem oziroma, v kateri zvezi je ta leksem starinski ali zastarel. Tudi v naslednjem primeru je tako.

* 3. SSKJ: **céstnopolicijski** -a -o prid. (□-i) zastar., v zvezi s **predpis, ukrep cestnoprometen**

SNS: /

5.3.6 Povzetek

⁴⁰ To iz proste zveze ustvarja stalno.

Razdelitev leksemov v določene kategorije pomenskega (ne)ujemanja ter delitev leksemov v kategorijo frazeoloških razlik je pokazala, da je 6 izmed teh leksemov pomensko delno ujemalnih (4 imajo kvalifikator **star.**, 2 **zastar.**, leksem *častitljiv* ima navedena oba kvalifikatorja). 16 časovno zaznamovanih leksemov je neujemalnih (7 leksemov ima kvalifikator **star.**, 9 leksemov pa **zastar.**), saj ima SSKJ naveden drug pomen, čeprav so se ustvarjalci SSKJ-ja posluževali tudi Pleteršnikovega slovarja . Nekateri leksemi se ujemajo v enem pomenu (17 leksemov – v 13 primerih je kvalifikator **star.**, v 4 primerih kvalifikator **zastar.**), v 3 primerih se leksemi ujemajo v dveh ali v več pomenih (2 leksema imata kvalifikator **star.**, 1 **zastar.**). V kategorijo pomenskih sprememb sta bila uvrščena tudi dva leksema z zapletenejšimi povezavami (leksem *boginja* in *bridek* – v tem primeru imamo različne povezave pomenskega ujemanja in neujemanja). Pri pomenskem neujemanju so bili 3 leksemi uvrščeni v kategorijo osnovni – preneseni pomen (*blatiti*, *črvojed*, *čuk* – vsi imajo kvalifikator **star.**). V kategorijo prostih zvez so bili uvrščeni 4 leksemi (leksem *brat* – prosta zveza je tako v SSKJ kot v SNS in ima kvalifikator **star.**; leksemi *blazen*, *briga* in *človek* tvorijo prosto zvezo, ki je v SNS ni – prvi ima kvalifikator **zastar.**, ostali **star.**). Leksem *cel*, ki ima oba kvalifikatorja, je v kategoriji večkratnega pomenskega ujemanja besednih zvez. Leksema *bos* in *božji* (oba kvalifikator **star.**) tvorita v SSKJ in SNS ujemalne in neujemalne zveze. Pri leksemu *brati* (kvalifikator **star.**) gre za delno ujemalno zvezo

V 20 primerih imamo tako v SSKJ kot v SNS enake frazeme, ki so bili razdeljeni v pod kategorije:

- 2 leksema, ki tvorita glagolska frazema, sta v kategoriji, ko ima SSKJ frazem v stavčni rabi, SNS v slovarski (oba imata kvalifikator **star.**),
- 1 leksem (glagolski frazem) je v kategoriji, ko je v SSKJ leksem v slovarski, v SNS v stavčni obliki (leksem ima kvalifikator **zastar.**),
- 6 leksemov je bilo uvrščenih v kategorijo, ko so leksemi tako v SSKJ kot v SNS v slovarski obliki (4 leksemi, ki tvorijo glagolske frazeme, imajo kvalifikator **star.**, 2 **zastar.** – pri leksemu *cena* imamo kombinacijo prislovnega in glagolskega frazema; pri leksemu *cesta* imamo samostalniški frazem),

- 5 leksemov je bilo uvrščenih v kategorijo, ko je leksem tako v SSKJ kot v SNS v stavčni rabi (4 imajo kvalifikator **star.** – leksem *čiherni* je v funkciji zaimkovnega frazema, 1 leksem pa **zastar.**).

Tudi 17 leksemov, ki so bili uvrščeni v kategorijo neujemalnih frazemov, je bilo razdeljenih v podskupine:

- v 15 primerih je frazem zgolj v SSKJ (2 leksema imata kvalifikator **star.**, 12 **zastar.**, leksem *cesarski* ima kombinacijo obeh časovno-frekvenčnih kvalifikatorjev);
- v 2 primerih je frazem samo v SNS (oba leksema imata kvalifikator **star.**),
- v 8 primerih imamo v obeh slovarjih različne frazeme (vsi leksemi imajo kvalifikator **star.**).

Lekseme sem tudi v tej kategoriji nadalje razdelila - 3 leksemi so v slovarski obliki (glagolski frazemi), v 4 primerih so v stavčni obliki. Leksem *cesarski* tvori kombinacijo samostalniških in glagolskih frazemov. Pri 7 leksemih (tipa *bira*, *baža*, *bolezen*) imamo samostalniške frazeme.⁴¹

V primerih, ko imamo v obeh slovarjih različne frazeme, je 5 samostalniško-glagolskih frazemov (vsi imajo kvalifikator **star.**), 2 sta glagolska frazema (leksema *boben*, *čepeti* – oba imata kvalifikator **star.**), leksem *četrti* tvori prislovne in pridevniške frazeme (ima kvalifikator **star.**).

⁴¹ To velja za lekseme, ki so v kategoriji, kjer so frazemi zgolj v SSKJ.

6 Sklep

Zastopanost časovno zaznamovanih besed s kvalifikatorjema starinsko in zastarelo, ki jih navaja SSKJ, je tudi v Pleteršnikovem slovarju velika (le 103 besede od 545 niso zastopane v Slovensko-nemškem slovarju). Od teh 103 besed, ki jih ne najdemo v SNS, jih ima 63 kvalifikator zastar., 40 pa kvalifikator star. Glede na izvor so to leksemi, ki so prevzete besede iz drugih jezikov (germanskih, romanskih, slovanskih), glede na tvorjenost gre predvsem za zloženske in izpeljanke iz samostalnikov.

Na podlagi gradiva v diplomski nalogi sem ugotovila, da besede zastarevajo, ker se spreminja njihova izrazna podoba – prišlo je do različnih oblik zastarevanja. Leksemi zastarevajo zaradi glasoslovnih pojavov (npr. *časi* – *včasih*), naglasnih sprememb (spremeni se mesto naglasa), oblikoslovnih sprememb (sprememba kategorije spola, sprememba sklanjatve). Do zastarevanja prihaja tudi zaradi sprememb v morfemih, saj zastarelo – zaznamovano priponsko obrazilo nadomesti nezaznamovano obrazilo. Namesto skupnih poimenovanj z obrazilom **-je**, so danes v rabi množinske oblike (*cvetovje*, *črvad*). Zastarelo je tudi priponsko obrazilo **-itelj** in **-ilec** za vršilca dejanja (*borilec*, *boritelj*, *častitelj*), vendar le v določenih primerih oziroma pri nekaterih osnovah – zato bi ga težko posplošili. Za izražanje manjšalnosti je obrazilo **-ec** nadomestilo obrazilo **-ček** (*angelec* : *angelček*). Pri časovno zaznamovanih leksemih, ki imajo obrazilo **-ik**, je to obrazilo nadomestilo obrazilo **-ež** (*brezdelnik* : *brezdelnež*, *častihlepnik* : *častihlepnež*), vendar se je tudi to priponsko obrazilo spremenilo zgolj v nekaterih primerih.

Največ pridevniških tvorjenk je nastalo z izpeljavo iz samostalnikov (18 leksemov) – pri tem se je časovno zaznamovanemu leksemu, v primerjavi z njegovo nevtralno sopomenko, spremenilo priponsko obrazilo: zastarela obrazila so **-ičen** (*agitatoričen* : *agitorski*, *akademičen* : *akademski*), **-iški** namesto **-ski** (razen pri *botaničen*), **-oven** (*cehoven* : *cehovski*) namesto **-ski**, **-ji** (*človečji* : *človeški*) namesto **-ski**, **-ovit** (*bleskovit* : *bleščeč*) namesto **-eč**.

Pri določenih leksemih zasledimo tudi pomensko zastarelost (SSKJ navaja tudi zastarele proste in frazeološke zveze – nekatere najdemo tudi v Pleteršnikovem slovarju). Določeni leksemi, ki so v SSKJ časovno zaznamovani, se pomensko ujemajo s tistimi v Pleteršnikovem slovarju (npr. *bobnati*), spet drugi so lahko delno ujemalni ali neujemalni. Verjetno je SSKJ določenim leksemom dodal še kakšen pomen, ki ga v 19. stoletju še niso poznali ali pa so imeli določen denotat, ki je poimenoval drugo predmetnost kot danes, kar posledično pripelje do pomenskega neujemanja leksemov (npr. v SSKJ ima leksem **bóbnarica** pomen *bobnarjeva žen*; v SNS pa ima leksem **bôbnarica** *nočna močvirska ptica, Botaurus stellaris*). Vendar na tem mestu ne smemo pozabiti, da so v SSKJ upoštevani zgolj časovno zaznamovani leksemi in njihov pomen, kar posledično pripelje tudi do pomenskega razhanja.

Ker je slovenski jezik na stičišču germanskega, romanskega in slovanskega jezikovnega področja ter na vzhodu tudi madžarskega, je prišlo do prevzemanja časovno zaznamovanih besed iz vseh teh jezikov, ki so nekoč bili v funkciji uradnega jezika na slovenskem govornem področju. Jezik je kot živ organizem, ki je dovzeten za določene spremembe in je zanj značilna prožna stabilnost – na izrazni in mentalni ravni je sposoben sprejemati novo besedje, po drugi strani pa izrazi tudi odhajajo, jezik jih izloča. Objektivni vzrok zastarevanja je lahko vsebina, ki izgublja aktualnost.

Kljub temu, da je razlika med nastankom Pleteršnikovega slovarja in Slovarja slovenskega knjižnega jezika eno stoletje, bi lahko dejali, da je že Pleteršnik postavil določene temelje slovenske leksikografije in dokazal, da je slovenski jezik samozadosten, saj je v sporazumevalnih procesih enakovreden z ostalimi jeziki.

7 Seznam navedene in uporabljene literature

BEZLAJ, France, Etimološki slovar slovenskega jezika A–J. SAZU, Inštitut za slovenski jezik. Mladinska knjiga. Ljubljana. 1976.

BREZNIK, Anton, Življenje besed. Založba obzorja. Maribor. 1967.

BOKAL, Ljudmila, Starinske besede v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Jezikoslovni zapiski. Št. 1. 1991.

BOKAL, Ljudmila, Materialna kultura glede na časovno zaznamovanost besed. TRADITIONES 25. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje, 1996.

DEBENJAK, Veliki nemško-slovenski slovar. DZS. Ljubljana, 2001.

HUMAR, Marjeta, Frazeologija kot ponazarjalno gradivo v Pleteršnikovem slovarju. Zbornik s simpozija 96 v Pišecah. Dolenjska založba. Novo mesto, 1998.

JAKOPIN, Franc, Maks Pleteršnik – mojster slovenskega slovaropisja. SSJLK. 1994.

JAKOPIN, Franc, Pleteršnikovo mesto v sočasnem slovaropisju. Zbornik Slavističnega društva 5. Zborovanje slavistov, Krško in Pišce, 1994. Zavod RS za šolstvo. Ljubljana, 1997.

KRŽIŠNIK, Erika, Frazeologija kot izražanje v podobah. Pouk slovenščine malo drugače. Trzin. 1994.

MAJDIČ, Viktor, Pleteršnikovo narečno besedje in njegov status v SSKJ. Zbornik s simpozija 96 v Pišecah. Dolenjska založba. Novo mesto, 1998.

MERŠE, Majda, Vidsko soodnosni glagoli v Pleteršnikovem slovarju. Zbornik s simpozija 96 v Pišecah. Dolenjska založba. Novo mesto, 1998.

NARAT, Jožica, Sopomenke v Pleteršnikovem slovarju. Zbornik s simpozija 96 v Pišecah. Dolenjska založba. Novo mesto, 1998.

OREL, Irena, Razvoj slovenskega besedišča od Megiserja do Pleteršnika. SSJLK. 1995.

- OREL, Irena, Prvine enojezičnega slovarja v Pleteršnikovem slovarju. Zbornik s simpozija 96 v Pišecah. Dolenjska založba. Novo mesto, 1998.
- PLETERŠNIK, Maks, Slovensko-nemški slovar, I-II. Reproduciran ponatis, Ljubljana, 1974.
- SNOJ, Marko, Slovenski etimološki slovar. Mladinska knjiga. Ljubljana. 1997.
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, Izpridevniške modifikacijske tvorjenke v Pleteršnikovem slovarju. Zbornik s simpozija 96 v Pišecah. Dolenjska založba. Novo mesto, 1998.
- SSKJ. SAZU. Ljubljana, 1994.
- TOPORIŠIČ, Jože, Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar. Zbornik Slavističnega društva 5. Zborovanje slavistov, Krško in Pišce, 1994. Zavod RS za šolstvo. Ljubljana, 1997.
- TOPORIŠIČ, Jože, Slovenska slovnica. Založba Obzorja. Maribor. 1991.
- TOPORIŠIČ, Jože, K izrazju in tipologiji slovenske k frazeologije. Jezik in slovstvo. Št. 8. 1973/74.
- Veliki slovar tujk. Cankarjeva založba. Ljubljana. 2006.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, Aktualnost slovaropisnih načel Pleteršnikovega slovarja. SSJLK. 1994.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, Temeljne prvine zasnove Pleteršnikovega slovarja. SRL 43. Št. 4. 1995.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, Slovensko leksikalno pomenoslovje. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. Ljubljana. 2000.

GRADIVO OD A DO Č

SSKJ	SNS
1. abc tudi abecé [prva oblika abecé in abəcə] m neskl. 1. zastar. <i>ustaljeno zaporedje črk v kaki pisavi, zlasti v latinici; abeceda: učiti se abc</i>	abec□da , f. das ABC, das Alphabet, <i>Mur., Cig., Jan., Vod., nk., po abecedi, Cig.</i>
2. abecédnica -e ž (□) zastar. <i>prvo berilo, abecednik</i>	abec□dnica , f. 1) die Abctafel, <i>Cig., Jan.;</i> – 2) = abecedarica, <i>Mur.</i>
3. abstraktiven -vna -o prid. (í) /.../ zastar. <i>abstrakten: abstraktiven pojem</i>	abstrakten , tna, <i>adj.</i> abstract, <i>Cig., Jan., C. (T.), nk.</i>
4. adrijánski -a -o prid. (â) zastar. <i>jadranski: sinje adrijansko morje</i>	/
5. afrikánski -a -o prid. (â) star. <i>afriški: afrikanska puščava</i>	/
6. agéndá -e ž (□) 2. zastar. <i>zapisnik, dnevnik: šolska agenda</i>	/
7. agitatóričen -čna -o prid. (□) star. <i>agitorski: agitatorična dejavnost</i>	/
8. ájđ ájda m, im. mn. ajdí in ajdje (ä á) star. 1. <i>pogan: naj bo ajd ali kristjan</i>	ájđ , ájda, m. der Heide; – iz nem. ('pogan')
9. ájđovstvo -a s (á) star. <i>poganstvo: odreči se ajdovstvu</i>	ájđovstvø , n. das Heidenthum, <i>Cig., Jan.</i> ('poganstvo')
10. akadémičen -čna -o prid. (□) zastar. <i>akademski: akademična mladina / akademična čast, prostost</i>	akadēmičen , čna, <i>adj.</i> das akademisch, <i>C.(T.), nk.</i>
11. akadémiški -a -o prid. (□) zastar. <i>akademski: akademiški študij / akademiško društvo</i>	akademíjski , <i>adj.</i> akademisch, Akademie; akademijska šola, <i>Navr.(Let.).</i>
12. akopràm vez. (â) zastar. <i>čeprav</i>	akoprâm , <i>conj.</i> = akoprem, <i>Levst.(Sl.Spr.)</i> ('čeprav')
13. akopràv vez. (â) zastar. <i>čeprav</i>	/
14. akorávno vez. (á) star. <i>čeprav: nekaj zna, akoravno dosti ne</i>	akorávno , <i>conj.</i> obgleich; – po nem. »wenn gerade«; prim. dasi. ('četudi')
15. akotúdi vez. (û) zastar. <i>čeprav</i>	/
16. akurát prisl. (â) zastar. <i>prav, natanko: akurat tako je hotel imeti</i>	/
17. akuráten -tna -o prid. (â) star. <i>točen, natančen, vesten: akuraten uradnik; čudno, da ga še ni, ko je vedno akuraten</i>	/
18. aliánsa -e ž (â) zastar. <i>politična ali vojaška</i>	/

zveza držav: ustanoviti alianso; član alianse	
19. alira in alura -e [alíra] ž (í) nav. mn., zastar. vedenje, ravnanje, navade: gosposke alire	/
20. alkohóličén -čna -o prid. (□) /.../ zastar. alkoholične pijače <i>alkoholne</i>	alkohólnat , <i>adj.</i> alkoholhätig, <i>nk.</i>
21. álmožna -e ž (á) zastar. <i>miloščina</i> : deliti, prositi almožno	álmožna , f. = miloščina, das Almosen; – iz nem.
22. alumnát -a m (â) zastar. <i>bogoslovje</i> , <i>semenišče</i> : po maturi je šel v alumnat	alumnāt , m. das Alumnat (nav. = duhovsko semenišče).
23. američánski -a -o prid. (â) zastar. <i>ameriški</i> : američanski Slovenci	/
24. anatómíčen -čna -o prid. (□) star. <i>anatomski</i> : anatomični ustroj roke	anatōmski , <i>adj.</i> anatomisch, <i>nk.</i>
25. angažírati -am dov. in nedov. (í) angažírati se 3. zastar. <i>obvezati se za kaj</i> , <i>zagotoviti si</i> : angažirati se za prvi valček	/
26. ángelec -a m (á) star. <i>angel</i> , <i>angelček</i> : krilati, nebeški angelci	ángelec , gelca, m. dem. Angel
27. anorgáničen -čna -o prid. (á) zastar. <i>anorganski</i> : anorganična snov	/
28. antikvíran -a -o prid. (í) zastar. <i>zastarel</i> : antikvirani nazori	/
29. antišambrírati -am nedov. (í) zastar. <i>hoditi prosit za posredovanje, zaščito; pritiskati na kljuko</i> : antišambrirati pri knezu	/
30. apnénik -a m (□) zastar. <i>apnenec</i> : zemlja je pomešana z apnenikom	apn□nik , m. = apnenec, <i>Mur., Cig., Jan.</i>
31. apník -a m (í) zastar. <i>apnenec</i>	apník , m. <i>Cig.</i> , pogl. apnenec
32. apóstelj -na [təɫ] m (□) star. <i>apostol</i>	ap□stelj , telja (nav. teljna), m. pogl. apostol ap□stol , m. der Apostel, <i>Jan., Krelj, Schönł., Kast., Levst. (Sl. Sp.)</i> .
33. apotékarica -e ž (□) zastar. <i>lekarnarjeva žena</i> : čitalniške prireditve sta se udeležila tudi apotekar in apotekarica	apot□karica , f. 1) die Apothekerin. ('lekarnarica')
34. aróma m neskl. (□) zastar. <i>prijeten, plemenit vonj</i> ; <i>aroma</i> ž: znal je ceniti pristni aroma čaja	arōma , f. prijetna dišava, das Aroma, <i>nk.</i>
35. aromát -a m (â) /.../ zastar. <i>prijeten, plemenit vonj</i> ; <i>aroma</i> ž	/
36. aromáten -tna -o prid. (â) zastar. <i>blago dišeč</i> , <i>vonjav</i> : aromaten gozdni zrak	Aromātičen , čna, <i>adj.</i> aromatisch, <i>nk.</i>

37. asekurácija -e ž (á) zastar. <i>zavarovanje</i> : socialna asekuracija	/
38. asekuránca -e ž (â) zastar. <i>zavarovalnina</i> : izplačati asekuranco // <i>zavarovanje</i> : veliko denarja je dal za asekuranco in zdravnika	/
39. astronómičen -čna -o prid. (□) zastar. <i>astronomski</i> : astronomična veda	astronōmski , <i>adj.</i> astronomisch, <i>Žnid.</i>
40. atestát -a m (â) zastar. <i>spričevalo, potrdilo</i> : kljub dobremu atestatu ni dobil službe	/
41. átiški -a -o prid. (á) /.../ star. <i>atiški</i> profil njenega obraza <i>grški</i>	/
42. avanzírati -am dov. in nedov. (í) zastar. <i>preiti, biti povišan z nižjega službenega mesta na višje; napredovati</i> : ali je že avanziral; avanzirati v praporščaka; avanziral je za prvega delavca	/
43. avanzmá -ja m (â) zastar. <i>prehod, povišanje z nižjega službenega mesta na višje; napredovanje</i> : končno je dočakal avanzma	/
44. ávbe medm. (â) zastar. <i>joj, ojej</i> : avbe, kod hodi sirota	ávbe , <i>interj.</i> = joj! <i>Kast., Npes.</i> ; = oj, ei! (izraža nevoljo). avbe, kaj boš to govoril! – iz nem. au weh!
45. avstrijánski -a -o prid. (á) zastar. <i>avstrijski</i> : avstrijski denar; avstrijska zemlja	/
46. ážija -e ž (â) zastar. <i>ažio</i>	ážija , f. das Agio, <i>Jan., Cel.(Ar.)</i> . ('ažio')
47. bábica -e ž (á) 1. /.../ zastar. <i>stara ženska</i> : Rekši se Smuk vzdigne s praga in korači stari babici naproti (J. Jurčič) 3. zastar. (<i>živalska</i>) <i>samica</i> , <i>navadno ptica</i> : babica leže jajčka	bábica , f. 4) das Weibchen aller kleineren Wögel, <i>Cig., Gor., Notr.</i> ('ptičja samica')
48. babelónski -a -o prid. (□) 1. /.../ star. <i>kot luteranska psovka za katoličane nesramen, razuzdan</i> : vlačuga babilonska; prase babilonsko	/
49. bábina -e ž (á) star. <i>ženska, navadno starejša</i> : sitna babina	bábina , f. 1) (zaničlj.) altes Weib, <i>Jarn., C., M., Valj. (Rad)</i> ; = baba. ('stara žena')
50. bábine -bin ž mn. (â) star. (<i>po</i>) <i>porodna doba</i> : ženska je v babinah	/
51. babúza -e ž (ū) zastar. <i>babura</i> : Še ne zmeni se	babúza , f. = babura 1) /.../ <i>Cig., Levst. (Zb.sp.)</i> .

babuza, ko pred njo obstojim in jo začnem z očmi meriti (S. Jenko)	babûra , f. 1) die Bettel, die Schachtel; – 2) Rellerwurm (oniscus), <i>Cig.</i> ; (tudi <i>hs.</i>)
52. bacniti in bácniti -em dov. (ī á ā) zastar. <i>brcniti</i> : bacniti psa / bacniti kamen s poti / bacnili so ga iz šole	bácniti , nem, <i>vb. pf.</i> = becniti, <i>Cig.</i> ; bacne ga z nogu in spodi, <i>Jurč.</i> becniti , becnèm, bácnem, <i>vb. pf.</i> stupfen, stoßen, <i>Dol.</i> ; b. koga skozi vrata, <i>Cig.</i> ; – prim. becati, bacniti.
53. báčva -e ž (â) star. <i>sod</i> : bačva piva	báčva , f. 2) der Bottich, <i>Cig.</i> ; – prim. bečva ('škaf, kad')
54. báčvast -a -o prid. (â) star. <i>podoben bačvi</i> : posoda bačvaste oblike	/
55. bagáža -e ž (â) 1. zastar. <i>prtljaga, oprema</i> : naložiti багаžo na voz	/
56. báger -gra m (á) star. <i>dragocena temno rdeča svilena tkanina</i> ; <i>škrlat</i> : ogrinjalo iz bagra / obleči se v bager	báger , gra, m. = škrlat, <i>Cig., Jan., Cig. (T.)</i> ; – stsl.
57. bagrén -a -o prid. (□) star. <i>škrlaten</i> : bagreno pregrinjalo / bagrena zarja	bagr□n , <i>adj.</i> purpurn, purpurroth, <i>Cig., Jan., Cig. (T.), Vrt.</i> ; – stsl. ('škrlaten')
58. báhati se -am se in baháti se -ám se nedov. (á; á â) <i>čez mero se hvaliti</i> : /.../ zastar. na gostiji so bahali z vinom	báhati , am, <i>vb. impf.</i> prahlen, <i>Mur., Met.</i> ; Z mošnjó b., <i>Cig.</i> ; Napuh njegov prezgodaj baha, <i>Vod.(Pes.)</i> ; s svojimi darmi b., <i>Ravn.</i> ; – nav. b. se, b. se s čim; – tudi: bahati se, <i>Gor. Št.</i>
59. bájeven -vna -o prid. (á) zastar. <i>tak kot v bajki</i> ; <i>bajen</i> : bajevni dogodki in čudeži / bajevne zeli čarovne	bâjen , ajna, <i>adj.</i> sagenhaft, <i>Cig.(T.)</i> , bajni Klek, <i>Zv.</i>
60. bâjtati -am nedov. (â) zastar. <i>med gradnjo pažiti, podpirati z lesom</i>	bâjtati , am, <i>vb. impf.</i> mit Bretter und Balken aussteifen, auszimmern: šterno, jez bajtati, die Zifterne, den Deich fschalen, <i>V.-Cig.</i> ('z deskami in trami podpirati')
61. bajuvárski -a -o prid. (â) star. <i>bavarski</i>	/
62. bakláč -a m (á) zastar. <i>baklonosec</i> : sprevod baklačev	bakláš , m. der Fackelträger, <i>SIN.</i> ('baklonosec')
63. bakrénc -nca m (□) 2. star. <i>bakren kovanec</i> : bakrenci in zlatniki	bakr□nec , nca, m die Cupferlafur, <i>Z.</i> ; modri b., <i>Erj.(Min)</i> ; rdeči b., das Rothkupfererz, <i>Erj.(Mi.)</i> . ('kovanec')
64. baletéza -e ž (□) zastar. <i>baletka</i>	/
65. balíšče -a s (i) zastar. <i>nevestina oprema; bala</i> :	balíšče , n. = bala 2) /.../ <i>LjZv. Ljubljanska ok.</i>

nevesta je imela lepo bališče	bála , f. 1) der Ballen; b. platna; b. slame, <i>Fr.-C.</i> ; – 2) das mobile Brautgut: balo peljejo; /.../.
66. bánda -e ž (â) 3. star. <i>godba</i> : banda je zaigrala	bânda , f. die Bande; pos. die Muſikbande. ('skupina')
67. bandêro -a s (ê) /.../ star. <i>zastava</i> : bandero tolminskega grofa	bandêro , n. die Fahne, die Flagge; b. spustiti, <i>Cig.</i> ('zastava')
68. bánka -e ž (â) 4. star. <i>bankovec</i> : dal mu je pet bank po tisoč	bânka , f. 2) die Banknote, <i>Mur.</i> , stara banka, <i>Št.</i> ('bankovec')
69. baránt -a m (ã) star. <i>kupčija, kupčevanje</i>	barânt , m. = kup: b. skleniti, <i>Npes.</i> – <i>Schein.</i>
70. bárati -am dov. in nedov. (â) star. <i>vprašati</i> : baraj njo, ne mene; barali so ga, kje je bil; barati po gospodarju	bârati , am, <i>vb. impf. in pf.</i> fragen ('vprašati')
71. barónovka -e ž (□) star. <i>baronica</i> : gospa baronovka	bar□novka , f. die Baronin ('baronica')
72. bárt bártá m (ã á) star., s števnikom ali z izrazom količine <i>krat</i> : več bartov mi je hudo; pridi drugi bart; še en bart zarajajva	bárt , m = -krat, = maſ; – prim. srvn. ein fart, <i>Mik.</i>
73. basúlja -e ž (ú) star. <i>svinja za pitanje</i> : tolsta basulja	basúlja , f. weibliches Maſtſchwein, <i>Mur.</i> , <i>Z.</i> , <i>LjZv.</i> , <i>Gor.</i> ('svinja za pitanje')
74. baš priſl. (â) star. <i>poudarja trditev; prav, ravno</i> : baš to mi ugaja; baš za naše kraje so se bili vroči boji; baš narobe je res; v deſju ni baš prijetno na pot / plačeval je, kakor se mu je baš zljubilo pač / baš je ſel mimo <i>pravkar, ravnokar</i>	baš , <i>adv.</i> gerade, juft: baš denes, baš tod je priſel, <i>Levst. (Nauk)</i> ; Iſčimo si pomočnika, zdaj je sila baš velika, <i>Vod. (Pes.)</i> ; ne more se baš trditi, man kann nicht gerade behaupten, <i>LjZv.</i> ('ravno'); – allerdings: baš ko bi glave ne imel, ja, wenn er kein Talent hätte! <i>Mirna Peč (Dol.)</i> ('seveda'); – durchaus, <i>Ptuj – Caf (Vest.)</i> ; baš nič, <i>Levst. (Nauk)</i> ('povsem, vsekakor')
75. bašti priſl. (â) zastar. <i>poudarja trditev; prav, ravno</i> : bašti tedaj ni mogel na semenj	bašti , <i>adv.</i> = baš, <i>Mik.</i> , <i>vzhŠt.-C.</i> ; bašti bi bilo dabro, freilich wäre es gut, <i>Pohl. (Gram.)</i> ; o bašti ne! = o seveda ne! (ironično), <i>SlGor.</i> ; Žena, danes ni mraz. – Bašt(i) mraz je, <i>Zatičina – Vrt.</i> ; (tudi baštè : bašte je je škoda, <i>Jurč.</i> ; a če pojdeš pit, ni treba, da bi ſel bašte mej tiste najbolj neumne in pijane, <i>Jurč.</i> ; bašte slabo bi bilo, ko bi me ti ne ugnal v kozji rog, <i>Koder [Marjetica]; prim. Cv. x.4</i>)
76. batálja -e ž (á) zastar. <i>boj, bitka</i> : krvava batalja	batálija , f. <i>Cig.</i> , pogl. bitka, bitva; (it. battaglia).
77. báti se bojím se nedov., bój se bójte se; bál se (á í) /.../ bojé se zastar.: ſli so ga iskat, ne boje se mraza in noči	1. bojè , <i>adj.</i> = baje, bojda, <i>Cig., Jan., Jurč.</i> ; boje da, <i>Cig.</i> 2. bojèč , □ča, <i>adj.</i> furchtſam.

bojč se -éča -e: zastar. prečula je vso noč, neizmerno boječa se zanj; prim. boječ	
78. bátina -e ž (â) 2. star. <i>palica</i> : zamahniti z grčavo batino	bâtina , f. der Prügel, der Stock, <i>Mur., Jan.</i> ; dobil je batine, er hat Prügel bekommen, <i>jvzhšt., Dol.</i> ; – hs. ('palica')
79. báža -e ž (â) /.../ • star. knjige vsake bire in baže različne vrednosti, navadno slabše vrste	1. báža , die Art, die Sorte; vsake baže, allerlei; Z. ('vsakovrsten')
80. béba -e ž (□) zastar. <i>deklica, punčka</i>	b□ba , f. 1) dummer, einfältiger Mensch; – 2) die Memme, <i>Cig., M.</i> ; – prim. hs. beba = otrok (v otročjem govoru) (1. 'neumen človek', 2. 'mevža')
81. béc -a m (□) zastar. <i>ficek, božjak</i> : nimam niti beca	/
82. bečáti -ím nedov., béči in bêči; béčal in bêčal (á í) 2. star. <i>beketati</i> : ovce bečijo	b□čati , bečím, <i>vb. impf. blöden</i> (o ovcah), <i>Trub. (Post.)</i> ; schreien, M., BIKr.; otrok beči, <i>jvzhšt.</i> ; trenzen (o jelenu), <i>Cig.</i> , – prim. bekati. bekáti , âm, <i>vb. impf. blöken</i> , <i>Mur., C.</i> ; ovce bekajo, <i>Kug.-Valj.(Rad)</i> ; fchwäßen, C.
83. bečkà -è tudi bèčka -e [bəč] ž (ä ë; □) star. <i>kad, čeber</i> : bečka za zelje	bečkà , f. = kad, čeber, C.; – prim. bečva
84. bečvâ -è tudi bèčva -e [bəč] ž (ä ë; □) 2. star. <i>Sod</i>	bečvâ , f. 1) die Tonne, <i>Cig., C.</i> ; (1000 klgr.), <i>Dz.</i> ; – 2) der Bottich, <i>Jan.</i> ; – prim. bačva. ('sod, kad')
85. bedéčnost -i [bəd] ž (□) zastar. <i>budno stanje; budnost</i>	bed□čnost , f. die Wachsamkeit, C. ('budnost')
86. bedénji –a –e [bəd] prid. (□) star. <i>nanašajoč se na dan pred praznikom</i> : bedenji dan	/
87. begún -a m (û) star. <i>kdor (z)beži pred nevarnostjo ali neprijetnostjo; begunec</i> : beguni pred Turki / loviti vojaške begune <i>dezertarje</i>	bęgún , m. der Flüchtling, <i>Mur., Cig., Jan.,nk.</i> ; der Deseteur, <i>Cig., Jan.</i> (('ubežnik, begunec'))
88. bél -a -o stil. -ó [beu] prid. (□) 4. /.../ • star. <i>bel denar srebrn denar; /.../ star. beli menihi cistercijani /.../ star. obleči belo suknjo nastopiti vojaško službo; béli -a -o sam.</i> : star. ta bela s koso <i>smrt</i> ;	b□l , <i>adj.</i> weis; beli grad (v narodnih pesnih); beli dan, der helle Tag; za belega dne, ni bele ni črne rekel = er sagte gar nichts, <i>Jurč. /.../</i> – bela, die Bleichswucht = bela bolezen, <i>Cig.</i> ; – belo imeti, <i>Cig. /.../</i>
89. belák -a m (â) zastar. <i>bel prašič</i>	bęlák , m. 1) weises Schwein, <i>Dalm.-Valj.(Rad)</i> ; ('bel prašič')
90. beléžnik -a m (□) zastar. 1. <i>notar</i> : napisali so ženitovanjsko pismo pri beležniku 2. <i>beležnica</i> : beležnik z naslovi	bęl□žnik , m. der Notar, <i>Cig.(J.), C., DZ., Levst.(Nauk), nk.</i>

91. belič -iča m (ī í) /.../ • star. biti brez bora in beliča <i>popolnoma brez denarja</i>	bęlič , íča, m. 1) kleine silberne Scheidemünze: alter Silberpfennig, <i>Jarn.</i> ; pol beliča = ein Heller, <i>Guts.</i> ; ali se ne kupita dva vrabca za en belič? <i>Jap.</i> ; – nemam beliča.
92. belíti ¹ in béłiti -im nedov. (ī □) 2. /.../ • star. otroci mu belijo glavo, lase <i>mu povzročajo velike skrbi</i> ; strokovnjaki si že dolgo belijo glavo s tem vprašanjem <i>veliko razmišljajo o vprašanju</i> ; star. v šolah si beli glavo si <i>s trudom pridobiva znanje</i>	b□łiti , im, vb. <i>impf.</i> 2) bleichen. platno beliti.; – glavo si b. s čim; skrbi nas ne bodo dalje trle in belile, <i>Ravn. /.../</i>
93. belôba –e ž (ó) star. <i>belina</i> : beloba lilije	bęłoba , f. das Weiß, die Weiße, <i>Jan.</i> ; svinčena b. = svinčena bel, <i>C.</i>
94. belokóžnik -a m (□) zastar. <i>belokožec, belec</i>	bęłok□žnik , m. der Weißhäutige, <i>Z.</i>
95. bér -i ž (□) star. (<i>čebelja</i>) <i>paša</i> : »Sonca čakajo, da bi šle na ber,« jih [čebele] je razumel (I. Zorec); ajdova ber / ber zdravilnih zeli <i>nabiranje</i>	b□r , í, f. = bera: telovnik je najprva pomladnja ber (<i>čebelam</i>), <i>Levst.(Beč.)</i> .
96. berílo -a s (í) 3. zastar. <i>branje</i> : prenehala je z berilom	berílo , n. 2) die Lectüre; zanimljivo berilo; – das Lesebuch, <i>Cig., Jan., nk.</i> ; – das Lesestück, <i>nk.</i>
97. bernjáti –ám nedov. (á â) star. <i>prositi, pobirati miloščino</i> ; <i>beračiti</i> : bernjati po vaseh	bernjáti , ám, vb. <i>impf.</i> sammeln, <i>Jarn.</i> ; betteln, <i>Cig.</i> ; s svojo malho b. po vaseh, <i>Jurč.</i> ('beračiti')
98. bernjáva -e ž (â) star. <i>beračenje</i> : hoditi po bernjavi	bernjáva , f. die Bettelei; ciganje so bili šli po bernjavi in goljufiji v bližnje vasi, <i>Jur.</i>
99. bernjávs –a m (â) star. <i>berač</i> ¹ : siten bernjavs / moje hčere ne bo dobil ta bernjavs	bernjávs , m. der Sammler, der Bettler (zaničlj.), <i>Cig., Met.</i> ; neumni b., deseti brat, <i>Jurč.</i>
100. bernjávslja -e ž (â) star. <i>beračica</i> : razcapana bernjavslja	bernjávslja , f. die Sammlerin, Bettlerin (zaničlj.), <i>Z., Met.</i>
101. bérsa in bírsa -e ž (□; í) 3. star. <i>slabo, pokvarjeno vino</i> : ni hotel piti berse	b□rsa , f. 1) der Weinschimmel, der Rahm, <i>Mur., Cig., Jan., C., Št.</i> ; – 2) durch Bährung verdorbener Wein, <i>Cig., M., Kr.-Levst.(Rok.), Goriška ok.-Erj.(Torb)</i> ; – der Saß im Wein, <i>jevžšt.</i> ;
102. beséda -e ž, rod. mn. stil. besedí (□) 3. /.../ star. <i>dogovor</i> : biti, ostati v besedi s kom; fant in dekle sta si v besedi <i>sta dogovorjena za poroko</i> 9. /.../ • star. marca trava ne raste, če bi jo iz zemlje vlekel, pravi stara beseda <i>pregovor, izrek</i> ;	bes□da , f. 4) das Versprechen: besedo dati, izpolniti, prelomiti; mož-beseda biti /.../ 5) die Unterhaltung, (Rede, Declamation, po češ.), <i>nk.</i>
103. besédar -ja m (□) star. <i>kdor se ukvarja z raziskovanjem besed</i> ; <i>slovničar, jezikoslovec</i> : to vprašanje zadeva besedarje in pisatelje	/
104. beséden -dna -o prid. (□) 2. zastar. <i>gostobeseden, zgovoren</i> : naenkrat je postal ves beseden	bes□den , dna, <i>adj.</i> 1) Wort-: besedna plemena, die Redetheile, <i>Cig.(T.)</i> ; – 2) = zgovoren, beredt, beredsam, <i>Cig., Jan.</i> ; <i>gesprächig, Jan.</i>

105. besedljív -a -o prid. (ī í) star. <i>gostobeseden</i> , <i>zgovoren</i> : besedljív trgovec / tako jezne in besedljíve svoje žene še ni videl	besędljív , íva, <i>adj.</i> 1) gesprächig., <i>Jan., M.</i> ; – 2) schnippisch, <i>C., Z.</i> (1. 'zgovoren', 2. 'odrezav')
106. besedljívka -e ž (í) star. <i>gostobesedna</i> , <i>zgovorna ženska</i> : zakričal ji je, da je grda besedljívka	besędljívka , f. 1) eine gesprächiges Weib, <i>M.</i> ; – 2) eine böse Zunge, <i>Z., M., Št.</i> (1. 'zgovorna ženska', 2. 'opravljívka')
107. besednjákar -ja m (â) star. <i>leksikograf</i> , <i>slovarnik</i> : znan slovničar in besednjakar	/
108. besedováti -újem tudi besédovati -ujem nedov. (á û, ê) /.../ star. sam s seboj beseduje govori	besędováti , újem, <i>vb. impf.</i> sprechen: Kralj Matjaž tak beseduje, <i>Npes.-K.</i> ; kadar je šel človek po gozdu, besedovala so drevesa, <i>Npr.-Erj.(Torb.)</i> , toliko, da sta besedovala. ('govoriti')
109. besnják -a m (á) star. <i>nasilnež</i> , <i>trinog</i> : graščak je bil hud besnjak	bęsnják , m. der Wütherich, <i>C.</i> ('besnež')
110. besnôta -e ž (ó) star. <i>bes</i> , <i>besnost</i> : vpil je z vso besnoto	bęsnôta , f. = besnost, <i>Z., C.</i>
111. bęšter –tra -o prid. (□) star. <i>prikupen</i> , <i>čeden</i> : beštra nevesta	b□šter , štra, <i>adj.</i> 1) munter, wachend: nisem bil še bešter, kadar je začela vas goreti, <i>Cerkno-Erj.(Torb.)</i> /.../ 2) hübsch, schön, <i>Cig., C.</i> ; b. dan, beštra punca, <i>Mik.(Et.)</i> . (1. 'buden', 2. 'čeden')
112. beték -tkà in bètek -tka [bət] m (□ ä; □) zastar. <i>stegno (pri pticah)</i>	beték , tkà, m. dem. bet; 1) stegno pri letečini, <i>Kras – Erj.(Torb.)</i> ; – 2) die Kospe, <i>Sv. Peter pri Gorici-Erj.(Torb.)</i> . (2. 'popek, brst')
113. betéžen -žna -o prid. (□ □) /.../ zastar. <i>bolan</i> , <i>bolehen</i> : izgovarjal se je, da ne more priti, ker je nekaj betežen	bet□žen , žna, <i>adj.</i> krank, <i>Mur., Cig., Jan., vzhŠt.</i> ; – b. revež, <i>Cv.</i> ; – tudi betéžen <i>SlGor.</i>
114. bezáča –e ž (á) zastar. <i>široka tesarska sekira</i> ; <i>tesača</i> : izdeloval je grablje in toporišča za bezjače	bezáča , f. 1) die Winzerin, »ker so Štajerci iz Zagorja dobivali viničarice«, <i>Zora V. 122</i> ; – 2) das bartbeil, <i>Mur., Cig., Jan.</i> ; (»ime za sekiro po kraju, od koder je prišla« <i>Zora</i>); /.../
115. bezák –a m (á) star. <i>neumnež</i> , <i>tepec</i> : teh bezjakov ne bo težko ogoljufati	bezák , m. der Tölpel, <i>Mur., C., Mik.</i> ; – (Bezjaki, hrvatski kajkavci med Dravo in Savo, <i>Trub., Kast.</i> ; /.../
116. biciklistovski -a -o prid. (í) star. <i>kolesarski</i> : biciklistovska čepica	/
117. bíks -a m (í) zastar. <i>loščilo (za čevlje)</i> : škatlica biksa	/
118. bílja -e ž (ī) star. <i>dan pred praznikom</i> : božična bilja	bílja , f. 1.) das Vorsest, die Vigilie, <i>Cig.</i> ; na biljo, <i>Št.</i> ; sveta b., = sveti večer, <i>Guts.</i>

119. bilo vez. (ī) zastar. <i>naj (si) bo, bodisi</i> : bilo pozimi bilo poleti, nikoli ni nosil klobuka	1. bīlō , n. = 1) die Schlagaber, <i>Mur., Cig., Jan., C., Tuš.(R.), Mik., Valj.(Rad.), Erj.(Som.)</i> ; – 2) das Schlagwerk der Uhr, <i>Cig., Jan.</i> 2. bīlō , n. = bil, <i>Mik.(Et.), Skal.-Let.</i>
120. binókel -kla m (ó) star. <i>dalnogled za obe očesi</i> : gledati z binoklom; gledališki binokel kukalo	/
121. biológīčen -čna -o prid. (ó) star. <i>biološki</i> : biologična reakcija	/
122. bioskóp tudi bioskòp -ópa m (□; ö □) zastar. <i>kino, kinodvorana</i> : Ljubljana je dobila prvi bioskop	/
123. bíra -e ž (í) nav. rod. ed., star. <i>vrsta, sorta</i> : nočem imeti opravka z ljudmi njegove bire / to je svoje bire človek • star. knjige vsake bire in baže različne vrednosti, navadno slabše vrste	bíra . f = bera; 2.) die Mattung, die Sorte, <i>Jan.</i> : vino dobre bire, <i>C.</i> ; bilo jih (snubokov) je vsake bire, <i>Erj. (Torb.)</i> vse blago je ene bire, <i>vzh.Št.</i>
124. birič -íča m (ī ī) 1. <i>nekdaj nižji uslužbenec, izvrševalec odločb sodne ali zemljiške oblasti</i> : zastar. oklicaval ukaze; uiti biričem; graščak je poslal biriče po kmeta; mestni birič; gleda kakor birič <i>mrko, neprijazno</i> ; zastar. beži, kakor bi ga devet biričev podilo	birič , íča, m. der Scherge, <i>Meg.</i> ; der Stadknecht, <i>Boh.</i> ; = berič
125. bírma -e ž (ī) /.../ • vezati, star. zavezati <i>birmo biti za botra</i>	bírma , f. die Firmung; birmo vezati, zavezati komu, <i>Erj. (Torb., Izb. sp.)</i> .
126. bístrc -a m (í) 2. star. <i>bistroumnost</i> : hotel je preizkusiti njegov bistrč; bistrč duha	bístrc , strca, m. die Schärfe des Gesichtes oder des Berstandes, <i>C.</i> ('bistroumnost')
127. bítek -tka m (ī) zastar. <i>eksistenca, bivanje</i> : človekov bitek na zemlji; duhovni bitek; boj za bitek / posameznikov bitek in žitek	bítek , tka, m. die Fristenß, <i>Cig. (T.)</i> ; narod se zaveda svojega bitka in žitka
128. bíti bījem nedov., 3. mn. stil. bijo; bil (í ī) 5. /.../ star. <i>z udarjanjem povzročati, da glasbilo oddaja glasove; igrati, tolči</i> : biti na cimbale; biti v boben 6. • /.../ star. tuja vrata ga bodo bila po petah <i>ne bo imel svojega doma</i> ; bíti se 1. /.../ star. biti se na sablje	bíti , bījem, <i>vb. impf.</i> Schlagen, <i>preg.</i> Večkrat bit, kakor sit, <i>Jan.(Slovn.)</i> ; b. se, boj bi, <i>Cig., C.</i> ; Valjahun – boj krvavi že dolgo bije za krščansko vero, <i>Preš.</i> ; z nogami ob tla biti, <i>Cig.</i> ; na zvon b.; /.../; na pete komu b., jemanden verfolgen, <i>Cig.</i> ; /.../
129. bítva -e tudi bítev -tve ž (ī) star. <i>bitka</i> : bitva se vname; krvava bitva	bítva , f. die Schlacht; huda bitva, heißer Kampf. ('bitka')
130. blagájnica -e ž (â) 1. zastar. <i>blagajna</i> : odpreti blagajnico; železna blagajnica / popotniki so stali pred blagajnico / premoženje je zapadlo državni	blagájnica , f. die Schafßkammer, <i>Cig., Jan.</i> ; die Schaffe, <i>Jan., Levst. (Nauk)</i> , nk.; državna b.,

blagajnici	
131. blagájničar -ja m (â) zastar. <i>blagajnik</i> : blagajničar mu je izplačal denar / blagajničar društva	blagájnik , m. der Schaßmeister, <i>Cig., Jan.</i> ;
132. blagó -à s, mn. blagá s in blagóvi m (□) nav. ed. 3. star. <i>premoženje, imetje</i> : ne mara za posvetno blago; opremiti dom z živim in mrtvim blagom	blag□ , n. das Gut: imel je blaga in blaga, er hatte des Gutes die Fülle, <i>Ravn.-Mik.</i> ; ('dobrina')
133. blagobít -i ž (î) zastar. <i>blaginja, blagor</i> : skrbeti za blagobit naroda; duševna blagobit	blaginja , f.; moliti za svojo in dobrotnikov svojih blaginjo, za občo blaginjo, <i>Zv.</i> ;
134. blagočúten -tna -o prid. (û) zastar. <i>ki je blagih čustev</i> : izobražen in blagočuten mož	/
135. blagočútje -a s (û) zastar. <i>ugodje, zadovoljstvo</i> : prizor ga navdaja z blagočutjem	blagočútje , n. das Gartgefühl, <i>Cig., Jan.</i>
136. blagodár -a m (â) zastar. <i>sreča, blagoslov</i> : ta dež je bil pravi blagodar za polje // <i>miloščina</i> : dati beraču blagodar	blagodâr , m. der Segen: ('blagoslov')
137. blagodáren -rna -o prid. (á ā) star. <i>dobrotljiv, radodaren</i> : bila je blagodarica žena // <i>blagodejen, dobrodejen</i> : blagodarni vpliv vzgoje	blagodáren , rna, <i>adj.</i> wohlthätig, segenbringend, <i>Jan.</i> ('kar prinaša blagoslov, kar je blagoslov; figurativ blagodejen')
138. blagodúh -a -o prid. (û û) zastar. <i>ki blago, prijetno diši</i> : blagoduho cvetje	/
139. blagodušen -šna -o prid. (û û) zastar. <i>ki je blage duše; plemenit, blag</i> : blagodušna žena; tako blagodušna je, da vse žrtvuje zanj / njegov blagodušni in jasni obraz	blagodušen , šna, <i>adj.</i> edelmüthig, <i>Cig., Jan., nk.</i> op. ('plemenit')
140. blagodúšje -a s (û) zastar. <i>plemenitost, blagost</i> : hvaliti slovansko blagodušje	blagodúšje , n. der Edelfinn, der Edelmuth, <i>Jan., Cig. (t.), nk.</i> ('plemenitost')
141. blagodúšnost -i ž (û) zastar. <i>plemenitost, blagost</i> : čislal ga je zaradi njegove blagodušnosti; v svoji blagodušnosti je rad vsakemu pomagal	blagodúšnost , f. die Edelmüthigkeit, der Edelmuth, <i>Cig., Jan., nk.</i> ('plemenitost')
142. blagomíl -a -o prid. (î î) zastar. <i>blag, mil</i> : blagomila žena	/
143. blagomilje -a s (î) zastar. <i>blagost, milina</i>	/
144. blagomiseln -a -o [səl] prid. (î) zastar. <i>blag, mil</i> : blagomiselni in pravični ljudje	/
145. blagomiselnost -i [səl] ž (î) zastar. <i>blagost, milina</i>	/
146. blagonaklónjen -a -o prid. (□) star. <i>blago</i> ,	/

<i>prijateljsko naklonjen (navadno) podrejenim:</i> blagonaklonjeni poveljnik /	
!147. blagonaklónjenost -i ž (□) star. <i>dobrohotna, prijateljska naklonjenost:</i> izkoristil je blagonaklonjenost svojega gospodarja / biti neodvisen od blagonaklonjenosti drugih	/
148. blagonôsen -sna -o prid. (ó õ) zastar. <i>ki prinaša dobiček, korist; donosen:</i> ti posli so zelo blagonosni // <i>koristen, dobrodejen:</i> blagonosni vpliv; njegovo blagonosno delovanje / blagonosni sončni žarki	blagonósen , sna, <i>adj.</i> segen, heilbringend, <i>Jan., nk.</i> ('odrešilen')
149. blagonráven -vna -o prid. (á ā) zastar. <i>ki je blage, poštene nravi:</i> krepostna in blagonravna dama	blagonráven , vna, <i>adj.</i> Wohlgefittet, <i>Mur., Cig. (T.), Levst. (Nauk), Erj.(Som.); -stsl. in rus.</i>
150. blagonrávje -a s (â) zastar. <i>blaga, poštena nrav:</i> po blagonravju ga je malokdo dosegal	blagonrávje , n. die Sittfamkeit, <i>C., Levst. (Nauk).</i>
151. blagonrávnost -i ž (á) zastar. <i>lastnost blagega, poštenega človeka:</i> bil je znan po blagonravnosti	/
152. blágor -gra m (â) 2. ed., zastar. <i>sreča, blagoslov:</i> nad hišo počiva blagor nebes / 3. /.../ star.: blagor se ti; blagor si ga tistemu, ki jo bo dobil	blágor , 1.) <i>interj.</i> wohl! Seil!: blagor vam! blagor si vam, <i>Kr.;</i> blagor je tem očem, katere vidijo, kar mi vidimo, <i>Dalm.,</i> (enako tudi <i>Dict., Kast.;</i>) – 2) blagor m., blagore deliti komu: jemanden glücklich preisen, <i>Cig., Dol.-Levst. (Sl. Spr.)</i>
153. blagoróden -dna -o prid. (□) star. <i>ki je plemiškega rodu:</i> blagorodna gospoda // v vljudnostnem nagovoru <i>spoštovan, cenjen:</i> blagorodni gospod! blagorodna gospodična!	blagoróden , dna, <i>adj.</i> wohlgeboren (v naslovih), <i>Mur., Cig., Jan., nk.</i>
154. blagoródje -a s (□) star., vljudnostni nagovor <i>spoštovani, cenjeni:</i> veliko čast ste mi napravili, blagorodje; Vaše blagorodje!	blagoródje , n. Vaše blagorodje!: Euer Wohlgeboren! <i>Cig., nk.</i>
155. blagoródnost -i ž (õ) zastar. <i>plemenitost:</i> ta človek nima z blagorodnostjo nič opraviti	blagoródnost , f. die edle Serkunft, <i>Mur., Jan.</i>
156. blagoslávljati -am nedov. (á) blagoslavljàje star.: blagoslavljàje množico, je odhajal	blagoslávljati , am, <i>vb. Impf.</i> ad blagosloviti; segnen, weihen, einweihen, <i>Cig., Jan., ogr. in kajk.-Valj. (Rad), nk.</i>
157. blágost -i ž (â) 2. zastar. <i>sreča, blaginja:</i> želim vam vso blagost; skrbeti za javno blagost	blagóst , f. za domovino slavo in blagost, <i>Slom.;</i> in vi ste vedno blagost uživali, <i>Levst. (Zb. sp.);</i>
158. blagostánje -a s (â) /.../ zastar. dušno in	blagostânje , n. <i>Cig., Jan.,</i> pogl. blaginja,

telesno blagostanje <i>blaginja, blagor</i>	blagovitost.
159. blagotvóren -rna -o prid. (ō) zastar. <i>blagodejen, dobrodejen</i> : njegove besede so imele blagotvoren vpliv	blagotvóren , rna, <i>adj.</i> wohlthätig, Z., <i>nk.</i>
160. blagougódje -a s (□) zastar. <i>ugodje, zadovoljstvo</i> : vzklikati od blagougodja	blagoug□dje , n. das Wohlgefallen, <i>Cig. (T.); -stsl.</i>
161. blagovít -a -o prid. (î) star. <i>ki prinaša blaginjo, blagor</i> : blagovite socialne reforme / urejeno in blagovito življenje	blagovít , <i>adj.</i> 1) vermóglich, <i>Cig.</i> ; – 2) segensreich, <i>Cig., Jan.</i> ; ('blagoslovljen; figurativ blagodejen')
162. blagovítost -i ž (î) star. <i>blaginja, blagostanje</i> : njegova blagovitost je rasla iz leta v leto // <i>blaženost, sreča</i> : spokojna blagovitost	blagovítost , f. 1) der Wohlstand, der Reichthum, die Segensfülle, <i>Cig., Jan.</i> ; ('blaginja')
163. blagovóliti -im in blagovolíti -vólim dov. in nedov. (ó □; ĩ ó) star., z nedoločnikom, spoštljivo <i>milostno, dobrohotno kaj storiti</i> : cesar je blagovolil potrditi mestne pravice	blagovóliti , im, <i>vb. pf. et impf.</i> Gefälligst etwas thun, belieben, thun, geruhen, <i>Cig., Jan., nk.</i> ; blagovolite mi naznaniti: melden Sie mir gefälligst, <i>nk.</i> ; Njegovo Veličanstvo je blagovolilo odgovoriti, Se. Majestät geruhte zu antworten, <i>nk.</i>
164. blagovóljen -jna -o prid. (□ □) zastar. <i>blagohoten, dobrohoten</i> : blagovoljni bralci naj sami ocenijo knjigo / dati blagovoljen nasvet	blagovóljen , ljna, <i>adj.</i> wohlgeneigt, hutvoll, <i>Cig., Jan., nk.</i>
165. blagovóljnost -i ž (□) zastar. <i>blagohotnost, dobrohotnost</i> : že na obrazu se mu zrcali blagovoljnost	blagovóljnost , f. die Wohlgeneigtheit, <i>Cig., Jan.</i>
166. blátiti -im nedov. (á ā) 2. star. <i>mazati z blatom</i> : blatiti hišni prag	blátiti , blätim, <i>vb. impf.</i> mit Roth beschmuzen; proč, le proč od hiše ž njo, Da ne bo praga blatila! <i>Npes.-K.</i>
167. blazína -e ž (î) 1. /.../ • mn., star. spatí na mehkih blazinah <i>na postelji, udobno</i>	blazína , f. die Matraze, Mik., das Federbett, <i>Cig., Ptuj;</i>
168. blázen -zna -o prid., bláznejši (á â) /.../ blázno prisl.: /.../ sam.: zastar. bolnišnica za blazne <i>bolnišnica za duševne bolezni</i>	blázen , zna, <i>adj.</i> irrfinnig, <i>Habd., Dig., Jan., C., nk.</i>
169. blaznéti -im nedov. (□ í) 2. • /.../ zastar. še vedno blazni za tisto lepotico <i>je zelo zaljubljen vanjo</i>	blaznéti , ím, <i>vb. pf.</i> blazen biti, noreti: blazni in gori za Vas, <i>Jurč.</i>
170. bláznica -e ž (â) 1. zastar. <i>bolnica za duševne bolezni</i> : poslali so ga v blaznico 3. zastar. <i>duševno bolna ženska</i>	bláznica , f. 1.) die Wahnsinnige 2.) das Irrenhaus, die Irrenanhalt, <i>Jan., Cig. (T.), Levst. (Nauk), nk.</i> ('bolnica za duševne bolezni')
171. bláženec -nca m (â) zastar. <i>svetnik, blaženi</i> : nebeški blaženci	bláženec , nca, m. der Selige, <i>Zora.</i>

172. blaženstvo -a s (â) star. <i>blaženost</i> : občutiti blaženstvo; srce mu prekipeva od blaženstva; višek blaženstva / nebeško blaženstvo	bláženstvo , n. die Glückseligkeit, der Segen, <i>Jan., C., ogr.-Let., kajk.-Valj. (Rad).</i>
173. blažiti -ím nedov. (ī í) 2. zastar. <i>delati kaj blago, plemenito</i> : ljubezen blaži človeka / umetnost blaži srce	blážití , im, vb. <i>impf.</i> 1.) veredeln, mild stimmen (um, srce), <i>Cig. (T.), C., nk.</i> ; — 2.) glücklich machen, befestigen, <i>Cig., Jan., C.</i> , ('osrečevati')
174. bleskovít -a -o prid. (i) zastar. <i>bleščeeč, lesketajoč se</i> : bleskovito okrasje	blęskovít , adj. schimmernd, strahlend ('bleščeeč, žareč')
175. blésti blédem nedov., s smiselnim osebkom v dajalniku /.../ star. blede se mu v glavi / bledlo se ji je, da pada v brezno	blésti , blédem, vb. <i>impf.</i> 2) blede se mu, er redet irre, er phantasiert, er ist irrfinnig, <i>Št., Dol.</i>
176. blisketáti se -ám se tudi -éčem se in blisketáti -ám tudi -éčem nedov. (á â, é) star. <i>blesketati se, lesketati se</i> : zvonik se je blisketal v soncu; morje se blisketa / oči so se ji blisketale od razkačenosti	blisketáti , etám, éčem, vb. <i>impf.</i> 1) wetterleuchten, <i>C.</i> : — 2) funkeln, blinken. (2.'lesketati se')
177. bliskoven -vna -o prid. (i) star. <i>bliskovit</i> : spustiti se v bliskoven dir / bliskovna sprememba	bliskovít , adj. blitzschnell, <i>Cig.</i>
178. bliščáti se -ím se tudi bliščati -im nedov. (á í) star. <i>bleščati se</i> : zvezde se bliščijo; vse se je bliščalo od zlata / mesto se blišči v daljavi	bliščáti , ím, vb. <i>impf.</i> = bleščati, b. se = bleščati se, <i>Cig., Jan., Ravn., Met., nk.</i>
179. bliščáva -e ž (ā) star. <i>bleščava</i> : sončna bliščava / bliščava snega	bliščáva , f. = bleščava, <i>M., C., ogr.-Valj. (Rad)</i> ; brez bliščave koga vzrediti, <i>Slom.</i>
180. bliščeeč -éča -e prid. (ě □) star. <i>bleščeeč</i> : bliščeeči biseri; prim. bliščati se	/
181. bliščóba -e ž (ó) star. <i>bleščava</i> : žareča bliščoba; zlata bliščoba neba / bajna bliščoba soban	bliščóba , f. der Glanz; – die Bracht, der Brunk, <i>Cig., Jan., nk.</i>
182. bližnjik -a m (i) star. <i>vsak človek v razmerju do drugih ljudi</i> ; bližnji m: koristiti svojemu bližnjiku; ljubezen do bližnjika	bližnjik , m. der Nächste, der Nebenmensch, <i>Atas., Mur., Jan., Cig. C., LjZv.</i> ; svoje bližnjike tretí, <i>Jurč.</i>
183. blód -a m (□) star. <i>razuzdano življenje, razvrat</i> : tu vlada laž, greh in blod	blód , m. 2) die Wohlluft („blud“) <i>Atas.</i>
184. blóden tudi blóden -dna -o prid. (□; ó) 4. zastar. <i>Razuzdan, razvraten</i> : blodna ženska	blóden , dna, adj. 1) herumirrend: blodno življenje, ein unftätes Leben, <i>Zora</i> ; 2) Irr-, Wahn-: blodna misel, eine Wahnvorftellung, <i>Cig. (T.)</i> .
185. blóднеž tudi blóднеž -a m (□; ô) 2. star. <i>razuzdanec, razvratnež</i> : to je blodnež in pokvarjenec in pokvarjenec	bl□dež , m. der Irrende, <i>Mur.</i>

186. blodník –a m (í) 2. star. <i>razuzdanec</i> , <i>razvratnež</i> : beznica je bila polna pijancev in blodnikov	blodník , m. 1) der Irrende, der Fehlende, C.; — der Sinnen[s]chwelger, Cig.
187. blodništvo –a s (í) star. <i>razuzdano življenje</i> , <i>razvrat</i> : ugonablajo se v blodništvu // <i>vlačugarstvo</i> , <i>prostitucija</i> : preprečevanje blodništva in spolnih bolezni	/
188. bóben –bna m (□) 1. /.../ • star. na Laškem je zapel boben <i>začela se je vojska</i>	b□ben , bna, m. 1) die Trommel; na boben biti; toliko znati kaj, kakor zajec na boben, meni filozofija, zajcu pa boben! Zv.; b. poje, Z.; na boben prodajati; na boben priti /.../ – 2) neka bolezen (typanitis), V.-Cig.; – 3) »košara pletena od vrbovih protov v ribjo lov.« <i>Videm (Št.) – Erj. (Torb.)</i> ; – 4) povodnji b. = bobnarica, <i>Frey.(F.)</i> .
189. bóbnarica –e ž (□) 1. zastar. <i>bobnarjeva žena</i> : pesem o lepi bobnarici	bóbnarica , f. die Rohrdommel, (<i>ardea stellaris</i>), Cig., Erj. (Ž.)
190. bóbnati –am nedov. (□) 2. preh., star. <i>ob bobnanju naznanjati</i> : birič je bobnal, da bo popoldne dražba //	bóbnati , am, vb. <i>impf.</i> trommeln, die Trommel fchlagen; b. na vzbud, Morgenwache (Reveille) fchlagen, vkup b., Appell fchlagen, na odhod b., zum Abmarfche fchlagen, Cig.
191. bóbnica in bobníca –e ž (□; í) nav. mn., star. <i>pavka</i> : biti na bobnice; grmenje bobnic	bobníca , f. 1) die Pauke, <i>Guts., Mur., Cig.</i> ; na bobnice biti, die Pauke fchlagen, Cig. ('pavke')
192. bodák –a m (á) star. <i>ost, kopje</i> : čvrsto stoje ... in mečejo v gostih množinah ostre bodake v zver (Homer – A. Sovre)	bodák , m. 1) die Stechwaffe, <i>Jan.</i> ; das Bajonnet, Z.
193. bódec in bódec –dca m (ō; □) star. 1. <i>šilast izrastek pri živalih ali rastlinah</i> ; <i>bodica</i> : ježevi bodci 2. <i>zbadanje, bodenje</i> : bodec v prsih	bódec , dca, m. 1) ein ftechendes Ding, der Stachel, Cig., <i>Jan.</i> ; ježevi bodci, Z.; 5) der Stich, <i>Jan., Zora</i> ; s tremi smrtnimi bodci, mit drei tödtlichen Stichen, <i>Vod. (Izb. sp.)</i> ; — das Stechen: bodec v očesu, <i>Žnid.</i> ; — Seitenfstechen (pleuritis), <i>Habd., BlKr.</i>
194. bóder –dra –o prid. (□) star. <i>poln vedrine; vesel, živahen</i> : ves čas je bil boder in je popeval / bodro razpoloženje / bodri valovi planinske reke // <i>poln moči, poguma</i> : boder junak / njegova čvrsta hoja in bodra zunanost	bóder , dra, <i>adj.</i> heiter, munter, muthig, <i>Jan., Šol., Cig. (T.)</i> ; bodri možakarji so naglo razsodili, <i>LjZv.</i> ; Rad gledam ti v valove bodre, <i>Greg.</i> ; — iz rus. ('veder, živahen')
195. bódež –a m (□) star. <i>bodalo</i> : oborožil se je z ostrim bodežem	bódež , m. 1) der Dolch, das Schwert, <i>Habd., Jan., C.</i> ('bodalo')

196. bódisi medm. (□) star. izraža ne popolnoma prostovoljno privolitev; naj bo: zahteva, naj se mu opravičim. No, bodisi!	/
197. bodríti –im <i>nedov.</i> , bodrèn (ī í) /.../ star. <i>tolažiti</i> : bodriti jokajočega otroka	bodríti , ím, <i>vb. impf.</i> ermuntern, <i>nk.</i> ; osrčavati in b. koga, <i>LjZv.</i> ; — iz rus. ('vzpodbujati, hrabriti koga')
198. bogaboječ - éča -e prid. (ě é) star. <i>ki se ravna po božjih zapovedih</i> : vsi so vedeli, da je bogaboječ	bogaboječ , éča, <i>adj.</i> gottesfürchtig, (= Boga boječ [se]).
199. bógati –am dov. in nedov. (□) star. <i>ubogati</i> : bogaj in priden bodi	bógati , am, <i>impf.</i> 1) = <i>ubogati</i> , <i>Jan.</i> , <i>Št.</i> ; — pšenica me boga, <i>gedeiht</i> , <i>SlGor.-C.</i>
200. bogatíja –e ž (ī) /.../ nav. mn., star. <i>kar je dragoceno; dragocenost</i> : samostan hrani velike bogatije	bogatíja , <i>f.</i> der Reichthum. ('bogastvo')
201. bogínja –e ž (í) 1. v mnogoboštvu <i>žensko božansko bitje</i> : boginja Atena, Venera; boginja smrti; gledal jo je ko boginjo / zastar. boginja petja muza pesništva 2. zastar. <i>zelo občudovana, oboževana ženska</i> : vsi vemo, kdo je vaša boginja 3. star. <i>Ženska, ki prerokuje, vedežuje</i>	bogínja , 1) die Göttin; on je boginjo vprašal in ne vprašal Gospoda, <i>Dalm.</i> ; b□ginja, <i>Preš.</i> 2) die Wahrfagerin, <i>Mik.</i> ; – 3) neka gosjenica, <i>Ravn.-Cig.</i> ; (prim. bohinja, neka gosjenica zelena z rožičem, <i>Kr.-Valj.[Rad]</i>). (1. 'bohinja'; 2. 'vedeževalka')
202. bógmati se -am se nedov. (□) star. <i>potrjevati, podkrepljevati svoje besede z bogme</i> : bogmal se je in zaklinjal	bógmati se , am se, <i>vb. impf.</i> mit bogme betheuern: kaj se zmerom bogmaš? <i>vzhŠt.</i> , <i>BlKr.</i>
203. bógnasváruj [-kn-] m /.../ star. <i>hudič, vrag</i> : menda mu je pomagal sam bognasvaruj; kosmat kakor sam bognasvaruj	/
204. bogobórec -rca m (□) zastar. <i>kdor se bori proti bogu</i> : ironija bogoborca	bogobórec , rca, m. der Gotteskämpfer, <i>Cig.</i> ; — <i>stsl.</i>
205. bogomíseln -a –o [səl] prid. (ī) star. <i>ki premišljuje o bogu</i> : pobožna in bogomiselna žena / bogomiselni redovi <i>kontemplativni</i>	bogomíseln , selna, <i>adj.</i> beſchaulich, <i>Cig.</i> , <i>Jan.</i> , <i>Cv.</i> ; — <i>polj.</i> ('lagoden')
206. bogomíselnost -i [səl] ž (ī) star. <i>Lastnost bogomiselnega človeka</i>	bogomíselnost , <i>f.</i> die Befchaulichkeit, <i>Cig.</i> ('kontemplacija, zatopljenost')
207. bogoslónvica -e ž (□) star. <i>zavod za slušatelj bogoslovja; bogoslovje</i> : vodstvo bogoslovnice / iti v bogoslovnico	bogoslónvica , <i>f.</i> die theologifche Anſtalt, <i>Jan.</i> , <i>C.</i> , <i>nk.</i>
208. bogoslónvski -a –o prid. (□) /.../ zastar. <i>bogosloven</i> : bogoslovski nauk	bogoslónvski , <i>adj.</i> theologifch, <i>Mur.</i> , <i>nk.</i>

209. bogoslužni -žna -o prid. (û; podpomen ú ũ) /.../ star. <i>ki služi bogu, pobožen</i> : bil je bogoslužen starček	bogoslužni , žna, <i>adj.</i> 1) fromm, religiös; — 2) = bogoslužben, <i>Jan.</i> ('pobožen')
210. bogotáj -a m (â) star. <i>brezbožnik</i> : bil je znan kot bogotaj	bogotáj , tája, m. der Gottesleugner, der Atheift, <i>Jan., Cig.(T.), Ravn.</i> ('ateist')
211. bogotájec -jca m (â) star. <i>brezbožnik</i> : razglašal se je za bogotajca	bogotájec , jca, m. = bogotaj, <i>Cig., Jan., nk.</i>
212. bogotájen -jna -o prid. (â â) star. <i>brezbožen</i> : bogotajna knjiga	bogotájen , jna, <i>adj.</i> gottesleugnerifch, atheiftifch, <i>Jan., nk.</i> ('brezbožen')
213. bogotájstvo -a s (â) star. <i>brezboštvo</i> : vsi so vedeli za njegovo bogotajstvo	bogotájstvo , n. die Gottesleugnung, der Atheiamus, <i>Jan., Cig.(T.), nk.</i> ('brezboštvo')
214. bogováti -ujem nedov. (á ũ) star. 1. <i>prerokovati, vedeževati</i> : ne bo se zgodilo, kar boguješ 2. <i>vladati kot bog</i>	bogováti , ũjem, <i>vb. impf.</i> 1) als Gott herrfchen, C.: človek snuje, Bog boguje, <i>Vrt., SIN.</i> ; — 2) wahrfragen, <i>Guts., Jan., Trub., Dalm., Boh.</i> ; — vermuthen, errathen, <i>Meg.</i> ; — prim. lat. divinare, C. (1. 'vladati; obstajati, biti'; 2. 'prerokovati')
215. bógovec -vca m (□) star. <i>duhovnik, predikant</i>	bógovec , vca, m. der Wahrfager, <i>Dict., Cig., Dalm., Kast.</i> ('vedeževalec')
216. bogovládje -a s (â) zastar. <i>vladavina, v kateri velja bog za neposrednega nosilca oblasti; teokracija</i>	bogovládje , n. die Theokratie, <i>Cig.(T.)</i> . ('teokracija')
217. bogoznánec -nca m (â) zastar. <i>strokovnjak za bogoslovje; bogoslovec</i> : katoliški bogoznanci	bogoznánec , nca, m. der Gottesgelehrte, <i>Mur., Cig., Jan.</i>
218. bógstvo -a s (□) star. <i>božanstvo, bog</i> : žalitev bogstva / Srce je moje bilo oltar, pred bogstvo ti, zdaj — lepa stvar (F. Prešeren)	bógstvo , n. = boštvo (Gottheit), <i>Jan., Bas., Pohl., org.-Valj.(Rad), Preš.</i>
219. bógvédi in bog vedi [-kv-] prisl. (□-é) star. <i>bogve</i> : doma je iz bogvedi katerega kraja / ni bogvedi kako zgovoren	/
220. bógzná in bog zna prisl. (□-â) star. <i>bogve</i> : bogzna zakaj to dela / drži se, kot bi bil bogzna kdo; igra ni bogzna kako duhovita	/
221. bohínít -a m (i) zastar. <i>boksit</i>	/
222. bója ² -e ž (□) zastar. <i>Barva</i> : rad uporabljaja žive boje / oči sive boje	bója , f. die Farbe, <i>Jan., nk.</i> : — <i>iz hs.</i> od tur. boja die Farbe. ('barva')
223. bójda prisl. (□) star. <i>baje</i> : grad je bojda sezidal neki plemič	bójda , <i>adv.</i> wie man fagt, angeblich, <i>SIN., Poh.-C.</i> ; — <i>iz</i> : bajo da; — prim. bajati. ('baje, kot pravijo')
224. bojéčen -čna -o prid. (□ □) star. <i>boječ</i> : bila je	bojéčen , čna, <i>adj.</i> furchtsam, <i>M., Ljub.</i> ; feige, <i>Jan.</i>

boječna in plašljiva / boječno smehljanje	('plah')
225. bojevánje –a s (â) /.../ star. bojevanje je trajalo do mraka <i>oborožen spopad; boj</i>	bojevánje , n. das Kämpfen.
226. bojevátí se -ujem se nedov. (á û) /.../ bojevátí star. <i>udeleževati se oboroženega spopada, boja</i> : Če niso ti [konji] zate, moraš peš bojevati (F. Levstik)	bojevátí , újem, vb. <i>impf.</i> kämpfen, <i>Dict., Dalm.</i> ; boj b., <i>Cig.</i> ; In šel je boj boj'vat brez upa zmage, <i>Preš.</i> ; dokazila bojujoča zoper obdolženca, <i>DZ.</i> ; – nav. b. se, kämpfen: s kom, zoper koga.
227. bojník -a m (í) zastar. <i>borec, vojak, bojevnik</i> : čvrst bojnik / bojnik za zmago resnice	bojník , m. der Kämpfer, der Krieger, <i>Cig., Jan., Dalm.</i> ; – der Fechter, <i>Mur.</i> ; = pretepač, <i>C.</i> ('bojevnik')
228. ból -i ž (□) /.../ // zastar. <i>neugoden telesni občutek zaradi bolezni, udarca</i> : v nogah ne čuti več boli	ból , f. der Schmerz, <i>Cig., Jan., Levst.(Sl. Spr.)</i> ; srčna b., <i>Jan.</i> ; Duh plemeniti sam bo nosil boli, <i>Greg.</i> (prim. ból, g. bóli, <i>kajk.-Valj.[Rad]</i>); – suha bol, <i>Notr.</i>
229. bolečina –e ž (í) 2. <i>občutek duševnega trpljenja</i> : /.../ zastar. srčne bolečine 3. zastar. <i>boleče mesto, rana</i> : če pritisneš kamen na rano ali kako drugo bolečino, pa ti odleže	bolečina , f. der Schmerz; porodne bolečine, <i>Cig.</i> ; srčna bolečina.
230. bolést -i ž (□) /.../ zastar. <i>neugoden telesni občutek zaradi bolezni, udarca</i> : oplazil ga je z bičem, da je vpil od bolesti	bolést , f. der (innere) Schmerz, <i>Jan., Met., nk.</i> ; – prim. hs. bolest, Krankheit. ('bolečina')
231. boléti -im nedov., bolel (□ í) nav. 3. os. 2. brezoseb. <i>čutiti bolečine</i> /.../ zastar. v srce ga boli, da je sin tak • /.../ zastar. stroški niso bili veliki in jih niso dosti boleli prizadeli, oškodovali;	boléti , im, vb. <i>impf.</i> schmerzen; zobje me bole, glava me boli, lasje ga bole, vpije, da človeka ušesa bole; – to me v srce boli, <i>Cig.</i> ; to me še zdaj boli; /.../
232. bolézen -zni ž (□) 1. <i>motnja v delovanju organizma</i> : /.../ star. francoska bolezen <i>sifilis</i>	bolézen , zni, f. die Krankheit; očesna bolezen; vročinska bolezen; b. sv. Vida, <i>Cig.</i> , b. sv. Valentina, <i>Jan.</i> ; sramna b., <i>Cig., Jan.</i> ; ženska b., <i>C.</i> ; nalezljiva, kužna b.; bela b., <i>Cig., C.</i> /.../
233. boleznív –a -o prid. (ī í) zastar. <i>bolehen</i> : boleznív je videti	boleznív , íva, adj. krankhaft: stara, bolezniva kri, <i>Guts.(Res.)</i> ; – kränklich, <i>Mur.</i> ; – boleznivo srce, <i>C.</i> ; – schmerzlich, <i>Krelj.</i>
234. boljár -ja m (â) zastar. <i>bojar</i> : moskovski boljarji	boljár , m. der Aristokrat, <i>Cig. (T.)</i> ; der Optimat, <i>Cig.</i> ; boljari, <i>Jan.</i> ; prim. stsl. boljarъ. ('plemič')
235. bolnogláv in bolnogláv -áva -o [un] prid. (â á; â) zastar. <i>ki ga boli glava</i> : fant je zmeraj bolnogláv	bolnogláv , gláva, adj. kopfleidend, <i>Jan.</i>
236. bombardír -ja m (í) star. <i>topničar, artilerist</i> : bombardirji v rjavih uniformah	/
237. bómkanje -a s (□) zastar. <i>uporabljanje opisnega prihodnjega časa namesto sedanjega</i>	/

<i>časa pri dovršnih glagolih</i>	
238. bóna -e ž (□) zastar. <i>varuška, pestunja</i> : otrok je prepuščen boni	/
239. bòr ² bôra m (ö ó) /.../ • star. biti brez bora in božjaka <i>popolnoma brez denarja</i>	3. bôr , bóra, m. droben denar, der Deut, <i>Kr.</i> ; ne bora ne dam, <i>Zv.</i> ; bore komu iz žepa pobrati, <i>Jurč.</i> ; bora ne čutim po cel teden v žepu, <i>Zora</i> . ('niti beliča')
240. bòr ³ bôra m (ö ó) zastar. <i>boj</i> : stopiti v bor; viteški bori	2. bôr , bóra, der Kampf, <i>Mur., Cig.</i> ; Čujte bor! <i>Kos.</i> ; poskusni b., <i>Jan.</i> ; Pozove petje v bor italijansko, <i>Levst.(Zb. sp.)</i> .
241. bóre prid. neskl. (□) 1. /.../ // star. <i>usmiljenja, pomilovanja vreden; ubog</i> : bore kmet; bore sinko	bóre , <i>adj. indecl.</i> arm: bore prerok, bore Jakob; Jsvkr.; bore mož, bore jaz, bore mati, bore dete, <i>Gor.-Levst.(Rok.)</i> ; – bore malo, sehr wenig, <i>LjZv.</i> ; – nam. ubore; prim. stsl. nebože, nebore (voc. od nebožb). ('ubog, reven')
242. bóri -a -o prid. (□) 1. /.../ star. <i>usmiljenja, pomilovanja vreden; ubog</i> : toča je zelo prizadela bore kmete	/
243. borilec -lca [uč tudi lc] m (í) 1. star. <i>borec, vojak, bojevnik</i> : borilca je zadela krogla / borilec za narod	/
244. borilka -e [lk in ųk] ž (í) star. <i>borka, bojevnica</i> : hrabre borilke / borilka za ženske pravice	borívka , f. die Kämpferin, <i>Cig., Jan.</i>
245. borišče -a s (í) 2. star. <i>bojišče</i> : mnogo jih je padlo na borišču	borišče , n. der Kampfplatz, <i>Cig., Jan.</i> ; večina kmetov je bila pokončana na borišču; <i>Jurč.</i> ; – der Fechtboden, <i>Cig., Jan.</i> ('bojišče')
246. borítelj -a m (í) zastar. <i>borec, vojak, bojevnik</i> : umiranje boriteljev / boritelj za resnico	borítelj , m. der Kämpfer, <i>Cig., nk.</i>
247. bós bôsa -o tudi -o prid. (□ ó) 1. <i>ki ni obut</i> : /.../ star. fant je bil bosih nog 2. <i>ki je brez podkev, nepodkovan</i> : star. bos voz <i>neokovan</i>	b□s , bósa, <i>adj.</i> barfuß; bos hoditi; bosa noge; konj je bos na eno nogo ta je bosa.
248. bóštvo -a s (□) star. <i>božanstvo, bog</i> : milost boštva	1. b□štvo , n. die Gottheit, <i>Jan.</i> ('božanstvo')
249. botániški -a -o prid. (á) zastar. <i>botaničen</i> : botaniški vrt	botániški , <i>adj.</i> botanisch, <i>Mur., nk.</i> ('botaničen')
250. bótati se -am se nedov. (□) star. <i>pogajati se, mešetariti</i> : z njenimi starši se je botal za doto; botati se za plačilo	bótati , am, <i>vb. impf.</i> ausgleichen (in der Rechnung), <i>Cig., Met.</i> ; – prim. bot. ('izravnati, kompenzirati')

<p>251. božica¹ -e ž (□) star., v mnogobojstvu žensko božansko bitje; boginja: božica Afrodita; božica ljubezni; zdela se mu je kot mlada božica</p>	<p>božica, f. die Göttin, <i>Jan., Mik., kajk. – Valj.(Rad)</i>. ('boginja')</p>
<p>252. božjak -a m (á) /.../ • star. biti brez bora in božjaka <i>popolnoma brez denarja</i></p>	<p>božjak, m. kleine Münze, <i>Mur., Cig., Jan.</i>; uboga vdova pride in dva božjaka je vrgla, vkup eno nežico sta znesla, <i>Ravn.</i>; ipavski merčin dobiva od vsakega vedra vina po nekoliko soldov za svoj trud: ti soldi se imenujejo: božjaki; v Laščah bi temu rekli "božji denar", <i>Erj.(Torb.)</i>, ne bom v nedeljo brez božjaka in bora, <i>Jurč.</i></p>
<p>253. božje -ega s (ó) star. 1. <i>božjast</i>: božje ga je metalo, vrglo 2. <i>kap, mrtvoud</i>: božje ga je udarilo, zadelo;</p>	<p>božji, <i>adj.</i> Gottes, göttlich; sin božji; božja porodnica; božji grob: /.../ saj sem božji človek, ne živinče, <i>Jurč.</i>; kdo je božji? <i>Vrt.</i>; ves božji dan; vso božjo noč; (v vzklikih:) božja dekla! za božji čas!; hiša božja, božji hram; božja pot, <i>Cig.(T.)</i>; – po božje častiti koga; – božje = božjast: božje ga je metalo, <i>Zv.</i>; tudi: božje ga tere, <i>Št. /.../</i> ('božanski, božji')</p>
<p>254. božji -a -e prid. (ó) 1. /.../ star. Ferdinand, po milosti božji cesar Avstrije / Sin božji <i>Kristus</i>; star. služabnik božji <i>duhovnik</i>; star. božji hram <i>cerkev</i>; 2. /.../ • /.../ star. živeti v strahu božjem čednostno, <i>pošteno</i>; /.../ star. božja dekla <i>smrt</i>; star. v kotu je visela božja martra <i>križ s podobo Kristusa</i>; /.../ star. izid boleznij je še v božjih rokah <i>neznani, nejasni</i>; /.../ star. stopiti pred božjo sodbo <i>umreti</i>; star. šiba božja <i>velika nesreča, nadloga</i>; ♦ /.../ star. nima božjega v žepu <i>denarja</i></p>	<p>božji, <i>adj.</i> Gottes, göttlich; sin božji; božja porodnica; božji grob: /.../ saj sem božji človek, ne živinče, <i>Jurč.</i>; kdo je božji? <i>Vrt.</i>; ves božji dan; vso božjo noč; (v vzklikih:) božja dekla! za božji čas!; hiša božja, božji hram; božja pot, <i>Cig.(T.)</i>; – po božje častiti koga; – božje = božjast: božje ga je metalo, <i>Zv.</i>; tudi: božje ga tere, <i>Št. /.../</i> ('božanski, božji')</p>
<p>255. brada -e stil. -é ž, rod. mn. brád (á) 3. /.../ • star. dajati na brado <i>na upanje</i>; smehljati se v brado <i>sam pri sebi</i>; zastar. viseti za brado <i>biti odvisen</i>;</p>	<p>brada, f. 1) der Kinnbart; mlečna b., <i>Cig.</i>; = mišja b.: Imeli še niso mišje brade, pa vendar možakom so že zabavljali, <i>Levst.(Zb.sp.)</i>; – na brado dajati, prodati /.../ 2) das Kinn, gola brada – 3) bradi podobne reči, <i>Cig. /.../</i> – 4) rastline: božja b., <i>Z., Medv.(Rok.)</i>; – travniška kozja b., velika kozja b., <i>Tuš.(R.)</i>.</p>
<p>256. brádnica -e ž (í) star. <i>helebarda</i>: oboroženi so bili s sulicami in bradnicami</p>	<p>brádnica, f. die Hellebarde, <i>V.-Cig.</i> ('helebarda')</p>
<p>257. brálnica -e ž (â) star. <i>večja soba, namenjena za branje</i>; <i>čitalnica</i>: bralnica je odprta ves dan; zahajati v bralnico</p>	<p>brálnica, f. das Lesezimmer, <i>Jan.</i> ('bralna soba')</p>

<p>258. brámba -e ž (â) 1. star. <i>obramba</i>: vdati se brez brambe; bramba proti sovražniku / bramba domovine // <i>varstvo, zaščita</i>: star sem in brez brambe; vzeti koga v brambo / bramba pravic / načelnik požarne brambe <i>gasilskega društva</i></p>	<p>brámba, f. 1) die Vertheidigung; – der Schuß; pod tvojo brambo pribežimo, <i>Kast.</i>; – deželna b.; požarna b. 2) die Schußwaffe, <i>C.</i>; vse to, kar je brambo nosilo, <i>Krelj.</i> (1. 'obramba'; 2. 'strelno orožje')</p>
<p>259. brámben -bna -o prid. (â) star. <i>obramben</i>: bramlni nasip; bramlni položaj / bramlna moč države</p>	<p>brámben, bna, <i>adj.</i> Wehr-: bramlna vojska, der Wehrkrieg, <i>Cig.</i></p>
<p>260. brámbovec -vca m (á) /.../ ♦ star. <i>branilec, branitelj</i>: brambovci trdnjave so odbili napad / biti brambovec pravice</p>	<p>brámbovec, vca, m. der Wehrmann, der Landwehrmann; <i>Mur., cig., Jan., Vod.(Pes.) nk.</i>; neslužeci brambovci, <i>Levst. (Nauk).</i></p>
<p>261. brámor -ja m (á) 3. mn., zastar. <i>tuberkuloza vratnih bezgavk; skrofuloza</i>: bramorji so pogostna bolezen</p>	<p>brámor, rja. m. 1) die Werre, <i>Mur., Cig., Jan., Erj.(Ž.), Valj.(Rad), Št.</i>; prim. podjed; – 2) der knoten am Knie, (eine Krankheit), <i>V.-Cig.</i>; junec ima bramorja <i>Polj.</i>; – 3) pl. bramorji, Schropheln, <i>Notr.-Cig., Jan., Nov.</i>; imel je bramorje ali bezgavke, <i>Cv.</i></p>
<p>262. brán -a tudi -u m (â) /.../ star. <i>nasip, pregrada pri vodi</i>: reka je stopila čez branove</p>	<p>brán, m. 1) = bran, f. 1) <i>Valj.(Rad)</i>; 2) = jez: Srdita čez branove stopi, <i>Greg.</i>; b. postaviti žugajoči reki, <i>Jurč.</i></p>
<p>263. brán -i ž (â) 1. /.../ • star. postaviti se, stati v bran skušnjavi <i>upreti se, zoperstaviti se</i> 2. star. <i>varstvo, zaščita</i>: jemati koga v bran</p>	<p>brán, i, f. die Vertheidigung: Presvetli cesar vabi nas na domovine bran, <i>Vod. (Pes.)</i>.</p>
<p>264. branilo -a s (í) star. <i>kar brani, varuje</i>: če je imel ščit, mu ni bilo treba drugih branil / cepljenje je branilo zoper bolezni</p>	<p>branilo, n. sredstvo za zaščito, das Schubmittel: das Besetzungswert, <i>Cig.</i>; – die Schirmwaffe, <i>Cig. (T.), C., Jap. (Prid.)</i>.</p>
<p>265. branišče -a s (í) star. <i>prostor, kraj za obrambo</i>: dobro naravno branišče</p>	<p>branišče, n. 1) das Bollwert, <i>Mur., Cig. (T.), Nov., Zg.D.</i>; Dubrovnik je opasan z branišči in zidinami, <i>Vrt.</i>; – die Burg, <i>C.</i>; – 2) das Gerüst der Egge (ohne die Zähne), <i>Cig.</i>; – 3) = brana, der roft (on der Baukunst), <i>Mur.</i></p>
<p>266. brániti in brániti -im nedov. (Ī á) brániti se in brániti se <i>odklanjati, ne marati</i>: /.../ star. težko se je branil silnim prošnjam</p>	<p>brániti, im, <i>vb. impf.</i> 1) vertheidigen, beschützen; z mečem koga b., levinja svoje mladiče pogumno brani, b. trdnjavo, b. svoje poštenje; redko z gen.: kaštigaj hude, brumlnih brani, <i>Krelj.</i>; b. koga komu (čemu); tuj mož nas je pastirjem branil, <i>Ravn. /.../</i>; – 2) wehren; b. se česa, sich gegen etwas wehren: branili smo se teh davkov, pa se jih nismo mogli ubraniti; b. se darila, kruha se ni braniti; /.../</p>

267. bránša -e ž (â) zastar. <i>stroka, zvrst, panoga</i> : tega blaga trgovina ni imela, ker ni sodilo v njeno branšo	/
268. brášnja -e ž (â) star. <i>hrana za na pot</i> : napolniti torbo z brašnjjo	brášnja , f. = brašno, <i>Guts., Mur.</i>
269. brášno -a s (á) star. <i>hrana za na pot</i> : vzeti brašno s seboj; počivala sta in se krepčala z brašnom; pripraviti polno torbo brašna // <i>živež, živila</i> : berač z nabranim brašnom	brášno , n. die Speise, <i>Meg.</i> ; – die Wegzehrung, <i>Cig., Jan.</i> ; – prim. brešno.
270. bràt bráta m, im. mn. brátje stil. bráti (â á) 1. <i>moški v odnosu do drugih otrok svojih staršev</i> : /.../ star. rojeni brat; starejši brat; brat moje žene; podobna sta si kakor brat bratu	bràt , bráta, m. der Bruder; pravi, pristni, rodni brat. /.../
271. bratàn -ana m (â á) star. <i>bratov sin; nečak</i>	bratàn , ána, m. = bratič, des Bruders Sohn, der Neffe, <i>Jan., C., Mik., Hip. (Orb.), Navr. (Let.), LjZv.</i>
272. bráti bêrem nedov., tudi beró; brál (á é) 1. /.../ <i>dojemati vsebino besedila</i> : /.../ star. brati na bukve / berem, berem, pa ne razumem; tam je stal, kakor beremo, velik grad; knjiga se lepo bere; na prvi strani se bere / brati otrokom pravljice	bráti , bérem, vb. <i>impf.</i> 2) lesen (=čitati): komu postave b. jemanden ein Capitel lesen, <i>Cig.</i> ; b. na kaj: tisti ljudje, ki na pismo bero, več vedo, <i>Jurč.</i> ; prim. nem. lesen
273. bratič -íča tudi brátič –a m (î í; â) /.../ star. <i>bratov sin; nečak</i>	bratič , íča, m. 1) des Bruders Sohn, <i>Habd., Cig., Jan., C., Hip. (Orb.), jvzhŠt.</i> ; – 2) = strijčev sin, der Cousin, <i>BlKr.</i> ; – tudi: bratič.
274. bratična -e ž (í) star. <i>bratova hči; nečakinja</i>	bratična , f. des Bruders Tochter, die Nichte, <i>Habd., Hip. (Orb.), Jan., C., kajk.-Valj.(Rad.)</i>
275. brátovski -a -o prid. (á) <i>nanašajoč se na brate</i> : /.../ star. bratovski narod <i>bratski</i>	brátovski , adj. Bruder = brüderlich; bratovska ljubezen
276. bráv -i ž (â) star. <i>ovce</i> : pasti brav	bráv , i, f. coll. das Schasvieh, <i>Zv., Notr.</i> ; mej skalovjem je pasel svojo brav, <i>Jurč.</i>
277. brávec –vca m (á) star. <i>oven</i> : krepko je držal bravca	brávec , vca, m. 1) der Schöps, <i>Mur., Cig., Jan., Bolc-Erj. (Torb.)</i>
278. bravúra -e ž (û) 2. star. <i>pogumnost, drznost</i> : boriti se z bravuro / rad govori o svoji bravuri <i>drznem, pogumnem dejanju</i>	/
279. brčáti –im nedov. (á í) /.../ star. voda je začela brčati <i>brbotati, bobljati</i>	brčáti , ím, vb. <i>impf.</i> murren: b. v koga, <i>Cig.</i> ; wirbeln: bobnica brči, <i>Jarn., Mur.</i> ; /.../
280. brdek -dka -o stil. brdèk -dkà -ò prid. (ř; □ ä) star. <i>brhek</i> : brdek in zal fant; deklica je za čuda brdka	brdek , dka, <i>adj.</i> 1) hübsch, schmuck, <i>C., Navr. (Let.)</i> ; – 2) stark, schnell, <i>C.</i> ; – 3) ausgeweckt, fleißig, brav, <i>C., Gorjani-Erj. (Torb.)</i> ; – nav. brhek.

281. brdína -e ž (í) zastar. <i>vzpetina, breg</i> : mahovita brdina	brdína , f. = brdnina, <i>Cig.</i> brdnína , f. das Berghen, <i>Cig., C.</i>
282. bremenāt -áta -o prid. (â ā) star. <i>obremenjen, otovorjen</i> : bil je bremenat knjig / bremenata žena noseča	bremenāt , áta, adj. 1) lastend, schwer: bremenata teža, <i>C.</i> ; – 2) schwanger: bremenata razuzdanka, <i>Levst. (LjZv.)</i> .
283. bremeníti -im nedov. (ī í) 3. zastar. <i>ležati kot breme</i> : dolg bremeni na zemljišču	/
284. brentáča -e ž (á) zastar. <i>brenta</i> : kadi, sodi, brentače	brentáča , f. die Butte, <i>Cig.</i> ('brenta')
285. bréstovec -vca m (□) star. <i>brešt</i> : senčnati, visoki brestovci	/
286. brez predl., z rodilnikom 5. star., zlasti s števnikom za izražanje dejstva, da manjka del do polnosti: mož jih ima že devetdeset brez dveh	brèz , <i>praep. c. gen. ohne</i> ; brez konca in kraja, ohne Ende, ins Unendliche; brez skrbi; brez tega; brez malega žive Srbi po vaseh, <i>Navr.(Let.)</i> ; /.../ brez obene izgovori, <i>Kast.</i> ; brez obenega grenkega govorjenja, <i>Kast.</i> ; brez nikoder nikogar na vsem božjem svetu; /.../
287. brézast -a -o prid. (□) 2. star., navadno v zvezi s pogled jezen, zloben: brezast pogled	br□zast , <i>adj.</i> brezasto gledati = pisano gledati, scheel blicken, <i>Cig.</i>
288. brezbrád in brezbràd -áda -o prid. (â; ä á) /.../ star. brezbrada mladina <i>nedorasla, nezrela</i>	/
289. brezdélica -e ž (□) 2. star. <i>brezdelnež</i> : ti si lena brezdelica	brezd□lica , f. die Muße, <i>Cig. (T.), Erj. (Som.)</i> .
290. brezdélnik -a m (□) zastar. <i>brezdelnež</i> : brezdelnik in tat / zabave za bogatine in brezdelnike	brezd□lnik , m. der Müßiggänger, <i>Guts.</i> ; – der Feiergefell, <i>Cig.</i>
291. brezdúšnik -a m (û) star. <i>brezdušnež</i> : nasilnež in brezdušnik	brezdúšnik , m. der Herzlofe, der Gefühllofe, <i>Mur., Cig., Valj. (Rad.)</i> ; – der Bosewicht, <i>Meg., Dict., Krelj.</i>
292. brézen -zna m (□) zastar. <i>marec</i> : zgodilo se je na dan 4. brezna	br□zen , zna, m. der Monat Marz, <i>Meg., Zil.-Jarn.(Rok.)</i> ; kar v breznu zraste, april pobrije, <i>Guts.</i>
293. brêzen -zna m (é) zastar. <i>brezno</i> : globok, temen brezen / brezen smrti	brêzen , zna, m. = 1) brezden; – 2) eine sehr tiefe Stelle im Wasser, <i>Kojsko (Goriš.)</i> .
294. brezljúden -dna -o prid. (ú ū) star. <i>ki je brez ljudi, neobljuden</i> : pristati na brezljudnem otoku / brezljudne ulice	brezljúden , dna, <i>adj.</i> menschenleer, <i>Jan.</i> ; entvölkert, <i>Cig. (T.)</i> .
295. brêzno -a s (é) /.../ • star. peklensko brezno <i>pekel</i>	brêzno , n. = brezno, n. = brézden ; pije kakor bi vlival v brezno, er saust wie ein loch, <i>Cig.</i> ; (nav. brezno).
296. bréznov -a -o prid. (□) zastar. <i>marčev</i> : br□znov , <i>adj.</i> Märzen: b. снег, <i>Levst. (Zb. sp.)</i> .	

breznov sneg	('marčev')
297. brezobrázen -zna -o prid. (ā) 2. zastar. <i>nesramen, surov, brezobziren</i> : brezobrazni napadi na pisatelja	brezobrázen , zna, <i>adj.</i> unförmlich, <i>Cig. (T.)</i> .
298. brezobráznost -i ž (ā) 2. zastar. <i>nesramnost, surovost, brezobzirnost</i> : njegova skrajna brezobraznost	/
299. brezpámeten -tna -o prid. (á) star. <i>nespameten</i> : ne bodi tako brezpametna	brezpámeten , tna, <i>adj.</i> verunftlos, <i>Cig.</i> ; unverständlich, <i>M.</i> ('nespameten')
300. brezposésten -tna -o prid. (□) zastar. <i>ki je brez posesti, premoženja</i> : brezposestni in brezdomski proletariat	/
301. brezpredméten -tna -o prid. (□) 1. /.../ // zastar. <i>ki je brez vzroka, podlage, neosnovan</i> : brezpredmetna žalost	brezpr□dmeten , tna, <i>adj.</i> gegenstandlos, <i>Cig. (T.)</i> , <i>Zv.</i>
301. brezsílen -lna -o prid. (î) zastar. <i>brezmočen</i> : brezsilni otrok; mož je bil beden in brezsilen / brezsilni gnev	/
302. brezsřčnik -a m (ř) star. <i>brezsrčnež</i>	brezsřčen , čna, <i>adj.</i> herzlos, brezsrčna mati.
303. brezstíden -dna -o prid. (î) zastar. <i>nesramen, brezramen</i> : brezstidna blodnica / brezstidni dovtipi // <i>brezobziren, brezvesten, nepošten</i> : brezstidni hinavci / brezstidna parodija	/
304. brezstídnost -i ž (î) zastar. <i>nesramnost, brezramnost</i> : brezstidnost vedenja / brezstidnost izkoriščevalcev	/
305. breztéčnost -i ž (□) zastar. <i>pomanjkanje teka</i> : sredstvo proti breztečnosti	/
306. breztváren -rna -o prid. (ā) star. <i>brezsnoven</i> : brezvarno bitje	/
307. brezúmnik -a m (ū) star. <i>brezumen človek</i> : vede se kot brezumnik	brezúmnjež , m. der Dummkopf, <i>Cig.</i>
308. brezvéstnik -a m (□) star. <i>brezvestnež</i> : dobičkaželjni brezvestniki	brezv□stnik , m. der Gewissenloser, <i>Mur., Cig., Jan.</i> ('brezvestnež')
309. brezzavésten -tna -o prid. (□) star. <i>nezavesten</i> : ležal je brezzavesten / brezzavestne blodnje	brezzav□sten , tna, <i>adj.</i> bewusstlos, <i>Jan., nk.</i> ('nezavesten')
310. bréžec -žca m (□) zastar. <i>manjšalnica od breg</i> : voziti v brežec	br□žec , žca, m. dem. breg. ('manjšalnica od breg')

311. br̂hek tudi brhèk br̂hka -o in -ó, stil. brhèk -hkà -ò prid., brhkéjši in br̂hkejši (ř □ ř; □ ä) /.../ // zastar. <i>hiter, uren</i> : prijezdil je na brhkem vrancu	br̂hek , hka, <i>adj.</i> stattlich, schmuck, hübsch, <i>Guts., Mur., Cig., Jan., Gor., Št.</i> ; brhko pisan šotor, <i>Burg</i> ; pogl. brdek ('postaven, čeden')
310. bridek -dka -o stil. -ó prid., bridkéjši tudi brídkejši (í ī) 1. /.../ star. bridka smrt • star. bridka martra <i>križ s podobo Kristusa</i> 2. star. <i>oster</i> : bridki meč; bridka sablja	bridek , dka, m. 1) scharf, schneidig; <i>Meg., Habd., Cig. (T.), Jan., Mik.</i> ; b. nož, bridka sablja, b. veter, C.; – scharf b Geschmack; <i>Dict., Hip. (Orb.)</i> ; – 2) bitter: b. kakor pelin, <i>Danj. (Posv. p.)</i> ; – bridko trpljenje, bridka smrt, bridke besede, /.../, C.; – bridko, sehr: bridko sem želed, <i>Krelj</i> , bridko so se prestrašili, C., M.
312. bridkôba –e ž (ó) zastar. <i>bridkost</i> : prevzela jo je strašna bridkoba	bridkôba , f. = bridkost, <i>Jan.</i>
313. bríga -e ž (ī) /.../ • star. briga me je zanj! <i>Briga me (on)!</i>	bríga , f. die Kummer, der Verdruss, die Sorge, <i>Jan., C.</i> ; nk.; – hs. ('skrb')
314. brihtati –am nedov. (í) star. <i>spravljati k zavesti, buditi</i> : bolnika brihtajo iz omame brihtati se star. <i>umsko razvijati se</i> : fant se je začel brihtati	brihtati , am, <i>vb. impf.</i> = dramiti, bistriti, učiti; (narejeno iz obrihtati, in to iz nem. richten, C.).
315. brisavica –e ž (ī) zastar. <i>veter, sapa</i> : hladna brisavica pihlja od planin	brisavica , f. = veter, sapa: hladna brisavica pihlja od planinskih goščav, <i>Glas.</i>
316. brizgálka –e [tudi ūk] ž (â) 3. zastar. <i>brizgalna</i> : gasilna brizgalka	brizgálka , f. 1) die Feuerspritze, <i>Slom.-C.</i> ; ročna b., <i>Jan.</i>
317. brizgálnica -e ž (â) 2. zastar. <i>brizgalna</i> : gasilci so prišli z brizgálnico	brizgálnica , f. die Spritze, <i>Jan., Cig., Levst. (Nauk.)</i> ('brizga, brizgalna')
318. brizglja -e ž (ī) zastar. <i>brizgalka</i> : zdravnik je pripravil brizgljo in poiskal žilo; klistirna brizglja	brizglja , f. die Spritze; gasilna b., die Feuerspritze, <i>Cig.</i> ; b. klistirka, <i>DZ.</i>
319. br̂na in br̂nja -e ž (ř; □) star. <i>zelo rodovitna črna prst; črnica</i> : organske snovi v brni	br̂na , f. 1) der Letten, <i>Erj. (Min.)</i> ; – 2) die Dammerde, der Humus, <i>Jan., C., Z.</i> – 3) eine Mischung von Bohnene und Fisolen, C. (2. 'črnica')
320. brodár -ja m (á) 3. zastar. <i>mornar</i> : brodarji plujejo na odprto morje	brodár , árja, m. 1) der Ruderknecht, <i>M.</i> ; der Fährmann, <i>Pjk. (Črt.)</i> ; – 2) (po hs.) der Schiffer, der Matrose, <i>Cig., jan., M., C.</i> ('mornar')
321. brodáríti -im nedov. (á â) 2. zastar. <i>pluti</i> : ladje brodarijo po morju	brodáríti , ârim, <i>vb. impf.</i> Schiffen, zu Schiffe fahren, <i>Cig., C., Zora</i> ; – hs.
322. brodárski -a -o prid. (á) /.../ star. kapitan in brodarski sta tako odločila <i>vodja krova</i>	brodárski , <i>adj.</i> Schiffer, <i>Cig., C.</i> ; nautisch, <i>Jan.</i> – hs.
323. brodišče -a s (í) 2. zastar. <i>pristanišče</i> : ladje so zasidrane v brodišču	brodišče , n. 1) die Furt, <i>Mik.</i> ; – 2) die Ueberfuhr, <i>Cig.</i> ; brodišča ali brodi, <i>DZ.</i> ; – 3) die Unlande, <i>Mur.</i> ; der Hafenplac, <i>Cig.</i>

<p>324. brodíti brodíim nedov. (ī □) 4. zastar. <i>pluti</i>: dolga leta je brodil po morju</p>	<p>brodíti, br□dim, <i>vb. impf.</i> 1) waten; po vodi b., <i>Cig.</i>; skozi blatno mesto b., <i>Trub.</i>; – wühlen, <i>Guts.</i>; s prstom brođiti po čejm, <i>Gor.</i>; stochern: Ne brođi drugim po zobeh, <i>Čb.</i>; – pantschen, <i>C.</i>; – sudeln (z. B. beim Essen), <i>Mur., C.</i>; otrok brođi, <i>SlGor.</i>; – 2) abgeschmacktes Zeug reden, <i>C.</i>; – = bloditi (irre reden), <i>Cig., Jan.</i>; 3) trans. durchwaten, pren. durchschweisen: gošče i dole brođi s čudom moj pogled, <i>ogr.-Valj.(Rad)</i>; – b. vodo, <i>Mik.</i>; – b. star prepír 4) überfahren: <i>C.</i>; brođiti človeka na ono stran (reke), <i>Vrt.</i>; /.../ tudi brođiti.</p>
<p>325. brodník -a m (í) 2. zastar. <i>mornar</i>: vihar je zagnal brodnike na otok</p>	<p>brodník, m. 1) der Fährmann (bei einer Ueberfuhr /.../; brodniki so po Savi v ladjah žito vozili; – brodniki = mornarji, <i>Dalm.</i>; – 2) das Schiffboot (nautilus pompilius), <i>Erj.(Ž.)</i>.</p>
<p>326. bròj bròja m (ö ó) zastar. <i>število, številka</i>: dvoštevilčni broj / to je bral v zadnjem broju Novic</p>	<p>bròj, ója, m. die Zahl, <i>Habd., Cig.</i>; – hs., stsl. ('število')</p>
<p>327. brójanice -nic ž mn. (□) zastar. <i>rožni venec, molek</i>: starka je molila na brojanice</p>	<p>/</p>
<p>328. bróжити –im nedov. (□) zastar. <i>šteti</i>: brožiti srebrnike / četa je brožila nad sto mož</p>	<p>bróжити, im, <i>vb. impf.</i> Zählen, <i>Cig.(T.)</i>; – hs., stsl. ('šteti')</p>
<p>329. brómkalij -a m (□-á) zastar. <i>pomirjevalno sredstvo, ki vsebuje brom; kalijev bromid</i>: jemati bromkalij zoper nervoznost</p>	<p>/</p>
<p>330. brózga -e ž (□) 4. zastar. <i>drhal, sodrga</i>: V službo je jemal najgrje malopridneže, tatove, pijance, vlačugarje in tako brozgo (J. Trdina)</p>	<p>br□zga, f. dünner Strassenkoth, <i>Jan., C.</i>; – das Bepantsche, <i>Cig., C.</i>; – das Befindel: v službo je jemal najgrje malopridneže: tatove, pijance, vlačugarje in tako brozgo, <i>LjZv.</i></p>
<p>331. brst –i ž (ř) 3. zastar. <i>dračje, suhljad</i>: butara suhe brsti</p>	<p>brst, î, f. = brst, m. 1) <i>Mik., LjZv.</i>; – 2) dünnes Reisholz, <i>Jan.</i>; suha b., <i>Dalm.</i>; butara suhe brsti, <i>Jurč.</i>; suhe brsti nanosi kanja v gnezdopodlago, <i>Vrt.</i></p>
<p>332. brstje -a s (□) 2. zastar. <i>suhljad, dračje</i>: vrgel je na ogenj suhega brstja</p>	<p>brstje, n. <i>coll.</i> die Baumknospen, <i>Cig., C.</i>; junge Sprossen, die Triebe, <i>Mur.</i>; tudi: brstjè</p>
<p>333. brtávs -a m (â) star. <i>velik kos</i>: odrezal si je brtavs črnega kruha; brtavs mesa</p>	<p>brtávs, m. ein grosses Stück (Brot, Fleisch), <i>Cig.</i> ('velik kos')</p>
<p>334. brúmen -mna -o prid., brúmnejši (ú ū) 1. zastar. <i>pobožen</i>: brumen krščanski človek; žena je brumna in poštena</p>	<p>brúmen, mna, <i>adj.</i> = pobožen, frommm; – = priden, <i>C.</i>; – iz nem.; prim. stvn. fruma, Russen, bav. frumm, fromm.</p>

335. brúmnost –i ž (ú) zastar. <i>pobožnost</i> : nikoli ni kazal kake posebne brumnosti	brúmnost , f. = pobožnost
336. bráz -a -o prid. (ř) /.../ star. bližati se brzih nog <i>hitro</i> ; brzi vlak <i>brzovlak</i>	bráz , <i>brza</i> , <i>adj.</i> schnell, hurtig, <i>Dict., Mur., Jan., Cig.(T.), nk.</i> ; brzi konjiči, Z. ('hitro')
337. brzójadrnica -e ž (ř-â) zastar. <i>hitra jadrnica</i> : ob bregu je bila zasidrana brzoadrnica	/
338. brzóparník -a m (ř-â) zastar. <i>parník za hitro plovbo</i> : potovati z brzoparnikom	/
339. brzopís -a m (i) 2. zastar. <i>stenografija</i>	brzopis , ísa, m. die Schnellschrift, <i>Cig., Jan.</i> ; die Stenographie, <i>Cig.(T.)</i> ('stenografija')
340. brzopísec -sca m (i) 2. zastar. <i>stenograf</i> : brzopisec zapisuje pogovor	brzopísec , sca, m. der Schnellschreiber, <i>Cig.</i>
341. brzoplóven in brzoplóven -vna -o prid. (ó; □) star. <i>ki plove z veliko hitrostjo</i> : brzoplovna ladja	/
342. brzoplóvka -e ž (□) zastar. <i>manjša ladja za hitro plovbo</i> : gusarji so se bojevali na lahkkih brzoplovkah	/
343. brzoték in brzoték -éka m (ë é; □) zastar. <i>sel</i> : obvestilo mu je prinesel brzotek	brzoték , ték, m. 1) der Schnelläufer, der Courier, <i>Jan., C.</i> ; – 2) brzoteki, <i>Erj.(Z.)</i> ; – 3) der Schnelllauf, <i>Telov.</i> (1.'sel')
344. bučéla -e ž (□) zastar. <i>čebela</i> : bučele brenčijo okrog lipe; ljudje so šumeli kakor bučele v panju	/
345. búdati –am nedov. (û) star. <i>buljiti</i> : fant buda v tla • star. zmeraj buda v knjige <i>veliko bere, študira</i>	búdati , am, <i>vb. impf.</i> stümpfern, <i>V.-Cig., C.</i> ; pogl. bodati.
346. búhati -am nedov. (û û) 2. preh., zastar. <i>suvati, dregati</i> : mimogrede so ga buhali v rebra	búhati , búham, šem, <i>vb. impf.</i> puffen, stossen; burja, veter buha; gorkota buha v sobo, <i>Nov.</i> ; plamen buha kvišku, schlägt, lodert empor, <i>C.</i> ; morje buha, das Meer brandet, <i>C., Z.</i> ; na dveri buhati, <i>C.</i> ; z glavo buhati v zid, <i>Št.</i> ; schlagen. Ženo z macljem buše, <i>Npes.-Vraz.</i> ; kozli se buhajo, stossen sich mit den Körnern, <i>Cig.</i> ; ('suvati, dregniti, tepsti')
347. búka ¹ -e ž (û) zastar. <i>hrup, trušč</i> : iz krčme se razlega buka in vriskanje	búka , f. der Tumult, <i>Cig., C., kajk-Valj.(Rad.)</i> . ('hrup')
348. búka ² -e ž (ú) star., v zvezi <i>gluh kakor buka zelo gluh</i>	/
349. bukét -a tudi buké -ja m (□) 1. zastar. <i>šopek</i> :	/

buket rdečih kamelij	
350. búkovski -a -o prid. (ū) star. <i>knjižen</i> : bukovska latinščina mu ni tekla gladko // <i>latinski</i> : naučiti se bukovskega jezika	búkovski , <i>adj.</i> bücher: bukovski jezik, <i>Trub., Dalm.</i> ('knjižen')
351. bukvár –ja m (á) zastar. <i>knjigarnar</i> : pri bukvarju si je kupil Prešernove Poezije	bukvár , rja, m. = knjigar, <i>Cig., Jan.</i>
352. bukvárna –e ž (â) zastar. <i>knjigarna</i>	bukvárna , f. = knjigarna, <i>Z., nk.</i>
353. bukvárnica -e ž (â) zastar. 1. <i>knjižnica</i> : ustanovili so slovensko bukvarnico 2. <i>knjigarna</i> : povesti v bukvarnicah ne prodajajo več	bukvárnica , f. 1) = knjigarnica, <i>Cig., Jan.</i> ; – 2) = knjižnica, <i>Mur., Cig., Jan.</i>
354. búkve -kev ž mn. (ū ū) star. 1. <i>večje število trdno sešitih tiskanih listov</i> ; <i>knjiga</i> : brati bukve, na bukve; tako stoji v bukvah; debele, stare bukve; latinske bukve / mašne bukve; pogledati v sanjske bukve 2. <i>kot knjiga trdno sešiti listi za uradne zapise</i> : pogledati v krstne bukve; voditi gruntne bukve zemljiško knjigo • star. govori, kakor bi iz bukev bral <i>gladko</i> ; <i>učeno</i> ; star. kar naprej je v bukvah <i>bere, študira</i> ; črne bukve po ljudskem verovanju <i>knjiga, s katero se da čarati, vedeževati</i> ; star. njegovo ime je zapisano v zlatih bukvah zgodovine <i>ta človek je zelo zaslužen</i> ;	búkve , kev, f. <i>pl.</i> das Buch; tudi: búkve ('knjige')
355. bukvišče –a s (i) zastar. <i>knjižnica</i> : bukvišče samostana	bukvišče , n. 1) = knjižnica, <i>Jan., Cig., Vod.(Izb. sp.)</i> ; – 2) = knjižnjak, <i>Jan.</i>
356. búren ² -rna -o prid. (ū) star. <i>poln burje, vetroven</i> : burno in mrzlo vreme	búren , rna, <i>adj.</i> stürmisch, aufgeregt, <i>Jan., Cig.(T.), nk.</i> ; burno vreme, burna seja, <i>nk.</i>
357. búrovž -a m (ú) 1. star. <i>zvonec, ki ga nosi žival vodnica</i> : krava pozvanja z burovžem 3. zastar. <i>ozvezdje, katerega sedem najsvetlejših zvezd ima obliko voza; veliki voz</i>	búrovž , m. 1) die Kuhglocke, <i>Cig., Dol., Polj.</i> ; (prim. Al' je grom al' treskanje, Al' voz burovžev(i) gre? <i>Npes.-K.</i>) – 2) veliki b., der grosse Bäre, der Wagen, <i>Cig., Jan.</i> ; Čemu nek' so gostoževci, Čemu meni vel'ki burovž? <i>Čb.</i> – (<i>Levst.[Rok.]</i> meni, da je ta beseda iz nem. voraus nastala). (1. 'kravji zvonec'; 2. 'veliki voz')
358. bútara –e ž (ú) 1. /.../ zastar. butara usnja sveženj;	bútara , f. ein Bündel (Reiter, Ruthen, Stöcke u. bgl.); <i>Cig.</i> ; die Faschine, <i>Cig.</i> ; – butara kolja = 50 kolov, <i>jvzhšt.</i> ; – die Bürde, die Last, <i>Mur., Cig., Jan.</i> ; sodniška b., <i>Jurč.</i> ('sveženj')

358. butíca -e ž (í) 2. star. <i>glavič, betiček</i> : palica s srebrno butico	butíca , f. = betica, <i>Dict., Trub., Cig., Preš., Levst.(Zb. sp.)</i> .
360. butíčast -a -o prid. (í) 2. star. <i>ki ima (velik) glavič, betiček</i> : butičasta palica	/
361. buzakljún -a m (û) star. <i>neumen, neroden človek</i> : kakšen buzakljun pa si, da še premišljuješ	buzakljûn , <i>interj.</i> = buzarona! sapperment! <i>LjZv.</i>
362. buzakljúnski -a -o prid. (û) star. <i>ki vzbuja jezo, nevoljo, odpor</i> : spat se spravi, sova buzakljunska / buzakljunska trditev	buzakljûnski , <i>adj.</i> (lepše rečeno, nam. buzaronski), <i>Jan., Preš.</i>
363. buzaráca medm. (ä) star. <i>izraža podkrepitev trditve</i> : buzaraca, ta pa zna!	/
364. buzaráda medm. (â) zastar. <i>izraža podkrepitev trditve</i> : buzarada, kako bi vsi zijali!	/
365. buzaróna medm. (□) zastar. <i>izraža podkrepitev trditve</i> : dekle je, buzarona, bistro	buzar□na , <i>interj.</i> sapperment! (tudi: buzaraca ⁴² , <i>Gor.</i>).
366. buzarónski -a -o prid. (□) star. <i>ki vzbuja jezo, nevoljo, odpor</i> : buzaronski fant, kaj pa počneš!	buzar□nski , <i>adj.</i> satirisch: b. bič! Luderpeitsche! <i>Zora.</i>
367. cagováti -ujem nedov. (á û) star. <i>obupavati</i> : zakaj naenkrat toliko cagujete	cágati -am, <i>vb. impf.</i> zagen; – iz nem. ('obotavljati se')
368. cáker [kør] m neskl. (á) star., v prislovni rabi, v zvezi v caker hoditi imeti opravka s kom, s čim : z njim ni dobro v caker hoditi	cáker , <i>indecl.</i> , v caker hoditi s kom, s kakšno rečjo <i>Jan., M., Gor.</i> , z nekom nekaj ustvarjati (<i>bav.</i>), ne znati v oralu hoditi, <i>Guts.</i>
369. cámelj -mlja m (á) star. <i>kembelj (pri zvonu)</i>	cámelj , mlja, der Glockenschwengel; <i>Cig., Jan., C., Glas., SIGor.</i> ('kembelj')
370. cár -ja m (â) 1. /.../ star. beli car <i>ruski</i> 2. star. <i>cesar</i> : francoski, turški car	câr , cârja, m. der Zar: ruski car; = cesar, <i>Kast., Murk in dr.</i> ; avstrijski c., <i>nk.</i>
371. cárinja -e ž (â) zastar. <i>carica</i>	caríca , f. die Zarin; – = cesarica, <i>nk.</i>
372. cárstvo -a s (â) /.../ star. <i>cesarstvo</i> : francosko carstvo;	cârstvo , n. das Zarenthum, <i>nk.</i> ('carstvo')
373. cefedrátí -am [cef in cəf] nedov. (á â) star. <i>cefrati</i>	cefedrátí , âm, <i>vb. impf</i> 1) zerpfen, <i>C.</i> ; – 2) c. koga kam; <i>BIKr.</i> ; prim. cefrati; – 3) kleinschrittig gehen (kakor otroci), <i>BIKr.</i> (1. 'razcefrati')
374. céhmošter tudi céhmešter -tra m (□) star. <i>cerkveni ključar</i> : njegov oče je bil cehmošter; izvolili so novega cehmoštra	c□hmošter , tra, m. = cehmešter 2) <i>Valj.(Rad).</i>
375. céhoven -vna -o prid. (□) star. <i>cehovski</i> : oblečen v cehovni kroj / cehovna pravila	c□hoven , vna, <i>adj.</i> Zuft-: cehovna knjiga, <i>Cig., Jan.</i>

⁴² Vendar tega leksema kot samostojne iztočnice ni v Pleteršnikovem slovarju.

376. céhta -e ž (□) 1. star. <i>slamnjača</i> : ležati na cehti	1. c□hta , f. = cefta; neka posoda, <i>zapšt.-C.</i> ; ein Weingefäß, <i>Poh.-C.</i> 2. c□hta , f. der Bettsack, <i>Pohl.</i> ; – = torba. Po hosti je taval z zeleno cehto na kolku, <i>Jurč.</i>
377. cél -a -o tudi -o [ceŋ] prid. (□ □) /.../ céli -a -o sam.: zastar. dobil ga je do celega na svojo stran <i>popolnoma, docela</i> ; gaziti na celo, v celo, po celem <i>po nepregaženem, neprehojenem snegu</i> ; star. konj se je na celem ustavil <i>iznenada, nepričakovano</i> ; star. v celem je stvar dobra (<i>gledano</i>) v celoti; na njem ni ostalo nič celega; obleka iz celega v <i>enem delu</i>	c□l, c□la , adj. was nicht beschädigt ist; kupica se ni ubila, ampak je še cela; suknja je še cela, še nič ni raztrgana; – rana je cela; po celem snegu gaziti, <i>Jurč. /.../</i>
378. céla -e ž (□) star. <i>tesen, zaprt prostor; celica</i> : samostanska cela	/
379. célek -lka m (□) 2. zastar. <i>celota</i> : vsi deli sestavljajo celek	/
380. celína -e ž (í) 3. star. <i>celota</i> : obdelati snov v celini	cēlína , f. 1) ein Ganzes (math.), <i>Cig., Jan., Cig.(T.)</i> , pet celin sena, <i>Notr.</i> – 2) das Land: celino orati; orne njive puščati v celino, <i>Levst. (Nauk)</i> , pren. celino orati, obdelovati 3) die Wildbahn ('narava'); 4) der Continent (1. 'celota'; 2. 'zemlja'; 3. 'narava'; 4. ('kontinent'))
381. céloma prisl. (□) zastar. v celoti, <i>popolnoma</i> : prav ima celoma, ne samo deloma	c□loma , adj. gänzlich, <i>Cig., C.</i> ('popolnoma')
382. cempèr -éra in -êra m (ě □, é) star. <i>trohica, betvica</i> : ostalo ni niti za cemper	cempèr , éra, m. das Windeste von einer Sache, nima cempera, <i>Cig., C.</i> ; ni cempera mu ni ostalo, <i>BlKr.</i> ; raztrgati koga na cempere, <i>Navrt.(Let.)</i> ; – prim. ceper.
383. cén -a -o prid. (□) zastar. <i>ki je po nizki ceni, poceni</i> : ceno blago; prim. ceno, cenejši	c□n , adj. wohlfeil, <i>Jan., Vest.</i> ; iz adverbija cenó, wohlfeil, napačno narejen pridevnik. ('poceni')
384. céna -e ž (□) 2. <i>kar je vredno priznanja, hvale; vrednost, pomembnost</i> : • /.../ zastar. v ceno za manj, <i>kakor je vredno</i> ; zastar. po nobeni ceni <i>pod nobenim pogojem, nikakor ne</i> ;	c□na , f. 1) der Preis; ceno povedati; za ceno se pogajati, handeln; tržna cena, tržna cena; <i>DZ.</i> ; v ceno prodajati, wohlfeil verkaufen ('za manj kakor je vredno', <i>op.</i>), <i>C.</i> ; /.../ 2) = vrednost, der Wert, ta stvar nima nobene cene, <i>nk.</i>
385. cenén -a -o prid. (□) /.../ star. kupiti za cenen denar za malo denarja;	cēn□n , adj. wohlfeil, <i>Erj.(Torb.), nk.</i> ; ("napačna novinka", <i>Cv.</i>); – prim. ceno.
386. cenóvnik in cenovnik -a m (□; í) zastar.	cēnovnik , m. die Preisliste, der Tarif, <i>Jan., Cig.(T.)</i> ,

<i>cenik</i> : komisija je izdelala enoten cenovnik	<i>Levst.(Nauk), DC.</i> ('cenik')
387. cép -a m, mn. tudi cepóvi, tož. mn. tudi cepé, im. dv. tudi cepá (□) 3. zastar. <i>debela palica, gorjača</i> : z železom okovani cepi 4. ed., star. <i>precep</i> : ujeti gada v cep • star. v dva cepa <i>govoriti dvoumno</i> ; star. majati se v dva cepa <i>na levo in desno</i> ; star. znal je žvižgati v dva cepa <i>dvoglasno</i>	c□p , m. 1) der Spalt, <i>Mur., Cig.</i> , oje se je v cepu strlo, Z.; – = precep, <i>Trub.</i> ; – 2) vrv v štiri cepe, Z.; prim. pramen; – v dva cepa se majati, Z.; v dva cepa hoditi, C.; z bičem pokati v dva cepa, <i>Zora.</i> ; žvižgati v dva cepa, Z., <i>LjZv.</i> ; v dva cepa govoriti, <i>Jap.(Prid.); /.../</i>
388. cépec -pca m (□) 2. zastar. <i>debela palica, gorjača</i> : opiral se je na okovan cepec	c□pec , pca, m. <i>dem.</i> cep; 1) kleines Pfpoffreis;, <i>Valj.(Rad)</i> ; – 2) cepec, der Dreschflegel, <i>Cig., C., M.</i> (1.'cepič; 2.'neumnež')
389. cepèr -éra in -êra m (è □, é) star. <i>trohica, betvica</i> : od njega ne boš dobil niti cepera; pokradli so mi vse do zadnjega cepera	cepèr , éra, m. der Splitter: cepera drv nema (= čisto nič), <i>Lašče – Erj.(Torb.); /.../</i> ('drobec')
390. cepidláčenje -a s (á) star. <i>dlakocepstvo</i> : zoprno cepidlačenje	cepidláčenje , n. die Silbenstecher, <i>Cig.(T.)</i> ; – hs.
391. cepjè -a in cépje -a s (è ä; □) star. <i>cepljena drevesca</i>	cepjè , n. veredelte junge Bäume, <i>ogr.-C.</i> ('cepljena mlada drevesa')
392. cépljenec -nca m (□) 4. zastar. <i>prašič križanec</i>	c□pljenec , nca, m. 1) = cepljenica, C., Z.; pri povijanju cepljenca se mora dobro gledati, da se cepič ne premakne, <i>Pirc</i> ;
393. cerkvéneec -nca m (□) star. <i>cerkovnik</i> : cerkvenec stopi iz zakristije; dolgo je bil cerkvenec v stolnici // <i>duhovnik</i> : cerkvenci in menihi	cerkv□neec , nca, m. = cerkovnik, C., Z., <i>Erj.(Izb.sp.), Dol.</i>
394. cerkvénik in cerkveník –a m (□; í) zastar. <i>cerkovnik</i> : cerkvenik je že šel zvonit; samostanski cerkvenik	cerkveník , m. = cerkovnik, <i>Cig., Jan.</i>
395. cerkvenják -a m (á) star. <i>duhovnik</i>	/
396. cérovce in céravec -vca m (□) star., v zvezi <i>šparovec cerovca najde varčen človek ima pogosto zapravljive naslednike</i>	/
397. césar -arja m (é á) 1. v <i>nekaterih državah vladar</i> : /.../ star. nikjer pod cesarjem mu ni enakega • /.../ star. služiti cesarja <i>biti pri vojakih</i> ; 2. zastar. <i>denar</i> : cesar se ga ne drži	césar , árja, m. der Kaiser; Njegovo Veličanstvo presvetli naš cesar; turški cesar.
398. cesarič -iča m (í í) star. <i>cesarjevič</i> : mladi cesarič	cesárič , m. der Sohn des Kaisers, C., <i>Mik., Vrt., Npes.-Cig.</i> ('cesarjev sin')
399. cesárski -a -o prid. (á) 2. <i>nanašajoč se na (avstroogrsko) cesarstvo</i> : /.../ zastar. cesarska cesta <i>glavna</i> • star. cesarski orel <i>avstroogrski državni</i>	cesárski , <i>adj.</i> kaiserlich, Kaiser-.

<p><i>grb</i>; star. nositi cesarsko suknjo <i>biti pri vojaki</i>h; zastar. na njem ni našel nobene cesarske napake <i>velike, bistvene</i>; zastar. redko ima cesarsko podobo v žepu <i>denar</i>; star. cesarsko mesto <i>Dunaj</i> cesársko prisl.: star. cesarski niso kos Benečanom <i>avstrijska vojska</i></p>	
<p>400. césta –e ž, mn. stil. <i>cesté</i> (□) 4. /.../ • zastar. <i>železna cesta železnica, vlak</i></p>	<p>c□sta, f. 1) die Straße; velika c.; železna c.; c. krožnica, DZ., vlačugarska c., DZ.; – /.../</p>
<p>401. céstnopolicijski –a –o prid. (□-ī) zastar., v zvezi s predpis, ukrep <i>cestnoprrometen</i></p>	/
<p>402. cestováti –ujem nedov. (á û) star. <i>potovati</i>: cestuje po daljnih deželah</p>	<p>čestováti, ûjem, vb. <i>impf.</i> = potovati, <i>Guts.</i>; – iz češ. (?)</p>
<p>403. cíf –a m (í) zastar. <i>fícek, božjak</i>: <i>Kratkorepnik</i> ni imel nobenega cifa svojega, jaz pa tudi nobene dote (R. Murnik)</p>	/
<p>404. cífrast –a –o prid. (í) star. <i>okrašen, olepšan</i>: cifrasti robci / imela je zelo cifrasto ime <i>nenaravno, izumetničeno</i></p>	<p>cífrast, <i>adj.</i> bunt, verziert, <i>ogr.-C.</i>; gefranst, Z. (‘pisan, okrašen’)</p>
<p>405. cífrati –am nedov. (í) star. <i>krasiti, lepšati</i>: cifrati rob pri prtju / ženske se rade cifrajo <i>lepšajo</i>, <i>lepotičijo</i></p>	<p>cífrati, am, vb. <i>impf.</i> zieren, <i>ogr.-C., Z.</i>; c. se, sich malen, <i>Dol.-Levst.(Rok.)</i>. (‘krasiti’)</p>
<p>406. cikálnik –a [ɥn] m (â) star. <i>ribiška priprava</i> <i>iz plovcev, vrvice in na njej pritrjenih trnkov</i>; <i>parangal</i>: loviti na cikálnik</p>	<p>cikálnik, m. "neka priprava v ribjo lov: na dolzem motvozu je po vrsti navezanih več trnkov z vado, nanj love sosebno odorje, <i>Bilje pri gorici- Erj.(Torb.)</i>.</p>
<p>407. cínjavica –e ž (í) star. <i>tanka ledena obloga na</i> <i>drevju ali skalovju; žled</i></p>	<p>cínjavica, f. das Blatteis, <i>vzhŠt.-C.</i></p>
<p>408. cípela –e ž (í) nav. mn., zastar. <i>čevlji, navadno</i> <i>nizki</i>: hoditi v lepih, rumenih cipelah</p>	<p>cip□le, f. <i>pl.</i> "lahka ženska obutev", <i>med Muro in</i> <i>Dravo - Zora V.</i></p>
<p>409. citácija –e ž (á) zastar. <i>vabilo, poziv, zlasti na</i> <i>sodišče</i></p>	/
<p>410. cítrati –am nedov. (í) star. <i>igrati (na) citre</i>: imenitno je citral in pel; učiti se citrati / deklica je citrala staro narodno pesem;</p>	<p>cítrati, am, vb. <i>impf.</i> die Zither spielen. (‘igrati na citre’)</p>
<p>411. cól¹ –a m (□) zastar. <i>mitnina, carina</i>: plačati col</p>	<p>1. c□l, m. der Zoll; tri cole dolg. 2. c□l, m. die Zollgebür, <i>Mur., Jan., Cig.</i>; – prim. carina. 3. c□l, der Holzblock, C.; cole za drva žagati, C.; – cole imenujejo male lesene krlje s katerimi po zimi netijo, da vidijo predice presti, <i>Solčava (Št.)-</i></p>

	<i>Vest.</i>
412. cólen ¹ -lna -o prid. (□) zastar. <i>mitninski, carinski</i> : skrivaj nositi kaj čez colno mejo / colne uredbe	c□len , lna, <i>adj.</i> Zoll-: colni urad, c. uradnik, <i>Cig., Jan.</i>
413. cólnar -ja m (□) zastar. <i>mitničar, carinik</i> : bil je colnar ob glavni cesti	C□lnar , rja, m. der Zöllner; – po nem. ('carinik')
414. colnína -e ž (ī) zastar. <i>mitnina, carina</i> : zahtevati colnino od soli; visoka colnina	/
415. cóprn -a -o prid. (□) star. <i>čarovniški</i> : ne verjamem v njegove coprne moči	/
416. cukrárna -e ž (â) 1. star. <i>tovarna sladkorja</i> : delavci v cukrarni	cukrárna , f. = cukrarnica, <i>Levst.(Nauk).</i> cukárnica , f. die Zuckerfabrik, <i>Cig., nk.</i> (‘tovarna sladkorja’)
417. cukrárnar -ja m (â) 1. star. <i>lastnik tovarne sladkorja</i> : bogat cukrarnar	cukrár , rja, m. der Zuckerfieder, <i>Cig.</i>
418. cukrenína -e ž (í) star. <i>sladkarija</i> : ves zamaknjen je gledal pisano cukrenino	cukrenína , f. die Zuckerware, <i>Cig.; Levst.(Nauk).</i>
419. cúrek -rka m (ū) 2. star. <i>hiter, močen tok v reki</i> : čoln je zaneslo v curek	cúrek , rka, m. 1) der Strahl einer Flüssigkeit; studenčni c., <i>Cig.</i> ; solze s curkom, po curkih teko iz oči, <i>M.</i> ; zdravje gre po curku navzdol, po niti pa gori, <i>Slom.</i>
420. cvéliti -im nedov. (□ □) star. <i>žalostiti</i> : Mar bi raje bil ostal doma za pečjo, da bi ne cvelil svoje stare matere (F. Levstik) / ne cvelil mi starosti!	cv□liti , cv□lim, <i>vb. impf.</i> weinen machen, <i>Notr.-Levst.(Rok.)</i> , ne cveli me, Z; mar bi raje ostal doma za pečjo, da bi ne cvelil svoje stare matere, <i>Levst.(Zb. sp.)</i> . (‘žalostiti’)
421. cvét -a m, mn. cvéti in cvetévi (□) 2. /.../ • star. bobov ali rožni cvet <i>junij</i>	cv□t , cv□ta, cvētū, m. 1) die Blüte; drevo v cvetu; rožni cvet; /.../ – 2) die Blüte (als Pflanzenteil); popolni, nepopolni cveti, <i>Tuš.(R.)</i> ; – 3) vodni c., <i>Erj.(Ž.)</i> ; – 4) železnic., Z., <i>Erj.(Min.)</i> ; žvepleni cvet, C.; – črni c., <i>Cig.</i> ; /.../ cvet = bela, čista moka, <i>Cig., Not.;</i> /.../
422. cvétje -a s (□) 2. star. <i>cvetenje</i> : presaditi rastlino pred cvetjem; čas cvetja • /.../ zastar. cvetje slovenskega pesništva <i>antologija, izbor</i>	cv□tje , n. 1) <i>coll.</i> die Blüten; v cvetji biti, <i>Cig., Jan., nk.</i> ; – živo cvetje, <i>Cig.(T.)</i> ; – 2) die Blütezeit; o cvetju. (‘cvetenje’)
423. cvetličje -a s (í) star. <i>rože, cvetlice</i> : vrtovi so polni raznovrstnega cvetličja	cvetličje , n. das Geblüm, <i>Cig.</i> (‘cvetlice’)
424. cvétnik -a m (□) 2. zastar. <i>cvetlični vrt</i> : nad skalovjem se širi cvetnik, poln najlepših cvetic	cv□tnik , m. 1) der Blumenstrauß, C., <i>Gutsm.</i> ; – 2) der Blumengarten, <i>LjZv.</i> ; – 3) die Anthologie, <i>Cig.(T., nk.)</i> ; – 4) der Wonnemonat (1. 'šopek'; 2. 'cvetlični vrt'; 3. 'Antologija'; 4.

	'veliki traven, maj')
425. cvetodêr in cvetodér -a m (ê; □) zastar. <i>cvetožer</i>	/
426. cvetóvje -a s (□) star. <i>rože, cvetlice</i> : v gredici je zasajeno razno cvetovje	cv□tovje , n. das Blumenwerk, <i>Cig., Jan.</i> ; v les je bilo češuljevje in cvetovje izrezljano, <i>Ravn.</i>
427. cvíček -čka m (í) /.../ // star. <i>zelo kislo vino</i> : vino pa je bilo cvíček, da najstarejši ljudje niso pomnili take kislice (J. Trdina)	cvíček , čka, m. saurer Wein. (‘kislo vino’)
428. čámer -mra m (á) zastar. <i>kučma</i>	2. čámər³ , mra, m. die Pelz mütze, <i>Trst. (Let.), Laško (Št.)</i> ; po zimi ima Pesničar na glavi zelen ali moder čamer iz suknja s kosmatimi okrajki, ki se črez ušesa razvihni dade, <i>Pjk. (Črt.)</i> . ('kučma')
429. čár -a m (â) 3. zastar. <i>čarovnija</i> : čarovnica je opravila svoje čare / izreči čar <i>čarovne besede</i>	čār , m. die Zauberei, <i>M.</i> ; – der Zauber, <i>Cig., Jan., nk.</i> ; – stsl. ('čarovnija')
430. čára¹ -e ž (á) nav. mn., zastar. <i>nerazločno napisana črka; čačka</i> : ne vem, kaj pomenijo te čare; prim. čira čara ž	2. čára , f. der Strich, <i>Cig., C., DZ.</i> ; – češ. (‘črta’)
431. čára² -e ž (á) zastar. <i>čarovno dejanje; čarovnija</i> : čara se je ponesrečila	1. čára , f. die Zauberei, <i>Jarn., Mur.</i> ; zapeljive čare časnega duha, <i>Slom.</i> ; vraža se opira na usodo – ali pa na čaro, <i>Navr.(Let.)</i> ; – 2) = čarovnica
432. čarobja -e ž (ī) zastar. <i>čarovnija</i> : verjeti v čarobje	čarodêjstvø , n. die Zauberei, <i>Cig., Jan., C.</i> ; – stsl.
433. čarôbnica -e ž (ô) zastar. <i>čarovnica</i>	čarovníca , f. die Zauberin, <i>Cig., Jan., nk.</i> ; – stsl.
434. čarôbnik -a m (ô) zastar. <i>čarovnik</i> : čarobnik se naredi nevidnega	čarovník , m. der Zauberer, <i>Cig., Jan., nk.</i> ; – stsl.
435. čarodéjec -jca m (□) zastar. <i>čarovnik</i>	čarod□jæc , jca, m. = čarodej, <i>Jan., nk.</i> ; – stsl.
436. čarokrásen -sna -o prid. (â) zastar. <i>izredno lep, čudovit</i> : čarokrasen grad	čarokrásen , sna, <i>adj.</i> zauberisch schön, <i>nk.</i>
437. čarovít -a -o prid. (ī) zastar. <i>izredno privlačen, očarljiv</i> : njeni čaroviti pogledi	čarovít , <i>adj.</i> zaubervoll, <i>SIN</i> (‘očarljiv’)
438. čarovítost -i ž (ī) zastar. <i>izredna privlačnost, očarljivost</i> : čarovitost njegovega kramljanja	/
439. čas časa m (ã á) 2. navadno s prilastkom <i>omejeno trajanje kot del neomejenega trajanja</i> : /.../ star. ta čas tajnik zdaj, sedaj 4. /.../ • /.../ star. bolnik ima svoje čase <i>obdobja, ko ga bolezen napade</i> ; vsako delo potrebuje svoj čas <i>se ne da opraviti v prekratnem roku</i> ; njegovo delo v	čas časa, m, die Zeit; /.../ ta čas /tačas), mittlertweile; ta čas (tačas), ko smo igrali, indessen wir spielten; / /

svojem času ni našlo razumevanja <i>ob nastanku</i> ; bilo je ob tistem času, ko se mu je rodil otrok <i>tedaj</i> ; toliko časa je delal, pa nima svojega kotička dolgo, <i>daljši čas</i> ;	/
439. časen –sna -o prid. (á) star. 1. <i>tostranski, zemeljski</i> : njegove časne zadeve se me ne tičejo 2. <i>začasen, minljiv</i> : nič ni večno, vse je časno	časen ⁵ , sna, <i>adj.</i> 1) nur eine Zeit dauernd temporär, zeitlich; časno in večno življenje 2) = počasen, <i>BIKr.-DSv.</i> (1. 'začasno')
440. časi prisl. (â) zastar. <i>včasih</i> : časi si rada kaj dobrega privoščī	časi , <i>adv.</i> bisweilen, <i>Cig., Jan., Trub., Dalm., Levst.</i> (<i>Zb. sp.</i>), <i>nk.</i> ; časi ter časi, dann und wann, <i>Cig.</i>
441. časih prisl. (â) star. <i>včasih</i> : časih sva se srečala z očmi / časih je bil dobre volje, časih pa tudi siten / poiskal je gostilno, kjer je že časih prenočeval	časih , <i>adv.</i> = časi, <i>Levst. (Močv.), Žnid.</i>
442. časništvo -a s (á) 2. zastar. <i>časopisje</i> : dnevno časništvo	časništvo , das Zeitungswesen, <i>nk.</i> ('časopisje')
443. časopisec -sca m (ī) star. <i>časnīkar</i>	/
444. časť -i ž (â) 2. <i>priznanje velike vrednosti ali veljave; spoštovanje, slava</i> : <i>.../</i> zastar. časť bodi bogu, da smo končali <i>hvala bogu</i>	časť , <i>ī, f.</i> 1) die Ehre; <i>.../</i> časť bodi Bogu! Gott sei gepriesen! <i>.../</i>
445. časten -tna -o prid., častnejši (á) 4. zastar. <i>pošten, častivreden</i> : brodnik je bil časten človek	časten , tna, <i>adj.</i> 1) Ehren=: častna straža; častno meščanstvo; – 2) Rang=: častna stopnja; – 3) ehrenvoll, ehrend: častni poziv; častno koga v misel vzeti; častni gospodje, <i>Levst. (Močv.)</i> ; Bog je velik in č. črez vse druge bogove, <i>Dalm.</i>
446. častihlepnik -a m (□) star. <i>častihlepnež</i>	/
447. častit -a -o prid. (ī) star. <i>spoštovan, cenjen</i> : to je častit gospodar; dekle je iz častite hiše	častit , <i>adj.</i> 1) ehrenvoll; č. stan; ehrwürdig; č. starček; geehrt (v naslovih): častiti gospod! častiti družba! ('časten')
448. častitelj -a m (ī) zastar. <i>častilec</i> : častitelji so mu postavili spomenik	častitelj , m. der Verehrer, <i>Mur., Danj.-Mik., nk.</i> ('častilec')
449. častitev -tve ž (ī) star. <i>čaščenje</i> : častitev kulturne preteklosti	častitev , tve, f. die Verehrung; božja č., die Verehrung Gottes, <i>Ravn.</i> ('čaščenje')
450. častitljiv tudi častitljiv -a -o prid., častitljivejši tudi častitljivejši (ī; ī ī) 2. zastar. <i>spoštovan, cenjen</i> : to je častitljiv poklic	častitljiv , <i>adj.</i> ehrwürdig; č. starček.
451. častitost -i ž (ī) star. <i>lastnost častitega človeka</i> : vsem je bil vzor zaradi svoje častitosti / družina je znana po svoji častitosti	častitost , f. die Ehrsamkeit, die Ehrwürdigkeit. ('poštenost')

452. čávelj -vlja m (á) star. <i>žebelj, navadno grobe oblike</i> : zabiti čavelj; debeli glavičasti čavlji / obesil je kožuh na leseni čavelj v omari <i>klin</i>	čávelj , vlja, m. der Nagel; mirno so mu rjavele risane puške o čavljih, <i>LjZv.</i> ; – iz it. <i>chiavo</i> , Nagel, <i>Mik. (Et.)</i> . ('žebelj')
453. čebelaríja -e [čeb in čəb] ž (ī) zastar. <i>čebelarstvo</i> : peča se s čebelarijo	čebelaríja , f. = čebelarstvo.
454. čebelník -a [čebeɫn- in čəbeɫn-] m (í) zastar. <i>čebelnjak</i>	čebelník , m. 2) =čebelnjak, <i>Cig.</i>
455. čebeloréja -e [čeb in čəb] ž (□) zastar. <i>čebelarstvo</i>	čebeloréja , f. = čebelarstvo, <i>C.</i>
456. čédnost -i ž (□) 1. /.../ • star. <i>poštenost, neoporečnost</i> : vsem je znana čednost njegovih poslov 2. star. <i>odlika, vrlina</i> : izvornost je poglavitna čednost pisatelja 3. zastar. <i>čistoča</i> : zelo skrbijo za čednost v hiši	čédnost , f. 1) die Sauberkeit, die Reinlichkeit 2) die Sittsamkeit, die Wohlständigkeit; drži č. v vseh svojih udih, v hoji, v pogledu, <i>Kast. (N. C.)</i> ; die Höflichkeit, <i>Meg.</i> ; – die Tugend; č. ali krepost, <i>Ravn.</i> ; tri božje čednosti, /.../ (1. 'čistoča', 2. 'krepost, odlika')
457. čéja -e ž (□) zastar. <i>čiščenje, snaženje</i> : čēja živine	čéja , f. das Reinigen, die Säuberung, <i>Jarn., Cig., Polj.</i> ; tudi pri živini je čēja prva stvar, <i>Krn-Erj.(Torb.)</i> . ('čiščenje')
458. čélo -a s (é) 4. /.../ • star. saj nima na čelu zapisano, kaj misli <i>na zunaj se ne vidi</i>	čélo , n. 1) nikomur ni na čelu zapisano, kar ima v srcu, mann kann niemandem ins Herz sehen
459. čepéti -im nedov. (□ í) 3. /.../ • star. še zmeraj čepi na gruntu <i>ga ne prepusti nasledniku</i>	čepéti , ím, <i>vb. impf.</i> hocken, kauern; kokoš čepi na veji; človek ne more vedno doma čepeti.
460. čerávno vez. (á) star. <i>čeprav</i> : čeravno je pogodba podpisana, ni veljavna	/
461. česálka -e [ɯk tudi lk] ž (â) zastar. <i>frizerka</i> : okrog nje se je trudilo več česalk	česávka , f. die Kämmerin, <i>Cig., Jan.</i> . ('frizerka')
462. čésen -sna m (é) <i>začimbna rastlina z dolgimi ozkimi listi ali njeni iz strokov sestavljeni podzemeljski deli</i> : /.../; star. kot česen beli zobje	čésen , sna, m. der Knoblauch (<i>allium sativum</i>), v nebesih lupijo debel česen (debel sneg gre), <i>Dol.-LjZv.</i> ; hostni č., das Knoblauchkraut, <i>C.</i>
463. češčénamarija -e in češčéna marija češčéne marije ž (é-ī) star. <i>molitev z začetkom: Zdrava Marija; zdravamarija</i> : moliti češčenamarijo; pet očenašev in češčenamarij	/
464. češčénasimaríja -e in češčéna si marija češčéne si marije ž (é-ī) star. <i>zdravamarija, češčenamarija</i>	/
465. četřt -i ž (ř à) 1. <i>del na štiri enake dele razdeljene merske enote, navadno časovne</i> : zastar. do doma ima kake tri četrti ure <i>tri četrt ure</i> /	četřt , f. 1) der vierte Theil eines Ganzen, das Viertel, sprednja, zadnja četrt vola; vsako četrt ure, viertelstündlich, <i>Cig.</i> ; tri četrti ure hoda.

predavanje se bo začelo danes brez akademske četrti <i>tradicionalne četrtne zakasnitve</i>	
466. četrti -a -o štev. (ř) • /.../ star. četrta šola <i>četrti razred nekdanje gimnazije</i>	četrti , num. ord. der vierte; v četrto, zum viertenmal.
467. četrtínka -e ž (ī) <i>del na štiri enake dele razdeljene merske enote, navadno kot samostojna mera</i> : star. ura bije vsako četrtno <i>vsako četrtno</i> ; četrtna papirja <i>četrt pole</i>	četrtínka , f. das Viertel; – der vierte Theil des Masses s. trockene Dinge, <i>Cig.</i> ; ¼ Messen, <i>Svet. (Rok.)</i> , <i>južšt.</i> ; (1/4 mernika, <i>Lašče-Levst. [Rok.]</i>).
468. četverína -e ž (i) zastar. <i>četverovprega</i>	četverína , f. das Viersache, <i>Cig.</i> ; – das Viergespann, <i>Met.</i> ; č. (čveterina) volov, <i>Dol.</i>
469. četverokót -a m (ō) 2. zastar. <i>četverokotnik</i>	četverokót , kóta, m. das Viereck, <i>nk.</i>
470. četverolíst -a -o prid. (í ī) zastar. <i>četverolisten</i>	četverolíst , lísta, <i>adj.</i> vierblättrig, <i>Jan.</i>
471. četverovoglât -áta -o prid. (â ā) star. <i>štirioglat</i>	četverovoglât -áta, <i>adj.</i> viereckig.
472. čéveljc –a [vəl] m (□) nav. mn., star. <i>manjši čevalj</i> : kupila mu je pisano čepico in rdeče čevaljce; deklica v mehkih, svetlih čevaljih	čřveljc , (vljec), veljca, m. dem. črevelj; = der Frauenschuh, <i>Tuš.(R.)</i> .
473. čevljaríca -e ž (i) zastar. <i>čevljarjeva žena</i>	čřvljarica , f. 1) die Schuhmachersfrau, <i>Z.</i> ;
474. čevljárka –e ž (á) star. <i>čevljarjeva žena</i> : čevljarka in pekovka	čřvljevka , f. = čřvljarica, <i>Bes., SIN.</i>
475. čevljárnica -e ž (â) star. <i>čevljarska delavnica</i> : čevljarnica in krojačnica	čřvljarstvo , n. das Schuhmacherhandwerk.
476. čez predl., s tožilnikom, v zvezi z enklitično obliko osebnega zaimka čez- (□) 3. /.../ star. za <i>izražanje nadrejenosti</i> : imeti oblast čez deželo; postavljen čez vse druge 4. • /.../ star. čez leto in dan <i>približno čez eno leto</i> /.../ zastar. <i>usmilite se čezme usmilite se me</i> ;	čěz , <i>praep.</i> pogl. črez. čřez , <i>I. praep. c. acc.</i> , über – hin (bei einer Bewegung).
477. čeznaráven -vna –o prid. (á) 2. zastar. <i>nadnaraven, nenaraven</i> : upodabljati čeznaravno lepoto	/
478. čeznatúren -rna –o prid. (û) 2. zastar. <i>nadnaraven, nenaraven</i> : čeznaturna prikazen	/
479. čezín -a m (ī) star. <i>ministrantski zvonček</i> : ministrant pozvončkja s čezinom	čezín , m. das Glöcklein, <i>Kor.-Trst.(Let.)</i> ; das Messglöcklein, <i>Gor.-Cig., C.</i>
480. čigáver [vər] zaim. neskl. (â) star. <i>čigar, katerega</i> : srečen tisti, čigaver je takšno dekle // <i>kogar(koli)</i> : stvar ni vredna besedi, naj bo čigaver hoče	čigáver , <i>pron. poss. rel. idecl.</i> = čigar, <i>Mik., Rib.-Cv.</i> ; po čigaver (»čegaver«) njivah je toča požela, ta ni dosti pridelal, <i>Levst. (Sl. Sp.)</i> .
481. čiherni –a -o zaim. (ī) zastar., navadno v zvezi ves čiherni prav ves, cel, vesoljen : vsi čiherni so ji	číheren , <i>adj.</i> ves čiheren, aller insgesamt: vse čiherno, <i>Dict.</i> ; luna vsa čiherna je postala kakor

<p>pomagali; na vsem čihernem svetu nikogar ne pozna</p>	<p>kri, <i>Kast</i>; v le-teh dveh zapovedih visi vsa čiherna postava, <i>Schönl.</i>; /.../ – tudi: ves čiherno: ves čiherno dolg, die ganze Schuld, <i>Schönl.</i> /.../ – brez »ves«: čiherno zdrav, <i>C.</i>; – iz čitkateri, čihterni, čiherni, <i>Levst. (Rok.)</i>.</p>
<p>482. čij -a -e zaim. (ī) zastar. 1. <i>kateri</i>: pesniki, čijih talent 2. <i>čigav</i>: Čija zemlja ta? Čigavi mi smo? (A. Aškerc)</p>	<p>Čij, <i>pron. poss.</i> = čigav, <i>Št.-Cig., C.</i></p>
<p>483. čim² -a m (ī) zastar. <i>dejanje</i>: saj se ne zaveda svojega čina; odgovoren je za vse svoje čine / rad pripoveduje o svojih junaških činih / film v štirih činih</p>	<p>čim, m. 1) die That, mur., <i>Cig., Jan., nk.</i>; – 2) (po rus.) der Rand, <i>Cig. (T.)</i>, Dz.; die Charge, <i>Levst. (Nauk)</i>; najstarejši po činu der Rangälteste, <i>DZ</i>.</p>
<p>484. činilec -lca [tudi ūc] m (ī) zastar. <i>faktor</i>, <i>činitelj</i>, <i>dejavnik</i>: ljudska kultura je rezultat raznih činilcev</p>	<p>činitelj, m. 2) der factor (math.), <i>Cig. (T.)</i>, <i>Cel.(Ar.)</i>; prvič č., der Primfactor, <i>Cig. (T.)</i>; – pren. važen činitelj v javnem življenju, <i>nk.</i></p>
<p>485. činítev -tve ž (ī) zastar. <i>dosežek</i>, <i>storitev</i>: alpinisti so dosegli v zahodnih Alpah vrhunske činitve</p>	<p>/</p>
<p>486. činiti -im nedov. (ī ī) zastar. <i>delati</i>, <i>narejati</i>: črne oči in svetli lasje jo činijo mikavno</p>	<p>činiti, činim, <i>vb. impf.</i> 2) thun, bewirken: činíti, ím, <i>ogr.-kajk., Valj. (Rad)</i>; číniti, <i>Mur., Cig., Jan., nk.</i>; – č. komu = dražiti koga, <i>vzhŠt.-Let. ('narediti')</i></p>
<p>487. činjenica -e ž (ī) zastar. <i>dejstvo</i>, <i>fakt</i>: za dokaz je treba činjenic</p>	<p>činjenica, f. die Thatsache, <i>Cig. (T.)</i>, <i>DZ.</i>; – <i>hs.</i></p>
<p>488. činóvnik -a m (□) zastar. <i>uradnik</i>, <i>uslužbenec</i>: policijski činovnik</p>	<p>čin□vnik, m. = uradnik, <i>C., nk.</i>; – <i>rus.</i></p>
<p>489. čislati –am nedov. (ī) /.../ star., v zvezi z <i>za imeti za</i>, <i>šteti za</i>: njegovo knjigo sem čislal za mojstrovino; čislati se za svobodomisleca</p>	<p>čislati, am, <i>vb. impf.</i> 2) wertschätzen, hochschätzen, in Ehren halten, achten; malo č. geringachten, <i>Cig., Jan.</i> ('ceniti')</p>
<p>490. číslo -a s (ī) 1. zastar. <i>število</i>, <i>številka</i>: precejšnje čislo pisarjev / tiskovne pomote v zadnjem Zvonovem čislu 2. nav. mn., <i>star.</i>, v zvezi biti, imeti v čislih ceniti, <i>spoštovati</i>: zadovoljna je bila, da je njegovo ime tako v čislih; zelo ga imajo v čislih</p>	<p>číslo, n. 1) die Zahl, <i>Dict., Guts., Jarn., Mur., Cig., Jan.</i>, bil je od čisla (dvanajsterih), <i>Trub.</i>; več je naših grehov, kakor peska morskega, v katerem ni čisla, <i>Krelj</i>; ('število')</p>
<p>491. čistóba -e ž (ó) zastar. <i>čistoča</i>: javna in osebna čistoba</p>	<p>čistóba, f. die Reinheit <i>C.</i> (‘čistoča, čistost’)</p>
<p>492. čístôta -e ž (ó) 1. zastar. <i>čistost</i>: čistota jezika / čistota oblike, 2. zastar. <i>čistoča</i>: čistota perila</p>	<p>čístôta, f. die Reinheit; die Feinheit (eines Metalls), <i>Cig. (T.)</i>; die Reinlichkeit, <i>Jan.</i> (‘čistost, čistoča’)</p>
<p>493. čitálka -e [tudi ūk] ž (â) zastar. <i>bralka</i>: knjiga</p>	<p>čitáteljica, f. die Leserin, <i>Jan., nk.</i></p>

je namenjena odraslim čitalkam / čitalka stare kneginje	
494. čitátelj –a m (â) star. <i>bralac</i> : knjiga ima dosti čitateljev	čitátelj , m. der Leser, <i>Jan., nk.</i> (‘bralac’)
495. čitáteljstvo –a s (â) star. <i>bralci</i> : okus preprostega čitateljstva; pridobiti si pozornost čitateljstva	čitáteljstvo , n. das Lesepublicum, <i>Jan., nk.</i> (‘bralstvo,bralci’)
496. čížem –žma m (î) nav. mn., star. <i>čevelj, ki sega do gležnja ali malo čez; visoki čevelj</i> : škornji in čizmi; zaveži si čížem! nerodni kmečki čizmi // <i>čevelj sploh</i> : takrat je bilo za obleke in čizme težko	čížem , žma, m. der Halbstiefel (‘polškorenj’), <i>Cig.</i> ; – der Bundschuh (‘mestve, punčoh’), <i>Kr.</i> ; neman novih čížmov, <i>Npes. (Št.)-Kres.</i>
497. člén in člèn čléna m (□; ě, □); 3. zastar. <i>členek, sklep</i> : zapestni člen 4. zastar. <i>stopnja sorodstva; koleno</i> : sorodstvo v prvem členu	čl□n , m. das Gelenk, das Glied, <i>Mur., Cig., Jan., Mik.</i> , členi stopala, die Fussglieder, <i>Cig. (T.)</i> ; člen za členom, gliederweise. (‘členek, sklep’)
498. človečánstvo –a s (â), zastar. <i>človeštvo</i> : pomagati človečanstvu	človečánstvo , n. die Menschlichkeit, die menschliche Natur, <i>Habd., Mur., kajk.-Valj. (Rad), nk.</i> (‘človečnost’)
499. člověčji –a –e prid. (□) star. <i>človeški</i> : človečji rod	člov□čji , <i>adj.</i> = človeški, <i>Mur., Cig., Jan., C.</i>
500. člòvek –éka m ed. in dv. (ó □) 2. /.../ <i>oseba kot nosilec kake lastnosti</i> : /.../ star. popotni človek <i>popotnik</i> 5. v zaimenski rabi <i>izraža nedoločeno, katerokoli osebo</i> : /.../ star. tej ženski ni da bi človek verjel / človek bi rad vedel, kaj bo iz tega; človeku je žal, da nismo vsega opravili / človek bi dejal, da to ni res	člòvek , □ka, m. der Mensch; pl. ljudje; tudi človeki, (pos. pri starejših pisateljih); oboje, človeke ino živino, <i>Dalm.</i> kjer so človeki, tu so grehi, <i>Kast.</i> ; enaka usoda nas uči, da smo vsi človeki, <i>Jurč.</i>
501. člověštvo –a s (□) 2. zastar. <i>človečnost</i> : človeštvo, prijateljstvo, zvestoba	člov□štvo , n. die Menschheit; v človeštvo stopiti, Mensch werden, <i>Krelj</i> ; = die Menschen; vse človeštvo na svetu je po krivi poti hodilo, <i>Jap. (Prid.)</i> (‘človeštvo’)
502. čmár –a m (â) zastar. <i>debelo črevo</i>	čmár , čmára, m. der Grimmdarm, <i>Cig. (T.), Erj.-hs</i> (‘debelo črevo’)
503. čréda –e ž (□) 3. star. <i>skupnost vernikov</i> : krščanska, verna čreda	čr□da , f. 1) die Herde č. ovac, volov; – 2) die Ordnung, die Reihenfolge: v času njega črede, <i>Trub.</i> ; zdaj pride nanj čreda, <i>C. Koborid-Erj.(Torb.)</i> ; danes je moja čreda, heute ist die reihe an mir, <i>Rib.-M.</i> ; vsi boste po čredi dobili, <i>B/Kr.</i>

	(1. 'čreda' 2. 'red, vrsta')
504. čřednica -e ž (□) star. <i>črednikova žena</i>	čr□dnica f. črednikova žena, <i>Valj.(Rad).</i>
505. črévje -a s (□) star. <i>Črevesje</i> : rana na črevju	čr□vje n. coll. die Gedärme, <i>M.</i> ; das Darmsystem, <i>Cig. (T.)</i> (‘drobovje, črevesje’)
506. čřm -a m (ř) <i>zastar. vranični prisad, antraks</i> : prašiči so poginili za čřmom	čřm , n. eine brandige Entzündung (‘vnetje’): der Karbunkel (‘podkožni tur’), <i>Cig., Jan., DZ.</i> ; č. v prstu, der Fingerwurm (‘gnojno vnetje prsta’), <i>Mur., Št.</i> ; ledni (‘ritnikov’) č., <i>Bleiw.-Cig.</i> : = vranični prisad, (eine Krankheit der Schweine)
507. čřmnoóka -e ž (□) <i>zastar. manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečeoka</i>	čřmnoóka , f. die Plötze (<i>leuciscus rutilus</i>), (čřnooka) <i>V.-Cig.</i> ; »čřnovka« <i>Frey. (F.)</i> (‘čřnovka’)
508. čřmnovka -e ž (ř) <i>zastar. manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečeoka</i>	čřmnoòk , oka, m. neka riba= čřmnooka, <i>Bohinj-Erj.(Rok).</i> čřmno□ka , f. (<i>leuciscus rutilus</i>), (čřnooka) <i>V.-Cig.</i> ; „čřnovka”, <i>Frey.(F.)</i>
509. čřn -a -o stil. -o prid. (ř) 5. • /.../ star. čřna smrt <i>kuga</i>	čřn , <i>adj.</i> schwarz; v čřno oblečen, schwarzgekleidet, in Trauerkleidern (‘žalna oblačila’); – čřno se mi dela pred očmi, ich verliere die Besinnung (‘onesvestiti se’); vse čřno jih je (‘o velikem številu temnih stvari’); ni odgovoril ni čřne ni bele, <i>Erj.(Izb. sp)</i>
510. čřnec -nca (ř) 3. <i>zastar. čřna kava</i> : skodelica dišečega čřnca	čřnec , nca, m. ein Schwarzer: der Mohr, der Neger, <i>Jan., Cig. (T.)</i> , <i>nk</i> – das Schwarzbrot (‘čřni kruh’), <i>C.</i> (‘zamorec, čřnec’)
511. čřnošólec -lca m (□) <i>zastar. slušatelj bogoslovja; bogoslovec</i>	čřnoš□lec , lca, m. der Schwarzkünstler, der Zauberer, <i>Cig. C.</i> (‘čarovnik’)
512. čřnovka -e ž (ř) <i>zastar. manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečeoka</i>	čřnovka , f. pogl. čřmnooka čřmno□ka , f. (<i>leuciscus rutilus</i>), (čřnooka) <i>V.-Cig.</i> ; „čřnovka”, <i>Frey.(F.)</i>
513. čřpálnica -e ž (â) <i>zastar. čřpalka</i>	čřpâvka , f. die Schöpft, <i>Cig.</i>
514. čřt¹ -a m (ř) star. <i>sovraštvo, mržnja</i> : v srcu se mu je zbudil čřt nad njim; odvrnil je od sebe njihovo jezo in čřt	čřt , m. der Haß, die Unfeindung, die Feindschaft, <i>Cig., Jan., M., ogr.-C.</i> (‘sovraštvo’)
515. čřtálo -a s (â) 2. /.../ star. <i>svinčnik, pisalo</i> : pisati s čřtalom	čřtálo , n. 1) das Pflugmesser; tudi čřtálo 2) priprava z dvema zoboma, ki se rabi pri sejanju turščice, <i>Rib.-DSv</i>

	(1. 'plužno črtalo')
516. črtati -am nedov. (í ř) zastar. <i>zarezavati, vrezavati</i> : črtati z nožem v klop začetnico	črtati , črtam, <i>vb. impf.</i> 1) roden, <i>Tolm.-Erj.(Torb.)</i> ; – selišče č., <i>Cig.</i> 2) aufreißen: smreke č. (skorjio narezavati, da se iz nje smola cedi), <i>Cig.</i> , drevesa č., <i>Cig.</i> ; – 3) rißen, gravieren, <i>Cig.</i> ; – 4) zeichnen, <i>Cig., Jan., Cig.(T.), nk.</i> ; – 5) stricheln, <i>Jan.</i> ; – ausstreichen, durchsteichen, <i>nk.</i> (1. 'krčiti, izkrčiti, trebiti', 2. 'izsekati', 3. 'vrezavati', 4. 'narisati, zrisati', 5. 'črtkati')
517. črtež -a m (ř) zastar. <i>idejni osnutek, načrt</i> : naredil je natančen črtež za napad; pisatelj je prvotni črtež za roman spremeni	črtež , m der Grundriß, der Plan, <i>Jan., Cig., (T.), Levst. (Nauk.), nk.</i> ; – vojevalni črtež, der Kriegsplan, <i>SLN.</i> ; - <i>rus.</i> (‘tloris, očrt, načrt’)
518. črtéžen -žna -o prid. (□ □) zastar. <i>sovražen, nasproten</i> : babica mu je bila močno črtéžna	črtéžen , žna adj. haßerfüllt, <i>Dol.-Erj. (Torb.)</i> (‘sovražen’)
519. črtilec -lca [uč in lc] m (ĩ) zastar. <i>sovražnik, nasprotnik</i> : imel je čartilce in črtilce	črtivec , vca m. der Hasser, der Unfeinder, <i>Mur., Cig., Jan., Ravn.</i> (‘sovražnik’)
520. črtnik -a m (ř) zastar. <i>svinčnik, pisalo</i>	črtnik , m. der Reißstift, <i>Cig.</i> : svinčeni č., das Reißblei, <i>Cig.</i> ;
521. črvád -i ž (â) star. <i>črvi</i> : črvad gomazi, leze; v lesu se je zaredila črvad	črvád , f. das Gewürm, <i>Cig., Jan., C.</i>
522. črvojedén -dna -o prid. (□ □) 2. star. <i>ničvreden, slab</i> : črvojedna literatura	črvojédén , dna adj. 1) wurmstichig (‘črvojedén, črviv’); črvojedni tramovi, <i>Jurč.</i> ; 2) Würmer fressend; črvojedna perjad, <i>Zora.</i>
523. čúčniti -em dov. (ú û) star. <i>počepniti, počeniti</i> : previdno čučne na tla	čúčniti , čúčnem, <i>vb. pf.</i> niederhocken, <i>Cig., C.</i> (‘počepniti’)
524. čúd -i ž (û) /.../ • star. to mi je po čudi mi je všeč	čúd , f. das Naturell, <i>Cig., Jan., Cig.(T.), C., Lampe (D.)</i> ; – prim. hs., éud (‘temperament, čud’)
525. čudapóln -a -o [ɥn] prid. (□ □) zastar. <i>zelo lep, čudovit</i> : čudapolna poletna noč	/
526. čúdež -a m (û) zastar. <i>začudenje, presenečenje</i> : od čudeža godcem roke so zastale (F. Prešeren)	čúdež , m. 1) človek, ki se rad čudi: čudež neumni, čemu se čudiš? <i>Lašče-Levst.(Rok)</i> ; 2) der Wendehals (vijeglavka) (jynx torquilla); <i>Cig.</i> ; 3) das Wunder; čudeže delati
527. čudíti in čúđiti -im se nedov. (ĩ ú û) <i>čutiti in izražati presenečenje, začudenje</i> : /.../ star. čudom se je čudil njegovi prošnji; čudé se star.: čude se je poslušal njegove besede	čúđiti se , čúđim se, <i>vb. impf.</i> sich wundern, staunen; über jemanden, über etwas, č. se komu, čemu, (tudi. nad kom, nad čim).

528. čudnež -a m (û) zastar. <i>čudak</i> : pusti ga čudneža, ta ni za nas	/
529. čudnolík -a -o prid. (î î) zastar. <i>ki je čudne, nenavadne oblike</i> : gorovje čudnolikih obrisov; čudnolike podobe	čudnolík , líka, <i>adj.</i> grotesk, <i>Cig. (T.)</i> ('grotesken')
530. čúdo -a stil. -éša s (û, ê) star. <i>čudež</i> : delati čuda	čúdo , desa (da), n. das Wunder, <i>Dict., Guts., V.-Cig., Jan.</i> ; čudesa delati, <i>Trub.</i> ; spomnite na njegova čudesa, <i>Dalm.</i> ; z večimi čudesi ('čudež')
531. čúdočúden -dna -o prid. (û-û û-û) zastar. <i>zelo čuden, nenavaden</i> : vse je bilo oblito s čúdočudno svetlobo	/
532. čúdom prisl. (û) zastar. <i>z začudenjem, začudeno</i> : čúdom ga je poslušal / star. čúdom se čuditi	/
533. čúdotvórec -rca m (□) zastar. <i>čudodelnik</i> : dobrote velikega čúdotvorca	čúdotv□rec , rca, m. der Wunderthäter (<i>/</i>), <i>Cig., -stsl.</i>
534. čújen -jna -o prid. (û) star. <i>čuječ</i> : čujni psi so odpodili volka // v zvezi s sluh, uho oster, tanek : njegov čujni sluh je razločeval najneznatnejše šume	čújen , jna, <i>adj.</i> 1) wachsam, <i>Jan.</i> , – 2) seinhörig: čujno uho, <i>C.</i> ; čujen sluh, feines Gehör, <i>SIN.</i> (1. 'buden, čuječ'; 2. 'oster sluh')
535. čúk -a m (û) 3. star. <i>zlatnik, goldinar</i> : posodi mi petnajst čukov	čúk , m. das Käuzchen (<i>strix noctua</i>) ('čuk')
536. čút -a m (û) 3. star. <i>občutek</i> : ob pogledu nanj jo je obšel neprijeten, zoprn čút / ob spominu nanj jo je spreletel čút zapuščenosti; čút manjvrednosti, negotovosti 4. zastar. <i>čustvo</i> : glavni čút njegove poezije je ljubezen do domovine / z vsemi čuti in željami so bili na njihovi strani / nič se mu ne smili, čisto brez čuta je <i>brez sočutja</i>	čút , m. der (äussere) Sinn ('čut'), das Empfindungsvermögen ('zmožnost občutja'), <i>Guts., Jarn., Mur., Jan., Cig.(T.), Mik.</i> ; čút, občna zmožnost čutiti, <i>Lampe (D.), nk.</i>
537. čúti ¹ čújem nedov. in dov., čúl in čúl (ú û) /.../ 3. star. <i>uslišati</i> : Nebo mu prošnje te ne čuje (S. Gregorčič) čúvši zastar.: to čuvši, se mož razveseli; prim. čuj	čúti , čújem, <i>vb. impf.</i> 1) hören; čujte, čujte! hört! hört! čuješ? hörst du? <i>Jan.</i> 2) wachen, wach sein; do polnoči čuti; Lenora, spiš al' čuješ? <i>Preš.</i> ; č. nad kom, nad čim, <i>Cig., Jan.</i> ; deželno odbor čuje nad gospodarstvom z občinsko glavno imovino, <i>Levst.(Nauk)</i> ; – čuti na kaj: kdor Bogu veruje, čuje na zapovedi, <i>Škrinj.-Valj.(Rad.)</i> ; Komur mar je prostost zlata, Na svoje naj poglede skrbno čuje, <i>Preš.</i>
538. čutílo -a s (í) zastar. <i>čustvo, občutek</i> : fantje	čutílo , n. das Sinnesorgan, <i>Jan., Cig. (T.), Erj. (Som.)</i> ,

razodevajo dekletom svoja srčna čutila; očetovska čutila	<i>Lampe (D.)</i>
539. čútíti in čútiti -im nedov. (ī ú) 1. <i>zaznavati s čutili: /.../</i> star. nihče me ni čutil, ko sem prišel po stopnicah <i>me ni slišal, opazil</i>	čútíti , im, <i>vb. impf.</i> empfinden ('čútiti'); mraz čutim; ne čutim bolečine; nič ne čuti, če se ga dotaknem
540. čútje² -a s (û) zastar. <i>čústvo, občútek</i> : odkrila mu je svoja čútja; domoljubno čútje; ne more se znebiti zoprnega čútja, da ni dobrodošel	čútje , n. coll. die Gefühle, das Fühlen, <i>Cig., Jan.</i> ('občútek, občútenje')
541. čútljív -a -o prid. (ī í) <i>zastar. občútljív</i> : zelo čútljiva koža / čútljivo srce čúteče	čútljív , íva, <i>adj.</i> 1) empfindsam ('sentimentalen'), empfindlich ('občútljív'), feinsinnig ('tankočuten, senzibilen'), <i>Mur., Jan., Cig.</i> ; - gefühlvoll ('čústven, nežén'), <i>Jan.</i> ; 2) = čútnost
542. čútljívost -í ž (í) <i>zastar. Občútljívost</i> : čútljívost organizma / njena čútljívost in nežnost	čútljívost , f. 1) die Empfindlichkeit, <i>Mur., Cig., Jan., Žnid.</i> ; ('občútljívost')
543. čútnica -e ž (û) <i>zastar. žívec</i> : moje čútnice ne prenašajo več kaj takega	čútnica , f. = žívec, der Nerv, <i>Cig., Jan., nk.</i> ('žívec')
544. čúváj -a m (â) 1. <i>/.../ ♦ /.../</i> <i>zastar. čúvar</i> : čúváj reda, morale	čúváj , m. der Hüter, <i>Cig., Jan., Nov.</i> ('varuh, čúváj, pazník')
545. čúvati -am nedov. (û) 3. <i>zastar. posvečati čemu vso skrb; bedeti</i> : kapitan čúva nad usodo ladje	čúvati , am, <i>vb. impf.</i> wachen ('bedeti, stražiti'), <i>Mur.</i> ; č. nad kom (čím), jemanden (etwas), bewachen ('stražiti'), beschützen ('varovati'), <i>Cig., Jan. nk.</i>